

Coğrafya Perspektifinden

Güncel Araştırmalar ve İncelemeler I

Editör

EROL KAPLUHAN

BİDGE Yayınları

Coğrafya Perspektifinden Güncel Araştırmalar ve İncelemeler I

Editör: Prof. Dr. Erol KAPLUHAN

ISBN: 978-625-6488-84-7

1. Baskı

Sayfa Düzeni: Gözde YÜCEL

Yayınlama Tarihi: 25.12.2023

BİDGE Yayınları

Bu eserin bütün hakları saklıdır. Kaynak gösterilerek tanıtım için yapılacak kısa alıntılar dışında yayıncının ve editörün yazılı izni olmaksızın hiçbir yolla çoğaltılamaz.

Sertifika No: 71374

Yayın hakları © BİDGE Yayınları

www.bidgeyayinlari.com.tr - bidgeyayinlari@gmail.com

Krc Bilişim Ticaret ve Organizasyon Ltd. Şti.

Güzeltepe Mahallesi Abidin Daver Sokak Sefer Apartmanı No: 7/9 Çankaya /
Ankara

ÖNSÖZ

Coğrafya bilimi, yeryüzünün sadece fiziki yapısı ile değil aynı zamanda, üzerinde yaşayan insanoğlu ve onun tüm aktiviteleri ile de ilgilenmektedir. Bu ilgileniş sayesinde ortaya çıkan bilgi, ülkelerin sosyal, ekonomik, kültürel, bölgesel ve siyasal yönden gelişebilmeleri için son derece önemlidir. Coğrafya Biliminin önemini kavramış toplumlar, ulusal ve uluslararası alanda kendilerini çok daha iyi ortaya koyabilme becerisine sahip oldukları gibi bu doğrultuda geleceklerini daha iyi inşa edebilmektedirler. Coğrafya, kısaca insanın yaşadığı ortamı tanınması demektir. Bu şekliyle de coğrafya biliminin araştırdığı ve ürettiği coğrafi bilgi son derece önem arz etmektedir. Bu anlayışın bir ürünü olarak ortaya konulan Coğrafya Bilim Alanında yapılmış farklı çalışmalarını bir kitap içerisinde toplamak ve alana katkıda sunmak amacıyla hazırlanan **“COĞRAFYA PERSPEKTİFİNDEN GÜNCEL ARAŞTIRMA VE İNCELEMELER”** adlı eserimiz tamamlanmış bulunmaktadır. Elinizdeki bu eserde 9 ana bölüm mevcut olup, birbirinden güncel araştırma ve incelemelere yer verilmiştir.

Eserin ortaya çıkmasına katkı sağlayan değerli yazarlarımıza ve BIDGE Yayınları çalışanlarına teşekkürlerimi sunarım. Çalışmanın alana ve okuyucularına katkı sağlaması dileğiyle.

Editör

Prof. Dr. Erol KAPLUHAN

İÇİNDEKİLER

ÖNSÖZ	3
İÇİNDEKİLER	4
Yerel Halkın Tatil Kültürü: Antalya Aksu Kumköy Obaları.....	6
Cemali SARI	6
Gamze ÇAKIR	6
Suriye Krizi Kaynaklı Güvenlik Tehdidi Ve Türkiye'nin Güvenlik Politikası.....	32
Muazzez HARUNOĞULLARI	32
Burdur Şehir Jeomorfolojisi: Yerleşim Alanının 1984-2022 Yılları Arasındaki Alansal Değişimi ve Jeomorfolojik Birimler Arasındaki İlişkinin CBS Yöntemleriyle Belirlenmesi	61
Kadir TUNCER.....	61
Pakize YUKA SANCAR.....	61
Abdülbaki ASLAN.....	61
Fatma ALTIN.....	61

Lapseki (Çanakkale)’nin Kentsel Gelişim Sürecinin	
Değerlendirilmesi.....	99
Serkan KAÇAN.....	99
Canan Zehra ÇAVUŞ.....	99
Çanakkale Kent Çevresindeki Kırsal Yerleşimlerin Dönüşümü:	
Sosyo-mekânsal ve Ekonomik.....	126
Yaren KÖROĞLU.....	126
Canan Zehra ÇAVUŞ.....	126
Ardahan İlinde Arazi Kullanımı	159
Cemal SEVİNDİ.....	159
Isparta’nın Aylık ve Yıllık Yağış Dağılımı ve Potansiyelinin	
Analizi.....	183
Hasan Hüseyin AKSU.....	183
Sinema ve Coğrafya: Türk Sinemasında Yaşlılığın Temsili.....	201
Üzeyir YASAK	201
Hüseyin Melih ÖZDEMİR.....	201
Ümmü Gülsen KAYMAK.....	201
Göç Hareketlerinin Kent Mekânında İzdüşümünü Aramak:	
Kırşehir’in Göç Tarihine Bakış.....	228
Albeniz Tuğçe EZME GÜRLEK	228
Azize Serap TUNÇER.....	228

BÖLÜM I

Yerel Halkın Tatil Kültürü: Antalya Aksu Kumköy Obaları

Cemali SARI¹
Gamze ÇAKIR²

Giriş

İnsanoğlu varoluşundan itibaren biyolojik varlığını devam ettirebilmek ve fizyolojik ihtiyaçlarını giderebilmek amacıyla çeşitli faaliyetlerde bulunmuştur (Türkan,2021). Bu amaç doğrultusunda doğal peyzaj üzerinde en temel ihtiyaçlarından birisini olan yerleşme faaliyetleri gerçekleştirmişlerdir (Zaman,2017).

Yerleşme kavramı; doğal çevrenin etkilerini yansıtan ve insanların barındıkları, sosyo-ekonomik faaliyetlerini sürdürdükleri yerleri ifade etmektedir (Durmuş & Dağlı, 2020). Kendi içerisinde yerleşmeler büyüklüklerine göre kırsal ve kentsel yerleşmeler olmak üzere iki kategoride sınıflandırılmaktadır (Ma ve ark., 2017).

Kentsel yerleşmeler; nüfusun 10.000’den fazla olduğu, sanayi ve ticaret gibi tarım dışı ekonomik faaliyetlerin ön plana çıktığı,

¹ Prof. Dr., Akdeniz Üniversitesi

² Msc, Akdeniz Üniversitesi

yatay ve dikey olarak büyüyen kozmopolit bir yerleşim birimi olarak ifade edilmektedir. Kırsal yerleşmeler ise kırsal alan üzerinde kurulmuş, geçim kaynağı çoğunlukla tarımsal üretime dayanan ve nüfusun 10.00'den az olduğu bir yerleşim birimi olarak ifade edilmektedir (Kendirli,2016). Özellikle de şehirle bağlantıları yeterince gelişmeyen kırsal yerleşmeler üzerinde 1950'lerde başlayan modernleşme süreciyle beraber şehir ve kır bağlantılarının gittikçe kuvvetlenmesi ve nüfus artış hızının ivme kazanması sonucunda tarımsal kesimlerde hızlı bir mekanizasyona gidilmesi tıpkı şehirler gibi kırsal yerleşmelerinde heterojenleşmeye başlamasına ve kırsal konut tiplerinin yerini betonarme yapıların daha hızlı bir şekilde almasına sebep olmuştur (Doğanay, 2014 & Tekeli ve Erder, 1978 & Şenol, Er Akan,2011). Bu nedenle tarihi mirasımızı yansıtan ve maddi kültür unsurları içerisinde yer alan geleneksel konutlar yok olma tehlikesi ile karşı karşıya kalmıştır. Örnek olarak düğmeli evler, yağlar evleri, musandırallı evler vb. verilebilir. Bu nedenle araştırmamızın konusunu yok olma tehlikesi altında bulunan Antalya Aksu Kumköy obaları oluşturmaktadır.

Türk Dil Kurumu sözlüğüne göre oba terimi “göçebelerin konak yeri” olarak ifade edilmektedir ve geçmişten günümüze her coğrafi bölgemizde oba meskenleri farklı terimler (oymak, göçer-evli boy, beş-on çadırdan oluşmuş göçebe oymağı veya ev (Kuyucak, Tokat, Niğde, Gemerek vd.), orun, hargah (otağ, otah), köy dışındaki bir yerleşik ya da göçebe ev, yayla veya yaylak (Vakıkebir, Akcaabat, Koyulhisar, Zara vd.), yüksek yerlerde taş toprak yığılarak inşaa edilmiş gözetleme kulesi, ova (Trabzon ve Rize çevresi), yabancı (Denizli, Afyon, Manisa, Gaziantep, Aydın, İzmir, Konya, Kırıkkale, Mersin vd.), çadır topluluğu, bir oymağın oturduğu ev, ağıl (Bolvadin ve Gündoğmuş vd.), bir arada oluşturulmuş on evlik yurd, çadır, çadır-şehir, çadır-köy, çardak, büyük çadır, bölmeli çadır vb.) ile ifade edilmiştir (Doğanay,1997 & Doğanay ve Zaman,2004 & Doğanay,2017). Beraberinde bilim insanları tarafından oba terimi üzerine çeşitli tanımlamalar yapılmıştır. Bu tanımlar Tablo 1'de gösterilmiştir.

Tablo 1. Oba Tanımları

Öngör (1961)	Oba kavramı “Anadolu’da yaylacılık bölgelerinde yazın hayvan sürüleri ile çıkılarak, sıcak mevsim boyunca kalınan muvakkat yerleşme yerlerine verilen ad” olarak ifade edilmektedir.
Tunçdilek (1967)	Oba kavramı “Türkiye’nin güney kesiminde ve Doğu Karadeniz Dağlarında çok tesadüf edilen, sahip olduğu hususiyetler ve gelişimi ile beraber ilk şeklini çok yerde kaybetmiş iskân şekli” olarak tanımlamaktadır.
İzbirak (1992)	Oba kavramı “her zaman birlikte konup göçen çadırların hepsine verilen ad” ve “hayvancılıkla geçinen göçebelerin bir süre için konakladıkları yer” olarak tanımlamaktadır.
Doğanay ve Orhan (2016)	Oba kavramı “çadırlarda barınan göçebe ailelerin, çadırları kondurduğu yerde oluşturduğu topluluk, çadır halkı, oymak ya da boy” olarak ifade edilmektedir.
Sargın (2017)	Oba kavramı “doğal ortam içinde genellikle toplu halde yaşanan bazen çadırın bazen de derme çatma konutların küme halinde bulunduğu yaşam alanı” olarak ifade edilmektedir.

Yukarıda ifade edilen tanımlar incelendiğinde bazı farklılıklarında olduğu görülmektedir. Bu nedenle Karagel oba yerleşmelerini kendi içerisinde ikiye ayrılarak sınıflandırmıştır. Birinci grup oba yerleşmelerinin, temel ekonomik fonksiyonunun hayvancılık faaliyetlerinin oluşturduğunu ve bu hayvancılık faaliyetleri ile beraber göçebe bir hayat tarzının benimsenmesi sebebiyle bu grup içerisinde yer alan meskenlerin genellikle çadırlardan inşaa edildiğini ifade etmiştir. İkinci grup oba yerleşmelerinin ise yerleşik bir özelliğe sahip bulunduğu ve bir çeşit yaylacılık faaliyeti özelliği gösterdiği ifade etmiştir (Karagel, 2020). Bu bağlamda araştırma sahamızın iki grubunda içerisinde yer almadığı ifade edilebilmektedir.

Yapılan saha çalışmalarına ve kurum ve kuruluşlar ile yapılan görüşmelere göre araştırma sahamızın belirli alanlarında obaların kalıcı, bazı alanlarda ise geçici olmak üzere inşaa edildiği ve

herhangi bir ekonomik işleve sahip olmadığı sadece ata geleneklerini sürdürmek amacıyla yerel halkın bölgeye geldiği görülmüştür. Bu nedenle ülkemizde özellikle Doğu Karadeniz bölgesi, Güneydoğu bölgesi, Doğu Anadolu ve İç Anadolu bölgesinde dağılım gösteren oba meskenlerinden araştırma sahasını ayırdığı ifade edilebilir.

Harita 1. Türkiye’de Obaların Dağılışı

Kaynak: Karagel,(2020) “Kır Yerleşmeleri Ders Notları” ndan faydalanılarak eklemeler yapılmıştır.

Harita 1 incelendiğinde araştırmanın evrenini oluşturan Antalya ilinde yer alan oba meskenlerinin büyük ölçüde yok olmuş oldukları ve günümüzde sadece Kaş, Kumluca, Demre, Aksu, Gazipaşa, Alanya ve Gündoğmuş ilçelerinde olan oba meskenlerinin ayakta olduğu görülmüştür (Sargın,2017). Bu nedenle Aksu ilçesinin Kumköy mahallesinde yok olma tehlikesi altında bulunan deniz obası meskenleri bu araştırmaya konu olmuştur.

Araştırmanın Amacı

Tarih boyunca yaşamın her dönemine ve alanına dair yapıların geleceğe aktarımında tarihi mirasımızın yansıtan ve maddi kültür unsurları içerisinde yer alan geleneksel konutlar, modernleşme süreci ile beraber turizm baskısının kıyı kuşağındaki illerde daha yoğun

olarak yaşanması sebebiyle yok olma tehlikesi ile karşı karşıya kalmıştır. Bu nedenle bu araştırmanın amacı deniz turizmi açısından önemli destinasyon noktalarından birisini oluşturan Antalya ilinin Aksu ilçesi sınırları içerisinde yer alan Kumköy mahallesinin, sahil şeridi boyunca (oteller bölgesinin bulunduğu alanda) dağılım gösteren ve yok olma tehlikesi altında bulunan Kumköy obalarının özelliklerini ve Kumköy obalarında tatil yapan yerel halkın tatil kültürlerinin ortaya konulmasını amaçlanmaktadır.

Araştırma Sahasının Yeri ve Sınırları

Araştırma sahası Akdeniz bölgesinin Antalya bölümünde yer alan Aksu ilçesinin sınırları içerisinde yer almaktadır. İlçe, il merkezinin 16 kilometre doğusunda yer alır.

İlçeye adını veren Aksu çayı, araştırma sahasının fiziki ve beşeri coğrafya özelliklerini şekillenmesinde etkili olmuştur. Kuzeyde Karacaören-I Barajından itibaren Aksu ilçe topraklarına Aksu çayı; ilçe idari sınırlarını oluşturacak şekilde ilçenin doğusundan devam etmektedir ve güneyde ise denize ulaşmadan önceki kısımda ilçe sınırının çayı batıda bırakacak şekilde doğruya doğru genişlemektedir ve bu kısımda Aksu çayının doğusunda yer alan Boztepe ve Kumköy mahalleleri de ilçe idari sınırları içerisinde kalmaktadır (Sarı,2018).

Aksu ilçesinin doğusunda Serik, batısında Kepez, kuzeybatısında Döşemealtı, güney batısında Muratpaşa, kuzeyinde Burdur ili, güneyinde ise Akdeniz ile çevrilidir. Harita Genel Müdürlüğü verilerine göre Antalya il topraklarının toplam yüzölçümü 20.177 km²'dir.

Aksu İlçesi, 406 km² yüzölçümüne sahip olarak Antalya il topraklarının yaklaşık % 2'sini oluşturur ve yüzölçümü bakımından il sınırları içerisinde 19 ilçe içerisinde 16. sırada yer almaktadır (<https://www.harita.gov.tr/il-ve-ilce-yuzolcumleri>). Köylerin mahalleye dönüştürülmesi kanunun 2012'de çıkarılmasıyla beraber ilçenin kasaba ve köyleri idari açıdan mahalleye sayılmaya başlamıştır ve 2022 yılı verilerine göre ilçenin toplamda 35

mahallesi bulunmaktadır. Araştırma sahası olan Kumköy Mahallesi 2014 yılı öncesinde Serik ilçesine bağlı iken 2014 yılında köylerin mahalleye dönüştürülmesi kanunun yürürlüğe konmasıyla beraber Aksu İlçesine bağlanmıştır.

Deniz turizmi açısından önemli turizm destinasyon noktalarından birisini oluşturan Kumköy'ün 2022 yılı verilerine göre nüfusu 1.304'dür. Fakat araştırma sahasının bulunmuş olduğu coğrafi konumdan dolayı yaz aylarında nüfusu sürekli olarak artmaktadır.

Araştırmanın Yöntemi

Kumköy obalarının özelliklerini ve yerel halkın tatil kültürünü ortaya koymayı amaçlayan bu çalışmada nitel araştırma yönteminden faydalanılmıştır. Bir olgunun daha zengin ve derin yönlerinin ortaya konulmasını ve keşfedilmesini sağlayan nitel araştırma yöntemi farklı yaklaşımlarla yürütülebilmektedir (Hefferon & Boniwell, 2018). Bu nedenle bu çalışmada fenomenolojik yaklaşım benimsenmiştir. Fenomenolojik yaklaşım, bireylerin davranışlarını anlayabilmek için onun yine kendine özgü algılayışını ve yaşantısını bilmemiz gerektiğini ifade etmektedir (Cüceloğlu, 2017: 32). Bu nedenle araştırmacılar herhangi bir fenomenle ilgili deneyime sahip olan bireylerden verileri toplamaktadır ve çalışmanın sonunda bütün bireylerin deneyimlerinin özünü tanımlayan bütüncül bir yorumlama gerçekleştirmektedir (Moustakas, 1994). Bu bağlamda yaşanan bir olayın veya bir sürecin arka planını ortaya çıkarmak amacıyla kullanılan fenomenolojik yaklaşım temeli bu çalışmada nitel araştırma yönteminin veri toplama araçlarından birisi olan yarı yapılandırılmış görüşme tekniğinden faydalanılmıştır.

Katılımcıların belirlenmesi aşamasında, rastlantısal örneklem seçme metodu uygulanmış ve görüşmeye katılabilmeleri için katılımcılarda, Kumköy obalarında tatil yapma kriteri ve 18 yaşından büyük olma özelliği aranmıştır. 2023 Mayıs - Haziran aylarında kriterlere uyan 23 katılımcıyla görüşmeler

gerçekleştirilmiştir. Katılımcılardan “bilgilendirilmiş onam” formu ve Akdeniz Üniversitesinden etik kurul onayı alınmıştır. Araştırmanın 23 katılımcıda sonlandırılmasının nedeni ise araştırma sürecinde elde edilen kavram ve süreçlerin bir noktadan sonra kendini tekrar etmeye başlaması kanısına varılması sebebiyle görüşmelerin kalitesinin düşmemesi ve verilerin sağlıklı olabilmesi amacıyla araştırmanın örnekleme 23 katılımcı ile sınırlandırılmıştır.

Görüşmelere ek olarak, saha çalışmaları, saha fotoğrafları, gözlem ve yetkili kişilerle yapılan yüz yüze görüşmelerden elde edilen veriler de ilgili durumun derinlemesine incelenmesi ve var olan durumun resmedilebilmesi için kullanılmıştır. Birincil veri toplama aracı olan yarı yapılandırılmış görüşmeler ses kaydı ile kayıt altına alınmış, ses çözümlemeleri yapılmış ve araştırmacılar tarafından betimsel analize hazır hale getirilmiştir. Görüşme soruları alanyazın taramasından elde edilen benzer sorulardan oluşturulan bir soru havuzundan (n=50) 3 uzman görüşleri doğrultusunda seçilen 29 sorudan oluşmuştur. Elde edilen veriler betimsel ve içerik analizi tekniği kullanılarak açıklanmıştır.

Bulgular

Araştırmanın örneklemini, 2023 yılının Haziran ve Ağustos ayları arasında, Kumköy obalarında tatil yapan toplam 23 kişi oluşturmaktadır. Katılımcıların demografik özellikleri (cinsiyet, yaş, eğitim düzeyi vb.) ile ilgili betimsel veriler aşağıdaki tablo 2’de verilmiştir.

Tablo 2. Araştırmaya Katılan Katılımcıların Demografik Özellikleri

Cinsiyet	F	%	O.K.O.K.S.	F	%	Eğitim Düzeyi	F	%
Erkek	13	57	1 hafta	2	9	İlkokul	6	26
Kadın	10	43	2 ay	3	13	Ortaokul	11	48
YAŞ	F	%	3 ay	15	65	Lise	4	18
20-30	5	22	5 ay	3	13	Ön Lisans	1	4

31-40	3	13	S.O.K.O	F	%	Lisans	1	4
41-50	2	9	Var	19	83	K.O.G.S.	F	%
51-60	3	13	Yok	4	17	1-9	1	4
61+	10	43	Y.İ.	F	%	10-20	2	9
D.Y.	F	%	Serik	7	31	21-30	2	9
Antalya	20	87	Aksu	12	52	31-40	4	17
İzmir	3	13	Diğer	4	17	41-50	3	13
						51-60	5	22
						61+	6	26
Meslek	Çiftçi	Ev Hanımı	Öğrenci	Diğer				
				Esnaf				
F	9	6	2	4	2			
%	39	26	9	17	9			

Araştırmaya katılan katılımcıların cinsiyet özellikleri incelendiğinde, erkek katılımcı sayısının 13 (%57), kadın katılımcı sayısının ise 10 (%43) olduğu görülmüştür (Tablo 2 bkz.). Elde edilen verilere göre, erkek katılımcı sayısı daha fazladır.

Araştırmaya katılan katılımcıların yaş dağılımları incelendiğinde, 20-30 yaş aralığındaki katılımcı sayısının 5 (% 22), 31-40 yaş aralığındaki katılımcı sayısının 3 (%13), 41-50 yaş aralığındaki katılımcı sayısının 2 (% 9), 51-60 yaş aralığındaki katılımcı sayısının 3 (% 13), 61 ve üzerindeki katılımcı sayısının ise 10 (% 43) olduğu görülmüştür. Elde edilen verilere göre, 61 ve üzeri yaş aralığındaki katılımcı sayısının en fazla olduğu, 41-50 yaş aralığındaki katılımcı sayısının ise en az olduğu görülmüştür (Tablo 2 bkz.).

Araştırmaya katılan katılımcıların eğitim düzeyleri incelendiğinde, ilkokul mezunu katılımcı sayısının 6 (% 26), ortaokul mezunu katılımcı sayısının 11 (% 48), lise mezunu katılımcı sayısının 4 (% 18), ön lisans mezunu katılımcı sayısının 1 (% 4), lisans mezunu katılımcı sayısının ise 1 (% 4) olduğu görülmüştür. Elde edilen verilere göre, ortaokul mezunu katılımcı sayısının en

fazla olduğu, ön lisans ve lisans mezunu katılımcı sayısının ise en az olduğu görölmüşür (Tablo 2 bkz.).

Araştırmaya katılan katılımcıların meslek dağılımları incelendiğinde, çiftçi olan katılımcı sayısının 9 (% 39), ev hanımı olan katılımcı sayısının 6 (% 26), esnaf olan katılımcı sayısının 4 (% 17), öğrenci olan katılımcı sayısının 2 (% 9), diğér mesleklerde çalışan katılımcı sayısının 2 (% 9) olduğu görölmüşür (Tablo 2 bkz.). Elde edilen verilere göre, katılımcıların genelinin çiftçilikle uğraştığı, ifade edilebilir.

Araştırmaya katılan katılımcıların doğum yeri incelendiğinde, Antalyada doğan katılımcı sayısının 20 (%87), İzmirde doğan kişi sayısının 3 (%13) olduğu görölmüşür (Tablo 2 bkz.).

Araştırmaya katılan katılımcıların yaşadıkları bölgeler incelendiğinde, Aksu ilçesinde yaşayan katılımcı sayısının 12 (% 52), Serik ilçesinde yaşayan katılımcı sayısının 7 (% 31), diğér ilçelerde yaşayan katılımcı sayısının ise 4 (% 17) olduğu görölmüşür (Tablo 2 bkz.).

Kumköy obalarına en fazla Aksu ilçesinde yaşayan katılımcıların tercih ettiğı ve Aksu ilçesini takiben ilçenin doğusunda yer alan Serik ilçesinde yaşayan katılımcıların Kumköy obalarını ardından genellikle tercih ettiğı görölmüşür.

Araştırmaya katılan katılımcıların Kumköy obalarına gelme süreleri incelendiğinde, 1-9 yıl arası gelen katılımcı sayısının 1 (% 4), 10-20 yıl arası gelen katılımcı sayısının 2 (% 9), 21-30 yıl arası gelen katılımcı sayısının 2 (% 9), 31-40 yıl arası gelen katılımcı sayısının 4 (% 17), 41-50 yıl arası gelen katılımcı sayısının 3 (% 13), 51-60 yıl arası gelen katılımcı sayısının 5 (% 22), 61 ve üzeri yıldır gelen katılımcı sayısının ise 6 (% 26) olduğu görölmektedir. Bu bağlamda, en fazla 61 ve üzeri yıldır gelen katılımcı sayısının fazla olduğu, en az ise 1-9 yıl arası gelen katılımcı sayısının olduğu görölmüşür (Tablo 2 bkz.).

Araştırmaya katılan katılımcıların sahip oldukları Kumköy obaları incelendiğinde, Kumköy obasına sahip olan katılımcı

sayısının 19 (% 83), Kumköy obasına sahip olmayan katılımcı sayısının ise 4 (% 17) olduğu görülmüştür (Tablo 2 bkz.).

Katılımcılar ile yapılan görüşmeler sonucunda, belediyenin tapu vermediğini ancak bireylerin belirli alanlara obalarını inşaa etmelerinden dolayı yıllardır Mayıs ayının ortalarına doğru obalarında meydana gelen tahribatı ortadan kaldırmak için çalışmalar yaptıklarını ifade etmiş oldukları görülmüştür. Bu durumdan dolayı obaları bir nevi sahiplenme durumunun olduğunu ifade etmişlerdir. Ayrıca Kumköyde oba inşaa etmek isteyen tüm bireylerin boş alanlara yapabileceklerini belirtmişlerdir. Beraberinde obaların sahil şeridi boyunca batıdan başlayarak düzenli olarak doğuya doğru uzanmaya devam ettiğini ve sahil şeridinin dolmaya yaklaşması ile beraber obaların ikinci ve üçüncü şerit olmak üzere dağılım gösterdiğini ifade etmişlerdir.

Araştırmaya katılan katılımcıların ortalama Kumköy obalarında konaklama süreleri incelendiğinde, 1 hafta konaklayan katılımcı sayısının 2, 2 ay konaklayan katılımcı sayısı 3, 3 ay konaklayan katılımcı sayısı 15, 5 ay konaklayan katılımcı sayısı ise 3 olduğu görülmüştür (Tablo 2 bkz.).

Katılımcıların Haziran'ın 15 ile Ağustos'un 15 tarihleri arasında genellikle obalara geldikleri yapılan görüşmeler sonucunda elde edilmiştir (Tablo 2 bkz.). Katılımcıların genellikle bu tarihleri tercih etmeleri üzerinde rol oynayan en önemli iki faktörden ilkinin sera işlerinin bitmesi, ikincisinin ise okulların ve işlerin tatil olması faktörünün etkili olduğunu ifade etmişlerdir (Tablo 2 bkz.).

Tema 1: Obaların Mevcut Durumu

Kumköy obalarının mevcut durumu oluşturulan ilk temadır. Bu tema 24 kavram ve 2 kategoride incelenmiştir. Bu temanın oluşturulmasının nedeni; obaların yok olma tehlikesi ile karşı karşıya olmasıdır. Bu bağlamda, ilk olarak mevcut durumun ortaya konulması hedeflenmiştir. Bu nedenle de 2 kategoride Kumköy obalarının avantajlı ve dezavantajlı yapıları ele alınmıştır.

Tablo 3. Kumköy Obalarının Mevcut Durumu

Kumköy Obalarının Mevcut Durumu	
Dezavantajlı Yapısı	Avantajlı Yapısı
Çarpık yapılaşma Yatırımların yetersiz olması Mesken yapısının kırılgan olması Kış mevsiminde obaların suriyeliler tarafından izinsiz olarak kullanılması Güvenlik hizmetlerinin olmaması Belediye hizmetlerinin yetersizliği Su kaynaklarında sıkıntıların yaşanması Ulaşım hizmetinin eksikliği KUMDER derneğinin hizmet dağılımındaki eşitsizlik Turizmin yetersiz gelişimi Günübirlikçilerin çevre kirliliği meydana getirmesi Elektrik olmaması Sosyal aktivite eksikliği Obalara gelen bireylere karşı medyada yanlış bir algının olması Obaların kurulu olduğu alana ulaşım için çakılların dökülmesi Denetimlerin yetersiz olması	Ata geleneğinin sürdürülmesi Oteller bölgesi içerisinde obaların yer alması Ücretsiz obaların inşaa edilebilmesi Obaların tüm bireylere tatil yapabilme olanağı sağlaması Serin iklim koşulları Ekstra ücret talebi meydana gelmemesi Kültürel varlığın korunması Sosyal ilişkilerin devam etmesi

Oluşturulan kategoriler doğrultusunda katılımcılara sorular yönderilmiştir. Katılımcılar ile gerçekleştirilen görüşmeler sonucunda Kumköy obalarının dezavantajlı yapısı ile ilgili verilen cevaplar şu şekildedir;

“Kendi imkânlarımız ile her şeyi yapıyoruz ama haberlerde bizi yanlış tanıtıp çardaklarımızı yıkmak istiyorlar. Medyada bizlere ucebe, işgalci denilip haber yapıyorlar. Ben çocukluğumdan beri yani kızım yaklaşık 40 yıldır buraya geliyorum. Biz öyle insanlar değiliz. Millet yaylaya gider biz de buraya geliyoruz. Bizim yaylamızda burası...” (K9).

“Ziyaretçiler, kışın obalara izinsiz girerek mangal yakıyorlar. Bir de yetmezmiş gibi çocuk bezlerini, yemek artıklarını toplamadan gidiyorlar. Evlerinde böyle yaparlar mı? Bu sene bir de Suriyeliler çıktı. Belediye buraya bekçi dikse böyle olmaz...” (K3).

“İlgi yok, su yok, elektrik yok, hizmet yok. Çünkü biz turist değiliz. Ata geleneğimizi sürdürmek için geliyoruz ya ondan bize hizmet getirmiyorlar...” (K22).

“... Bak ben buraya sondaj açtım. Kendi imkânım ile komşulara akülerini bağlayıp su sağlıyorum ama insanların çoğu taşıma suyla uğraşıyor. KUMDER derneği bir zamanlar batı tarafta yer alan obalara römorkla su getirir dağıtırdı ama vanaları artık kapalı o da artık ilgilenmiyor...” (K 15).

“Sonradan gelenler arabalarını obalarının önüne koymak için yolla çakıl döktüler. Adı üstünde Kumköy burası Kumköy. Kum olacak. Buraları korumak için yıkma kararı değil, kurallar koyacaklar. Herkes istediğini yapamayacak...”(K 6).

“Bizler yani buranın asıl yerlileri doğaya zarar vermeyiz. Aksine koruruz. Biz çocuklarımızın ismini veriyoruz caretta caretalara. Bu sene gelen olmadı yoksa isimleri biz size gösterirdik. Yan tarafta yer alan otel her gece yerleri bir makine ile sürüyor o caretta caretalara zarar vermiyor. Biz zarar veriyormuşuz. Biz onları ellerimize alıp gelip denize bırakıyoruz. Fakat otel olmayan tek yer burası kaldı ya yakında burayı da otele çevirirler ...” (K17).

*Fotoğraf 1. Titanic Mardan Palace Otel ile Kumköy Obalarının
Birbirinden Ayıran Sınır*

*Fotoğraf 2. Kumköy Obaları, Genel Olarak Sahil Şeridi Boyunca
3-5 m Aralıklarla Doğu- Batı Yönünde Uzanış Göstermektedir.*

Kumköy obalarının avantajlı yapısı ile ilgili verilen cevaplar ise şu şekildedir;

“... Otelde 1 haftalık tatil en az 60-70 bin. Bizim oralarda tatil yapabilme şansımız yok. O nedenle ailecek biz buraya geliyoruz. Okullar açılanana kadar burada kalıyoruz. Çocuklar denize giriyor, bizler dinleniyoruz. Ekstra masraf çıkacak derdi yok. Herşeyi evden getiriyoruz. Ohh miss gibi...” (K2).

“Şimdi arabamızla obaya geliyoruz ama eskiden yani bundan 40-50 yıl önce günübirlik römorklara biner sabah gelir akşam dönerdik. Birgün biz, ertesi gün diğer komşu getirirdi. Şimdi yine o şekilde gelenler var ama eskiden buralar daha kalabalık olurdu. Artık gençler o kadar gelmek istemiyor ama bizim ata geleneğimiz biz kendimizi bildik bileli geliriz. Bizim için bu obalar bir farklı. Evladımız, çocuğumuz gibi...” (K8).

“... Sağdaki oba yengemlerin, soldaki teyzemlerim, öndeki annemlerin yani yazın hep beraber burada buluşup eski günleri yâd ediyoruz. Sıcaktan da kurtulmuş oluyoruz. Burası bildiğiniz yayla...” (K10).

“Burada elektrik yok. O yüzden kızım ile obabımızın arasına direk geçiş olması için yer yaptırdık. Akşamları hep beraber oturup sohbetler ediyoruz, özlem gideriyoruz. Ata geleneğimizi bizlerden sonra onlar sürdürececek...” (K23).

“...Obalar 40-45 yıldır süre gelen bir gelenek. Atalarımızdan gelen bu geleneği, kültürü elimizden geldiği kadar korumaya çalışıyoruz. Sizler gelirken hiç kapının önündeki sulara dikkat ettiniz mi? Neden var onlar hocam? Bakın ben size anlatayım. Obalara önce sağ ayağınızı sonra sol ayağınızı suya batırır, kum olmayan yerlere basarak eve

çıkarsınız ki ev batmasın. Biz böyle necip bir kültürümüz var... ” (K1).

Fotoğraf 3. Kumköy Obalarına Giriş Yapılmadan Önce Ayaklar Su Kovalarında Yıkanmaktadır.

Fotoğraf 4. Ekonomik Gelir Düzeyine Göre Oba Meskenleri Farklılık Göstermektedir.

Tema 2: Kumköy Obalarında Konaklayan Yerel Halkın Beklentileri ve Endişeleri

Analiz sonucunda oluşturulan ikinci tema Kumköy Obalarında konaklayan yerel halkın beklentileri ve endişeleri kategorisidir. Bu tema 17 kavram ve 2 kategoride incelenmiştir. Bu temanın oluşturulmasının nedeni; turizm baskısının araştırma sahasında yoğun olarak yaşanmasıdır. Bu bağlamda, Kumköy Obalarında konaklayan katılımcıların beklentileri ve endişeleri olmak üzere 2 kategoride ele alınmıştır.

Tablo 4. Kumköy Obalarında Konaklayan Yerel Halkın Beklentileri ve Endişeleri

Kumköy Obalarında Konaklayan Yerel Halkın Beklentileri ve Endişeleri	
Beklentiler	Endişeler
Obalara sahip çıkılması Devlet desteği sağlanması Altyapı hizmetlerinin geliştirilmesi Denetimlerin yapılması Tapu verilmesi Belirli planlara göre obaların inşaa edilmesi Finansal destek verilmesi Güvenliğin sağlanması İrsaliye bedeli ödenerek obaların inşaa edilmesi Kumköydeki parsellerin turizm işletmecilerine satılmaması Obaların yayılımının ve kullanımının kontrol edilmesi Belediyenin hizmet sağlaması Turizmin alansal gelişiminin kontrol edilmesi Obaların kültürel miras ilan edilmesi	Obaların yıkılması Obaların olduğu alana otellerin inşaa edilmesi Ata geleneğini devam ettirememek

Oluşturulan kategoriler doğrultusunda katılımcılara sorular yönderilmiştir. Katılımcılar ile gerçekleştirilen görüşmeler sonucunda Kumköy obalarında konaklayan yerel halkın beklentileri ilgili verilen cevaplar şu şekildedir;

“... Otel, Aksu çayından müşterilerini geçirip panellerle çevirmiş orayı. Orada konaklama faaliyeti yaptırıyor. Yavaş yavaş obaların olduğu alana doğru kayıyorlar. Denetleme yapsalar, ceza kesseler otellere obaların olduğu alana geçemezler.” (K19).

“9 bin parsel e yakın burası ama biz merkeze kadar çöpümüzü götürüyoruz. 2 tane çöp konteyneri koymuş belediyeye kime yetsin. Burada KUMDER Derneği tarafından numaralandırılmış 440 tane oba var. Kumluca belediyesinin Kumlucadaki obalara baktığı gibi bizim belediyemiz buraya baksa burası daha güzel olur...” (K11).

“... Güneş paneli taktırmak 50.000-55.000 t l tutuyor. Okullar açıldığında obaları Allaha emanet bırakıp gidiyoruz. Geldiğimizde metal olan her şeyi satmak, obaların bazılarını ise kırıp kışın yakmak için alıp götürmüş oluyorlar. Her sene yeniden o kadar masraf yapmamak için kimisi karavanlar ile obalarını getiriyor. Kışın ise evlerinin altına yaptıkları depolara götürüp koyuyorlar ya da söküp yazın tekrar kuruyorlar ama bunların hepsi masraf. Belediye buraya kameralar yerleştirse, bekçi ya da özel güvenlik kiralarsa sorunlarımız ortadan kalkar ve biz rahat ederiz. ” (K6).

“İnsanlar hızarcıdan genellikle 1+1 obalarını inşa etmek için malzemelerini alıyor ve en fazla 15 gün içerisinde obalarını kuruyor. Ekonomik durumu iyi olanlar ise obalarını 2 katlı yaptırıyor. 1 ile 2 gün içerisinde kurduruyor ama biz bir haftada ancak kuruyoruz. Tüm obalar aynı hızada aynı model olması için devlet hem ekonomik destek verip hem de projeler yapsa görünüş daha iyi olur. Bir de devlet bizlere tapu verse insanlar buralara daha çok yatırım yapar...” (K4).

Fotoğraf 5. Kumköy Obasında Yer Alan Marketten Genel Bir G r n   

Fotoğraf 6. Kumköy Obalar ndan Genel Bir G r n   

Fotoğraf 7. Kumköy Obalarından Genel Bir G r n   

Fotoğraf 8. Kumköy Obalarının Genel Planı; Mutfak, Yatak Odası ve Terastan Oluşmaktadır. Oba İçerisinde Teras En Geniş Yeri Kaplamaktadır ve Bazı Bireyler Tarafından Salon Olarak İfade Edilmektedir.

Kumköy obalarında konaklayan yerel halkın endişeleri ilgili verilen cevaplar ise şu şekildedir;

“... Otel sahipleri, obaların yıkılması için haberler yaptırıyor, caretta caretalara biz zarar veriyormuşuz gibi gösteriyor. Obaların çevresindeki parselleri de zaten yavaş

yavaş alıyorlar. Onların gücü ile biz yarışamayız. Obalarımızı 1-2 seneye kalmadan yıktırırlar...” (K5).

“...Mahkeme olduğu için buraya turizm girmede ama mahkeme bittiğinde biz obalarımızı nasıl koruyacağız ? ...” (K7).

“Yerel halkın doğaya, kıyıya zararı yok. Ziyaretçilerden koruduğumuz doğayı, ata geleneklerinizi ve komşuluk kültürümüzü sadece sürdürmek istiyoruz. Oteller bölgesi içerisinde halkın kullandığı tek yer burası. Gelin kalın. Bu değerın önemini biz anlatamadık. Siz anlayın anlatın...” (K12).

Sonuç

Antalya ilinin Aksu ilçesi sınırları içerisinde yer alan Kumköy obaları, genellikle Aksu ve Serik ilçesinde yaşayan yerel halk tarafından tercih edilmektedir. Kumköyde toplam 440 oba meskeni yer almaktadır ve genellikle yerel halk tarafından 15 Haziran ile 15 Ağustos tarihleri arasında tercih edilmektedir. Bu durumun nedeni ise yazın sıcaklardan yerel halkın bunalması, sera işlerinin bitmesi ve okulların tatil olmasıdır. Ayrıca obalara gelen yerel halkın hiçbir ekonomik beklentisinin olmadığı sadece ata geleneklerini sürdürmek, dinlenmek ve tatil yapabilmek amacıyla obalara geldiği tespit edilmiştir. Beraberinde engel kanuna göre bireylerin temel ihtiyaçlarına ayrılan yüzde miktarının artması, obalara olan talebin artmasına sebep olmuştur. Bu durum beraberinde çeşitli sorunların ortaya çıkmasına sebebiyet vermiştir.

Yerel halk, sorunların ortadan kaldırılabilmesi amacıyla kurum ve kuruluşların çeşitli çalışmalar yapmasını beklemektedir. Aksu Belediyesi ile KUMDER Derneği başta olmak üzere çeşitli alt yapı çalışmaları ile beraber güvenliğin sağlanması amacıyla çeşitli projelerin yapılmasını beklemektedir. Bu durumun nedeni; aydınlatma, elektrik, bekçi ve suyun Kumköy obalarında olmamasıdır. Ayrıca yerel halk, obalarının yapı malzemelerini

belirlerken fiziki koşullar ile birlikte geleneklerinin, göreneklerinin ve ekonomik şartlarının etkisi altında obalarını inşaa ve dizayn ettikleri tespit edilmiştir. Dönüş vakti geldiğinde ise kimisinin evlerinin altlarına yapmış oldukları parklara ve depolara obalarını koyduğu, kimilerinin ise mayıs aylarında tadilat yapmak üzere obalarını terk edeceklerini ifade etmiş oldukları görülmüştür. Fakat araştırma sahasında, turizmin baskısının yoğun olarak hissedilmesi sebebiyle geri d nememekten korktukları ve otel yapılma endişesini yaşadıklarını ifade etmişlerdir. Bu bağlamda, geleneksel mevsimlik konutların bir çeşidi olan deniz obalarının son örnekleri içerisinde yer alan Kumköy obalarının korunması ve yaşatılması için yetkili kişiler tarafından çeşitli projeler ile çalışmaların yapılması gerektiğinin oldukça elzem olduğu görülmüştür.

Kaynakça

Cüceloğlu, D. (2017). İnsan ve Davranışı – Psikolojinin Temel Kavramları. İstanbul: Remzi Kitabevi.

Doğanay, H. & Zaman, S. (2014). Oba-Yayla Yerleşmelerine Tipik İki Örnek: Çambaşı ve Turnalık Obaları (Ordu İli) . Türk Coğrafya Dergisi, 0 (43) , 1-29. Retrieved from <https://dergipark.org.tr/tr/pub/tcd/issue/21238/227882>.

Doğanay, H. (1995). Türkiye Beşeri Coğrafyası, M.E.B. Yay. No:2982, Bilim ve Kültür Dizisi,877, İstanbul.

Doğanay, H. Ve Altaş, N.T. (2017). Coğrafya Bilim Alanları Sözlüğü. Pegem Akdemî, 2. Basım, Ankara.

Durmuş, E. & Dağlı, D. (2020). Geographical Analysis of Variables Affecting the Establishment of Rural Settlements in Diyarbakır Province. International Journal of Geography and Geography Education (IGGE), 41, 259-279. DOI: 10.32003/igge.653764.

Hefferon, K., & Boniwell, I. (2018). Pozitif Psikoloji, Kuram, Araştırma ve Uygulamalar. (T. Doğan, Çev. Ed.). Ankara: Nobel.

İzbırak, R., (1986). Coğrafi Terimler Sözlüğü, M.E.B, İstanbul.

Karagel,(2020). Kır Yerleşmeleri Ders Notları. Mustafa Kemal Üniversitesi, Fen-Edebiyat Fakültesi, Coğrafya Bölümü,1-81.

Kendirli, B. (2016). Tarımsal Yapılar ve Sulama Dersi Ders Notları. Ankara Üniversitesi Ziraat Fakültesi, Ankara.

Ma, L., Guo, X., Tian, Y., Wang, Y. & Chen, M. (2017). Micro-Study of the Evolution of Rural Settlement Patterns and Their Spatial Association With Water And Land Resources: A Case Study Of Shandan County, China. Sustainability (Switzerland), 9(12).

Moustakas, C. (1994). Phenomenological Research Methods. Thousand Oaks. CA: Sage.

Sargın, S. (2017). Kumluca’da Deniz Obaları (Antalya). Yüzüncü Yıl Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi, Cilt 1, Özel Sayı 2.

Sarı, C. (2018). Aksu (Antalya) İlçesi’nde Yerleşme Adlarının Özellikleri. :Sosyal ve Beşeri Bilimler Çalışmaları, Çınar,B.,Editor,ÇizgiKitabeviYayınları,Konya,pp.230-237.

Şenol, P. & Akan, A. E. (2011). Kırsal Yaşam / Kırsal Konut: Bir Yaşam Biçimi Olarak Geleneksel Kırsal Konut Üretiminde Kızılıçık Köyü Örneği. Süleyman Demirel Üniversitesi Fen-Edebiyat Fakültesi Sosyal Bilimler Dergisi, 2011 (24) , 143-160. Retrieved from <https://dergipark.org.tr/tr/pub/sufesosbil/issue/11413/136310>.

Tekeli, İ. ve Erder, L., 1978, Yerleşme Yapısının Uyum Süreci Olarak İç Göçler, Hacettepe Üniversitesi Yayınları D-26, Ankara.

Tunçdilek, N. (1967).Türkiye İskân Coğrafyası: Kır İskân (köy-altı iskân şekilleri). İstanbul Üniversitesi Coğrafya Enstitüsü Yayınları. İstanbul.

Türkan, O. (2021). Kentsel ve Kırsal Nüfus Tespiti Sorunu: Adana ve Osmaniye İli Örneği, Coğrafi Bilimler Dergisi/ Turkish Journal of Geographical Sciences, 19(2), 368-404, doi: 10.33688/aucbd.936093.

Zaman, M. (2017). Türkiye’de Kırsal Meskenler ve Coğrafi Dağılımları. Atatürk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi, 21 (3) , 911-935. Retrieved from <https://dergipark.org.tr/tr/pub/ataunisobil/issue/34498/421194>.

İnternet Kaynakları

<https://www.harita.gov.tr/il-ve-ilce-yuzolcumleri> (Erişim Tarihi: 13.04.2023).

<http://www.aksu.gov.tr/aksu-ilcesi>(Erişim Tarihi:13.04.2023).

<https://sozluk.gov.tr/>(Erişim Tarihi:13.04.2023).

BÖLÜM II

Suriye Krizi Kaynaklı Güvenlik Tehdidi Ve Türkiye'nin Güvenlik Politikası

Muazzez HARUNOĞULLARI¹

Giriş

Kuzey Afrika'da başlayarak Orta Doğu'ya sıçrayan ve yönetimlere karşı gerçekleştirilen protestoların geniş bir coğrafi bölgeye yayılması sonucu bölgede şiddet, iç savaş, siyasi istikrarsızlık ve kaos ortamı kaygı verici bir seviyeye yükselmiştir. Yemen ve Libya gibi bazı ülkelerin yönetimleri yaşanan süreci sağlıklı bir şekilde atlatmada beklenen başarıyı gösterememiş, Mısır gibi bazı ülkelerde ise iç politikada istikrarsızlık devam etmiştir. Orta Doğu'da meydana gelen sıcak çatışmaların uluslararası kamuoyunda en dikkat çeken ülkesi Suriye'dir. 2011 yılının ilk aylarında siyasi ve ekonomik reformlar talep eden halkın Deraa'da başlattığı barışçıl gösteriler, Suriye hükümetinin olayları şiddetle bastırması, tutuklamalar, tutukluların işkence sonucu öldürülmeleri gibi sert müdahaleler iç savaşı kaçınılmaz kılmıştır. Rejimin halk

¹ Doç. Dr., Kilis 7 Aralık Üniversitesi İnsan ve Toplum Bilimleri Fakültesi Coğrafya Bölümü

protestolarına gösterdiği acımasız ve şiddet içeren tepkisi, potansiyel savaş suçlarının yoğun bir şekilde yaşanmasına yol açmıştır. Silahlı çatışmaların yoğunlaşmasıyla birlikte bölge yeni bir jeopolitik ve ekonomik belirsizlik kaynağı haline gelmiştir. İç savaşın başladığı dönemde Suriye idaresi Rusya, Çin ve İran yönetimlerince desteklenmiş, bölgesel bir kriz olarak ortaya çıkan mesele küresel etkileri oldukça geniş bir kriz olduğunun sinyallerini vermiş, yaşanan bu kriz dünyanın en büyük sorunlarından biri haline gelmiştir. Suriye iç savaşı, soğuk savaştan sonraki dönemde dünya tarihinde görülen en trajik güç mücadelesine dönüşmüştür.

Sekiz milyarın üzerine çıkan dünya nüfusunun ihtiyacı olan küresel kaynakların, yaşamın belirli bir refah seviyesinde sürdürülmesindeki yeterliliği tartışılmaktadır. Suriye iç savaşının ortaya çıkması ve savaş süresinin uzamasında bölge kaynaklarının paylaşımı üzerindeki söz sahipliği yarışının olduğu da kabul görmektedir. Suriye krizinin devletlerarası ilişkilere önemli yansımaları olmuştur. Suriye’de, uluslararası sistemde güç sahibi olan aktörlerin özellikle Rusya ve ABD’nin mücadelesi söz konusudur. Suriye iç savaşında çatışmaya girmiş olan iki ana aktör olan Rusya ve ABD yanında özellikle Fransa ve İngiltere gibi Avrupa ülkeleri ile bölgeden oldukça uzak bir konumda bulunan Çin, süreçte aldıkları roller bakımından dikkat çeken ülkelerdir. Suriye’de menfaatleri doğrultusunda aktif roller alan bazı ülkeler rejim karşıtı söylemlerde bulunmuş, rejimin değiştirilmesinin ülke halkı için daha iyi sonuçlar doğuracağı yönünde görüş beyan etmiş, bazı ülkeler ise Şam yönetimini desteklemeyi sürdürmüştür. Rusya ve İran bölgedeki etkilerinin azalacağı endişesiyle Esad’a desteklerini sürdürürken, Çin de bu ülkeler yanında yerini almıştır. ABD, Fransa ve İngiltere bölgedeki çıkarları doğrultusunda kendilerini Esad rejiminin karşısında konumlandırmışlardır. Katar, Suudi Arabistan, Türkiye ve Suriyeli muhalif gruplar bölgedeki krizin son bulması için Esad’ın yönetimden ayrılarak rejim değişikliğine gidilmesini ülke açısından daha sağlıklı olarak değerlendirmişlerdir. Rejim karşıtı grupların zaman zaman yenilgiye uğramaları savaşın uzamasına ve krizin derinleşmesine yol açmıştır.

İç savaşa müdahil olan ülke ve grupların Orta Doğu ve Doğu Akdeniz'deki farklı politikaları nedeniyle kriz derinleşmiş, iç savaş süresi uzamıştır. Esad yönetimine askeri ve finansal destek sağlayan ülkelerin başında Rusya ve İran gelmektedir. Ayrıca Kuzey Kore tarafından oluşturulan ve Esad rejimine verilen destek ile yayılma hakkında çok az da olsa raporlar söz konusudur. Kuzey Kore, iç savaş başladığı günden itibaren Suriye ordusu için ihtiyaç duyulan silahların kaynağı haline gelmiştir (Bruce ve Bechtol, 2015).

İç savaşın yaşandığı ilk yıllarda BM Güvenlik Konseyi üyesi olan Rusya ve Çin, Suriye'ye öngörülen bir askeri müdahaleyi reddetmiştir. ABD'nin hükümetin değişmesi yönündeki talebi ve sorunun çözümü için yapılan görüşmelerde liderlik yapması Rusya'nın kabul edemeyeceği bir yaklaşım olarak değerlendirilmiştir. Rusya, Suriye'deki nüfuzunun azalma riskine karşı ABD'ye yakın bir yönetim kadrosunun iktidara gelmesini istememiştir. ABD, İngiltere ve Fransa koalisyonu Libya'ya askeri müdahalede bulunarak bu ülkedeki enerji kaynakları üzerindeki hâkimiyetlerini pekiştirmişlerdir. Rusya ve Çin aynı durumun Suriye'de yaşanmaması için BM Güvenlik Konseyinde Suriye'ye müdahaleyi veto etmiştir (Doster, 2013). Rusya'nın Suriye üzerinden Doğu Akdeniz'de etkinlik alanı oluşturması ve buradaki enerji sahalarındaki rolünü artırma isteğinin sürmesi için Suriye rejiminin devamlılığı Rusya açısından oldukça önemli görülmüştür.

Halkın farklı inanç, mezhep, etnisite, dil ve kültürel özelliklere sahip olması yanında ülkenin Arap-İsrail arasında gerçekleştirilen barış görüşmelerindeki kritik önemi, ABD'yi Suriye'ye daha ihtiyatlı bakmaya itmiştir (Oğuzlu, 2011). Obama yönetimi başlangıçta Esad'ın istifasını isterken, 2012'den itibaren Esad hükümeti ve muhalefet grubunun birçoğu için düzenlenen müzakerelerde anlaşmaya varmak için çok yönlü çaba göstermiştir (Humud vd. 2017). ABD, Haziran/Eylül 2013'te Suriye'deki muhalif grupları destekleyerek onlara sistemli bir şekilde silah aktarmıştır. Suriye hükümetinin çöküşü Rusya, İran ve Irak arasındaki jeopolitik ittifakı dağıtacak olması ayrıca Irak'ın birleşik bir devlet olarak varlığını sürdürmesi yönünde tehdit oluşturması

ABD tarafından arzu edilen bir sonuç olarak değerlendirilebilir. ABD’li siyasetçilerin birçoğu 1970’lerin sonunda Mısır’ın kontrolünü ele geçirdikleri senaryoyu Suriye’de tekrarlamak istemiştir. ABD açısından Orta Doğu’da yeniden inşa edilecek bir bölgesel sistemle birlikte tüm bölge ülkeleri ABD’nin askeri üslerine açılacaktır. Böylece bölgede bulunan ülkelerde yer alan ABD askeri üsleri ile bölge tamamen ABD’nin garantör gücüne bağlı kalacaktır (Dostal, 2016).

1916’da imzalanan Sykes-Picot anlaşmasıyla Orta Doğu’nun sınırları çizilmiş ve bölgede yeni bir düzen kurulmuştur. Bu anlaşmayla bölge etnik, dini/mezhepsel ve kültürel olarak bölünmüş, aynı temele sahip olan milletler arasında büyük ayrılıklar ve düşmanlıklar yaratılmıştır. Bölgede bulunan Araplar, Farslar ve Türkler birbirlerine karşı hep olumsuz yargılarla ve devlet uygulamalarıyla düşman edilmeye çalışılmıştır. Geçmişten günümüze bölgenin parçalanmasıyla ilgili uygulanan politikalarda pek bir değişim söz konusu değildir. 1900’lü yılların başında bölgenin bölünmesi yönünde atılan adımlar günümüzde hala devam ettirmeye çalışılmaktadır. 2016’da Suriye üzerinden bölgenin yeniden haritasının çizilmesi, yeni sınırların belirlenerek devletçiklerin kurulması yönünde etkili çalışmalar yapılmış ve bu yönde özellikle batılı ülkeler tarafından üretilen politikaların uygulanması yönünde adımlar atılmıştır.

Suriye iç savaşına müdahil olan aktörlerin sayısının her geçen gün artması, devletler yanında illegal örgütlerin de bu savaşta yer alması, ülkenin kuzey sınır komşusu olan Türkiye’nin güvenliğini tehdit altına almıştır. Orta Doğu’da komşularının toprak bütünlüğünü korumak isteyen Türkiye, yumuşak güç ve demokratik bir ülke olarak bölgede politik ve askeri yönden aktif rol oynamak mecburiyetinde kalmıştır. II. Dünya Savaşı sonrası en büyük mülteci krizi Suriye iç savaşı sonucu meydana gelmiş, yaşanan göç hem Suriye’nin komşu ülkelerinde (özellikle Türkiye) hem de Avrupa üzerinde büyük bir insani baskıya sebep olmuştur. Suriye krizi Türkiye’nin bölgesel hedeflerini engellemiş ve ayrıca bu krizle birlikte ülkenin bütünlüğüne yönelik bir güvenlik tehdidi baş

göstermiştir. Suriye'deki savaş ortamının avantajlarını kullanan terör örgütlerinin Türkiye'nin ülke bütünlüğünü tehdit etmeye başlaması ve meydana gelen gelişmeler diğer sorunlar yanında güvenlik sorunları da doğurmuştur.

Türkiye, hem güney sınırında hem de ülke içinde tehdit teşkil eden DEAŞ ve PKK/PYD/YPG'nin Suriye'de askeri ve siyasi bir varlık oluşturmalarını engellemek ve bu örgütleri bertaraf etmek amacıyla sınır ötesi askeri harekâtlar yapmak zorunda kalmıştır. Bu harekâtlar sonucu güney sınırının ve dolayısıyla ülke içinin güvenliği büyük ölçüde sağlanmıştır.

Bu çalışmanın amacı Türkiye'nin Suriye'deki iç savaşa yönelik güvenlik politikasının analizini yapmaktır. Suriye rejimine ve Suriye'deki savaş ortamından kaynaklanan tehdit ve tehlikelere karşı Türkiye'nin aldığı pozisyonun nedenleri ve Türkiye'nin askeri müdahalesi bu çalışmanın odak noktasıdır. Suriye'de 2011'de başlayan ve devam eden iç savaş, bu savaşa müdahil olan bölgesel ve küresel legal ve illegal aktörler, Türkiye'nin dış politikasının yeniden şekillenmesinde etkili olan unsurlardır. Suriye'den kaynaklanan ve Türkiye'nin güvenliğine yönelik eylemler Suriye politikasının biçimlenmesinde belirleyici olmuştur.

Suriye Krizi ve Türkiye – Suriye İlişkilerine Kısa Bir Bakış

Türkiye Cumhuriyeti'nin kuruluşundan bu yana Türkiye-Suriye ilişkileri inişli çıkışlı bir seyir izlemiştir. Osmanlının bir parçası olan topraklar üzerinde, I. Dünya Savaşı'ndan sonra İngiliz ve Fransızların aralarında gizli olarak imzaladıkları Sykes-Picot anlaşmasıyla yapay olarak kurulmuş bir ülkedir Suriye. 2. Dünya Savaşı'nın ardından dünyada oluşan bloklaşmalar ile birlikte Türkiye, batı yanlısı bir politika izlerken, Suriye SSCB ile yakın siyasi ilişkiler içine girmiştir. Türkiye güvenlik kaygıları nedeniyle 1998'de Suriye ile sorunları çözmek adına Adana mutabakatını imzalamıştır. Suriye'nin bağımsızlığını ilan ettiği 1946 yılından 1998'de imzalanan Adana Mutabakatına kadar olan süreçte iki ülke ilişkileri sorunlu ve gergin bir seyir izlemiştir. İki ülke arasında yaşanan birkaç temel sorun içinde en önemlisi Hatay ili ile ilgili sınır

sorunu olmuştur. Diğer temel sorunlar ise su sorunu ve Suriye'nin PKK terör örgütüne verdiği destektir.

SSCB'nin yıkılması ile soğuk savaşın bitiminden itibaren Türkiye- Suriye ilişkileri, Suriye rejiminin PKK'ya verdiği destek, Dicle ve Fırat akarsuları ve Hatay'ın konumu ile ilgili meseleler nedeniyle zaman zaman gerginleşmiştir. 1998 yılında Türkiye'nin Suriye'de bulunan PKK terör örgütü lideri Öcalan'ın teslim edilmemesi halinde bu ülkeye savaş açacağı tehdidinde bulunması üzerine iki ülke ilişkilerindeki gerginlik zirveye çıkmıştır. Türkiye'nin zorlayıcı tutumu sonucu Suriye uzlaşmacı bir tutum sergilemeye başlamıştır (Özdemir, 2016). 2002 yılından itibaren iktidara gelen Ak Parti (AKP) hükümetinin komşularıyla sıfır sorun politikası nedeniyle Türkiye ile Suriye arasındaki ilişkilerde bir iyileşme meydana gelmiş, iki ülke arasındaki askeri ve ekonomik ilişkilerde ilerlemeler kat edilmiştir. 2010 yılının ilk yarısında Türkiye, Suriye, Ürdün ve Lübnan (Levant Dörtlüsü) arasında serbest ticaret anlaşması imzalanmıştır (Ataman ve Özdemir, 2018). Ancak iki ülke arasındaki dostane ilişkilerde 2011 yılından itibaren yeniden gerilme yaşanmaya başlamıştır.

Kuzey Afrika ve Orta Doğu'yu saran ve adına “Arap Baharı” denen büyük çaplı protestolar 2011 yılının ilk aylarında Suriye'ye de sıçramıştır. Suriye'de yönetime karşı büyük çaplı halk hareketlerinin başlamasıyla Türkiye, Suriye hükümetiyle iyi ilişkiler sürdürmeye çalışmıştır. Ancak Esad'ın protestoculara uyguladığı şiddeti insanlık dışı ve kabul edilemez bir uygulama olarak gören Türkiye, Esad'ın yönetimi bırakmasını ve daha demokratik bir ortamda gerçekleştirilecek bir seçimle yeni bir hükümetin başa gelmesinin uygun olacağı fikrini yüksek perdeden belirtmiştir. 15 Mart 2011'de Deraa'da başlayan halk ayaklanmalarının ülke geneline yayılmasını önlemek amacıyla rejim askerlerinin 18/26 Mart tarihlerinde sivil göstericilere silahlı müdahalesi, kadın, erkek, çocuk demeden uygulanan şiddet ve tutuklamaların artması iç savaşı kaçınılmaz kılmıştır. 2011 yılından önce Türkiye ile Suriye rejimi arasında yaşanan siyasi ve ekonomik yakınlaşma, Suriye'de başlayan halk hareketlerine rejimin sert müdahalesi ile bir çatışmaya dönüşmüştür.

Rejim askerlerinin uyguladıkları silahlı şiddet karşısında özgürlük mücadelesi veren muhalif gruplar Türkiye tarafından desteklenmiştir. Ayrıca iç savaşta çeşitli şekillerde baskı, zulüm ve hatta ölümle karşı karşıya kalan milyonlarca Suriyeli vatandaşa Türkiye kapılarını açmıştır. Bu süreçte Türkiye'nin Suriye politikasının iki önemli hedefi olmuştur. Biri Beşar Esad'ın yönetimden ayrılması; bir diğeri de Suriye'nin kuzeyinde çeşitli örgütlerin bir sözde Kürt devleti kurma amacını engellemek. Türkiye'nin çabalarının odağında hedef olarak Suriye'de uçsuz bir bölge oluşturma girişimini olumlu sonuçlandırmak yer almıştır. Ancak Rusya ve Çin tarafından bu girişim engellenmiş ve başarısız olmuştur.

Savaşın bölgede meydana getirdiği güvensizlik ortamı tüm bölge ülkelerini derinden etkilenmiştir. Suriye'nin kuzey komşusu Türkiye, sınır ötesinden kaynaklanan büyük güvenlik sorunlarıyla karşı karşıya kalmıştır. Hem Esad rejiminin hem de çeşitli terör örgütü eylemlerinin sıklıkla yaşanması Türkiye açısından büyük tehdit oluşturmıştır. 22 Haziran 2012'de Akdeniz'de uluslararası kara sularında Suriye güçleri tarafından bir Türk jeti düşürülmüş, Cilvegözü sınır kapısında 11 Şubat 2013'te Suriye uyruklu kişilerce bomba yüklenmiş bir aracın infilak ettirilmesiyle 10 kişi yaşamını yitirmiştir. 11 Mayıs 2013'te Hatay Reyhanlı'da gerçekleştirilen patlamada 52 can kaybı meydana gelirken 100'den fazla insan yaralanmıştır. Tüm bu yaşananlar iki ülke arasındaki gerginliği iyice tırmandırmıştır (Göçer ve Çınar, 2015). Sınır ve iç güvenliğimizi tehdit eden örgütlerin başında DEAŞ ve PKK/PYD/YPG bulunmaktadır. Türkiye, Suriye'de süreç boyunca Şam yönetimi, ABD, AB ülkeleri, Rusya, Arap devletleri ve çeşitli terör gruplarına yönelik kendi ülke menfaatlerini ve güvenliğini korumak için çok yönlü politikalar geliştirmek zorunda kalmıştır.

Krizin başladığı ilk dönemde ABD bölgedeki nüfuzunu ve gücünü sürdürmek amacıyla bölge devletleriyle işbirliğini devam ettirmiş aynı zamanda yeni bir Orta Doğu dizaynı için terör gruplarını finansal ve askeri açıdan destekleme yönünde politikalar izlemiştir. Bilhassa Türkiye'nin bölge ülkeleri üzerindeki siyasi

tesirini azaltarak Türkiye’yi daha güçsüz bir konuma düşürmek için ülke içinde faaliyet gösteren terör örgütlerini açık bir şekilde desteklemiştir. Ayrıca Suriye’nin kuzeyinde Türkiye’nin güney sınır hattı boyunca kendi çıkarları doğrultusunda güvenli bir terör koridoru meydana getirmek gayesiyle YPG/PYD/PKK’yı finansal ve askeri yönden güçlendirmeye çalışmıştır. Yaşananlar hem bölgedeki balansı hem de Türkiye’nin dış politika dengelerini değiştirmiştir. Türkiye-Suriye hududu sınır güvenliği nedeniyle militarize edilmiş, sınır bölgelerinde ticaretin durma noktasına gelmesiyle büyük ekonomik kayıplar yaşanmış ve Türkiye’ye büyük bir sığınmacı göçü gerçekleşmiştir. Sığınmacı krizinin çözümü noktasında uluslararası desteğin Türkiye’ye tam anlamıyla verilmemesi ulusal ve uluslararası mecrada ülkeyi sosyal, ekonomik, politik alanlarda zor duruma düşürmüştür.

Güvenlik Kavramı

Uluslararası ilişkilerde güvenlik kavramı önemli bir yer tutmakla birlikte bu kavramın tanımı tam olarak net bir biçimde yapılamamaktadır. Ulusal çıkar veya ulusal güvenlik kavramları her ulus için aynı şeyi ifade edemeyebilir. Güvenlik kavramının tanımı için birçok değişkenin dikkate alınması gerekmektedir. Ancak güvenliğin tanımı yapılırken “ülkeye yönelik bir tehdidin olmaması, tehlikelerden ve korkulardan uzak kalınması” ifadeleri birçok tanımda ortak bir anlayışın göstergesi olarak kabul edilebilir. Güven ile tehdit arasında doğrudan bir ilişki söz konusudur denebilir. Dolayısıyla güvensizlik durumu bir tehdit algısını da beraberinde getirmektedir. Söz konusu tehdit gerçek olgu ve olaylara dayanabileceği gibi algı ve tahminlere de dayanabilir. Güvenlik hem objektif hem de sübjektif olarak ele alınabilir. Objektif güvenlik, herhangi bir tehlikenin mevcut olmadığını, sübjektif güvenlik ise şüphelenecek bir tehlikenin olmadığına inanma durumunu ifade etmektedir (Sancak, 2013).

Uluslararası hukuk profesörü “Vojin Dimitrijeviç” ulusal güvenliği beş temel unsura dayandırmaktadır. Bunlar:

“1. Devletin siyasi bir topluluk olarak varlığının, ulusun varlığının ve nüfusunun fiziksel olarak hayatta kalmasının sağlanması,

2. Devletin temel hakkı olan toprak bütünlüğünün korunması,

3. Devletin uluslararası alanda tanınan ulusal statüsünün bir niteliği olarak siyasi bağımsızlığının sürdürülmesi,

4. Yaşam kalitesinin sağlanması,

5. Devletin kişisel çıkarlarının ulusal güvenlik politikasına dâhil edilmesi” (Grizold, 1994).

Güvenlik kavramıyla ilgili farklı ideolojik yaklaşımlarla pek çok tanım yapılmakla beraber ortaya çıkan yeni paradigmalarda birlikte bu kavram yeniden şekillenmektedir. “Brauch” güvenliği “tarihsel süreç içinde değişen şartlara ve durumlara, toplumsal, kişisel konulara göre değişkenlik gösteren bir kavram” olarak ifade etmektedir (Dağlı, 2022). “Bir toplumun güvenlik sistemi, o toplumun bireylerinin güvenliğinin en geniş anlamıyla sağlanmasını amaçlamaktadır. Modern devletler ulusal güvenlik sistemlerinin faaliyetleri yoluyla vatandaşlarının güvenliğini sağlamaktadırlar. Ulusal güvenlik sisteminin temel unsurları toplumun güvenliğini sağlamaya yönelik operasyonel faaliyetlerdir” (Grizold, 1994)”.

Güvenlik olgusuyla ilgili bazı teoriler geliştirilmiştir. Bunlardan biri “Realizm Teorisi”dir. Bu teori özellikle II. Dünya Savaşı’ndan sonra uluslararası ilişkiler disiplinde etkisini göstermiştir. Odak noktası devletin merkeziliği olan bu teorinin temel ilkeleri; ulusal çıkarlarını savunmak için diğer ülkelere karşı devletin ulusal gücünü en üst seviyeye çıkartmak, ulusal güvenliği ön planda tutmak, insan doğasının kötü ve uluslararası ilişkilerin anarşik olduğu varsayımından hareketle ulusal güvenliğe önem vermektir. Realizmde güç, askeri ve ekonomik gücü kullanarak diğer siyasi organların davranış veya çıkarlarını etkileme yönündeki sert güçtür. Çatışma kaçınılmaz olduğuna göre sıcak çatışmadan kaçınmanın en etkin yolu ülkenin, ulusal güvenlik çıkarlarını korumak için, kendini güçlendirmesidir (Ingpraja, 2020).

Klasik realizmde güvenlik, askeri terminolojiyle ilişkilendirilerek, devletlerin pek çok enstrüman yardımıyla ulaşmaları gereken hedef olarak ifade edilmektedir. Neorealistler uluslararası politikada ülkeler arasındaki amansız rekabet sebebiyle savaşları her zaman ihtimal dâhilinde görmektedirler. Bu Amansız rekabet ortamında farklı güç kapasitesine sahip ülkeler açısından güvenlik, hayatta kalmanın tek bileşeni olarak görülmektedir. Neorealistler ülke güvenliklerini sağlamak amacıyla savunmacı veya saldırgan tutum sergilenebileceğine inanmaktadırlar. Bu nedenle neorealizm, defansif (savunmacı) ve ofansif (saldırgan) realizm olmak üzere iki alt başlık altında ele alınmaktadır. Defansif realizm, uluslararası sistemin anarşik yapısı nedeniyle devletlerin dış politikada ihtiyatlı ve ılımlı adımlar atılmasını daha uygun görmektedir. Ayrıca uluslararası politikada devletler saldırgan bir tutum izlemek yerine mevcut konumlarını sürdürmek için statükocu bir tutum sergileyebilmektedirler. Ofansif realizmde ise devletler uluslararası sistemde nüfuzlarını artırma gayreti içinde bulunmakta ve hegemonya kurarak güvenliklerini garantilemeye çalışmaktadırlar (Arar ve Avcı, 2022).

Diğer bir teori ise “İdealizm”dir. İdealizmin güvenlik kavramına yaklaşımı “devletlerarasında sağlanacak güvenle birlikte uluslararası barış tesis edilecektir” şeklindedir. Barışın sağlanması için de devletlerin demokratik bir biçime sahip olmalarının gerekli olduğunu öne sürmektedir (Dağlı, 2022). Ancak günümüzde ülkelerarası ilişkilerde yaşanan gelişmeler göz önüne alındığında demokrasinin en önemli temsilcileri kabul edilen batılı demokratik devletlerin kendi menfaatleri söz konusu olduğunda zayıf ülkeler üzerindeki hegemonyalarını arttırdıkları, gerekirse devletlerarası yaşanan savaşlara (Rusya- Ukrayna savaşı örnek verilebilir) askeri ve finansal destekte bulundukları görülmektedir.

Geçmişten günümüze süregelen zaman dilimi içinde toplumsal değişimle birlikte güvenlik ihtiyacı ve tehdit algısı da farklılaşmıştır. 21. Yüzyılda ülkeler arasındaki ilişki kalıpları oldukça değişmiş bunun yanında ülke içindeki etnik, dini veya mezhepsel farklılıklar sebebiyle silahlı çatışmalar olağan hale gelmiştir. Uluslararası

terörizm, bilgi teknolojilerindeki hızla ilerlemeler, uyuşturucu kartelleri sıcak çatışmaları arttırmakta dünya ülkeleri bir karmaşa içine sürüklenmektedir. Ülkeler arası anlaşmazlıklar veya sıcak çatışmalar ulusal güvenliğin sağlanmasında etkin adımların atılmasını zaruri hale getirmektedir.

Uluslararası sistemde devletler birbirleriyle sürekli bir mücadele içinde bulunmaktadırlar. Bu mücadelenin odağında güç ve nüfuz elde etmek ve söz sahipliğini kazanmak vardır denebilir. Yaşanan ülkelerarası veya ülke içi savaşlar uluslararası politikada belirsizlik ve tedirginlik meydana getirmektedir. Bu tedirginlik bir devletin diğer devlet üzerinde caydırıcılık stratejisini hayata geçirmesine yol açar. Caydırıcılık stratejisinde politik, ekonomik ve askeri unsurlara başvurulabilir. Sıcak çatışmadan kaçınmak isteyen ülkeler için politik ve ekonomik unsurlar söz konusu iken, bazı durumlarda özellikle askeri unsurların harekete geçirilmesi gerekebilir.

Sınır ötesi veya ülke içinde ulusal güvenliği tehdit ve tehlike altına giren devletler kendilerini diğer devletlere karşı korumak için ulusal çıkarlarını dikkate alarak hareket etmektedir. “Ulusal çıkar” politikanın ulusa atfedilen yönünü, politikanın diğer çıkarlarının ulusun çıkarlarına tabi kılındığı anlamı içermektedir. Ulusal çıkarların korunması amacıyla devletler ulusal güvenliklerini sağlamak için ya kendilerine zarar verecek olan diğer ülkelerin güç kullanmasını engelleme yeteneğini kullanır veya ülkeler kendi aralarında güven tesis etme yoluna gider. Bu minvalde ulusal güvenliği sağlamanın fiziksel ve psikolojik olmak üzere iki boyutu vardır. “Fiziksel boyut, gerekirse savaşa girmek de dâhil olmak üzere, düşmanlara karşı başarılı bir şekilde meydan okuyabilecek milletin gücüne ve askeri kapasitesine dayanan objektif bir önlemdir. Bu aynı zamanda istihbarat, ekonomi ve diğer askeri olmayan tedbirlerin daha belirgin bir rol oynamasını ve bunların diğer devletlerle ilişkilerde siyasi-askeri bir kaldıraç olarak kullanılma dirayetini de içermektedir. Psikolojik boyut ise özneldir ve ulusun dış dünyaya göre güvende kalma becerisine ilişkin görüş ve tutumlarını yansıtır. Halkın hükümetin ulusal güvenlik hedeflerine

uluşma gayretlerini destekleme isteğini etkiler.” (Sarkesian vd., 2008). Devletler karşı karşıya oldukları tehdit karşısında gerekirse askeri güce başvurarak ülke güvenliğini sağlama yoluna gidebilirler.

Suriye’de yaşanan kriz ile birlikte Türkiye, diğer problemler yanında büyük bir güvenlik sorunuyla karşı karşıya kalmıştır. Sınır yakın bölgelerde meydana gelen sıcak çatışmalar Türkiye’nin sınır bölgesindeki kent, kasaba ve köyleri de etkilemiş, pek çok yerleşim yeri silahlı saldırıların ve roketlerin hedefi haline gelmiştir. Suriye’deki terör gruplarının ve rejim askerlerinin halka silahlı eylemler gerçekleştirmesi, atılan bombalar yaşanan ölüm ve kentlerin yıkımı milyonlarca Suriyelinin Türkiye’ye sığınmasına sebep olmuştur. Suriye’nin kuzeyindeki toprakların rejim ve buradaki terör örgütlerinin arasında sıkça el değiştirmesi, iç savaş dinamiklerinin sürekli hızlı bir şekilde değişim göstermesi Türkiye’nin sınır ve iç güvenliğini tehdit altına almıştır.

Suriye Krizi, Türkiye’nin Tehdit Algılaması ve Güvenliğin Arttırılması

Türkiye, bulunduğu coğrafi konum itibariyle aktif çok taraflı bir oyuncudur. Balkanlar, Karadeniz, Akdeniz, Kafkaslar, Hazar Havzası, Kuzey Afrika ve Orta Doğu bölgesinin merkezinde yer almakta bu bölgelerde meydana gelen tüm gelişmelerden etkilenmektedir. Çevresinde meydana gelen olaylar neticesinde yeniden biçimlenen bölgesel ve uluslararası güvenlik ortamı, Türkiye’nin güvenlik yaklaşımlarını yeniden düşünmesine neden olacak şekilde değişmiştir. Orta Doğu ve Kuzey Afrika’da yaşanan gelişmeler, Türk jeopolitik kodlarının yeniden yapılandırılmasına ve bölgede yaşanan halk hareketleri öncesi dönemdeki güvenlik söylemlerinin yeniden biçimlenmesine sebep olmuştur.

Türkiye’nin güvenlik söylemleri ve dış politikasının bazı yönleri bölgede geniş çaplı yaşanan protestolar sonrasında çarpıcı bir şekilde değişmiştir. Türkiye, kendi yakın ve uzak çevresinde yaşanan sıcak gelişmeler sonucu mevcut rejimlerden ve destekleyici bölgesel aktörlerin özellikle Rusya ve İran’ın uzaklaşmasına yol açan ciddi zorluklarla karşı karşıya kalmıştır. Suriye krizi ile birlikte

Türkiye'nin dış politika söylemlerinin yeniden oluşturulduğu ve NATO'nun Türkiye topraklarında Patriot füzelerini yerleştirme talebi bölgede istikrarsızlaştırıcı bir uygulama olarak görülmüş bu hamle üzerine yapılan açıklamalar çeşitli tartışmaları beraberinde getirmiştir (Güney ve Mandacı, 2013). Özellikle Orta Doğu'nun terörizm, ayrılıkçılık ve nükleer silahların yayılması risklerini barındıran bir yer olması Ankara'nın güvenlik stratejisinde askeri gücünü kullanmaya yönelik kararlar almasına sebep olmaktadır.

Suriye'de yaşanan iç savaşın etkisi sınır ötesine yayılmış özellikle kuzey komşusu Türkiye bu yayılmanın etkisini derinden yaşamıştır. Türkiye'nin bu denli etkilenmesindeki en önemli unsurlar her iki ülke arasındaki sınır uzunluğu, erişebilirlik, Suriye'de yuvalanan terör örgütlerinin silahlı çatışmaları Türkiye içlerine taşıma stratejisi, rejim karşıtı muhaliflerin desteklenmesi, Türkiye'deki siyasal kutuplaşmadır denebilir. Kriz, Türkiye dış politikasının imajına ciddi zarar vermiştir. Suriye iç savaşının Türkiye üzerindeki kasıtlı yayılma etkisinin bir sonucu olarak iç savaşın Türkiye'nin farklı önceliklerini belirginleştirdiği öne sürülebilir (Parlar Dal, 2016).

Türkiye ile 911 km'lik bir sınırı paylaşan Suriye'de yaşanan gelişmeler, Türkiye tarafından yakın takibe alınmıştır. Krizin ilk yıllarında Türkiye'nin önceliği Esad rejiminin devrilmesi olmuş, Ankara siyasi olarak Suriye'deki muhalif gücü askeri açıdan organize etmek ve desteklemek için harekete geçmiştir. Özellikle 2016'da PYD'nin Suriye'nin kuzeyinde Rojava olarak adlandırılan bir federal sistem ilanı Türkiye'nin Suriye'deki stratejik önceliklerini değiştirerek Suriye politikasında değişikliğe yol açmıştır (Altunışık, 2020). Türkiye'nin yeni güvenlik konseptinin en önemli unsurlarından biri DEAŞ, PKK ve uzantıları olan PYD/YPG/SDG gibi örgütlerle mücadele ederek sınır ötesi güvenliğin sağlanması olmuştur.

Merkezi Kamışlı olan PYD/YPG, Suriye iç savaşını fırsat bilerek 2011 yılı boyunca Afrin, Ayn el Arap ve Haseke bölgelerinde örgütsel yapısını iyice güçlendirmiştir. Savaşın yol açtığı kaosu

kullanarak Esad rejiminin desteğini alan PKK/KCK örgütü ülkenin kuzeyinde PYD adıyla hızla örgütlenmiş, PYD'nin silahlı grubu olan YPG'nin silahlı militan sayısını arttırmış ve idari yapılar teşekkül etmeye uygun zemin oluşturulmuştur. Suriye rejimi PKK/KCK'nın ülkedeki varlığını destekleyerek örgütün PYD yapılanmasını, siyasi ve silahlı faaliyetlerini serbest bırakmıştır. Bu dönemde PYD/YPG, Suriye'nin kuzeyindeki diğer Kürt siyasi oluşumların aksine rejim lehine bir vaziyet geliştirerek Muhaberat ve Şebbiha güçleri ile beraber hareket etmiştir. Rejim, örgütle yaptığı anlaşma sonucu Kürt nüfusunun fazla olduğu bölgelerden çekilerek buraları PYD/YPG'ye terk etmiştir. Böylece 19 Temmuz 2012'de Ayn el –Arab (Kobani) ve diğer bölgelerin denetimi YPG'ye geçmiştir (Acun ve Keskin, 2016). DEAŞ'ın Suriye'de eylemlerine başlaması, ABD ve Avrupa ülkelerinin PYD/YPG'ye askeri, siyasi ve finansal destek vermesinin bahanesi olmuştur (Ataman ve Özdemir, 2018). PYD/YPG/PKK Suriye'nin kuzeyinde Rojava olarak bilinen üç fiili Kürt özerk bölgesi oluşturmuştur. Türkiye'nin sınır güvenliğini tehdit eden bu oluşum Ankara'yı rahatsız etmiştir (Abrmaowitz ve Edelman, 2015).

DEAŞ'ın Ayn el –Arab'a saldırması, Türkiye'nin iç güvenliğini tehdit eden en önemli olaylardan biridir. Ayn el –Arab, Şanlıurfa'nın Suruç ilçesine oldukça yakın mesafede bulunan Kürt vatandaşların çoğunlukta bulunduğu yaklaşık 250 bin nüfusa sahip bir yerleşmedir. Suriye iç savaşının meydana getirdiği siyasi istikrarsızlıktan yararlanan YPG'nin kontrolü altında olan bu bölge yaz mevsiminin sonlarına doğru DEAŞ militanları tarafından yoğun saldırıya uğramıştır. 13 Eylül 2014'te DEAŞ sınıra yaklaşıncı YPG DEAŞ karşısında halkı korumakta zorluk yaşamış, Türkiye, bölge halkının güvenliğini sağlamak amacıyla sınır kapımız Mürşitpınar'ı kontrollü bir biçimde açarak, sınırdan girişlere izin vermiştir. 19 ila 26 Eylül arasında 30 binden fazla Ezidi, 200 bine yakın Kürt Suriye vatandaşı Türkiye'ye sığınmıştır. Avrupa ülkelerinin tek başlarına kabul edemeyeceği bir nüfusu Türkiye büyük bir özveri göstererek sahiplenmiş, tüm devlet imkânları seferber edilmiştir. Olaya müdahil olan AFAD (Acil Durumlar Yönetim Başkanlığı), UMKE (Ulusal

Medikal Kurtarma Ekipleri) ve Kızılay sığınmacıların barınma, sağlık başta olmak üzere yemekten, battaniyeye, tekerlekli sandalyeye kadar her türlü temel ihtiyaçlarını gidermeye çalışmıştır. Türkiye'nin yaşamını ve güvenliğini korumaya çalıştığı farklı etnik ve dine mensup insanlara kucağını açarak ortaya koyduğu büyük çaba ve yardımlar Batılı medya tarafından tam anlamıyla haber yapılmamış, Türkiye'nin sığınmacıları sahiplenmesi ve yardımları adeta göz ardı edilmiştir (Gün, 2015).

DEAŞ'ın Ayn el –Arab'a girmesi ile Türkiye'de terör destekçisi bazı çevreler “Kobani elden gidiyor” bahanesiyle Diyarbakır'da protestolar başlatmıştır. Sınır ötesi bir olay Türkiye'deki akrabalık bağları bahane edilerek HDP ve PKK tarafından Türkiye'nin iç meselesi haline getirilmiştir. HDP, PKK ve YPG Türkiye'yi zor duruma sokmak için Türkiye genelinde büyük bir örgütlü protesto hareketini hayata geçirmiş ve ülke geneline yaymıştır (Gün, 2015). Hükümet protesto edilmiş, protestocular kamu binalarına aynı zamanda sivil vatandaşlara saldırmıştır. Bu protestoların özellikle güneydoğu kentlerine yayılmasıyla pek çok ilde kargaşa ve güvensizlik ortaya çıkmıştır. Türkiye sınırdan Ayn-el Arab'a halkın geçişine izin vermezken sınırda çatışma ortamı meydana getiren PKK'lı gruplar “Kobani”ye sözde destek vermek amacıyla sınırı aşmak için harekete geçmiştir. Türkiye'nin pek çok kentinde yaşanan olaylar esnasında 51 kişi hayatını kaybetmiş yüzlerce kişi yaralanmıştır (Abrmaowitz ve Edelman, 2015). Türkiye'de çeşitli terör gruplarının iç karışıklık çıkarmak amacıyla “Kobani”yi kullanmasına rağmen, Türkiye 22 Ekim 2014'te Barzani ile varılan anlaşmayla Ayn-el Arab'da DEAŞ'ın ilerleyişinin durdurulması için destek vermiştir. Bu kapsamda 200 Iraklı Peşmerge Türkiye'den Ayn el –Arab'a geçmiştir. ABD liderliğindeki koalisyon tarafından DEAŞ'a yapılan hava saldırıları ve Türkiye'nin desteği ile 27 Ocak 2015'te DEAŞ kentten çıkartılmıştır. Bu süreçte PYD'ye askeri destek veren ABD ve uluslararası yayın organlarının yaptığı haberlerle PYD ve PKK parlatılmış, bu örgütlerin popülerliği arttırılmış, batıdaki prestijleri yükseltilmiştir (Gün, 2015).

DEAŞ'ın Suriye'den çıkartılması için uzun süren görüşmeler sonucunda Türkiye, Şubat 2015'te ABD ile ılımlı Suriyeli muhaliflere eğitim vermek üzere eğit-donat anlaşması yapmıştır. Türkiye, Ürdün, Suudi Arabistan ve Katar'da eğitim alanlarla birlikte ABD yılda 5000 Suriyeli savaşçı yetiştirmeyi planlamıştır. ABD, Suriye savaşçıları DEAŞ'e karşı savaşmaya hazırlamak için program yapmak isterken, Türkiye Suriye'deki uluslararası stratejinin Esad'ı tasfiye etmeyi içermesi konusunda kararlı olmuştur. Bu nedenle ABD ile Türkiye'nin Suriye'deki öncelikleri ve politikaları farklılık göstermiştir (Abrmaowitz ve Edelman, 2015).

7 Haziran 2015 seçimlerinde Diyarbakır'da bir canlı bombanın kendini patlatması ile meydana gelen olaylar sebebiyle Türkiye hükümeti suçlanmıştır. 20 Temmuz 2015'te Suroç'ta canlı bomba patlatılmış, Ceylanpınar'da iki polis memuru şehit edilmiş, PKK aynı gün Türkiye'de iç işgal kalkışmasını başlatmıştır. Türkiye'nin DEAŞ'a yardım yaptığı yönünde asılsız iddialar ortaya atılmış, ABD ve AB Türkiye üzerinden DEAŞ'e baskı kurmaya başlamıştır. ABD'nin dönem başkanı Obama'nın DEAŞ'la mücadele için Türkiye'den İncirlik üssünü açma talebi olumlu bulunmuş, 25 Temmuz'da ABD Suriye'yi İncirlik üssünden vurmaya başlamıştır. Aynı zamanda DEAŞ saldırılarına karşı Türkiye Suriye'ye her ne kadar doğrudan askeri müdahalede bulunmaktan kaçınmışsa da 23 Temmuz 2015'te DEAŞ'e karşı müdahalede bulunmak zorunda kalmıştır. Suroç'ta yaşanan terör saldırısından sonra Türkiye hem DEAŞ hem de PKK/YPG'ye karşı aktif bir mücadele dönemi başlatmıştır (Dapkus, 2016). Bölgede yaşanan her türlü terör yapılanması ve terörün desteklenmesi Türkiye'nin güvenliğine ve bütünlüğüne zarar verecek niteliktedir.

Türkiye, PKK terörüne karşı 2015 yılında iç güvenliği sağlamak amacıyla kırsal ve kentsel yerleşim merkezlerinde operasyonlar başlatmıştır. Bu operasyonlar 2016 ve 2017 yıllarında Irak ve İran sınır hattında önleyici operasyon formatında gelişme göstermiştir. 60'tan fazla gruba ayrılan Özgür Suriye Ordusu (ÖSO)'nun bir kısmı Suriye'nin kuzeyinde Türkiye liderliğindeki

operasyonlara katılmıştır. Suriye rejiminin en önemli uluslararası destekçilerinden biri olan Rusya, uluslararası baskılara rağmen 2016'da rejime hayati manada ekonomik ve askeri destek sağlamıştır. ABD, Suriye'nin ana muhalefet ittifakını desteklemiş ve onlara askeri yardımda bulunmuştur. Bununla birlikte Münbiç şehrinin DEAŞ'ten kurtarılmasında YPG'ye destek vermiştir (GICJ, 2017).

Suriye rejimi, Kürt nüfusun çoğunlukta bulunduğu Suriye'nin kuzeyinde PKK'nın uzantısı olan PYD/YPG'yi destekleyerek Türkiye'nin siyasi ve iktisadi adımlarına karşı hamleler üretebilmek için Türkiye'yi zayıf düşürmeye çalışmıştır. Kendi ülkesinde Kürtlere baskı uygulayan onlara ayrımcı politikalar izleyen Esad rejimi yine buradaki Kürt nüfusu kullanarak Türkiye'ye karşı terör yapılanmasını etkili bir şekilde desteklemiştir. Ayrıca PKK'nın hem Suriye'nin kuzeyi hem de Irak'ın kuzeyinde üs kurması konusunda gayret sarf etmiştir. Örgütün güç merkezi bu coğrafyaya kayarken hem İran hem de Batılı ülkeler, örgütü Türkiye'ye karşı kendi menfaatlerine kullanacak politikalar, stratejiler geliştirmiştir (Acun ve Keskin, 2016). Ulusal ve uluslararası strateji belirlemede en etkili unsurlardan biri jeopolitik olarak adlandırılan bir ülkenin coğrafi etkenlerinin rolüdür (İzzeti, 2006). Türkiye, ulusal güvenlik anlayışını temellendiren yeni “güvenlik doktrini” çerçevesinde sınırdan gelen terör tehdidini tamamıyla bertaraf edebilmek için sınır ötesi operasyonlar aşamasına geçmiştir (Özçelik ve Acun, 2018). Suriye krizi, Türkiye'nin ulusal güvenliğini tehdit eden pek çok faktörü içinde barındırmaktadır. Türkiye, bu tehdit unsurları karşısında politik, ekonomik, sosyal istikrarın sağlanması, siyasi, ekonomik ve güvenlik şoklarının yaşanmaması ve devletin bekası için sınır ötesi askeri operasyonları yapmak mecburiyetinde kalmıştır.

Sınır Ötesi Askeri Harekâtlar

DEAŞ'ın ve PKK'nın Suriye'deki uzantılarının etkisiz hale getirilerek hem sınır hem de iç güvenliğin sağlanması, sınır

ötesinden kaynaklanan tehdit, tehlike ve risklerin minimuma indirilmesi için sınır ötesi harekâtlar başlatılmıştır.

Fırat Kalkanı Harekâtı (FKH)

Uluslararası koalisyon özellikle ABD, PKK'nın Suriye kanadı olan YPG'yi Suriye içinde ana müttefiklerinden biri olarak desteklemiştir. YPG'nin Suriye'nin kuzeyinde, Fırat'ın doğusunda ve batısında özerklik ilan ederek kantonlar kurması, akabinde bu kantonları birleştirme girişimleri Türkiye'nin güney sınırında terör devleti kurulması yönünde büyük bir tedirginlik meydana getirmiştir. Bilhassa Suriye'nin kuzeyinde konuşlanan DEAŞ'ın Türkiye'nin sınır ili olan Kilis'e roketli saldırıda bulunması ve sivil vatandaşların ölümüne sebep olması, PKK'nın Suriye uzantısı PYD/YPG terör yapılanmasının eylemleriyle Türkiye'yi tehdit etmesi Türkiye'nin dış politikasındaki önceliklerini, sınır ötesi askeri gücü kullanma yönünde değiştirmiştir. Bu maksatla Türkiye, 24 Ağustos 2016'da başlattığı Fırat Kalkanı Harekâtı (FKH) ile Suriye'nin yeniden biçimlenmesinde etkili olacak yeni bir stratejiyi hayata geçirmiştir. Bu dönemde hem Rusya hem de İsrail ile ilişkilerini normalleştirme yönünde adımlar atan Türkiye, FKH ile Suriye politikasında aktif bir siyaset izleme dönemine girmiştir. Türkiye'nin yeni Suriye politikası, Suriye'nin toprak bütünlüğünün korunması, etnik temelde bölünmesinin engellenmesi ve krizin bir an çözülmesi doğrultusunda olmuştur.

Türkiye'nin 2012'de aldığı Suriye'ye sınır ötesi operasyon tezkeresi dört yıl sonra Rusya ile ilişkilerin normalleşmesi, İran'la ilişkilerin yumuşama dönemine girmesi sonucu hayata geçmiştir. Türkiye, FKH ile Cerablus'a gerçekleştirdiği operasyonla ÖSO güçlerine destek vermiştir. ÖSO güçleri, DEAŞ ve YPG'nin elinde bulunan 13 köyün (Cerablus (Karkamış)'ta Amerina, Ayn El Bayda, Dabis, Balaban, Suraysat, Cebel Kussa, Kırk Mağara, Kırata, Aşağı Amerina ve Ez Zahiriyah; Rai (Çobanbey)'de Ayyaşe, Şeyh Yakup ve Kersanlı) kontrolünü sağlamıştır (Stratejik Ortak, 2016). ABD, Fırat Kalkanı operasyonlarına hava kuvvetleriyle destek vereceğini açıklamasına rağmen, kendinden beklenen desteği vermediğini

hükümet sözcüsü aracılığı ile ifade etmiştir. ABD'nin Türkiye'ye hava desteği vermemesindeki en önemli husus, YPG'nin zor duruma düşmesini çıkarlarına uygun görmemesidir. Türkiye'nin Al Bab'ta ilerlemeye başlaması ve DEAŞ üzerinde mutlak bir zafer kazanabileceği düşüncesi, hem ABD'yi hem de ABD'nin bölgede desteklediği YPG/PYD terör örgütünü endişelendirmiştir. Bu arada Türkiye, Aralık 2016'dan itibaren Suriye'de ateşkesin yenilenmesi ve barış müzakerelerinin hayata geçmesi için Rusya ile görüşmelerini derinleştirmiştir (Humud vd. 2017).

Türkiye bir taraftan DEAŞ'e diğer taraftan PYD/YPG'ye karşı silahlı güçleriyle operasyonlar düzenleyerek güneyden gelen terör tehditlerini bertaraf etmek için uluslararası tüm engelleme çabalarına ve karşı çıkışlarına rağmen askeri ve siyasi olarak büyük bir mücadelenin içine girmiştir. DEAŞ'in gücünü kırmak ve bölgeden tamamen atmak için düzenlenen 24 Ağustos 2016'da başlayan Fırat Kalkanı operasyonu ile örgütün Suriye içindeki etkisi kırılmış, Türkiye sınırı DEAŞ'ten temizlenmiş ve örgüt büyük kayıplar vermiştir. 29 Mart 2017'de son bulan operasyonun temel amacı; DEAŞ terör örgütünün özellikle sınır kentlerine olan saldırılarını ve ülkenin tamamına yönelik tehdidini önlemek, sınır güvenliğini sağlamak, yerinden edilmiş Suriyeli vatandaşların oluşturulacak güvenli bölgeye dönüşlerini ve güven içinde yaşamalarına imkân vermek olmuştur.

2012 yılından bu yana muhalif güçlerin elinde bulunan Doğu Halep'in düşmesi sonucu büyük bir tehditle karşı karşıya kalan Suriyeli sivillerin tahliyesi konusunda Türkiye'nin önderliğinde Rusya ve İran ile ortak bir ateşkes çalışması başlatılmıştır. Rusya, Türkiye'nin ÖSO ile sürdürdüğü "Fırat Kalkanı Harekâtı" kapsamında Suriye'nin toprak bütünlüğünün korunması ve teröre karşı tavır konusunda Türkiye ile aynı görüşleri paylaştığından bu konuda Şam yönetimi ile bir köprü görevi üstlenmiştir. ABD'nin Suriye'nin kuzeyindeki varlığı Suriye'nin ileriye yönelik toprak bütünlüğünü tehdit etmiştir. Türkiye, Rusya ve İran, Suriye konusunda işbirliğine girerek ülkedeki istikrarın sağlanması yönünde önemli bir gelişme sağlanmıştır (Stratejik Ortak, 2016;

Doğan, 2016). ABD, Suriye'nin kuzeyinde "öz yönetim" adı altında PYD/YPG'ye olan desteğini sürdürmüş, bu durum yeni bir bölgesel krizin önünü açmıştır. Suriye'nin kuzeyinde krizin çözümünden ziyade Amerika ve İsrail menfaatleri söz konusu olduğundan ABD ve İsrail'in çıkarına hizmet edecek çözümler ön plana çıkmıştır (Doğan, 2016). Türkiye Fırat Kalkanı operasyonu ile hem DEAŞ'e karşı bir müdahalede bulunmuş hem de Türkiye'nin bütünlüğünün korunması yönünde tehdit olarak görülen PYD/YPG'nin dolayısıyla PKK'nın Fırat'ın batısına geçmesini engellemek yönünde hareket alanını genişletmiştir (Akgün, 2016).

TSK destekli ÖSO birliklerinin El Bab operasyonu 28 Şubat 2017'de sona ermiştir. El Bab'ın güneyindeki kara yoluna Rusya destekli Suriye askerleri yerleşmiştir. Şam yönetimi buradan doğuya doğru ilerleyerek PYD'nin denetiminde bulunan Menbiç ve Afrin arasında bağlantıyı sağlamış, bu yol üzerinden PYD bölgeleri arasındaki sevkiyatlar gerçekleştirilmiştir. TSK'nın El Bab'ın güneyine doğru ilerleme olasılığı ortadan kalkmıştır. Fırat Kalkanı operasyonu Suriye'de başarıyla sürmüş, bu operasyonla Türkiye bölgedeki dengeleri derinden etkilemiştir. 2 Mart 2017'de, ÖSO, El Bab'ı DEAŞ'ten temizledikten sonra Menbiç'e yönelmiştir. Menbiç'de bulunan YPG ile ÖSO arasındaki çatışmaların yoğunluk kazanmasından sonra YPG çekilmiş, Rusya'nın desteklediği rejim askerleri cephe hattına yerleşmiş, böylece Esad adeta YPG ile ÖSO arasında bir tampon bölge meydana getirmiştir (Aljazeera TURK, 2017).

Fırat Kalkanı başladığı günden itibaren Türkiye, Rusya ve ABD arasındaki ilişkilerde paralellik görülmüştür. Bölgesel dengeler ve saha şartları dikkate alındığında ABD El Bab'tan sonra Türkiye'nin Rakka'ya doğru ilerlemesini istememiştir. ABD, Suriye'de PYD ve YPG'yi temel ortak olarak belirlemiş, Türkiye'nin tüm ısrarlarına rağmen YPG ile işbirliği yapmaktan vazgeçmemiştir. Obama dönemi bu ortaklık Trump yönetiminde de devam edeceğinin sinyallerini vermiştir. El Bab, Türkiye için DEAŞ tehdidinin engellenebilmesi açısından kritik bir yerdir. Türkiye bu kritik bölgede DEAŞ tehdidini bertaraf etmiş, ancak PKK'nın

Türkiye’de yarattığı terör tehdidi devam ettiğinden Türkiye’nin Suriye’nin kuzeyindeki tehdit algılaması azalmamıştır (Erkmen, 2017).

Fırat Kalkanı Harekâtıyla Türkiye, sınırlarının her iki tarafında tam bir denetim elde etmiş, DEAŞ’ın sınır bölgesini kullanarak elde etmiş olduğu avantajlar bertaraf edilmiştir. Suriye iç savaşının ilk günlerinden itibaren Türkiye’nin güvenli bölge hedefi fiilen hayata geçmiştir. Harekât sonucu terörden temizlenen bölgelere önemli sayıda Suriyeli sığınmacının geri dönüşü sağlanarak yerleşim yerlerinin yeniden yapılandırılmasına yönelik çalışmalar başlatılmıştır (Ozan, 2017).

Zeytin Dalı Harekâtı (ZDH)

Türkiye’nin 20 Ocak 2018’de gerçekleştirdiği ikinci sınır ötesi harekât Zeytin Dalı Harekatı (ZDH)’dır. Türkiye, 1970’li yıllarda Ermeni terör örgütü olan ASALA, 1980’li yıllardan itibaren de ülkenin birlik ve bütünlüğüne kasteden PKK terör örgütü ile mücadele etmektedir. Terör örgütlerine karşı verdiği mücadelede NATO müttefikleri Türkiye’ye yeterli ölçüde hem siyasi hem de askeri destek vermemiştir (Kıbaroğlu, 2018).

2016’da başlatılan FKH, konjonktürel gelişmelerden ötürü DEAŞ’la sınırlı kalmış, PKK/PYD’nin kontrolünde bulundurduğu “kantonlar” arasındaki toprak bütünlüğünün oluşması engellenmiş ancak örgüt üzerinde istenilen etki tam olarak gerçekleştirilmemiştir. Bu açıdan ZDH Türkiye’nin, teröre kaynağında müdahale etmesi yönünden büyük önem taşımıştır. PKK/PYD Suriye iç savaşının meydana getirdiği kriz ortamından faydalanarak Esad, ABD ve Rusya ile kurduğu bağlantılar sayesinde kontrol alanını giderek arttırmıştır. Bu örgütün kurduğu kantonlar içinde “Afrin” Doğu Akdeniz’e açılan önemli bir mevkidir. Aynı zamanda örgüt terör saldırıları için burayı üs olarak kullanmıştır. PKK/PYD 2015-2018 yılları arasında Afrin’e komşu eylem alanı içerisine giren Kilis, Hatay, Osmaniye ve Gaziantep’in Islahiye ilçesinde çeşitli eylemler gerçekleştirmiştir. 21 Ocak 2018’de başlayan ZDH’nin öncelikli hedefi Kilis ve Hatay sınırlarının paralelinde uzanan sınırın 2000 m.

derinliğine kadar olan arazinin terör mevzileri olmuştur (Özçelik ve Acun, 2018).

ZDH ile birlikte Cerablus- El-Bab Afrin-İdlib hattı ile Türkiye'nin güney ve güneydoğu sınırlarını tehdit eden terör unsurlarının denetim altına alınması ve bertaraf edilmesi (Kösedağ ve Ertürk, 2018:1519) hedeflenmiştir. Bu harekât ile ABD'nin Suriye'nin kuzeyinde inşa etmeye çalıştığı terör koridoru kuşağı ciddi bir şekilde zarar görmüş, PKK/YPG'nin ABD ve batılı ülkelerin özellikle Fransa'nın desteğiyle yıllarca yatırım yapılan bölge kaybedilmiştir. Afrin'in kısa zamanda terör unsurlarından temizlenmesi örgütün Münbiç ve Fırat'ın doğu kısmında kontrol altında tuttuğu bölgeleri de etkilemiştir. Terör örgütü karşısında sindirilmiş olan bölge (Münbiç, Haseke, Rakka ve Deyrizor) halkı örgüte karşı direnmeye başlamıştır. ABD Türkiye ile müzakerelere başlamış, Türkiye'nin Münbiç ve Fırat'ın doğusuna yönelik (daha önce göz ardı ettiği) taleplerini dikkate almıştır. Afrin'in, Münbiç ve Fırat'ın doğusundaki PKK/PYD kantonlarıyla toprak bütünlüğü sağlanamadığı için bu bölge ABD nüfuz alanı yerine Rusya nüfuz alanı içinde tutulmuştur. ABD ile PKK/PYD arasındaki işbirliğinin güçlenmesi Rakka ve Deyrizor'daki enerji alanlarının ABD eliyle bu örgüte verilmesi Rusya'nın Suriye'deki çıkarlarını tehdit etmiştir. Türkiye, Rusya ile yaptığı müzakereler sonucu Rus askerleri bölgeden çekilmiş, böylece ZDH'nin önü açılmıştır (Özçelik ve Acun, 2018).

ZDH, Suriye iç savaşının seyrini değiştirmiştir.

Zeytin Dalı harekâtının amaçları:

1. PYD/YPG'nin, ABD'nin de desteğiyle Türkiye'nin güney sınırı boyunca Afrin ve Ayn el-Arab'ı birleştirerek kurmaya çalıştığı terör koridoru projesini bertaraf etmek.

2. Sınır güvenliğini dolayısıyla iç güvenliği sağlamak.

3. Suriye'nin kuzeyinde baskıcı bir yönetim kurmuş olan PYD/YPG'nin bölge halkı üzerindeki tahakkümüne son vermek.

4. Yerel halkın hak ve hürriyetini yeniden tesis etmektir.

24 Mart 2018'de Afrin'in tamamının ele geçirilmesi ile son bulan askeri harekât ile Afrin ve çevresindeki terör unsurları bertaraf edilmiştir. Bu harekâtla, Fırat'ın batısında ABD'nin desteğiyle PKK/PYD'nin tamamlamaya çalıştığı terör devletinin kurulması projesi büyük darbe almış ve Suriye'deki iç savaşın seyri değişmiştir. Ayrıca bölgede DEAŞ'ın varlığını sona erdirmeye yönünde önemli bir adım atılmıştır.

Bariş Pınarı Harekâtı (BPH)

Türkiye, Suriye'nin kuzeyinde özerklik ilan eden PYD/YPG ve bölgede etkinliğini sürdüren DEAŞ'ın tehditlerine karşı 9 Ekim 2019'da Bariş Pınarı harekâtı başlatmıştır.

Harekâtın amaçları:

1. Türkiye'nin Suriye ile olan güney sınırının 30 km derinliğe kadar olan bölgenin güvenliğini sağlamak.

2. Burada bir güvenli bölge oluşturmak.

3. Türkiye'de ekonomik ve sosyal açıdan büyük bir baskı oluşturan Suriyeli vatandaşların bir kısmını oluşturulacak güvenli bölgeye yerleştirmek.

4. Türkiye'nin güney sınırında hayata geçirilmeye çalışılan terör koridorunu tamamen yok etmektir.

25 Kasım 2019'da son bulan harekâtla Türkiye'nin Suriye ile olan sınırı güvenlik altına alınmış, Türk askeri gücünün etkisinin olduğu bölgelerin sosyal ve fiziki yönden yeniden inşası ve gelişimi için önemli adımlar atılmış, Suriyeli vatandaşlar için güvenli bir bölge oluşturulmuştur.

Türkiye, sınır ötesinde gerçekleştirdiği tüm askeri harekâtlarla, hem sahada hem de masada ikili diplomatik ilişkilerle kendi sınır güvenliğini sağlamış, ABD, AB ve Rusya'nın zaman zaman karşı çıkmalarına rağmen büyük bir kararlılıkla bölgede (oyun bozucu ve

oyun kurucu) etkin ve söz sahibi bir güç olduğunu tüm dünyaya göstermiştir.

Sonuç ve Tartışma

Günümüze Libya, Mısır ülkeleri de dahil olmak üzere Türkiye, İran ve Basra körfezine kadar olan bölgenin neredeyse tamamı bir kaos içinde bulunmaktadır. Pek çok küresel ve bölgesel aktör Suriye iç savaşına müdahil olarak bölge üzerindeki politik ve ekonomik etkilerini arttırmak için bu durumdan yararlanmayı amaçlamıştır. Bölgede yaşanan gelişmeler sonucu Doğu Akdeniz kıyıdaş ülkelerinin siyasal sistemlerinde yaşanan sarsıntı sonucu; ABD, Rusya, AB ve İsrail bölge üzerindeki menfaatlerini gerçekleştirme yönünde politikalar geliştirmekte ve politikalarının uygulama alanını genişletmeye çalışmaktadırlar. Suriye'deki kriz ortamından yararlanarak bölgesel nüfuzunu arttırmaya çalışan ülkeler arasında güç mücadelesi kendini göstermiş, bu güç mücadelesi ile birlikte bölgede yeni güvenlik sistemleri parametreleri ortaya çıkmıştır. Yaşanan süreç, dünya düzeninde yeni bir evreye geçileceğinin göstergesi olmuştur.

Ortaya çıkacak yenedünya düzeninde özellikle bölgede önemli birer aktör olan Türkiye, İran ve Suudi Arabistan Suriye'deki çıkarlarını ve pozisyonlarını korumak istemişlerdir. Bununla birlikte kriz ortamını fırsat bilen ABD ve Rusya bölge üzerinde daha fazla nüfuz elde etmek adına bu savaştan menfaatleri doğrultusunda fazlasıyla faydalanmışlardır. Orta Doğu'da komşularının toprak bütünlüğünü korumak isteyen Türkiye, yumuşak güç ve demokratik bir ülke olarak bölgede politik ve askeri yönden aktif rol oynamıştır.

Suriye'de yaşanan tüm olaylar ve gelişmeler Türkiye'nin hem sınır güvenliğini hem de iç politikasını doğrudan etkilemektedir. Türkiye, Suriye ile 911 km'lik bir sınırı paylaşmaktadır. Suriye'nin kuzeyinde konuşlanan terör örgütlerinin Suriye'deki faaliyetleri Türkiye'deki güvenlik risklerini arttırmıştır. Türkiye'nin bu risklerle mücadele etmesi en önemli meselelerinin başında gelmektedir. Özellikle Suriye'de bazı illegal örgütler tarafından özerk bölgelerin kurulması Türkiye sınır ve toprak güvenliğini de tehdit altına

almıştır (Dalacoura, 2012). Türkiye, güney sınırında tehdit teşkil eden DEAŞ ve PYD/YPG'nin Suriye'de askeri ve siyasi bir varlık oluşturmalarını engellemek ve bu örgütleri bertaraf etmek maksadıyla sınır ötesi askeri harekâtlar yapmak zorunda kalmıştır. Bu harekâtlar sonucu güney sınırının ve dolayısıyla ülke içinin güvenliği sağlanmıştır. Bölgede Türkiye ile İran ve Suudi Arabistan arasında bir rekabet yaşanmaktadır. Yaşanan bu rekabette her üç ülke de Rusya ile yakın ilişkilerini geliştirerek Rus desteğini birbirlerine karşı diplomatik bir kart olarak kullanmak istemektedirler. Türkiye'nin yeni Suriye politikası, Suriye sorunun bir an önce çözüme kavuşması yönündedir. Bu amaçla Suriye'nin toprak bütünlüğünün korunması ve etnik temelde bölünmesinin engellenmesi gerekmektedir.

Türkiye, Suriye'de fiili yeniden yapılanma ile uğraşan başlıca uluslararası aktördür. İç savaşın yaşandığı ilk yıllarda Türkiye'nin Suriye çatışmasına yönelik stratejisi, Esad'ın devrilmesi yönündedir. Ancak bölgede yaşanan gelişmeler sonucu bu strateji, DEAŞ, PKK/PYD/YPG'yi kontrol altına almaya ve ortadan kaldırmaya, bu örgütlerin Türk ulusal güvenliğine varoluşsal tehdit haline geldiği algısına dayanarak Türkiye-Suriye sınır hattı boyunca bir tampon bölge oluşturulmasına doğru kaymıştır. Türkiye, "tampon bölge" stratejisini iki aşamada uygulamaya koymuştur. Bunlardan ilki 2016'da Fırat Kalkanı ile Azez/El-Bab/Cerablus bölgesi üzerinde ve 2018'de Zeytin Dalı Harekâtıyla Afrin bölgesi üzerinde toprak kontrolünün sağlanmasıdır. İkincisi ise daha sonra bu bölgeleri yeniden inşa etmeye başlayarak yeni kurulan tampon bölge üzerindeki kontrolünü derinleştirmektir. Bu amaçla bir dizi sosyo-ekonomik ve kültürel-dini müdahale uygulanmıştır (Van Leeuwen ve Van Veen, 2019). Türkiye, Suriye krizinde belirleyici bir aktör olarak yerini almasıyla "Suriye'nin siyasi birliğini ve toprak bütünlüğünü korurken demokratik, kapsayıcı ve mezhep dışı bir sisteme dayalı siyasi bir çözümü teşvik etmiştir." (Ataman ve Özdemir, 2018).

Kaynakça

Abmaowitz, M., Edelman, E. (2015). Turkey: *An increasingly undependable ally*, Bipartisan Policy Center

Acun, C. & Keskin, B. (2016). *PKK'nın kuzey Suriye örgütlenmesi PYD-YPG*, SETA (Siyaset, Ekonomi ve Toplum Araştırmaları Vakfı), Turkuvaz Matbaacılık Yayıncılık A.Ş., SETA Yayınları 61, Rapor, İstanbul, 7-42.

Akgün, M. (2016). *Türkiye'nin Ortadoğu'daki yeni stratejisi*, 27.08.2016, [www.dw.com/tr /türkiyenin-ortadoğudaki-yeni-stratejisi/a-19507959](http://www.dw.com/tr/turkiyenin-ortadoğudaki-yeni-stratejisi/a-19507959)

Aljazeera TURK (2017). *Türkiye- Rusya ilişkileri kriz sonrası 10 kritik aşama*, 10 Mart 2017, www.aljazeera.com.tr.

Altunışık, M.B. (2020). *The new turn in Turkey's foreign policy in the Middle East: Regional and Domestic Insecurities*, Foundation for European Progressive Studies (FEPS), Belgium: IAI Papers 20/17.

Arar, D., Avcı, Y. (2022). Uluslararası ilişkilerde klasik realizmin güvenlik yaklaşımı, *“Uluslararası İlişkilerde Güvenlik ve Jeopolitik Teorik Tartışmalar ve Güncel Gelişmeler”* adlı kitapta bölüm, (Ed.; Aksoy, M.). ss.33-52, Ankara: Nobel Yayınevi.

Ataman, M., Özdemir, Ç. (2018). Turkey's Syria policy: Constant objectives, shifting priorities, *Türkiye Ortadoğu Çalışmaları Dergisi*, 5 (2), 13-35.

Bruce E., Bechtol J. (2015). North Korea and Syria: Partners in destruction and violence, *The Korean Journal of Defense Analysis*, 27 (3), 277–292

Dağlı, F. Ö. (2022). Uluslararası ilişkilerde güvenliğin dönüşümü: Galler okulu, *“Uluslararası İlişkilerde Güvenlik ve Jeopolitik Teorik Tartışmalar ve Güncel Gelişmeler”* adlı kitapta bölüm, (Ed.; Aksoy, M.). ss.53-75, Ankara: Nobel Yayınevi.

Dalacoura, K. (2012). The 2011 uprisings in the Arab Middle East: political change and geopolitical implications, *International Affairs* (Royal Institute of International Affairs 1944-), 88 (1), 63-79.

Dapkus, S. (2016). Turkey's security dilemma on the border with Syria: Situation assessment and perspectives of the intervention, *Unauthenticated*, DOI: 10.1515/lfpr-2016-0009

Doğan B. (2016). *Fırat Kalkanı Harekatı ve ötesi*, Milli Gazete, 24.12.2016, www.milligazete.com.tr/firat_kalkani_harekati_ve_otesi/dogan_bekin/.../32464

Dostal, J. M. (2016). Transnational war in Syria the eisenhower doctrine in the 21st century?, *Romanian Political Science Review*, vol. XVI, no. 2, 2016. pp. 179-218.

Doster, B. (2013). Ortadoğu'daki kamplaşma: Bölgesel görünümlü küresel saflaşma, *Ortadoğu Analiz*, 5 (53), 79-86.

Erkmen, S. (2017). Türkiye, Rakka ve gerçekler, 17.02.2017, www.dw.com/tr/turkiye-rakka-ve-gercekler/a-37598249

GICJ (Geneva International Centre for Justice). (2017). *Syrian civil war: Six years into the worst humanitarian tragedy since WWII*, Geneva, Switzerland. www.gicj.org

Göçer, İ., Çınar, S. (2015). The reasons of Arab Spring, Its International dimension and impacts on Turkey's foreign trade and tourism incomes. *Kafkas University Economics and Administrative Sciences Faculty the Journal*, 6 (10) 51-68.

Grizold, A. (1994). The concept of national security in the contemporary World, *International Journal on World Peace*, Vol. XI No. 3, pp.37-53.

Gün, A. F. (2015). Çatışma çözümleri bağlamında kamu diplomasisi "Kobani olayları", *Barış Araştırmaları ve Çatışma Çözümleri Dergisi*, 3(1), 26 – 41

Güney, A., Mandacı, N. (2013). The meta-geography of the Middle East and North Africa in Turkey's new geopolitical imagination, *Security Dialogue*, 44 (5-6): 431-448.

Humud, C. E., Blanchard, M., Christopher M., Nikitin, B. D. (2017). Armed conflict in Syria: overview and U.S. response, *Congressional Research Service*, www.crs.gov

Ingpraja, A. P. (2020). Political implications of Turkey – qatar gas pipeline Construction on European Union Energy Security. *Journal of International Studies on Energy Affairs*, 1(1), 43–61. <https://doi.org/10.51413/jisea.Vol1.Iss1.2020.43> - 61

İzzeti, İ. (2006). *İran ve bölge jeopolitiği*. İstanbul: Küre Yayınları.

Kıbaroğlu, M. (2018). Zeytin Dalı Harekatı'nın siyasi, diplomatik ve askeri açıdan bir değerlendirilmesi, *Türk Dış Politikası*, ss.10-19

Kösedag, M. S. (2018). Türkiye'deki yazılı basında Zeytin Dalı Harekatı: Sözcü, star ve haber türk gazeteleri üzerinden bir analiz, *Gümüşhane Üniversitesi İletişim Fakültesi Elektronik Dergisi*, 6(2), 1519-1535.

Oğuzlu, T. (2011). Ortadoğu'daki halk hareketleri ve büyük güçler. *Ortadoğu Analiz*, ORSAM, Ankara, 3 (29), 68- 76.

Ozan, E. (2017). *Suriye İç Savaşı ve Türkiye'nin değişen güvenlik gündemi*, Ankasam (Ankara Kriz ve Siyaset Araştırmaları Merkezi) Rapor No 2, Ankara.

Özçelik, Ö., Acun, C. (2018). *Terörle mücadelede yeni safha Zeytin Dalı Harekatı*, Seta | Siyaset, Ekonomi ve Toplum Araştırmaları Vakfı, İstanbul: Seta Yayınları.

Özdemir, Ç. (2016). Suriye'de iç savaşın nedenleri: Otokratik yönetim mi, bölgesel ve küresel güçler mi?, *Bilgi*, (33) , ss. 81-102.

Parlar Dal, E. (2016). Impact of the transnationalization of the Syrian civil war on Turkey: conflict spillover cases of ISIS and PYD-

YPG/PKK, *Cambridge Review of International Affairs*, 29:4, 1396-1420, DOI: 10.1080/09557571.2016.125694.

Pars Today, Turkish. (2017). *Barış görüşmelerinin yenilgisi sonucu; Suriye'de düzenlenen bombalı terör saldırısı*, Mart 17, 2017, www.parstoday.com/.../middle_east-i64882-barışgörüşmelerinininyenilgisi sonucu_suriye'd

Sancak, K. (2013). Güvenlik kavramı etrafındaki tartışmalar ve uluslararası güvenliğin dönüşümü, *KTÜ Sosyal Bilimler Dergisi*, Sayı 6, ss. 123-134.

Sarkesian, S. C., Williams, J. A., Cimbala. S. J. (2008). *US national security: Policymakers, processes & politics*, USA: Lynne Rienner Publishers.

Stratejik Ortak. (2016). *Dünyadaki tüm çatışmalar, anlaşmazlıklar ve sorunlar*, <https://www.stratejikortak.com/2016/08/catismalar-anlasmazliklar-sorunlar.html>

Taşçı, T. A. (2015). *Türk-Rus ilişkilerinde yeni başlangıç: Rus savaş uçağının düşürülmesi*, Erciyes Üniversitesi Stratejik Araştırmalar Merkezi (ERUSAM).

Van Leeuwen, J., Van Veen, E. 2019). *Turkey in northwestern Syria Rebuilding empire at the margins*, Clingendael, CRU Policy Brief.

BÖLÜM III

Burdur Şehir Jeomorfolojisi: Yerleşim Alanının 1984-2022 Yılları Arasındaki Alansal Değişimi ve Jeomorfolojik Birimler Arasındaki İlişkinin CBS Yöntemleriyle Belirlenmesi

Kadir TUNCER¹
Pakize YUKA SANCAR²
Abdulkaki ASLAN³
Fatma ALTIN⁴

Giriş

Türkiye’de şehirler, kıyı bölgelerinde, ovalar ile dağ ve yaylaların eteklerinde kurulmuştur (Göney, 2017a). Dolayısıyla

¹ Doç. Dr., Burdur Mehmet Akif Ersoy Üniversitesi, Fen Edebiyat Fakültesi, Coğrafya Bölümü. Orcid: 0000-0002-8222-0116

² Doktora öğrencisi, Burdur Mehmet Akif Ersoy Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Coğrafya ABD. Orcid: 0000-0002-8902-5938

³ Jandarma ve Sahil Güvenlik Akademisi, Çankaya-Ankara. Orcid: 0000-0001-6621-7075

⁴ Coğrafya öğretmeni, Üçoklar Mesleki ve Teknik Anadolu Lisesi, Şahinbey-Gaziantep. Orcid: 0000-0002-7304-1060

şehirsel yerleşimlerin her biri aslında jeomorfolojik üniteleri temsil etmektedirler. Buna göre, yer şekillerini inceleyen bilim dalı olan jeomorfoloji ile şehir arasında sıkı bir ilişki vardır (Bilgin, 1989). Bu ilişkinin en iyi göstergesi yerleşme alanlarının seçiminde kendini göstermektedir. Özellikle jeomorfolojik özellikler, şehirlerin büyüme yönü, sosyal bölgelerin oluşma kalıpları ve ulaşım hatlarının şekillenmesine etki etmek suretiyle şehir gelişimini etkilemektedir (Aliagaoglu & Uğur, 2010). Şehre ait bu unsurların planlanmasında, şehrin fonksiyonu ile şehrin üzerine oturduğu alanın jeomorfolojik özellikleri belirleyici olmaktadır. Yani şehir planlarının şekli, öncelikle şehrin fonksiyonlarına göre belirir (Göney, 2017b), ancak burada şehrin ve yakın çevresinin jeomorfolojik özellikleri kesinlikle göz ardı edilmemelidir. Yerleşim alanlarının seçiminde jeomorfolojik özelliklerin göz ardı edilmesi durumunda ortaya çıkabilecek doğal afetler nüfusun etkilenmesine neden olacaktır. Ayrıca jeomorfolojik özelliklerin risk faktörü olarak değerlendirilmemesi halinde plansız ve çarpık şehirleşme ortaya çıkmakta, bunun sonucunda doğal yapı zarar görmektedir (Tonbul & Sunkar, 2008; Özşahin, 2010).

Yerleşmelerin mekânsal olarak gelişebilmesi önemli ölçüde fiziki coğrafi şartlara bağlıdır. Özellikle yeryüzü şekilleri, yükselti, iklim, bakı, hidrografiya ve toprak gibi özelliklerden bir veya birkaçının yer seçiminde etkili olduğu bilinmektedir (Tonbul & Karadoğan, 1998). Nitekim yerleşmeleri etkileyen en önemli özelliklerden biri topoğrafik faktörlerdir (Erinç, 1953; Koca & Menteşe, 2020). İnsanın mekân üzerindeki davranışları da topoğrafik faktörlerin kontrolü altındadır. Bilhassa mekânın eğim, bakı ve yükselti koşulları şehirlerin büyüme doğrultusu, sosyal bölge kalıplarını ve ulaşım hatlarını şekillendirmesi bakımından şehir gelişimine etki etmektedir (Erginal & Erginal, 2003; Özşahin, 2014; Özşahin, 2015). Yükselti coğrafi mekânda etkili olup yerleşmeler de yükselti artışına bağlı olarak değişiklik göstermektedir. Yükseltinin artmasına bağlı olarak iklim koşullarının değişmesi sonucunda yerleşmelerin azalmasına neden olacaktır (Avcı, 2017). Yerleşmelerin dağılışına etki eden diğer faktör ise eğimdir. Eğim

değerlerinin yüksek olduğu yerler ise her türlü ekonomik faaliyeti gerçekleştirmeye olanak vermediği için bu sahalarda yerleşim azdır (Durmuş, 2018). Bakı şartlarının uygun olduğu sahalarda ise güneş enerjisinden fazla yararlanıldığı için yakıttan tasarruf edilmekte hem de daha az kirlilik meydana gelmektedir. Böylece bakı koşulları da yerleşmenin dağılımını etkileyen topoğrafik faktör olarak karşımıza çıkmaktadır (Özdel & Meydan, 2019).

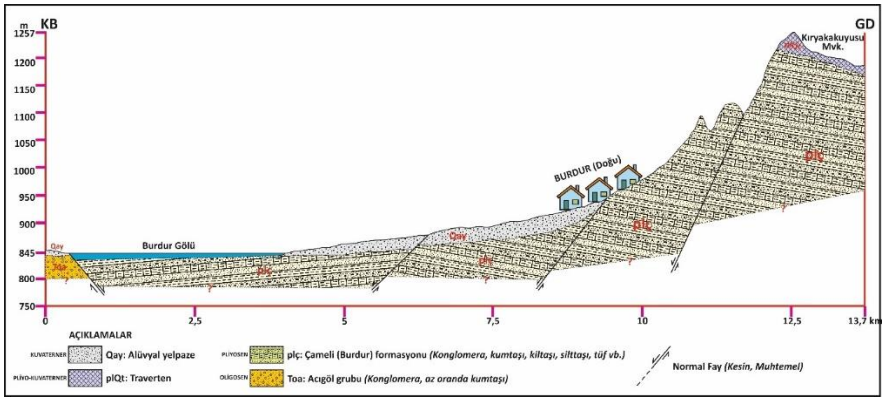
Kentsel jeomorfolojiye yönelik araştırmalar nispeten yenidir (Rosenbaum vd, 2003; Brown vd, 2017; Zwoliński vd, 2017) ve bu konudaki küresel araştırmalar, jeomorfolojik ve antropojenik güçlerin iç içe geçmesi ve bunların kentsel yaşam ve kentsel formlar üzerindeki etkileri arttıkça disiplinler arası araştırmalar şeklinde hızla ilgi kazanmaktadır (Brandolini vd, 2021). Şehirler ile insan ve jeomorfoloji arasındaki ilişkilerin araştırılması 1960'lı yıllardan sonra hızlanmıştır. Bu konuyla ilgili olarak birçok yerli (Çavuş, 2007; Cürebal vd., 2008; Tonbul ve Sunkar, 2008; Özşahin, 2010) ve yabancı araştırmacılar (Foster, 1996; Custodio, 1997; Lerner, 1997; Morris vd., 1997; Foster vd., 1999; Chilton, 1997; 1999; Aureli, 2002) çalışmalar yapmıştır.

Bugünkü Burdur yerleşkesi ve yakın alanlarında Neolitik çağdan bu yana insan yerleşmesine sahne olmuş; antik dönemde Psidya bölgesi içinde anılmış; sonraki çağlarda yerleşme bölgesi Hititler, Frigler, Frigyalılar, Persliler, Makedonyalılar, Romalıların hakimiyetlerine geçmişti. Burdur nihayetinde 1075'te Türk hakimiyetine geçmiştir (Temurçin & Atayeter, 2014). Bu çalışmada Burdur şehrinin jeomorfolojik özelliklerinin açıklanması ve bu özelliklerin şehirselleşme alanla olan ilişkisinin değerlendirilmesi amaçlanmaktadır. Bu amaç doğrultusunda;

- Burdur şehri hangi yer şekilleri üzerinde kurulmuştur?
- Şehirselleşme alanla yerçekillerinin ilişkisi nasıldır?
- Şehirselleşme alanın eğim, bakı ve yükselti koşulları nasıldır?

Burdur şehrinin mekânsal olarak gelişmesinde jeomorfolojik özelliklerin etkisi nedir? şeklindeki soruların cevaplanması amaçlanmıştır.

(Çetin, 2007; Yiğitbaşıoğlu, 2009; Yiğitbaşıoğlu & Uğur, 2005; Tuncer, 2021). Çalışma alanının konusu olan Burdur şehri, Burdur Gölü'nün güneydoğusunda yer alan kırıntılı genç çökellerden oluşan tepelik saha ile göl arasında kalan, eski göl depoları ve alüvyon dolgulardan oluşmuş yarımada üzerinde yer almaktadır (Şekil 2). Şehir alüvyal yelpazeden oluşan bu yarımadayı tam işgal etmemekle birlikte görünüm bakımından tektonik uzanışa uygun olarak lineer şekilli şehir olarak karşımıza çıkmaktadır. Bu bakımından şehrin gelişiminde ve şekillenmesinde doğal coğrafi özelliklerin etkili olduğu bilinmektedir (Çetin, 2007; Güzel, 2018).

Şekil 2. Burdur şehrinin kurulduğu zemini gösteren jeolojik kesit

Jeolojik ve Tektonik Özellikler

Şehirlerin kurulup gelişmesinde jeolojik özelliklerinde etkisi büyüktür. Şehirler her ne kadar insanların doğa üzerinde yaptığı etkileri kabul etmiş olsa da doğal faktörlerin şehirler üzerindeki etkisi daha fazladır (Çetin, 2007). Burdur yerleşmeleri insanların uzun zamandan beri tercih ettiği yerleşmelerdir. Neolitik dönemden beri yerleşmelere ev sahipliği yapmış olup en büyük yerleşmeyi il merkezi olan Burdur şehri oluşturmaktadır (Yiğitbaşıoğlu, 2009).

Burdur ve yakın çevresi genel jeolojik özellikleri bakımından Triyas'dan Kuvaterner'e kadar geniş zaman aralığında oluşmuş birimlerden oluşan karışık bir yapıya sahiptir (Kaya, 2015). Kuvaterner çökelleri üzerinde kurulan şehrin kuzeybatısında

tektonik bir çukurluk olarak Burdur Gölü yer alır. Şehir merkezinin güney ve güneydoğusunda geniş alanlarda Pliyosen döneminin tuf, tüfit ve karbonat düzeyleri içeren kilaşı, marn, konglomera, kumtaşı, silttaşı birimlerinden oluşan Çameli (Burdur) Formasyonu (plç) yüzeylenmektedir. Bu formasyon en üst kesimi kireçtaşı ve travertenlerden oluşur (Şenel, 1997) Oldukça dayanıksız olan bu birimler, burada oldukça arızalı bir topoğrafya oluştururlar. Şehir merkezinin güneydoğusunda bu birimlerin en üst yüzeyleri Pliyo-kuvaterner traverten örtüleriyle örtülmüştür. Ancak bu örtüler çok yerde akarsularca parçalanarak derin vadi ve kanyonlarla bölünmüştür. Çameli Formasyonunun ve traverten depolarının (Foto 1) güneydoğuda dayandığı yüksek kesimlerde ise Batı Toros (Likya) Naplarına (Ersoy, 1990) ait tektonik birimler yüzeylenmektedir. Bu tektonik birimler, altta yer alan Üst Kretase yaşlı Güneyayla Paraotoktonuna ait adlanmamış kireçtaşı (Poisson, 1977) üzerine diskordant olarak gelmektedir. Burdur şehir merkezinin güneydoğusu ve doğusundaki en yüksek alanlar bu kireçtaşlarından oluşmaktadır. Sahada bu kireçtaşı üzerine önce Marmaris Ofiyolit Napına ait peridotit ve serpantinden oluşan Kızılcadağ Melanj ve Olistostromu (Poisson, 1977) bindirmiştir. Kızılcadağ'ın üzerine ise mikrit, çörtlü mikrit, kalsitürbidit, az oranda volkanit, radyolarit, çört, şeylden oluşan Gülbahar Napına ait Orhaniye Formasyonu (Meşhur vd., 1989) ile Domuzdağ Napına ait Dutdere Kireçtaşı (Ersoy, 1989; 1992) birimleri bindirmiştir (Şekil 3 ve 4).

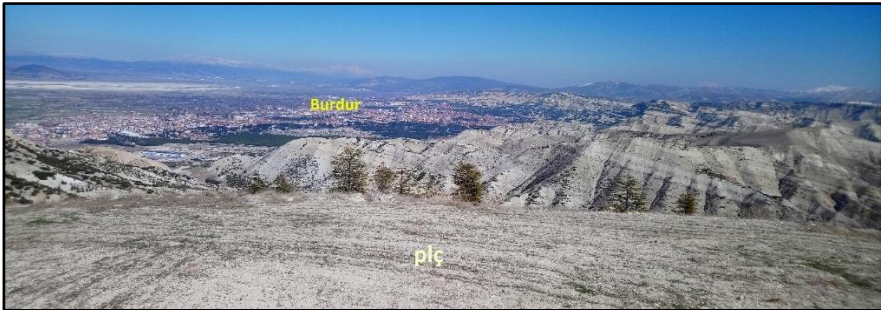

Foto 1. Burdur güneybatısındaki yükseltileri oluşturan ve kuzeybatıya doğru tiltlenmiş Çameli (Burdur) Formasyonu (plç)

çökelleriyle yer yer örtülmüşlerdir. Geç Miyosen ve Pliyosen genişleme evresinde bölgenin KB-GD doğrultusunda uzanan Burdur Havzası graben sistemi gelişim göstermiştir (Tudryn vd, 2013). Pliyosen’de ve sonrasında sahada büyük çaplı kırılmalar ve blok faylanmalar meydana gelerek horst-graben sistemleri oluşmuştur. Doğrultu atımlı fayların denetiminde ve çek-ayır karakterde oluşan bu grabenin en derin yerine Burdur Gölü yerleşmiştir. Pleistosen ortalarından itibaren Karataş Havzası oluşmaya başlamıştır (Kozan vd., 1993). Havzadaki çökelfenin Geç Miyosen’de başladığına inanılmaktadır, ancak esas olarak Pliyo-Kuvaterner’dir (Price & Scott 1991). Bu çökellerin kalınlığı yaklaşık 1000 metreye ulaşmaktadır (Kazancı & Erol, 1987). Burdur şehri de Pleistosen ve Holosen dönemlerinde gelişmiş alüvyal fan deltanın (Kazancı, 1990) üzerinde kurulmuştur. Burdur il merkezinin kuzeyindeki havza tabanında Kuvaterner alüvyon ve alüvyon yelpazeleri geniş alan kaplamaktadır (Şekil 3 ve 4). Kuvaterner alüvyon kalınlığı 200 metreyi bulmaktadır (Ataol, 2010). Bu bağlamda şehrin göl ve akarsular tarafından meydana gelen Kuvaterner yaşlı genç depolar üzerinde kurulduğu bilinmektedir. Nitekim tektonik hareketlerle oluşmuş bir depresyonda kurulan şehirde deprensellik de ön plandadır. I. Derece deprem bölgesinde yer alan şehir yerleşim alanında gölsel depoların ve alüvyonların bulunması depreme karşı önlemler almayı zorunlu hale getirmektedir.

Materyal ve Yöntem

Burdur şehir yerleşmesinin üzerinde etkili olan jeomorfolojik birimleri tespit etmek amacıyla 1984, 1990, 2000, 2010 yıllarına ait Landsat uydu görüntüleri ile 2017 ve 2022 yıllarına ait Esri Sentinel-2 Land Cover Explorer arazi örtüsü/kullanım verileri temin edilmiştir. Uydu görüntüleri temin edilirken bulutluluğun az olduğu ağustos ayı tercih edilmiş olup mekânsal çözünürlükleri ise 30 metredir. Burdur şehir yerleşmesinin zamansal ve mekânsal değişiminin belirlenmesinde uzaktan algılama yöntemlerinden kontrolsüz sınıflandırma yöntemi kullanılmıştır. Kontrolsüz sınıflandırma, uydu verilerinin yansıma özelliklerine göre benzer

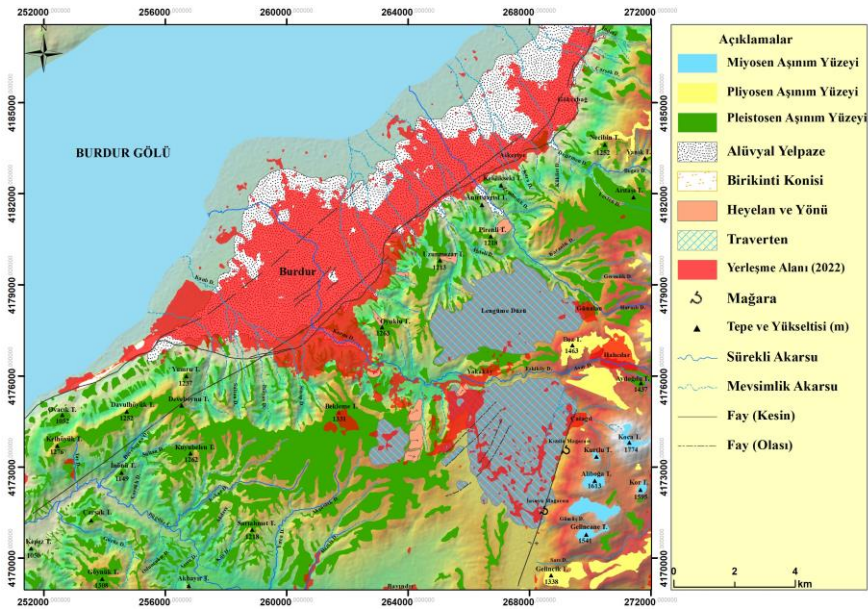
değerlerin otomatik olarak sınıflara atanması esasına dayanmaktadır (Karakoç, 2011). Bu yöntemde oluşturulan sınıflar referans veriler ve haritalar kullanılarak gerçekteki tematik sınıfı tespit edilir. Bu çalışma da uydu görüntüleri Coğrafi Bilgi Sistemleri (CBS) ortamında kontrolsüz sınıflandırma yöntemleri uygulanarak şehir yerleşmesinin yıllara göre zamansal ve mekânsal gelişimi belirlenmiştir.

Çalışma alanının jeoloji ve jeomorfoloji haritaları CBS ortamında üretilmiştir. Çalışma alanına ait Sayısal Yükseklik Modeli (SYM-DEM) ile eğim, bakı ve yükselti haritaları oluşturulmuştur. 1984, 1990, 2000, 2010, 2017 ve 2022 yıllarına ait uydu görüntülerinden üretilen şehir yerleşmeleri ile eğim, bakı, yükselti ve jeomorfolojik birimler arasındaki ilişkinin belirlenebilmesi için ise CBS ortamında istatistiksel analizler yapılmıştır. Bu çalışmada kullanılan Tabulate Area analizi ile iki veri arasındaki ilişkinin karşılaştırılmasına ve ardından bir çapraz tablo oluşturulmasına yardımcı olmaktadır. Analizlerden elde edilen sonuçlar tablolara dönüştürülmüş ve böylece kolayca yorumlamayı sağlamıştır.

Jeomorfolojik Özellikler

Burdur yakın çevresi jeomorfolojik yapıları, neotektonik dönemin farklı tektonik rejimlerinin eseri olarak ortaya çıkmıştır. Neojen başlarında havzalaşmaya uğrayan sahada, karasal ve zaman zaman göl sel ortamlar hâkim olmuştur. Burdur Havzası olarak isimlendirilen (Erol, 1975) bu çukurlukta çökelmiş olan depo malzemelerinin bir bölümü Pliyosen sonundaki faylanmalarla parçalanarak basamaklar halinde farklı yükseltilere çıkmışlardır. Bu faylanmalar aynı zamanda havzada derinleşmelere neden olmuştur. Üst Pliyosen tektonik hareketlerle çöken çanaklarda çevredeki yüksek alanların korelat depoları birikirken, bugün şehrin güney ve güneydoğusunda 1300-1450 metrelerde uzanan Üst Pliyosen aşınım yüzeyleri (DIII) (Erol, 1983; 1993) gelişim göstermiştir. Bu yükseltiler üzerindeki kesimlerde ise Üst Miyosen (DII) aşınım yüzeyleri yer almaktadır (Şekil 5; Foto 2). Bu yüzeyler Çatağıl, Güneyyayla ve Gökpınar köyleri arasındaki dağların en yüksek

kesimlerinde eğimlenmiş yüzeyler şeklinde ve parçalar halinde uzanmaktadır. Bu yüzeyler aynı şekilde güneydeki Beşparmak Dağı'nın da en yüksek kesimlerini kaplamaktadır. Bu dönem aşınım yüzeyleri, Alt Kuvaterner faylanmalarından etkilenerek farklı yükseltilere çıkmış ve yer yer eğimlenmişlerdir. Bu aşınımın korelat depoları, yine Pleistosen faylanmaları ile parçalar halinde ve basamaklar şeklinde farklı yükseltilere çıkmışlardır. Bu çökel depolar, Burdur güneyinde metrelerce kadar çıkmışlardır. Bir aşınım yüzeyiymiş gibi görünen bu yüzeyler, bu çalışmada Kuvaterner dolgu yüzeyleri (DIV) şeklinde haritalanmıştır (Foto 3). Bu yüzeyler, Kuvaternerin basamak faylarıyla (antitetik fay) parça parça yükseltilirken havza yönünde tiltlenerek ters eğimler kazanmışlardır (Foto 2; Şekil 6 ve 7).

Şekil 5. Burdur ve yakın çevresinin jeomorfoloji haritası

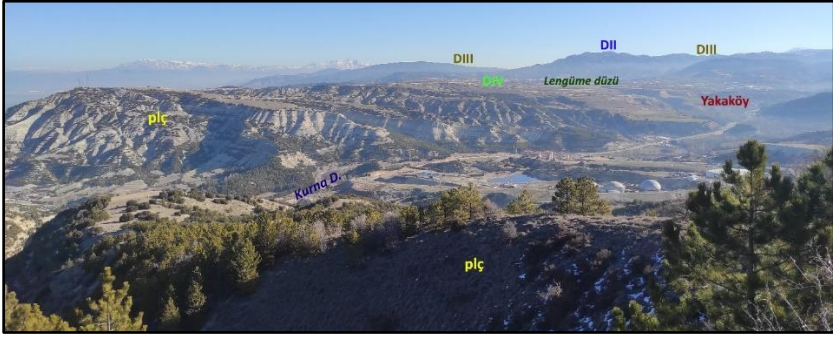

Foto 2. Burdur güneydoğusunda havza yönünde tiltlenmiş jeomorfik yüzeyler

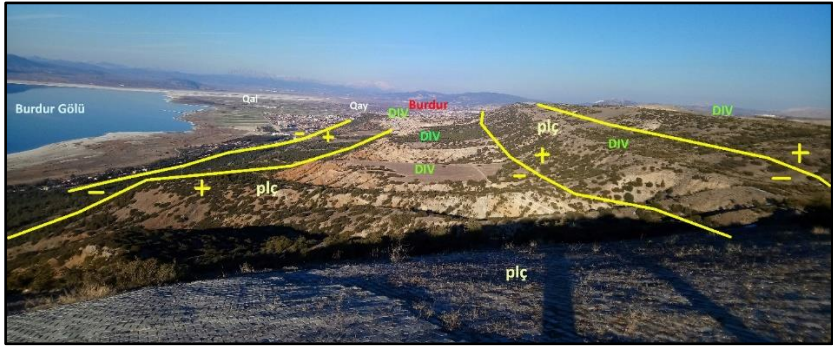
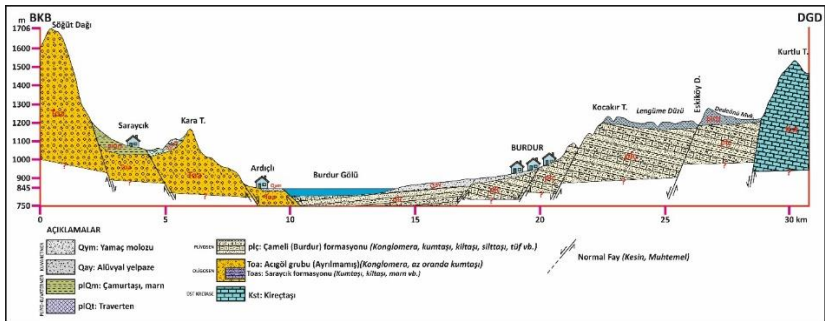
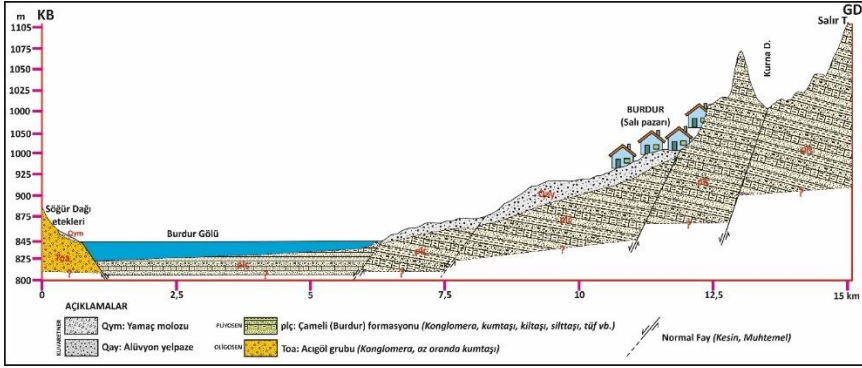

Foto 3. Burdur güneybatısındaki Pliyo-kuvaterner Çameli Formasyonundan oluşan ve normal faylarla farklı yükseltilere çıkmış Kuvaterner dolgu yüzeyleri

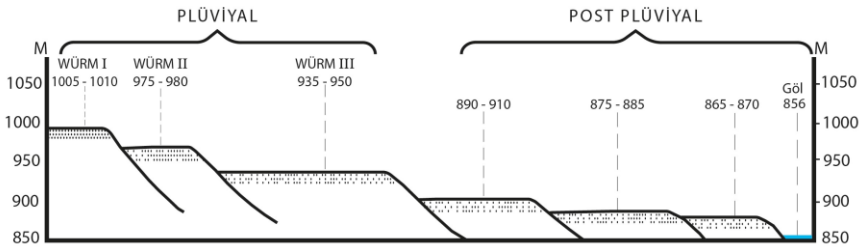

Şekil 6. Söğüt Dağı - Çatağöl güneyindeki Kurtlu Tepe arasından alınan jeolojik kesit

Şekil 7. Söğüt Dağı etekleri - Salır Tepe arasından alınan jeolojik kesit

Pleistosen'deki blok faylanmalar sahadaki yükselti ve eğim şartlarını tekrardan değiştirerek yükselen kesimlerden aşınım, çöken kesimlerde birikim yaşanmıştır. Bu tektonik gençleşmelerin yanında bu devrin plüvyal dönemlerindeki artan yağış koşulları iklimatik gençleşmelerin de yaşanmasını sağlamıştır. Tüm bu gençleşme süreçleri aynı zamanda göl havzasında dönemsel taraçaların oluşumunu ve Burdur'un da üzerinde yer aldığı alüvyal fan deltaların kademeli olarak gelişmesine neden olmuştur (Şekil 7 ve 8). Burdur şehri, bu fan deltaların, aynı zamanda plüvyal dönem taraçaları üzerinde kurulup büyümüştür.

Şekil 8. Pleistosenin plüvyal ve post plüvyal dönemlerde Burdur Gölü havzasında gelişen taraçalar (Erol, 1975'ten)

Şehirlerin mekânsal seçimi ve şehrin yapısı üzerinde etkili olan en önemli unsur alanın jeomorfolojik özellikleridir. Bu şehir alanlarının oturduğu jeomorfolojik üniteler çoğunlukla deniz ve göl

kıyıları, ova kenarları, dağ etekleri, vadi ve geçitlerdir. 117.189 kişinin (TÜİK, 2021) yaşadığı Burdur merkez alanı da kendi adını taşıyan Burdur Gölü'nün güney kıyısında bir alüvyal yelpazenin üzerinde kurulmuş ve genişlemiştir. Aynı zamanda şehrin yer aldığı saha, tektonik bir depresyonun (grabenin) kenar kesimidir. KD-GB yönünde uzanan bu depresyon, kuzeyden ve güneyden yine aynı yönde uzanan birçok fayla sınırlandırılmıştır. Havza kenarlarındaki yerleşmelerin çoğu bu fay kuşağı üzerinde yer almaktadır. Bundan dolayı şehir meydana gelebilecek bir depremde etkilenmesi kaçınılmaz olacaktır. 12 Mayıs 1971 tarihinde 6 büyüklüğünde (magnitüt), fakat 8 etki şiddetinde gerçekleşen Burdur depremi (Erinç vd, 1971) bu tehdidin hep var olduğunu doğrulamaktadır. Bu nedenle yerleşime açılacak yeni sahalarda gerekli tedbirlerin alınması ve daha önceden yerleşime açılmış sahalarda yerleşimlerin sağlamlaştırılması gerekmektedir.

Jeomorfolojik süreçler, jeomorfolojik ortamlardaki yer şekilleri üzerinde karakteristik izler bırakan süreçlerdir (Erkal & Taş, 2013, 2022). Bu süreçlerin belki de yeryüzündeki en yaygın ve en eski olanı flüvyal süreçlerdir. Flüvyal süreçler, insanlık tarihi boyunca insanoğluna yaşamsal imkânlar sunmuştur. Akarsuların yüksel alanlardan taşıyıp getirdiği malzemeler, onların hayatlarını sürdürebilmeleri için su ve tarım topraklarının kaynaklarını oluşturmuştur. Burdur şehir alanının yer aldığı yüzey de böyle akarsuların depoladığı malzemelerden oluşan verimli ve sulak alüvyal delta ovasıdır. Şehir, Burdur Gölü'nün güneydoğusunda böyle bir deltanın kök bölgesinde kurulmuştur. Gölün GB ve GD kesimlerindeki düzlüklerde Üst Paleolitik'ten beri yerleşmelerin var olması (Özsait, 2007) şehrin bulunduğu alanda da höyüklerin varlığı günümüze kadar burada yerleşimin olduğunu göstermektedir. Tarih öncesi çağlarda gölün seviyesine göre yer değiştiren Burdur yerleşimi yine delta üzerinde göl seviyesinin çekilmesine bağlı olarak genişleyip büyümüştür.

Burdur şehir yerleşiminin kurulduğu en önemli jeomorfolojik birimler fan delta veya alüvyal yelpazedir. Şehrin büyük bir kesimi Kurna Çayı'nın oluşturduğu bu alüvyal yelpazenin kök ve orta

bölümlerinde kurulmuştur. Şehir merkezinin batısındaki yerleşim alanları Kanlı Dere ve Sultan Dere'nin, doğusundaki yerleşim alanları Değirmen Dere ve Zembedik Dere'nin oluşturduğu birleşik alüvyal yelpaze ile göl glasilerinin iç içe geçmiş yüzeylerinde kurulmuştur. Google Earth Pro görüntülerine göre burada yerleşim alanları, merkezden KD ve GB yönünde yelpaze ve glasilerin kenar kesimlerine doğru genişlerken son 10 yıldır göle doğru genişleme eğilimi göstermektedir.

Eğim Özellikleri

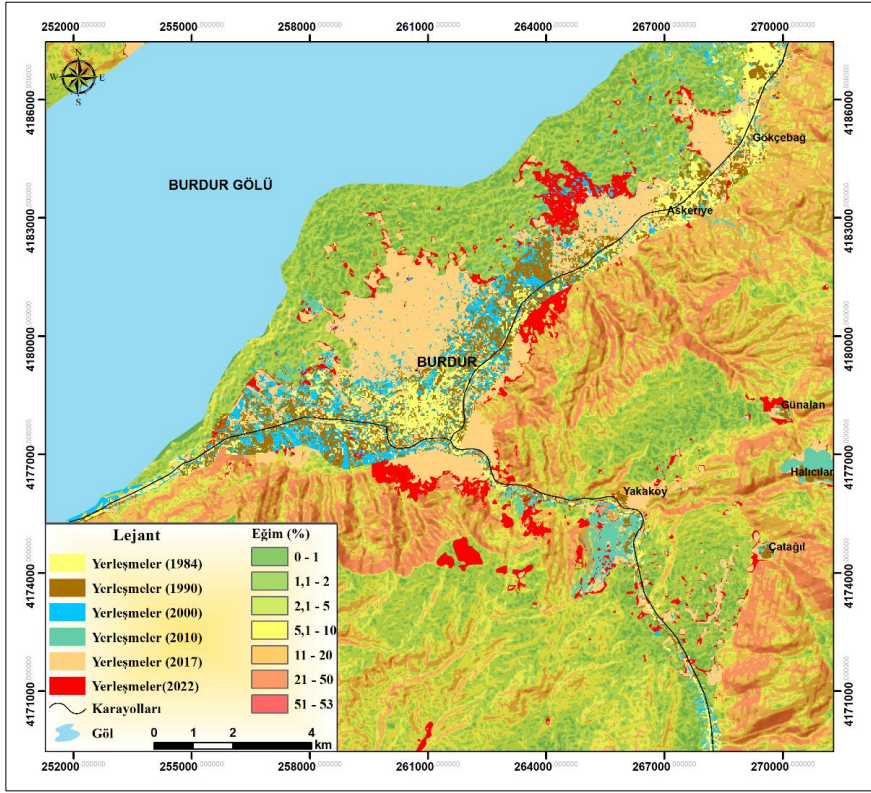
Yerleşmelerin kurulup gelişmesinde bulundukları alanın eğim özellikleri büyük önem taşımaktadır. Nitekim yapılaşma bakımından eğimin en uygun olduğu alanlar, eğim değerinin %10'un altında olduğu yerlerdir. Eğim değerinin %40'dan fazla olduğu yerler ise yerleşme bakımından uygun olmayan alanlardır (Özşahin, 2014). Eğim değeri arttıkça arazi daha dik ve engebeli olacağı için nüfus ve yerleşmelerin miktarı da buna bağlı olarak azalmaktadır. Ayrıca eğimin fazla olduğu alanlarda diğer koşullarında uygun olması halinde meydana gelebilecek doğal afetler (çığ, heyelan, kaya düşmesi vb.) hem sosyal hem de ekonomik hayatın etkilenmesine sebep olmaktadır (Tunçdilek, 1985; Koca & Menteşe, 2022). Yerleşim yeri seçerken insanlar az eğimli alanları tercih etmektedir. Bunun sebebi bina yapım maliyetlerinin az eğimli alanlarda düşük olması ile ilgilidir. Eğim değeri arttıkça yol, kanal yapım ve bakım maliyetleri artmakta ve ayrıca bu alanlarda toprak erozyonu şiddeti de artmaktadır. Örneğin; %20 eğime sahip olan sahada yol ve kanal maliyetleri eğim değeri %5 olan sahaya göre bir buçuk iki kat daha fazladır. %20'den daha az eğimli sahalarda konut alanları için sorun yaşanmazken %21-30 eğim değerine sahip alanlarda ise atık suyun uzaklaştırılması ve temiz su sağlanması gibi çözülebilir sorunlar yaşanabilmektedir. Eğim değerinin %31-40 olduğu sahalarda arazi kullanılsa bile teknik alt yapı maliyetleri fazla olacaktır (Aydemir vd, 2004; Aliağaoğlu & Uğur, 2010). Çalışma alanındaki eğim değerleri şehirsal alanın yerleşmeye uygunluğunun gösterilmesine olanak sağlayan öncelikle Erol (1993) ile Elibüyük ve Yılmaz (2010)

tarafından belirlenen eğim sınıflandırılmasına göre değerlendirilmiştir. Bu sınıflandırmaya göre eğim değeri %1'den küçük ise “düz yüzeyler”, %1,01-2 eğim değerine sahip alanlar “hafif eğimli düz yüzeyler”, %2,01-5 arası eğim değerine sahip alanlar “hafif eğimli yüzeyler”, %5,01-10 arasındaki eğim değerine sahip alanlar “eğimli yüzeyler”, %10,01-20 arası eğim değerine sahip alanlar “orta eğimli yüzeyler”, %20,01-50 eğim değerine sahip alanlar “çok eğimli yüzeyler” olarak nitelendirilmektedir (Tablo 1).

Tablo 1. Burdur şehri yerleşim alanı ile eğim arasındaki ilişkinin zamansal değişimi

Eğim (%)	Morfografik Tanımlama	1984		1990		2000		2010		2017		2022	
		Alan (ha)	Oran (%)	Alan (ha)	Oran (%)	Alan (ha)	Oran (%)	Alan (ha)	Oran (%)	Alan (ha)	Oran (%)	Alan (ha)	Oran (%)
< 1	Düz yüzeyler	30,8	3,8	52,4	3,8	71,2	4,5	100,1	5,2	260,2	5,9	301,7	5,7
1,01-2	Hafif eğimli düz yüzeyler	111,7	13,8	189,7	13,9	244,6	15,5	292,5	15,2	814,7	18,5	955,4	18,1
2,01-5	Hafif eğimli yüzeyler	374,7	46,4	656,7	48,2	767,7	48,7	872,6	45,3	2078,2	47,1	2400,1	45,4
5,01-10	Eğimli yüzeyler	208,3	25,8	356,8	26,2	385,4	24,5	472,8	24,6	881,3	20	1055,4	20
10,01-20	Orta eğimli yüzeyler	72,3	9	97,9	7,2	99,9	6,4	162,7	8,4	325,7	7,4	477	9
20,01-50	Çok eğimli yüzeyler	10	1,2	9,9	0,7	6,9	0,4	24,4	1,3	49,3	1,1	97,4	1,8
Toplam		807,8	100	1363,4	100	1575,7	100	1925,1	100	4409,4	100	5287	100

Çalışma alanındaki eğim değerleri ve şehir yerleşmeleri arasındaki ilişki 1984, 1990, 2000, 2010, 2017 ve 2022 yıllarında farklılıklar göstermektedir (Tablo 1; Şekil 9). 1984 yılında yerleşmelerin %3,8'i alüvyal yelpaze ve göl glasilerinden oluşan düz yüzeylerde, %13,8'i yine aynı yüzeylere karşılık gelen hafif eğimli düz yüzeylerde iken %46,4'ü hafif eğimli yüzeylerde, %25,8'i de dağ eteklerine karşılık gelen eğimli yüzeylerde bulunmaktadır. Yerleşmelerin %9'u yine dağ eteklerine karşılık gelen orta eğimli yüzeylerde ve %1,2'si faylarla yükselmiş yükseltelerin alt yamaçlarına karşılık gelen çok eğimli yüzeylerde yer almaktadır. Eğim değerinin %50'den fazla olduğu yerlerde ise yerleşim bulunmamaktadır.

Şekil 9. Burdur şehri yerleşim alanı ile eğim arasındaki ilişkinin zamansal değişimi haritası

1990 yılında yerleşim alanlarının sadece %3,8'i akarsu ve göle ait dolgu yüzeylerine karşılık gelen düz yüzeylerde ve %13,9'u hafif eğimli düz yüzeylerde yer alırken %48,2'si hafif eğimli yüzeylerde, %26,2'si eğimli yüzeylerde, %7,2'si dağ eteklerine karşılık gelen orta eğimli yüzeylerde ve %0,7'si çok eğimli yüzeylerde yer almaktadır (Tablo 1; Şekil 9).

2000 yılında yerleşim alanları düz ve hafif eğimli düz yüzeylerde önceki dönemlere göre artış göstererek %20'ye ulaşmışken hafif eğimli düz ve hafif eğimli yüzeylerde bu değer %73,2'ye düşmüştür. Çok eğimli yüzeylerdeki yerleşmelerin oranı ise %0,4'e inmiştir. Orta eğimli yüzeylerdeki yerleşim oranında da

göre düşüşler görülerek bu oran %6,4'e düşmüştür (Tablo 1; Şekil 9).

2010 yılında yerleşim alanlarının eğim gruplarına göre dağılımına bakıldığında düz yüzeylerdeki yerleşmelerin önceki dönemlere göre artarak %5,2'ye yükselmişken hafif eğimli düz yüzeylerdeki yerleşmelerin oranı önceki yıla göre çok az bir düşüş göstererek oranı %15,2 olmuştur. Hafif eğimli yüzeylerdeki yerleşmelerin oranı bir önceki döneme göre düşüş göstererek %45,3 olmuştur. Eğimli yüzeylerdeki yerleşmelerin oranı da bir önceki döneme göre hemen hemen aynı kalarak %24,6 olurken, orta eğimli yüzeylerdeki yerleşmeler %8,4'e yükselmiştir (Tablo 1; Şekil 9).

2017 yılında ise yerleşim alanının %47,1'i fan deltanın tepelik alanlarla birleştiği bölgelerine denk gelen hafif eğimli yüzeylerde olduğu görülürken, %20,4'ü fan delta üzerindeki göl glasileriyle iç içe geçmiş göl taraçaların üzerinde ve vadi tabanlarına karşılık gelen düz ve hafif eğimli düz yüzeylerde olduğu görülmektedir. En az yer kaplayan yerleşme yüzeyleri ise %1,1 ile çok eğimli yüzeylerdir (Tablo 1; Şekil 9).

2022 yılındaki yerleşim alanı ile eğim arasındaki ilişkiye bakıldığında ise düz yüzeylerde %5,7, hafif eğimli düz yüzeylerde oran %18,1, hafif eğimli yüzeylerde %45,4, eğimli yüzeylerde %20, orta eğimli yüzeylerde %9, çok eğimli yüzeylerde %1,8'dir (Tablo 1; Şekil 9). Bu durumda orta eğimli ve çok eğimli yüzeylerde yerleşmeler, 2022 yılında önceki dönemlere göre göreceli olarak arttığı gibi bir önceki döneme göre de %2,3 oranında artış göstermiştir. Yani son döneme kadar yerleşmeler göle doğru gelişim gösterdiği gibi şehrin yaslandığı dağ ve tepelerin eteklerine doğrudan genişlediği anlaşılmaktadır (Foto 4).

Foto 4. Çoğunluğu hafif eğimli yüzeylerde yer alan Burdur şehir yerleşmesi

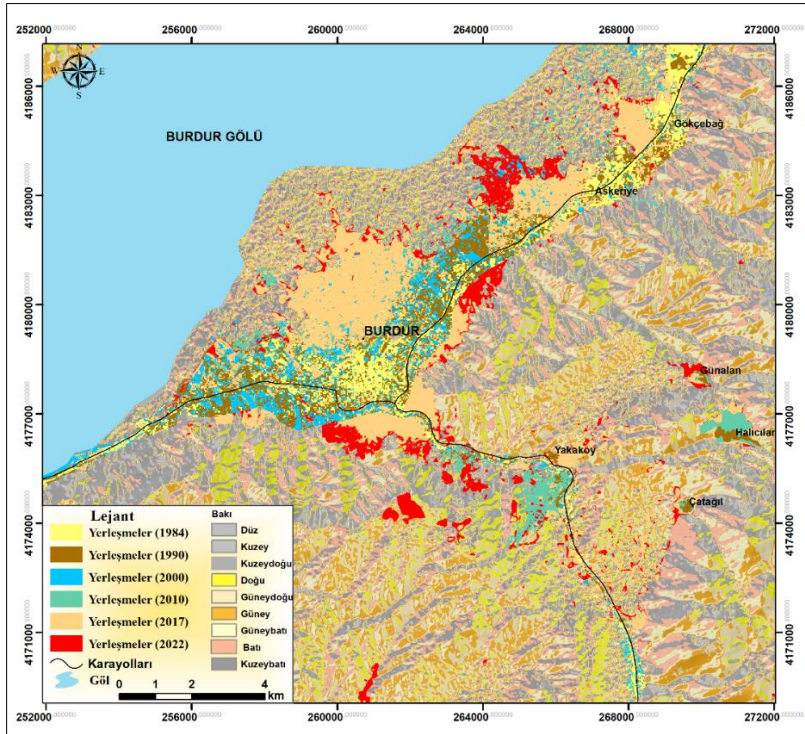
Bakı Özellikleri

Yerleşim alanlarının kurulup gelişmesinde bakı şartlarının da etkili olduğu bilinmektedir. Bakı, güneş ışınlarının geliş açısını etkileyerek yakıt tasarrufunun sağlanmasına sebep olmaktadır. Böylece daha az kirlilik ortaya çıkararak güneş enerjisinden uzun süre faydalanılmasına olanak sağlamaktadır (Esen & Avcı, 2017).

1984-2022 yılları arasında bakı ve yerleşmeler arasındaki ilişkiler incelendiği zaman bütün dönemlerde hâkim bakı yönü KB olarak tespit edilmiştir (Foto 4). 1984 yılında KB bakı yönünün oranı %34,2 iken 1990 yılında %34,1, 2000 yılında %33,2, 2010 yılında %29,2, 2017 yılında %29 ve 2022 yılında ise %27,9'dır. 1990 yılından sonra KB bakıda yerleşmelerin oranının giderek azaldığı görülmektedir. Kuzeybatı bakı yönünü oransal olarak bakıldığında B ve KD bakı yönü takip etmektedir. Batı yönündeki yerleşmeler ise 1984 yılında %21,5, 1990 yılında %19,9, 2000 yılında %19,1, 2010 yılında %18,6, 2017'de %17,6 ve 2022 yılında ise %17,4 oranına sahiptir. Burdur yerleşme alanında zaman içerisinde yerleşim alanlarının K, G, B bakı yönleri oranlarının azalmasına rağmen KD, D, GD ve GB bakı yönlerinde ise artış yaşandığı görülmektedir. Düz alanlarda ise 1984 yılında %2,5 oranında yerleşmeye sahip iken 2022 yılına gelindiğinde artarak %3,3'e yükselmiştir (Tablo 2; Şekil 10).

Tablo 2. Yerleşim alanı ile bakı arasındaki ilişkinin zamansal değişim tablosu

Bakı	1984		1990		2000		2010		2017		2022	
	Alan (ha)	Oran (%)	Alan (ha)	Oran (%)	Alan (ha)	Oran (%)	Alan (ha)	Oran (%)	Alan (ha)	Oran (%)	Alan (ha)	Oran (%)
Düz	19,9	2,5	38,3	2,9	50,6	3,2	60,4	3,1	151,3	3,5	175,5	3,3
K	146,5	18,3	257,3	19,4	309,6	19,5	339,6	17,7	795,5	18	942,9	17,8
KD	52	6,5	93,1	7	122,7	7,7	168,6	8,8	418	9,5	534,7	10,1
D	26,2	3,3	43,8	3,3	57,4	3,6	111,5	5,8	242,8	5,5	319,6	6
GD	20,4	2,5	29,3	2,2	39,6	2,5	79,8	4,2	181,9	4,1	242,7	4,6
G	29,6	3,7	48,5	3,7	59,7	3,8	86,5	4,5	201	4,6	251,1	4,8
GB	60	7,5	100,4	7,5	117,8	7,4	154,8	8,1	361,6	8,2	429,2	8,1
B	172,1	21,5	264	19,9	302,5	19,1	357,5	18,6	778,5	17,6	917,8	17,4
KB	273,9	34,2	452,1	34,1	525,8	33,2	559,9	29,2	1280,4	29	1473,8	27,9
Toplam	800,6	100	1326,8	100	1585,7	100	1918,6	100	4411	100	5287,3	100

Şekil 10. Burdur şehri yerleşim alanı ile bakı arasındaki ilişkinin zamansal değişimi haritası

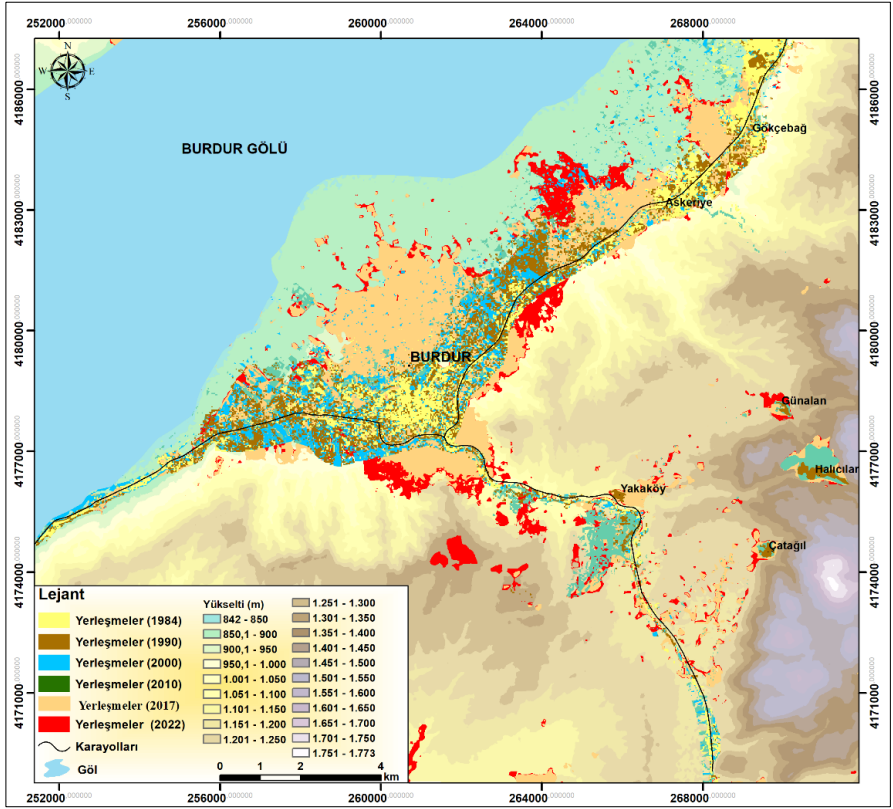
Yükselti Özellikleri

Yerleşim alanlarının kurulup gelişmesinde etkili olan diğer faktör ise yükseltidir. Ülkemizde yükselti artışı iklim şartlarının elverişsiz olmasına, arazinin yarıлма derecesinin artmasına ve arazinin parçalı görünmesine neden olmaktadır (Özdemir, 1996). Ayrıca yükseltinin artmasıyla birlikte nüfus ve yerleşmelerin azaldığı da bir gerçektir.

Burdur şehrinin bulunduğu alanda en düşük yükselti değeri 842 m, en yüksek yükselti değeri ise 1773 metredir. Şehrin tamamına yakını 900-1000 m yükselti basamağında yer almaktadır. Çalışma alanında yerleşim alanı ile yükselti arasındaki ilişki zamansal olarak değişim göstermiştir. Bütün dönemlerde en fazla tercih edilen yükselti basamağı 900-950 m arasındır. 1984 yılında 900-950 m yükseltideki yerleşmelerin oranı %38,3, 1990 yılında %46,5, 2000 yılında %43, 2010 yılında %38,2, 2017 yılında %46,1 ve 2022 yılında %40,2'dir. 1984 yılında 1250 m'nin üzerinde yerleşim bulunmazken 1990 yılında yerleşmeler 1400 m'ye kadar görülmektedir. 2010 ve 2022 yıllarında yerleşmeler genişleyerek 1450 m'nin üzerine çıkmıştır. (Tablo 3; Şekil 11).

Tablo 3. Yerleşim alanı ile yükselti arasındaki ilişkinin zamansal değişim tablosu

Yükselti Basamağı	1984		1990		2000		2010		2017		2022	
	Alan (ha)	Oran (%)	Alan (ha)	Oran (%)	Alan (ha)	Oran (%)	Alan (ha)	Oran (%)	Alan (ha)	Oran (%)	Alan (ha)	Oran (%)
842-850					12,7	0,8	13,7	0,7	2,4	0,1	0,8	0,1
850-900	121,7	15,1	160,7	11,8	231,6	14,7	273,9	14,3	741,4	16,8	973,2	18,4
900-950	309,6	38,3	633,7	46,5	677,9	43	730,2	38,2	2033,2	46,1	2129,7	40,2
950-1000	275,3	34	422,2	31	492,2	31,3	438,8	11,8	763,8	17,3	853,3	16,1
1000-1050	40,5	5	46,8	3,4	61,4	3,9	58,4	3,1	251	5,7	354,7	6,7
1050-1100	7	0,9	16,1	1,2	11,5	0,7	37,5	2	88,8	2	151,6	2,8
1100-1150	5	0,6	12,5	0,9	11,5	0,7	34,5	1,8	51,7	1,2	120,5	2,3
1150-1200	26,4	3,3	25,7	1,9	24,7	1,6	105,2	5,5	178,1	4	235,3	4,4
1200-1250	22,7	2,8	8,9	0,7	16,2	1	121	6,3	143,2	3,2	237,7	4,5
1250-1300			12,6	0,9	12,6	0,8	23,6	1,2	46,4	1	74,1	1,4
1300-1350			2	0,1	1,1	0,1	4,8	0,3	93,7	2,1	58,5	1,1
1350-1400			22,2	1,6	22,2	1,4	70,9	3,7	12,2	0,3	92,8	1,7
1400-1450							12,4	0,7	0,8	0,1	12,2	0,2
1450-1500							1,3	0,1	1,1	0,1	0,3	0,1
Toplam	808,2	100	1363,4	100	1575,6	100	1926,2	89,7	4407,8	100	5294,7	100

Şekil 11. Burdur şehri yerleşim alanı ile yükselti arasındaki ilişkinin zamansal değişimi haritası

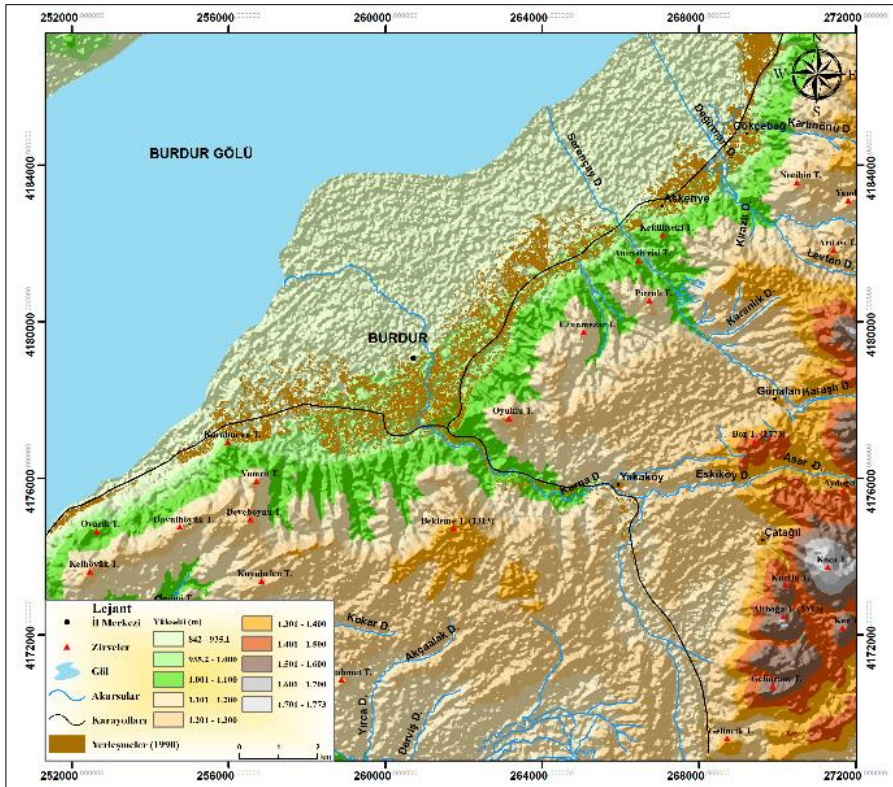
Burdur Şehri Yerleşim Alanının Zamansal Gelişimi (1984-2022)

Çalışma alanının şehirselleşimi incelendiğinde 38 yıllık süreçte ciddi değişimlerin olduğu göze çarpmaktadır. 1984 yılında yerleşmelerin 142,5 ha alanı düz ve hafif eğimli düz yüzeylerde (%0-2) yer aldığı görülmektedir. Hafif eğimli yüzeylerde (%2-5) bulunan yerleşmeler 374,7 ha alan kaplarken eğimli yüzeylerde (%5-10) ise yerleşmeler 208,3 hektar alan kaplamıştır. Orta ve yüksek eğimli yüzeylerdeki yerleşmelerin alanları ise 82,3 ha'dır. 1984 yılında

[illegible]

1990 yılında, 1984 yılına göre düz ve hafif eğimli düz yüzeylerdeki yerleşimlerin alanı 242,1 ha olmuştur. Yerleşmelerin alanı, hafif eğimli yüzeylerde 656,7 ha, eğimli yüzeylerde 356,8 ha olmuştur. Orta ve çok eğimli yüzeylerdeki yerleşimlerin alanı ise toplamda 107,8 ha olmuştur. 1990 yılında bakı özelliklerine göre yerleşim alanının KB bakılarda artarak 452,1 ha alana ulaştığı

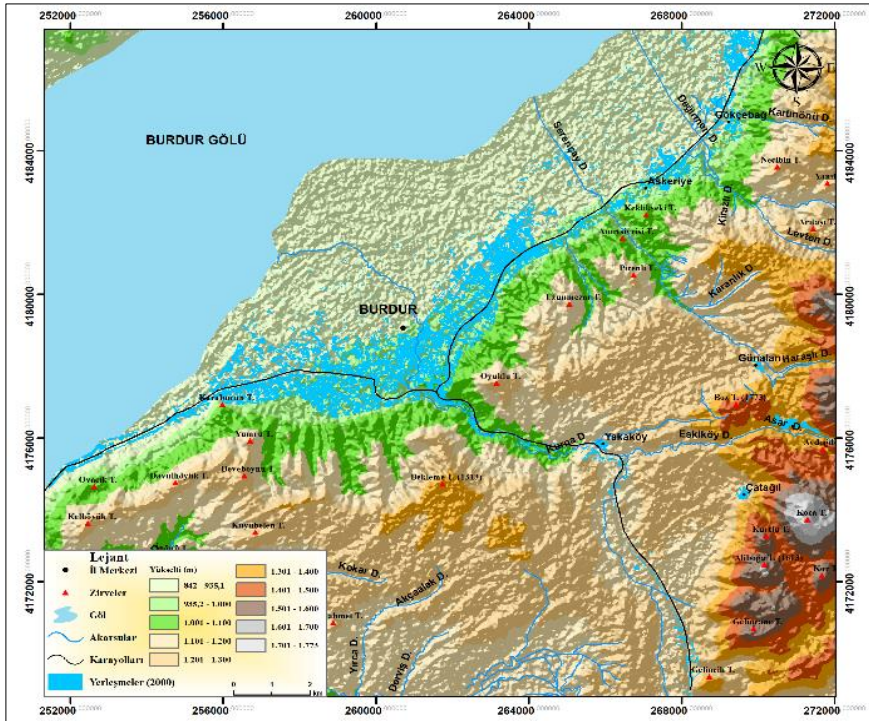
görülmüş, en az tercih edilen bakı yönü ise 29,3 ha ile GD olmuştur. 1990 yılında yerleşim alanlarının yine 1984 yılındaki gibi 900-950 m yükselti aralığında yoğunlaştığı ve 1984 yılına göre artarak 633,7 ha alan kapladığı görülmüştür. Yine ikinci en fazla tercih edilen yerleşim yükseltileri, 422,2 ha ile 950-1000 m aralığındaki yüzeyler olmuştur. Nitekim 1990 yılındaki yerleşimlerin kapladığı alanların oranı, 1984 yılına göre yaklaşık %69 arttığı tespit edilmiştir (Şekil 13).

Şekil 13. Burdur şehri yerleşim alanının 1990 yılı dağılışı haritası

2000 yılında ise yerleşmelerin önceki dönemlere göre genişlediği görülmektedir. Bu yılda düz ve hafif eğimli düz yüzeylerdeki yerleşimlerin alanı, bir önceki dönemlere göre artarak 315,8 ha olmuştur. Yerleşmelerin alanı, hafif eğimli yüzeylerde de

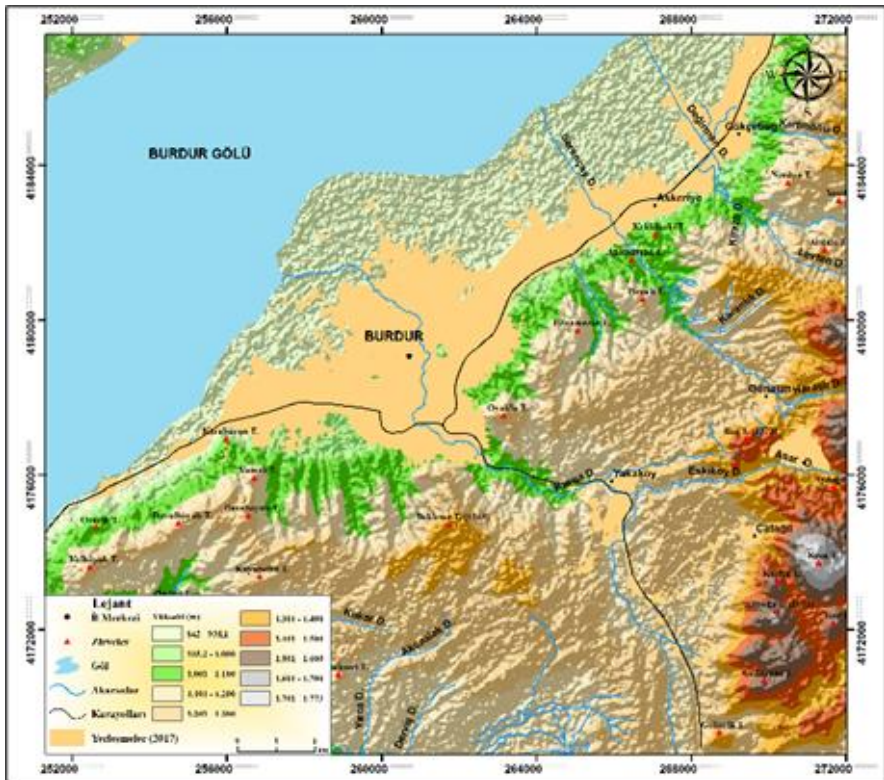
767,7 ha'a, eğimli yüzeylerde 385,4 ha'a yükselmiştir. Orta ve çok eğimli yüzeylerdeki yerleşimlerin alanı ise hemen hemen aynı kalarak toplamda 106,8 ha olmuştur. 2000 yılında bakı özelliklerine göre yerleşim alanının KB bakılarda artarak 525,8 ha alana ulaştığı görülmüş, en az tercih edilen bakı yönü ise 39,6 ha ile yine GD olmuştur. 2000 yılında yerleşim alanlarının yine önceki dönemlerdeki gibi 900-950 m yükselti aralığında yoğunlaştığı ve artarak 677,9 ha alana ulaştığı görülmüştür. Yine ikinci en fazla tercih edilen yerleşim yükseltileri, 492,2 ha ile 950-1000 m aralığındaki yüzeyler olmuştur. Nitekim 2000 yılındaki yerleşimlerin kapladığı alanların oranı, 1990 yılına göre yaklaşık %15,5 arttığı tespit edilmiştir (Şekil 14).

Şekil 14. Burdur şehri yerleşim alanının 2000 yılı dağılışı haritası

2010 yılında yerleşmelerin önceki dönemlere göre genişlediği görülmektedir. Bu yılda düz ve hafif eğimli düz yüzeylerdeki

2017 yılında yerleşmelerin önceki dönemlere göre genişlediği görülmektedir. Bu yılda düz ve hafif eğimli düz yüzeylerdeki yerleşimlerin alanı, bir önceki dönemlere göre artarak 1074,9 ha olmuştur. Yerleşmelerin alanı, hafif eğimli yüzeylerde de 2078,2 ha'a, eğimli yüzeylerde 881,3 ha'a yükselmiştir. Orta ve çok eğimli yüzeylerdeki yerleşimlerin alanı ise yaklaşık iki kat artarak toplamda 375 ha olmuştur. 2017 yılında bakı özelliklerine göre yerleşim alanının KB bakılarda iki kattan biraz fazla artarak 1280,4 ha alana ulaştığı görülmüş, en az tercih edilen bakı yönü ise 151,3 ha ile düz-bakısız yön olmuştur. 2017 yılında Burdur yerleşim alanlarının önceki dönemlerdeki gibi 900-950 m yükselti aralığında yoğunlaştığı ve 2010 yılına göre yaklaşık %178,5 oranında artarak 2033,2 ha alana ulaştığı görülmüştür. Yerleşimde ikinci en fazla tercih edilen yükselti aralığı ise 950-1000 m aralığı olmuş; bu aralıktaki yerleşim yüzeyleri de 741,4 ha alan kaplamıştır. 1400-1500 m aralığındaki yerleşimler ise bir önceki döneme göre azalmıştır. Nitekim 2017 yılındaki yerleşimlerin kapladığı alanların oranı, 2010 yılına göre yaklaşık %129 arttığı tespit edilmiştir (Şekil 16).

2022 yılında yerleşmeler diğer eğitim gruplarında da artış göstererek geniş alanlara yayıldı tespit edilmiştir. Bu yılda düz ve hafif eğimli düz yüzeylerdeki yerleşimlerin alanı, bir önceki dönemlere göre artarak 1257,1 ha olmuştur. Yerleşmelerin alanı, hafif eğimli yüzeylerde de artış göstererek 2400,1 ha'a, eğimli yüzeylerde 1055,4 ha'a yükselmiştir. Orta ve çok eğimli yüzeylerdeki yerleşimlerin alanı da aynı şekilde artarak toplamda 574,4 ha olmuştur. 2022 yılında bakı özelliklerine göre yerleşim alanının KB bakılarda iki kattan biraz fazla artarak 1473,8 ha alana ulaştığı görülmüş, en az tercih edilen bakı yönü ise 175,5 ha ile düz-bakısız yön olmuştur. 2022 yılında yerleşim alanlarının yine önceki dönemlerdeki gibi 900-950 m yükselti aralığında yoğunlaştığı ve

Sonuç ve Tartışma

Bu çalışmada Burdur şehir yerleşmesinin 1984-2022 yılları arasındaki süreçte yerleşmelerin zamansal ve mekânsal değişimi ve değişimlerin jeomorfolojik birimler ile ilişkisi sorgulanmıştır. Burdur şehri ona bağlı yakın yerleşmelerin farklı jeomorfolojik birimler üzerinde geliştiği görülmesine rağmen en yoğun yerleşim unsurlarının güney ve güneydoğudan gelen derelerin oluşturduğu fan deltaların ve göl glasilerinin üzerinde yayıldığı tespit edilmiştir. Burdur yerleşim alanları, bu jeomorfolojik ünitelerin düz ve hafif eğimli düz yüzeylerindeki (%0-5) oranları, 1984 yılında %64,1'den 2000 yılında %68,7'ye yükselirken 2017 yılında %65,7'ye inmesine rağmen 2017 yılında %71,5'e yükselmiştir. Bu oran 2022 yılında %69,2'ye düşmüştür. Eğimli ve orta eğimli yüzeylerde (%5-20) ise bu oranlar 1984 yılında 34,8 iken 1990 yılında %33,4'e, 2000 yılında %30,9'a, 2010 yılında %27,4'e düşmüş, ancak 2022 yılında %29'a yükselmiştir. Dağ yamaçlarına karşılık gelen çok eğimli yüzeylerdeki yerleşimlerin oranları ise 1984'de %1,2'den 2000' %0,4'e düşse de 2022'de bu oran %1,8'e yükselmiştir. Bu verilere göre Burdur şehir yerleşiminin düzlük alanlara yani göl yönündeki ovaya doğru genişleme eğiliminde olduğu ancak bunun yanında yanlara doğru genişlerken aynı zamanda dağ etekleri ve yamaçlara doğru da az da olsa genişlemiş olduğunu göstermektedir. Bu duruma göre, tarım alanlarının kullanımının önlenmesi adına şehir büyüme planlamalarının revize edilmesine ihtiyaç vardır.

Şehir yerleşim alanı ile jeomorfolojik birimler arasındaki ilişkiye bakıldığında 1984 yılında yerleşim alanının 900-950 m yükselti basamağında, %2-5 eğim değerinde KB bakı yönüne sahip fan deltaların üzerinde yoğunlaşmıştır. 1990 yılında 900-950 metre yükselti basamağında %2-5 eğim değerinde KB bakıya sahip düzlük ve hafif eğimli düzlüklerde yerleşmelerin yoğun olduğu bilinmektedir. 2000 yılında ise önceki dönemlerde olduğu gibi 900-950 m yükselti aralığında yoğunlaşmasına rağmen 842-850 m ve 850-900 m yükselti basamaklarında yerleşmelerin diğer dönemlere göre fazlalaştığı görülmektedir. 2022 yılında yerleşmelerin 900-

1000 m yükselti basamağında, %2-5 hafif eğimli yüzeylerde ve KB bakıda yoğunlaşmıştır.

Çalışma alanındaki şehir yerleşim alanları 1984 ve 1990 yıllarında 842-850 m aralığında ve 1984'de 1250 m, 1990 ve 2000'de 14000 m üstündeki yükseltilerde hiç yerleşim unsuru yokken 2000'de 842-850 m aralığında ve 2010'da 1400-1500 m aralığında yerleşimler kurulmuştur. 1984, 1990 ve 2000 yıllarında 850-1000 m aralığındaki yerleşim alanlarının %87,4 ile %89,3 arasında değiştiği görülürken bu değer 2010'da %64,3'e gerilerken 2017'de %80,2'ye yükselmiş, ancak 2022'de %74,7'ye gerilemiştir. 1000-1050 m aralığında ise bu değerler %3,1 ile %6,7 arasında değişmiştir. Bu verilerin ışığında incelenen tüm yıllarda yerleşimlerin büyük bir çoğunluğu fan deltaların uzandığı yükseltilerde bulunduğu anlaşılmaktadır. 2000, 2010, 2017 ve 2022 yıllarında yerleşimlerin göstermiş olduğu değişimler incelendiğinde; gelecekte yerleşim alanlarının 850-1000 m yükselti basamağında yoğunlaşacağı, ancak yine de göl kıyılarına doğru da yerleşimlerin genişleme eğiliminde olacağı tahmin edilebilir. Bakı açısından değerlendirildiğinde ise şehir yerleşim alanlarının B, K ve KB bakıya doğru yönelimin devam edeceği de tahmin edilmektedir. Ayrıca şehrin yine aynı şekilde KD-GB ekseninde lineer (çizgisel) şekilde gelişim göstermeye devam edeceği söylenebilir.

Kaynakça

Aliağaoğlu, A., & Uğur, A. (2010). *Şehir Coğrafyası*. Nobel Yayın Dağıtım.

Ataol, M. (2010). *Burdur Gölü Havzası için yeni bir su yönetim modeli önerisi* (Yayın No: 348196). [Doktora Tezi, Ankara Ün. Sosyal Bilimler Enstitüsü], YÖK Dokümantasyon Merkezi.

Aureli, A. (2002). What's ahead in UNESCO's International Hydrological Programme (IHP VI 2002-2007). *Hydrogeology Journal*, (10), 349-350. <https://doi.org/10.1007/s10040-002-0211-y>

Avcı, V. (2017). Bingöl ilinde nüfus ve yerleşmelerin yükselti basamaklarına göre dağılışı. *Bingöl Ün. Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 7(13), 201-222. <https://doi.org/10.29029/busbed.310604>

Aydemir, Ş., Erkonak Aydemir, S., Beyazlı, Ş. D., Ökten, N., Öksüz, A. M., Sancar, C., Özyaba, M., & Türk, A. Y. (2004). *Kentsel alanların planlanması ve tasarımı*. Akademi Kitabevi.

Bilgin, A. (1989). Yerleşme alanlarının seçiminde jeomorfoloji. *Jeomorfoloji Dergisi*, (17), 35-42.

Brandolini, P., Del Monte, M., Faccini, F., Cattoor, B., Zwoliński, Z., & Smith, M. (2021) Geomorphological mapping in urban areas, *Journal of Maps*, 17(4), 1-5, <https://doi.org/10.1080/17445647.2021.1952671>

Brown, A. G., Tooth, S., Bullard, J. E., Thomas, D. S. G., Chiverrell, R. C., Plater, A. J., Murton, J., Thorndycraft, V. R., Tarolli, P., Rose, J., Wainwright, J., Downs, P., & Aalto, R. (2017). The geomorphology of the Anthropocene: emergence, status and implications. *Earth Surface Processes and Landforms*, 42(1), 71–90. <https://doi.org/10.1002/esp.3943>

Chilton, J. (Ed) (1997). Groundwater in the urban environment. Volume 1: Problems, process and management. A. A. Balkema, Rotterdam.

Custodio, E. (1997). Groundwater quantity and quality changes related to land and water management around urban areas: Blessing and misfortunes. In Chilton et al. (Eds) *Proceedings of the 27th IAH Congress on Groundwater in the Urban Environment: Problems, Processes and Management*, Balkema, Rotterdam.

Cürebal, İ., Efe, R., Soykan, A., & Sönmez, S. (2008). Balıkesir kent merkezi yerleşim alanı ile jeomorfolojik birimler arasındaki ilişkinin CBS ve UA yöntemleriyle belirlenmesi. *Ulusal Jeomorfoloji Sempozyumu Bildiriler Kitabı* (s.328-339).

Çavuş, C. Z. (2007). Çanakkale’de kentsel gelişimin uzaktan algılama ve GPS ölçümleri ile izlenmesi. *Coğrafya Dergisi*, (15), 44-58. <https://doi.org/10.14744/planlama.2018.85547>

Çetin, B. (2007). *Burdur Kent Coğrafyası* (Yayın No: 210533). [Doktora Tezi, Atatürk Ün. Sosyal Bilimler Enstitüsü], YÖK Dokümantasyon Merkezi.

Durmuş, E. (2018). Diyarbakır ilinde yerleşmelerin yükselti basamaklarına göre dağılışı. *TÜCAUM 30. Yıl Uluslararası Coğrafya Sempozyumu Bildiri Kitabı*, (s.336-354).

Elibüyük, M. & Yılmaz, E. (2010). Türkiye'nin coğrafi bölge ve bölümlerine göre yükselti basamakları ve eğitim grupları. *Coğrafi Bilimler Dergisi*, 8(1), 27-55. https://doi.org/10.1501/Cogbil_0000000104

Erginal, A. E., & Erginal, G. (2003). Çanakkale şehrinde yer seçiminin jeomorfolojik açıdan değerlendirilmesi. *Doğu Coğrafya Dergisi*, (9), 94-116.

Erkal, T., & Taş, B. (2013). *Jeomorfoloji ve insan, uygulamalı jeomorfoloji*. Yeditepe Yayınevi.

Erkal, T., & Taş, B. (2022). *Değişen yeryüzü ve insan etkisi*. Nobel Akademik Yayıncılık.

Erol, O. (1975). Burdur Havzası Kuvaterner depoları. *Cumhuriyet'in 50. Yılı Yerbilimleri Kongresi*, MTA Enstitüsü Yayınları, (s.386-392).

Erol, O. (1983). Türkiye'nin genç tektonik ve jeomorfolojik gelismisi. *Jeomorfoloji Dergisi*, (11), 1-22.

Erol, O. (1993). Ayrıntılı jeomorfoloji haritaları çizim yöntemleri. *İstanbul Ün. Deniz Bilimleri ve Coğrafya Enstitüsü Bülteni*, (10), 19-39.

Erinç, S. (1953). *Doğu Anadolu Coğrafyası*. İstanbul Ün. Yayınları, No: 572.

Erinç, S., Bener, M., Sungur, K., & Göçmen, K. (1971). 12 Mayıs 1971 Burdur depremi: Tatbikî jeomorfoloji etüdü. İstanbul Ün. Edebiyat Fakültesi Yayınları No: 1707

Ersoy, Ş. (1989). *Fethiye (Muğla) - Gölhisar (Burdur) arasında Güney Dağı ile Kelebekli Dağ ve dolaylarının jeolojisi* [Yayınlanmamış Doktora Tezi]. İstanbul Ün. Fen Bilimleri Enstitüsü.

Ersoy, Ş. (1990). Batı Toros (Likya) Naplarının yapısal öğelerinin ve evriminin analizi. *Jeoloji Mühendisliği Dergisi*, (37), 5-16.

Ersoy, Ş. (1992). Dirmil ve güneyindeki tektonik ve neotokton birimlerin stratigrafisi ve ortamsal yorumu. *Türkiye Jeoloji Bülteni*, 32(2), 9-24.

Esen, F., & Avcı, V. (2017). Tunceli ilinde topoğrafik faktörlere göre (yükselti, eğim, bakı) yerleşmelerin ve nüfusun dağılışı. *Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi*, 10(51), 376-389. <http://dx.doi.org/10.17719/jisr.2017.1774>

Foster, S. (1996). Groundwater quality concerns in rapidly-developing cities. In Guswa, J. H. (Ed), *Hydrology and hydrogeology of urban and urbanizing areas*, American Institute of Hydrology, St. Paul.

Foster, S., Morris, B., Lawrance, A., & Chilton, J. (1999). Groundwater impacts and issues in developping cities: An introductory review. In Chilton, J. (Ed), *Proceedings of the 27th IAH*

congress on groundwater in the urban envirement: Selecte cities profiles, Balkema, Rotterdam.

Göney, S. (2017a). *Şehir coğrafyası I*. Beta Basım.

Göney, S. (2017b). *Şehir coğrafyası II*. Beta Basım.

Güzel, Ş. (2018). *Tarihi Coğrafya yönüyle, 1841 tarihli nüfus defterine göre Burdur şehri ve çevresinin nüfusu* (Yayın No: 516288). [Yüksek Lisans Tezi, Mustafa Kemal Ün. Sosyal Bilimler Enstitüsü], YÖK Dokümantasyon Merkezi.

Karakoç, A. (2011). *Göksu Deltasında (Silifke-Mersin) meydana gelen değişimlerin uzaktan algılama teknikleri ile incelenmesi* (Yayın No: 303568). [Yüksek Lisans Tezi, Kahramanmaraş Sütçü İmam Ün. Sosyal Bilimler Enstitüsü], YÖK Dokümantasyon Merkezi.

Kaya, Ş. (2015). *Burdur Fayının paleosismolojik özellikleri* (Yayın No: 438098). [Yüksek Lisans Tezi, Pamukkale Ün. Fen Bilimleri Enstitüsü], YÖK Dokümantasyon Merkezi.

Kazancı, N., & Erol, O. (1987). Sedimentary characteristics of a Pleistocene fan-delta complex from Burdur basin, Turkey. *Zeitschrift für Geomorphologie*, 31(3), 261-275. <http://dx.doi.org/10.1127/zfg/31/1987/261>

Kazancı, N. (1990). Fan-delta sequences in the Pleistocene-Holocene Burdur basin, Turkey; The role of the basin-margin configuration in the sediment entrapment and differential facies development. In Colella, A. & Prior, D. B. (Eds), *Coarse-Grained Deltas, International Association of Sedimentologists Special Publication*, (10), 185-198, Oxford, London.

Koca, S., & Menteşe, S. (2020). Eskişehir merkez ilçelerinde (Odunpazarı ve Tepebaşı) topoğrafik faktörlere göre yerleşimin dağılışı. *Ege Coğrafya Dergisi*, 29(2), 217-228.

Kozan, A., Bircan, A., Bozbay, E., Ögdüm, F., & Tüfekçi, K. (1993). Burdur-Tefenni havzalarının jeomorfolojisi ve genç tektoniği. *MTA Jeoloji Etütleri Dairesi*, Rapor No: 9622.

Lerner, D.N. (1997). Too much or too littler: Recharge in urban areas. In Chilton et al. (Eds.) *Proceedings of the 27th IAH Congress on Groundwater in the Urban Environment: Problems, Processes and Management*, Balkema, Rotterdam.

Meşhur, M., Yoldemir, O., Akpınar, M., Öztaş, Y., & Alkan, H. (1989). Batı Toroslar'ın jeolojisi ve petrol olanakları raporu (Yayımlanmamış rapor), *Türkiye Petrolleri Anonim Ortaklığı*, Ankara.

Morris, B.L., Lawrence, A.R., & Foster, S.D. (1997). Sustainable Groundwater Management for Fast-Growing Cities: Mission İmpossible? In Chilton, J. et al. (Eds) *Proceedings of the 27th IAH Congress on Groundwater in the Urban Environment: Problems, Processes and Management*, Balkema, Rotterdam.

Özsait, M. (2007). Arkeolojik verilerin ışığı altında Burdur. İçinde Yıldız, G., Yıldırım, M.Z., & Kazan, Ş. (Eds), *I. Burdur Sempozyumu Bildiriler Kitabı I*, (ss. 696-715).

Özdel, M. M., & Meydan, A. (2019). Nevşehir'de topografik özellikler ile yerleşme ve nüfus dağılışı arasındaki ilişkilerin incelenmesi. *Route Education and Social Science Journal*, 6(8). <http://dx.doi.org/10.17121/ressjournal.2281>

Özdemir, M. A. (1996). Türkiye'de büyük yerleşme alanlarının seçiminde jeomorfolojik esaslar. *Fırat Ün. Sosyal Bilimler Dergisi*, 8(2), 209-222.

Özşahin, E. (2010). Antakya'da (Hatay) yer seçiminin jeomorfolojik özellikler ve doğal risk açısından değerlendirilmesi. *Balıkesir Ün. Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 13(23), 1-16.

Özşahin, E. (2014). CBS kullanarak şehir ve jeomorfoloji arasındaki ilişkinin incelenmesi: Tekirdağ örneği. *Iğdır Ün. Sosyal Bilimler Dergisi*, 6(6), 93–122.

Özşahin, E. (2015). Kent planlaması ve jeomorfoloji. İçinde Karakuyu, M., Keçeli, A. & Çelikoğlu, Ş. (Eds), *Kent Çalışmaları II*, (s.314-331), Pegem Akademi.

Poisson, A. (1977). *Recherches geologiques dans les Taurides occidentales (Turquie)*. (These) Un. Paris-sud, Orsay.

Price, S. P., & Scott, B. (1991) Pliocene Burdur basin, SW Turkey: Tectonics, seismicity and sedimentation. *Journal of the Geological Society*, 148(2), 345-354.

Rosenbaum, M. S., Mc Millan, A. A., Powel, J. H., Cooper, A. H., Culshaw, M. G., & Northmore, K. J. (2003). Classification of artificial (man-made) ground. *Engineering Geology*, 69(3), 399–409. [https://doi.org/10.1016/S0013-7952\(02\)00282-X](https://doi.org/10.1016/S0013-7952(02)00282-X)

Şenel, (1997). *1:100.000 ölçekli Türkiye jeoloji haritaları Isparta J10 (M24) paftası, No: 13*. MTA Genel Müdürlüğü, Jeoloji Etütleri Dairesi.

Temurçin, K., & Atayeter, Y. (2014). *Burdur ili merkez ilçesinin coğrafi etüdü*. Burdur Belediyesi Yayınları-15.

Tonbul, S., & Karadoğan, S. (1998). Harput'un kuruluş yeri ve şehirin fonksiyonunu yitirmesi üzerinde etkili olan doğal çevre faktörleri. *Dünü ve Bugünüyle Harput Sempozyumu*, (s.303-324), Elazığ.

Tonbul, S., & Sunkar, M. (2008). Batman şehrinde yer seçiminin jeomorfolojik özellikler ve doğal risk açısından değerlendirilmesi. *Ulusal Jeomorfoloji Sempozyumu*, Çanakkale.

Tudryn, A., Tucholka, P., Özgür, N., Gibert, E., Elitok, Ö., Kamacı, Z., Massault, M., Poisson, A., & Platevoet, B. (2013). A 2300-year record of environmental change from SW Anatolia, Lake Burdur, Turkey. *Journal of Paleolimnology*, (49), 647-662. <https://doi.org/10.1007/s10933-013-9682-1>

TÜİK, (2021). 31 Aralık 2021 tarihli Adrese Dayalı Nüfus Kayıt Sistemi (ADNKS) sonuçları (İlçelere göre il/ilçe merkezleri ile belde/köy nüfusları).

Yiğitbaşıoğlu, H. (2009). Burdur Havzasında arazi kullanım özellikleri ve sorunları. *Ankara Ün. Çevrebilimleri Dergisi*, 2(2), 129-143. http://dx.doi.org/10.1501/Csaum_0000000032

Yiğitbaşıoğlu, H., & Uğur, A. (2005). Burdur Gölü'nün jeoekolojik özellikleri ve sorunları *Türkiye Kuvaterner Sempozyumu V Bildiri Özetleri*, (s.100-103).

Zwoliński, Z., Hildebrandt-Radke, I., Mazurek, M., & Makohonienko, M. (2017). Existing and proposed urban geosites values resulting from geodiversity of Poznań city. *Quaestiones Geographicae*, 36(3), 125-149. <https://doi.org/10.1515/quageo-2017-0031>

İnternet Kaynakça:

<https://earthexplorer.usgs.gov> (Uydu görüntüsü- Erişim tarihi: 10.04.2023)

BÖLÜM IV

Lapseki (Çanakkale)'nin Kentsel Gelişim Sürecinin Değerlendirilmesi

Serkan KAÇAN¹
Canan Zehra ÇAVUŞ²

Giriş

İnsanın daimi yerleşme sürecine yönelik ilk kanıtlar Mezopotamya bölgesi ve Nil nehri havzasını işaret etmektedir (Çan, 2013:3) Yerleşme sürecinin bu bölgelerde başlamasının sebebi su kaynaklarının bolluğu ve verimli arazilerin varlığı nedeniyle ortaya çıkan tarım yapma imkanlarıdır. Tarımsal faaliyetlerin uzun vadeli süreçler olması beraberinde insanı bulunduğu alanda konaklamak zorunda bırakmıştır. Böylece coğrafyanın şekillendirdiği ekonomik

¹ Yüksek Lisans öğrencisi, Çanakkale Onsekiz Mart Üniversitesi, Coğrafya Bölümü, serkankacan26@hotmail.com Orcid: 0009-0005-4386-214X

² Doç. Dr., Çanakkale Onsekiz Mart Üniversitesi, Coğrafya bölümü, cekrem@comu.edu.tr Orcid: 0000-0002-9544-4901.

* Bu çalışma Canan Zehra Çavuş danışmanlığında Serkan Kaçan tarafından yürütülmekte olan lisansüstü tez çalışmasından oluşturulmuş içeriktir.

faaliyetlerin, aynı zamanda toplulukların yaşam tarzlarını da etkilediği görülmektedir. Basit yapılar inşa ederek kentleşme sürecinin zemininin atıldığını ifade etmek yanlış olmaz. Birbirine yakın ve farklı fonksiyonlara hizmet eden yapılar inşa edilerek bir küme oluşturulmuş, bu kümeler daha sonra gelişerek ve büyüyerek kentlerin temellerini atmıştır. Küçük ölçekli yerleşim merkezleri çevresiyle etkileşime geçerek kendi çeperlerine doğru insanları çekmiş, giderek büyümüşler ve nüfuslanmışlardır.

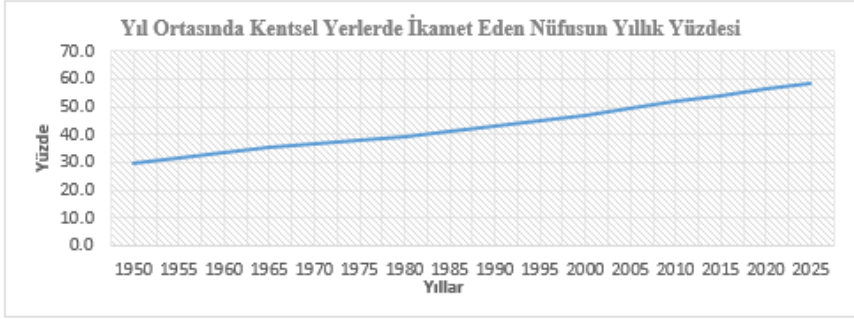
Keleş (1980:67) kent kavramını tanımlarken toplumun gelişme süreciyle birlikte diğer tüm gereksinimlerinin de karşılandığı, tarımsal nüfusun az oranda olduğu ve nüfusun kırsal kesime göre daha yoğun olduğu alanlar olarak ifade etmiştir. Yine Keleş (1980:70) kentleşme sürecini sanayileşme ve ekonomik gelişme sonucu kentlerin büyüklük ve sayılarının artarak, toplumsal örgütlenme ve uzmanlaşma süreci olarak tanımlamıştır. Kentsel gelişme kavramı ise ülkedeki kentsel nüfusun artarken aynı zamanda kentlerin çoğalması ve gelişmiş bir yapıya ulaştırılması sürecini ifade etmektedir (Keleş, 1980:72). Kentler sanayileşmeyle birlikte yapısal değişimler yaşamakta, bu değişimler ise o toplumda kente özgü davranışlar ve kısa süreli çıkar ilişkileri yaratmaktadır. Kırsal kesimlerde insanlar genelde birbirlerini iyi tanırlarken kentlerde gün içinde karşılaşılan insanların birçoğu kalabalığın bir parçasıdır ve yabancısıdır. Kentler insanların ulaşım, eğitim, sağlık ve ekonomik alanlar gibi ihtiyaçlarını karşılayan alanlar olmak zorundadır. Bu ihtiyaçların karşılanması ise ancak tarım dışı sektörde çalışan nüfusun daha yoğun olması ile mümkün olabilmektedir.

Kentlerin oluşum ve gelişim sürecindeki büyük değişim Sanayi Devrimi ile birlikte kentlerde büyük fabrikaların inşa edilmesi, işçi sınıfı açığının oluşması ve fabrikalarda çalışmak için kırdan kente göç eden nüfus akımıyla başlamıştır. Fabrikalarda çalışmak için göç eden işçiler kentlere yerleşerek nüfusu artırmış, bu insanların hizmet ihtiyacını karşılamak amacıyla da eğitim, sağlık, ulaşım, iletişim, ticaret ve konut alanlarında gelişmeler meydana gelmiştir. Kentlerin bu hizmetleri sağlamak için hizmetlerin iyileştirilmesi sonucu bu hizmetlerde çalışan insanlar da kentlerin

nüfus yoğunlaşmasına katılmıştır. Ayrıca kentler az önce bahsedilen hizmet alanlarının iyileştirildiği alanlar haline gelerek insan yaşamının daha konforlu hale geldiği mekanlar olması sebebiyle kırsal nüfusun kente göç sürecinde teşvik edici unsurların toplandığı alanlar haline gelmiştir. Çan (2013:4) yaptığı çalışmada modern anlamda kentleşmenin ve modern kentlerin ortaya çıkışının Sanayi Devrimi ile birlikte olması sebebiyle kentleşme sürecini ‘Sanayi Devrimi Öncesi Kentleşme’ ve ‘Sanayi Devrimi Sonrası Kentleşme’ olarak ikiye ayırmıştır.

Kentleşme süreci esnasında gerekli altyapı, ulaşım, konut, sağlık, sosyal ve eğitim alanlarında çalışmalar yapılmadığında çeşitli sorunlar ortaya çıkmaktadır. Örneğin hızlı nüfus artışı yaşanan bir kentte yeterince konut inşa edilmediğinde gecekondulaşma veya çarpık kentleşme görülebilmektedir. Dolayısıyla kentleşme süreci ihtiyaçlara göre belirlenmiş detaylı planlamayı da gerekli kılmaktadır.

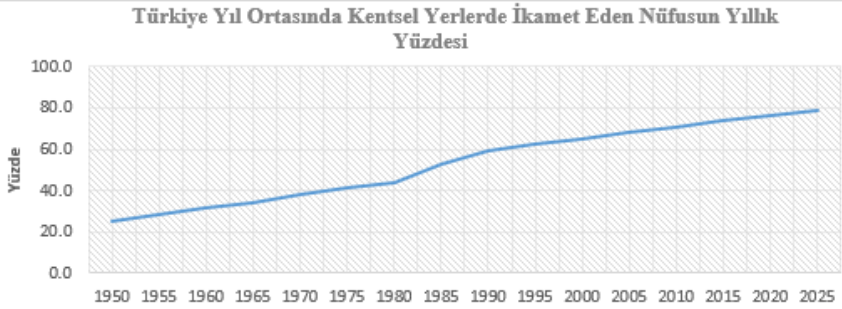
Kentsel gelişmenin yaşanabilmesi için kentlerin her açıdan gelişme gösterebilmesi, dolayısıyla bir tesadüfe değil kentsel politikaların doğru ve akılcı planlanmasına bağlıdır. Kentsel politikalar planlanırken kentin mevcut yapısı ve gelecekteki doğacak ihtiyaçlar göz önünde bulundurularak insan yaşamına en uygun stratejilerin uygulanması önemlidir. Kentler insanların yaşam alanları olmalarıyla birlikte, doğal çevrenin değişim geçirdiği alanlardır. Dolayısıyla kentlerin gelişim süreçlerinde insan ihtiyaçlarının karşılanması yanında doğal çevrenin korunması da kentlerin gelecekleri için önemlidir. 21. yüzyılda küreselleşmenin hız kazanmasıyla birlikte kentleşme sürecinde doğal çevreye verilen zararın boyutunun artmasıyla sürdürülebilir kalkınma modeli önem kazanmıştır. Günümüzde gelişmekte olan kentlerde mutlaka sürdürülebilir kalkınma modeline uygun olarak kentsel gelişme stratejileri belirlenmelidir.

Grafik 1- Dünya Kentsel Nüfus Oranı Değişimi

(Kaynak: Birleşmiş Milletler <https://population.un.org/wup/Download/>)

Birleşmiş Milletler verilerine göre (Grafik 1) 1950 yılında dünya nüfusuna bakıldığında her 10 kişiden 7'sinin kırsal alanlarda yaşadığını görmekteyiz. Yani 1950 yılında dünya nüfusunun %30'u kentlerde yaşarken %70'i kırsal kesimlerde yaşamaktaydı. Küreselleşmenin hız kazanmasıyla birlikte kırdan kente göç hızlanarak, kentsel alanların nüfuslarının yoğunlaşmasına sebep oldu. Dünya üzerinde kentsel nüfus 2007 yılına kadar kırsal nüfustan daha fazlaydı fakat bu yılda ilk defa kentsel nüfus kırsal nüfusu geçerek ivme kazandı. Birleşmiş Milletler verilerine bakıldığında dünyadaki toplam kırsal nüfus artışı yok denecek kadar azken kentsel nüfus giderek artmaktadır. 2007 yılında kentsel nüfus yaklaşık 3.36 milyar iken 2021 yılında yaklaşık 4.46 milyara kadar ulaşmıştır. Kırsal nüfusa baktığımızda ise 2007 yılında yaklaşık 3.35 milyar iken 2021 yılında çok ufak bir artışla yaklaşık 3.43 milyar olmuştur. Bu verilerden hareketle kırsal nüfusun artışının neredeyse durduğunu, kentsel nüfus artışının ise giderek hızlandığını söylemek yanlış olmaz.

Grafik 2- Türkiye Kentsel Nüfus Yüzdesi (Kaynak: Birleşmiş Milletler)

Türkiye’de 1927 yılında nüfusun yaklaşık %75.8’inin kırsal alanlarda, %24.2’sinin ise kentsel alanlarda yaşadığını görmekteyiz (Polat, 2016:48). Türkiye’de 1980-1985 yılları arasında ilk defa kırsal nüfus kentsel nüfusun gerisinde kalmıştır (Grafik 2) ve bu andan itibaren kentsel nüfus hep baskın olmaya devam etmiştir. Türkiye’de göçler son yıllara kadar genelde kırdan-kente ve doğudan batıya yönelik gerçekleşmiştir. 2022 yılına gelindiğinde ise TÜİK verilerine göre il ve ilçe merkezlerinde yaşayanların oranı %93.4 gibi yüksek bir oranı oluştururken, belde veya köylerde yaşayanların oranı ise %6.6 olmuştur.

Ülkemizde kentlere yapılan göçlerde en başta İstanbul, Ankara ve İzmir gibi kentler ön plandayken, daha sonra kentlerin gelişmesiyle farklı fonksiyonları ortaya çıkmış böylece göçlerin türleri ve göç edilen şehirlerin çeşitliliği artmıştır. Kentler tarım, sanayi, yönetim, turizm ve ticaret gibi fonksiyonları sebebiyle göç almaya devam etmiştir. 1990’lı yılların sonlarına doğru ise teknolojinin gelişim hızının artmasıyla birlikte İstanbul, New York, Tokyo gibi örnekler verebileceğimiz küresel kentler kavramı ortaya çıkmış, bu kentlerin dünya ile olan bağlantıları sayesinde nüfusları giderek yoğunlaşmıştır.

Türkiye’de kentsel nüfusun artışına baktığımızda 1927 ile 1950’li yıllar arasında 5 er yıllık nüfus sayımları arasında ufak artışlar yaşanırken (en fazla %0.9) 1950-1955 yılları arasında

%3.8'lik bir artışla kentsel nüfusun artış hızında önemli bir yükselme görülmektedir. 1950'li yıllara kadar Türkiye kentleşme ve sanayileşme sürecine geçememiştir. Ülke ekonomisinin tarım ağırlıklı olması ve toplumun da geleneksel bir tarım toplumu özelliği göstermesi, kırdan kente büyük göçlerin görülmemesine yol açmıştır (Kaştan, 2016:693).

Kentsel nüfus ve dolayısıyla kentleşmenin ülkemizdeki sürecini incelediğimizde kırılmanın 1950 yılından sonra gerçekleştiğini görmekteyiz. Şehirlerdeki çekici faktörler ve kırsaldaki itici faktörlerin artmasıyla birlikte kentleşme süreci ülkemizde hız kazanarak büyük bir kırdan kente göç hareketi başlamıştır. Işık (2005:62) yaptığı çalışmada 1950 sonrasında ülkemizin tarımda modernizasyon ve karayollarının gelişimi ile birlikte iç pazar satışı yapan bir konumdan uluslararası satış da yapabilen bir konuma geçişiyle birlikte bir dönüşüm gerçekleştirdiğini belirtmiştir. Bu dönüşüm, ekonomik faaliyetlerin şekillendirmesiyle birlikte kentlerin ekonomik imkanları arttığı için kentlere göç hız kazanmıştır. Ülke genelindeki yapısal değişimler, ekonomik faaliyetleri etkileyerek bölgesel sonuçlar doğurarak kentleşmeyi hızlandırmıştır.

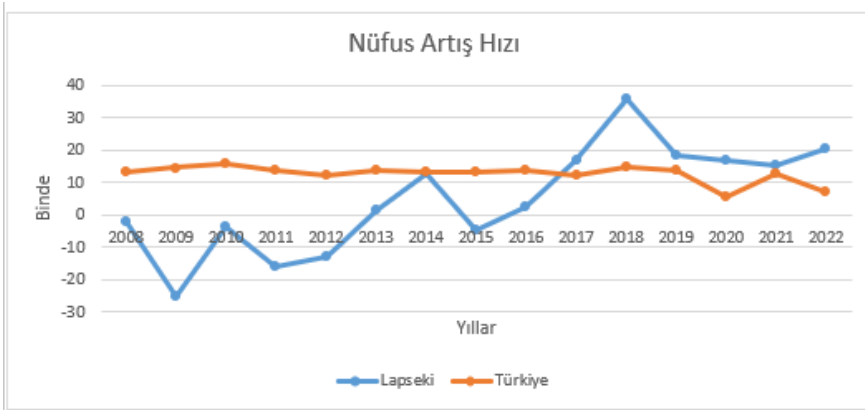
1950 sonrası kentsel nüfus artışının ciddi bir artış göstermesiyle birlikte kentlerin nüfusları artmış ve buna bağlı olarak bir planlama ihtiyacı doğmuştur. 1960'lı yıllardan itibaren Devlet Planlama Teşkilatı tarafından hazırlanan 5 Yıllık Kalkınma Planları ile birlikte kalkınmanın daha planlı ve düzenli yapılabilmesi açısından kentleşme konusu da çalışmalara dahil edildi. Hazırlanan kalkınma planlarıyla kentleşmenin yarattığı sorunlar ve çözüm stratejileri ortaya konmuştur. En son On İkinci Kalkınma Planı (2024-2028) Cumhurbaşkanlığına bağlı Strateji ve Bütçe Başkanlığı tarafından yayınlanmıştır. Bu kalkınma planında; şehirleşme, kırsal kalkınma, kentsel altyapı ve konut gibi alt başlıklar ile kentsel planlama stratejileri belirlenmiştir. Teknolojiyle gelişen ve değişen dünyaya kentlerin uyum sağlaması da kentsel planlamaya bağlıdır.

Işık (2005:59), Kaştan (2016:692), Yılmaz ve Çitçi (2011:252) yaptıkları çalışmada göçlerle birlikte kentsel nüfusun artışını dönemlere ayırırken 1950 öncesi, 1950-1960 arası dönem, 1960-1980 arası dönem ve 1980 sonrası dönem şeklinde ayırım yapmışlardır. Bu çalışmalardan hareketle bir ayırım yapmaya kalkarsak ülkemizdeki kentleşme sürecini daha açık ifade edebiliriz. Cumhuriyet sonrası dönem (1923-1950) kentleşmenin düşük oranda yaşandığı süreç olarak ifade edebiliriz. Devamındaki dönemi ise kentleşmenin yapısal değişimler sonucu hız kazandığı 1950-1980 dönemi olarak ifade edebiliriz. Bu dönemde kentsel nüfus artışı hız kazanmakta ve kentsel nüfus oranı %25'lerden %43'lere kadar yükselmektedir. 1960-1970 yılları arasındaki kentsel nüfus artışındaki yavaşlama ise 1963 yılında DPT'nin kurulması ve 5'er yıllık kalkınma planlarının hazırlanarak tarım alanındaki yenilikler ve destekler ile birlikte kırsal kesimin kente göç etmelerine neden olan kırsal itici faktörlerinin kısmen azalmış olmasıyla açıklanabilir (Durak ve Karadağ, 2017:107, Işık 2005:59). Bu yıllarda Almanya'ya yapılan niteliksiz işçi göçü de kırsal kesim için alternatif bir yol oluşturarak kentsel nüfusun artışını yavaşlatmıştır.

1980 sonrası dönemde küreselleşmenin hız kazanmasıyla birlikte kentler etkilenerek yalnızca ulusal değil uluslararası nitelikleri artmış ve nüfusları da bu dönemde yoğunlaşmıştır. Yılmaz ve 1980 sonrasında küreselleşme etkisiyle birlikte siyasi politikalar sonucu iktidarların sermayelerini altyapı, konut ve ulaşım gibi alanlara aktararak kentleri çekici hale getirmiş, liberal ekonomik politikayla dışa dönük piyasa modeli ve iletişim alanlarında yaşanan gelişmelerle kentleşme hız kazanmıştır (Yılmaz ve Çitçi 2011:263).

2000'li yılları geçtiğimizde ise artık sürdürülebilir kalkınma temelli akıllı kent yaklaşımları ile birlikte kentlerin insan yaşamına daha uygun hale getirilmesi konusu gündeme gelerek kentsel politikalarda yeni bir ekolojik yaklaşım yaratmıştır. Böylece kentlerin bir kısmı gelişimleri devam ederken ekolojik açıdan daha

yaşanabilir ve akıllı kent uygulamalıyla daha verimli duruma gelmiştir.

Grafik 3- Yıllara Göre Lapseki ve Türkiye Nüfus Artış Hızı Karşılaştırması (TÜİK verilerinden hazırlanmıştır.)

Lapseki Kurtuluş Savaşı'ndan çıktıktan sonra yıpranmış bir haldedir ve toparlanma sürecine girmiştir. 1930'lu yıllarda burada kurulan jeneratör ile kasabaya geçici elektrik sağlanmış ve 1969 yılında da merkezi güce bağlanarak sürekli hale getirilmiştir (Tuna, 2012:208). 1962 yılında yeni belediye binası inşa edilmiş, 1973 yılında Lapseki Lisesi faaliyete geçmiştir. Ayrıca ilk Gelibolu-Lapseki feribot seferleri de 1973'te başlamıştır. 2001 yılında ise Lapseki Meslek Yüksek Okulu eğitime başlamıştır. 2000'li yılların başından itibaren günümüze kadarki süreçte kent merkezinde yer alan iki önemli mahalle olan Gazi Süleyman Paşa ve Cumhuriyet Mahallesi yapılaşma ve yerleşme açısından yoğunlaşmıştır.

Verilerden hareketle Lapseki ilçesinin nüfus artış hızındaki değişimin son 15 yılda neredeyse hiç benzerlik göstermediği görülmektedir (Grafik 3). Lapseki ilçesi 2008 yılından 2013 yılına kadar nüfus artışında eksi değerlerdeyken 2013 yılından sonra ilk defa artış gösterse de bu süreç çok uzun sürmemiş, 2015 yılında tekrar binde -4.71 seviyesine düşmüştür. Ancak 2016 yılından itibaren 2018 yılında kadar ciddi bir ivmelenme görülmektedir.

Türkiye'nin nüfus artış hızını geçerek binde 35 seviyelerine kadar çıkmıştır. Daha sonra azalsa da 2022 yılında Türkiye'nin nüfus artış hızı binde 7 düzeyindeyken Lapseki'nin binde 20 düzeylerindedir.

Çalışmanın Amacı ve Önemi

Çalışmanın amacı Lapseki ilçesinin beşeri gelişimi ile birlikte kentleşme sürecine yakından bakmak, son yıllarda çok önemli görülen 1915 Çanakkale Köprüsü projesi etkilerini anlayabilmek ve coğrafyacı bakış açısıyla yorumlayarak mekânsal değişimleri ortaya koymaktır. Lapseki ilçesinin coğrafi açıdan eşsiz bir konumda olsa da henüz kentleşme sürecini tamamlayamamış bir alan olarak son yıllarda bir değişim eşliğinde olduğu düşüncesi çalışma için önemli bir yol haritası oluşturmuştur. Lapseki ilçesinin gelişimi, değişimi ve etkili olan faktörler merak konusudur. Lapseki'nin mevcut potansiyelinin değerlendirilmesi ve gelecekte oluşabilecek durumları tespit ederek dinamiklerin doğru yönlendirilmesi açısından katkı sunulmaya çalışılmıştır.

Lapseki, geçmişi M.Ö. 600'lü yıllara kadar dayanan bir yerleşim alanı olması ve önemli bir geçiş güzergahı olan Çanakkale Boğazı kıyısında bulunması nedeniyle hem stratejik konum açısından hem de ulaşım ağlarının üzerinde bulunması açısından büyük avantajlara sahiptir. Lapseki ilçesi Osmanlı döneminde kaza merkezi olarak idari bir fonksiyon kazanmıştır (Koca 2003:4). Lapseki'nin geçmişten günümüze nasıl bir değişim geçirdiğini anlamak ve günümüzde bu değişimin nasıl ivmelendiğini ve nelerden etkilendiğini ortaya koymak çalışmanın önemini ortaya koymaktadır. Çalışma kapsamında Lapseki'nin kentsel gelişim dokusunun ve arazi kullanımının değerlendirilmesiyle birlikte gelecekte hangi işlevleri üstlenebileceği, mevcut potansiyelinin nasıl değerlendirilebileceği çalışmanın çerçevesini çizmektedir. Bu çalışmayla birlikte 1915 Çanakkale Köprüsü projesinin, kent merkezini ve çevresini nasıl etkilediğini irdelemek ve değişim sürecini ortaya koymak sürdürülebilir kalkınma açısından önemlidir.

Yöntem

Bu çalışmada Lapseki'ye ilişkin fiziki-beşeri alanlarda ve konuya ilişkin olarak literatür taraması yapılmıştır. Ayrıca sempozyum bildirileri, broşürler, e-kitaplar, raporlar, yerel kaynaklar olmak üzere yayınlar incelenmiştir. Lapseki ve Türkiye ile ilgili veriler TÜİK sisteminden ve resmi kurumların internet sitelerinden temin edilmiştir. Kaynaklardan elde edilen bilgiler kullanılarak veriler üretilmiştir. Anlatımı kuvvetlendirmek amacıyla grafikler ve haritalar hazırlanmıştır, fotoğraflar eklenmiştir. Uydu görüntüleri Google Earth Pro programından elde edilmiştir. Yoğunluk harita analizleri için Tapu ve Kadastro Genel Müdürlüğü Parsel Sorgu Uygulamasından yararlanılmıştır.

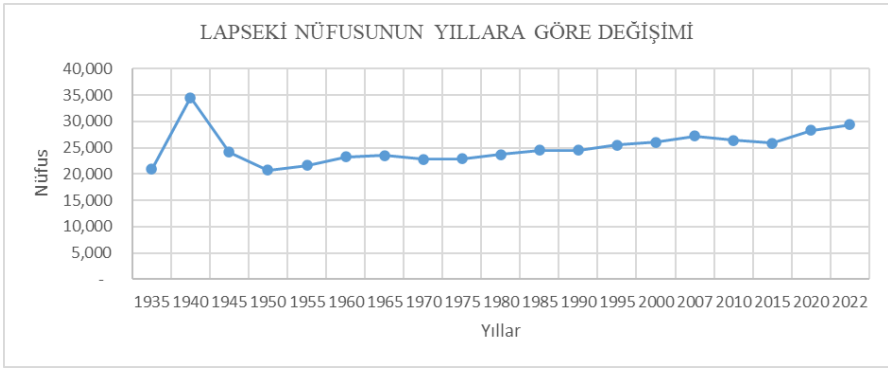
Lapseki Kenti

Şekil 1 Lapseki İlçesi Konumu

Lapseki ilçesi Çanakkale iline bağlı, Marmara Bölgesi'nin Güney Marmara bölümünde yer almaktadır. Doğusunda Biga ilçesi, Güneydoğusunda Çan ilçesi, Güneyinde Çanakkale il merkezi ve Kuzeyinde ise Çanakkale Boğazı ile çevrilidir, boğaz karşısında ise Gelibolu ilçesi bulunmaktadır. Lapseki Anadolu topraklarında bulunan ve Avrupa kıtasına bakan Biga Yarımadası olarak adlandırılan kesimde yer alan kıyı kenarında kurulmuş bir

yerleşmedir. Lapseki'nin bulunduğu coğrafi konum ve fiziki-beşeri coğrafi çevre özellikleri geçmişten günümüze önemini korumasını sağlamıştır. Kuruluşu MÖ 600'e dayanan şehrin Antik Çağ'da ismi Pityussa'dır. Daha sonra Lampsakos olarak adı değişen kenti biline göre Foçalılar kurmuştur (Buğdaycı, 2016:12). Miletoslular, Persler, Atinalılar, Spartalılar ve Romalılar gibi birçok farklı topluluğun ele geçirdiği bir kent olan Lapseki, daha sonra Orhan Gazi döneminde Osmanlı ordusu tarafından fethedilerek Türk toprağı haline gelmiştir. Bu dönemlerde Gelibolu Yarımadası'na geçmek için liman olarak kullanılmasıyla birlikte bir transit geçiş noktası olma fonksiyonu kazanarak bu özelliği günümüze kadar devam etmiştir.

Grafik 4- Lapseki Nüfusunun Yıllara Göre Değişimi (TÜİK verilerinden hazırlanmıştır.)

Lapseki kentinin yıllara göre nüfus grafiğı (Grafik 4) incelendiğinde özellikle 1935-1940 yılları arasındaki ani yükseliş, sonrasında ise nüfusun tekrar ciddi bir düşüş yaşaması dikkati çekmektedir. Bu yıllarda yaşanan bu ani yükseliş nüfusun doğum oranlarının artmasıyla organik olarak değil, 1939 yılında başlayan 2. Dünya Savaşı sebebiyle stratejik ve jeopolitik açıdan çok önemli bir konumda bulunan Çanakkale Boğazı'na tedbir amacıyla askeri birliklerin gönderilmesi sebebiyle oluşmuştur. 1935-1940

yıllarındaki nüfusun cinsiyet yapısı incelenecek olursa erkek nüfusunun fazlalığı bu durumu açıklamaktadır.

1950 yılından sonra günümüze kadar geçen sürede Lapseki nüfusu çok az artış göstermiştir. Çevresinde bulunan diğer Marmara Bölgesi il ve ilçeleri gibi yüksek kentleşme hızını yakalayamamıştır. Lapseki bulunduğu konum itibariyle yüksek gelişim potansiyeline sahip olsa da transit geçiş rotası olarak kullanılması, tarımsal ekonominin ağırlıklı olması ve çevresindeki gelişmiş şehirlerin etkisi altında olması sebebiyle yapısal anlamda yoğun kentleşme sürecine girememiştir. 1915 Çanakkale Köprüsü'nün yapım sürecinin 18 Mart 2022'de tamamlanarak hizmete açılması ile Lapseki ilçesinin değeri daha da artmış ve dikkatleri üzerine çekmiştir. Ulaşım ağlarının değişimi ile birlikte ulusal-uluslararası anlamda ticarete katkı sunmanın yanında, büyük bir nüfusun buradan geçerek yerel ekonomiye katkı sunma şansı yaratılmıştır.

Lapseki Fiziki Coğrafya Özellikleri

Şekil 2-Çanakkale ve Lapseki Fiziki Haritası (Kaynak: Harita Genel Müdürlüğü)

İlçenin jeomorfoloji ve arazi yapısına bakıldığında sahil kesimlerinin ve denize yakın kısımlar haricinde engebeli ve akarsularla yarılmış bir yapısı vardır (Şekil 2). Çanakkale Boğazı'ndan iç kesimlere doğru gidildikçe yükselti ve engebe artmaktadır. Lapseki ilçesine bağlı Umurbey Çayı havzası ve yarattığı Umurbey deltası özellikle tarıma elverişli engebesiz ve

verimli bir alanı oluşturmaktadır. Jeolojisi incelendiğinde özellikle kıyı kesimlerdeki Umurbey, Çardak ve Lapseki kent merkezinin bulunduğu alanlarda akarsu alüvyonları yoğunlaşmaktadır. Bu bölgenin arkasında ise Pliyosen oluşumlu denizel sedimanlar görülmekte ve yoğunlaşmaktadır. Daha iç kesimlere, tepelik ve dağlık alanlara baktığımızda ise Oligosen-Erken Miyosen oluşumlu volkanik kayalar görülmektedir. Güreci Köyü bölgesinde ise az da olsa metamorfik kayalar ve Oligosen-Erken Miyosen oluşumlu Granitoyitler bulunmaktadır. Beyçayır Köyü civarında ise çok az da olsa Üst Kretase-Paleosen oluşumlu melanj bulunmaktadır.

Karadeniz ve Akdeniz iklimleri arasında bir geçiş iklimi olarak nitelendirilen Marmara iklimi özelliklerine sahiptir. Yazlar genelde sıcak ve kurak geçse de kış ayları oldukça yağışlı, nemli ve ılık olmaktadır. Lapseki ilçesinin yıllık ortalama nem oranı ise yaklaşık %80'dir ve hakim rüzgar ise kuzeydoğudan esen poyrazdır (Tuna, 2012:21). Burada Çanakale Boğazı'nın ve denizlere yakın olmanın etkilerini görmekteyiz.

Bitki örtüsü genel olarak ilçe merkezinin iç kesimleri ormanlık, koru, bozuk koru, baltalık ve bozuk baltalıklardan oluşmaktadır. TÜİK verilerine göre ilçe sınırları içinde yer alan ormanlar yaklaşık 59 bin hektar alan kaplamaktadır. 154 hektar alan gibi düşük bir seviyede mera arazisi bulunmaktadır.

Su kaynakları açısından bol imkanları bulunan ilçede Umurbey Çayı başta olmak üzere Bayramdere Çayı, Kemer Çayı ve Kocaçay gibi akarsular bulunmaktadır. Kentlerin gelişme yönü konusunda su kaynakları önem arz etmektedir. Özellikle Lapseki gibi tarımsal ağırlıklı geçinen ilçelerde verimli arazilere imkan sunan su kaynakları hayati önem taşımaktadır. Bu açıdan Umurbey Çayı havzasında Lapseki kent merkezinden ayrı bir yerleşme olan Umurbey Beldesi yerleşmesinin bulunması tesadüf değildir. Bölgedeki en büyük akarsu, tarımsal faaliyet avantajı sebebiyle ilçede yaşayabilme potansiyeli olan bir kesim nüfusu kopartarak buraya yerleşmelerine neden olmuştur. Ayrıca doğal açıdan eşsiz ve kuş türleri için önemli bir alan olan Çardak Kum Seti ve lagünü,

Lapseki ilçesi sınırlarında yer almaktadır. Azmak lagünü de yine Umurbey beldesine yakın bir konumda bulunmaktadır. Umurbey barajı ve Bayramdere barajı olmak üzere 2 adet baraj ve baraj gölleri bulunmaktadır.

Lapseki Beşeri-Ekonomik Özellikleri

Lapseki ilçesi Marmara Bölgesi'nde bulunan bir ilçe olmasına rağmen diğer Marmara kentleri kadar yoğun bir sanayileşme görülmediği için genel anlamda tarım ve hayvancılık ile geçimini sağlayan bir kenttir. İdari birimler Lapseki Belediyesi, Umurbey Belediyesi ve Çardak Belediyesi olmak üzere 3 belediye, 6 mahalle ve 40 köyden oluşmaktadır. Yakınında bulunan Bursa, Balıkesir, Tekirdağ ve Edirne gibi gelişmiş kentlere yakın olmasına rağmen onlar kadar yoğun sanayileşme görülmemiştir. Lapseki ilçesi sahip olduğu fiziki coğrafi özellikler sebebiyle tarıma çok elverişli olmasına karşın, sanayi tesislerinin kurulması için gereken engebesiz geniş alanlar konusunda sınırlı imkana sahiptir. Çevre ve Şehircilik Bakanlığı'nın Balıkesir-Çanakkale Çevre Düzeni Planında (2020: 11) özellikle bu bölgede koruma öncelikli alanları tehdit edecek kentleşme ve sanayileşmeyi önleme, hassas alanların (kıyılar, ormanlar, su havzaları, doğal, kültürel ve tarihsel değerler, milli parklar, tabiat parkları vb.) korunarak ekolojik dengeyi olumsuz etkileyecek yaklaşımları engelleme stratejisi bulunmaktadır. Kent önemli ulaşım yolları üzerinde bulunması nedeniyle transit geçiş noktası olmuştur.

Tüm Türkiye genelinde il ve ilçelerin sosyo-ekonomik gelişmişlik düzeyini ortaya koyan Sosyo-Ekonomik Gelişmişlik Sıralaması Araştırmaları (SEGE) Raporları incelendiğinde Lapseki ilçesi 2017 yılında 970 ilçeden 323. sırada yer alırken, 2022 yılında 973 ilçe içerisinde 360. sıraya gerilemiştir. İl genelinde ise Lapseki 12 ilçe içerisinde 8. sıradan 10. sıraya gerilemiştir. Ortaya çıkan sonuca bakıldığında Lapseki ilçesinin diğer Çanakkale ilçeleri ve Türkiye ilçelerinin gelişim hızına yetişemediği görülmektedir. Çanakkale ili bu listede birinci kademe gelişmiş iller arasında yer alırken, Lapseki ilçesinin Çanakkale kent merkezine oldukça yakın

olmasına rağmen gelişim hızında geride kalması beklenmedik bir durumdur.

Lapseki ilçesinin yıllık nüfus artış hızı TÜİK verilerine göre yaklaşık binde 20.5'tir ve bu değer ile hem Çanakkale ilinden hem de diğer tüm ilçelerden daha yüksek bir nüfus artış hızına sahiptir. Bu demek oluyor ki 2021 ile 2022 senesi arasındaki süreçte Lapseki nüfus kazanımı konusunda diğer ilçeleri ve Çanakkale ilini geride bırakmıştır.

Kentin bulunduğu alanın topografik yapısı kentin yerleşim dokusunu önemli ölçüde etkilemektedir. Alanda özellikle plato yapısının ağırlıkta olması yerleşmelerin iç kesimlerden ziyade daha alçakta bulunan kıyı kesimlerde yoğunlaşmasına sebep olmuştur. Lapseki kent merkezi kıyı boyu yerleşme tipi özelliği göstermektedir. Boğaz ile birlikte paralel olarak uzanan D200 karayolu da kentin gelişimi ve yerleşim dokusu açısından belirleyici bir unsuru oluşturmaktadır. Yapılar kıyı boyu yayılırken Lapseki Belediye binasının bulunduğu bölgede doğu yönünde iç kesimlere doğru genişleme ve yoğunlaşma görülmektedir.

Şekil 3- Lapseki Kent Merkezi 2003-2023 Yılları Arasındaki Değişimi (Google Earth Pro aracılığıyla hazırlanmıştır.)

Kentin 2003 ve 2023 yıllarındaki yerleşim dokusu haritalar (Şekil 3) ile karşılaştırıldığında özellikle D200 karayolunun batısında önemli bir gelişme görülmektedir. Ayrıca 2018 yılında hizmete açılan Lapseki Devlet Hastanesi ve 2022 yılında hizmete açılan 1915 Çanakkale Köprüsü etkisiyle birlikte kentin gelişim

yönü güneybatı yönünde olsa da 20 yıllık süreçte yapılaşmada yoğun bir artış görülmemektedir.

Ekonomik faaliyetler incelendiğinde Lapseki ilçesinde ve köylerinde tek bir ekonomik faaliyetin hakim olmadığı, ikincil ve üçüncül ekonomik faaliyetlerin de birlikte sürdürüldüğü görülmüştür (Koca, 2003:162, Lapseki İmar Planı ve Araştırma Raporu, 2023:32). Yapılan araştırmalarda tarla tarımı başta olmak üzere ikincil ekonomik faaliyet olarak hayvancılık ve daha sonra ise ormancılık gelmektedir. İlçede tarım baskın ekonomik faaliyet olmasına rağmen genelde sebze ve meyve üretimi, tahıl üretimi yapıldığı için elde edilen gelir düşüktür. Üretilen ürünler içerisinde ön plana çıkan ürün ise şeftalidir, 2019 yılı verilerine bakıldığında Türkiye'deki şeftali üretiminin %11'ini Lapseki ilçesi karşılamaktadır (Yıldız vd., 2020:83). Lapseki şeftalisi 2022 yılında coğrafi işaret kazanarak kentin ön plana çıkan tarımsal ürünü haline gelmiştir. Tarım ve Orman Bakanlığı 2022 yılı verileri incelendiğinde Lapseki ilçesindeki tarımsal nüfusun ilçe toplam nüfusuna oranı %52'dir. Koca (2011:164) yaptığı çalışmada balıkçılık faaliyetinin hiçbir köyde hakim ekonomik faaliyet olmadığını belirtmiştir. 52 kilometrelik kıyı şeridi ile birlikte büyük bir balıkçılık potansiyeline sahip olmasına karşın bu faaliyetin az yapılması, ekonomik üretim potansiyelinin tam değerlendirilemediğini göstermektedir. 2022 yılı verileri incelendiğinde bitkisel üretim değeri 1.8 milyar TL olmasına karşın su ürünleri değeri yalnızca 84 milyon TL olmuştur. Kısacası Lapseki ilçesi genel anlamda tarla tarımı ile geçinen, küçük ve büyükbaş hayvancılık ile desteklenen, sanayinin yeterine gelişmediği daha çok küçük çaplı atölyelerin bulunduğu üretim yapısına sahip bir kenttir. Tan, Gür ve Ekinci (2008:26) yaptıkları çalışmada Lapseki'nin temel geçim kaynağının tarım olduğunu fakat tarımsal ürün sanayisinin yeterince gelişmediğini belirtmişlerdir. Kentte bulunan küçük sanayi sitesinde marangozluk, mobilyacılık ve doğramacılık gibi faaliyetler yapılmaktadır.

Lapseki ilçesinde Balıkesir ilinden gelerek kıyı şeridini takip eden ulusal devlet yolu olan D200 karayolu bulunmaktadır. Lapseki-

Çanakkale arasında bulunan E90 karayolu ise uluslararası bir yoldur Gelibolu Yarımadası'ndan geçerek Keşan yolu üzerinden Avrupa'ya doğru devam etmektedir. Gestaş şirketine ait feribot seferleri ile 2022 yılına dek Anadolu-Avrupa geçişi sağlanırken, 2022 yılı 18 Mart tarihinde açılarak hizmete sunulan mega proje 1915 Çanakkale Köprüsü ile birlikte O-6 Kınalı-Tekirdağ-Çanakkale-Balıkesir Otoyolu olarak adlandırılan otoyol da devreye girmiştir. Böylece köprü ile Avrupa kıtasına kesintisiz bir karayolu daha bağlanmıştır. Deniz ulaşımı sağlayan feribot seferlerinde zaman zaman yaşanan yoğunluk sebebiyle oluşan kuyruklar için artık alternatif bir geçiş yolu bulunmaktadır. Özellikle lojistik firmalarının dağıtım faaliyetleri için zamandan tasarruf etmesi mali açıdan kâr anlamına gelmektedir. Demiryolu ve havayolu ulaşımının bulunmaması her ne kadar kentin ulaşım çeşitlerine olumsuz bir etki olarak yansıyor olsa da bir ilçe için Asya ve Avrupa'yı birbirine bağlayan çeşitli ulaşım ağlarına sahip olması büyük bir potansiyel anlamına gelmektedir.

1915 Çanakkale Köprüsü-Lapseki İlişkisi, Lapseki Değişime Hazır mı?

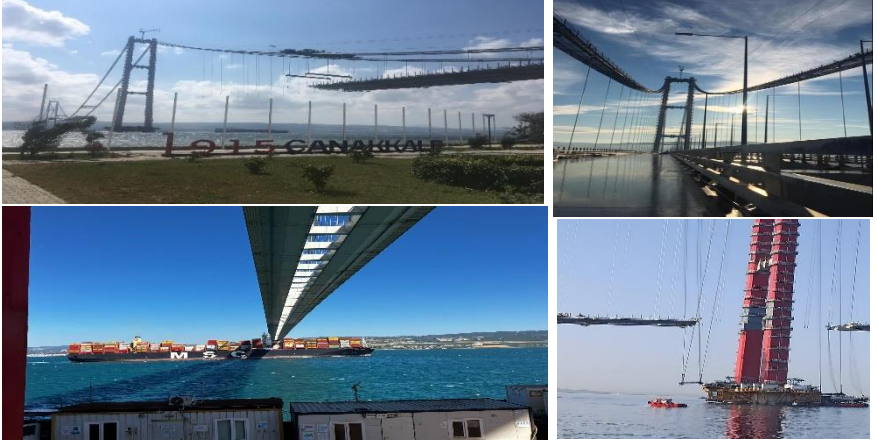
Çanakkale Boğazı'na ilk köprü fikri aslında sanıldığından daha eskiye dayanmaktadır. Bu bölgedeki ilk köprü fikri Pers kralı Kserkses'in emriyle Yunanistan seferi esnasında kalabalık ordunun gemilerle karşıya geçmesi çok uzun süreceğinden boğazın en dar ikinci konumu olan Nara Burnu ile Bigalı Kalesi arasına yüzen gemilerin yan yana birleştirilmesi ile yapılmıştır (Körpe, 2021: 84)

Modern bir köprü fikri ise ilk olarak 1976'lı yıllarda dile getirilmişti fakat planlama ve uygulama süreci için bir hareketlenme görülmemişti. Daha sonra 1984 yılında Çanakkale Belediye Başkanı tarafından tekrar gündeme getirildi. 1995-1998 yılları arasında köprü konusu siyasete bile girmişti ve ihale açılmasına rağmen ihaleye giren bir şirket olmamıştı. 2005 yılında İstanbul Metropoliten planında yer alarak tekrar gündeme gelse de güzergahının uygun olmaması sebebiyle uygulamaya koyulmadı. Daha sonraki yıllarda tekrar gündeme geldi fakat ihale süreci başlatılamadı. 2017 yılında

ise ihalenin tamamlanması ile birlikte temeli atıldı ve 2022 yılı 18 Mart tarihinde açılış töreni ile hizmete açıldı (Özyıldırım, 2020).

Ulaşım imkanları farklı bölgeler arasında ekonomik faaliyetleri kolaylaştırdığı ve tetiklediği için bölgesel ve ulusal ekonominin gelişiminde çok önemli bir rolü vardır. Coğrafi açıdan bakılacak olursa köprünün sosyo-ekonomik etkileri de çalışmanın konusu içerisinde önemli rol oynamaktadır. Türk (2022, 7) yaptığı çalışmada köprünün yakın çevrede bulunan OSB'ler arasındaki bağlantıyı hem işgücü hem de pazarlara ulaşma ve girdiler açısından geliştirerek bu durumdan faydalanabilecekleri belirtmiştir. Köprünün yapılış amaçlarından birisi de özellikle sanayinin yoğunlaştığı ülkemizdeki lider iki bölgeyi yani Marmara ve Ege Bölgesindeki havayolları, denizyolları ve demiryollarını karayollarına entegre etmek, böylece lojistiğin ve ulaşımın kesintisiz devam etmesini sağlayarak bölgeleri birbirine bağlamasıdır.

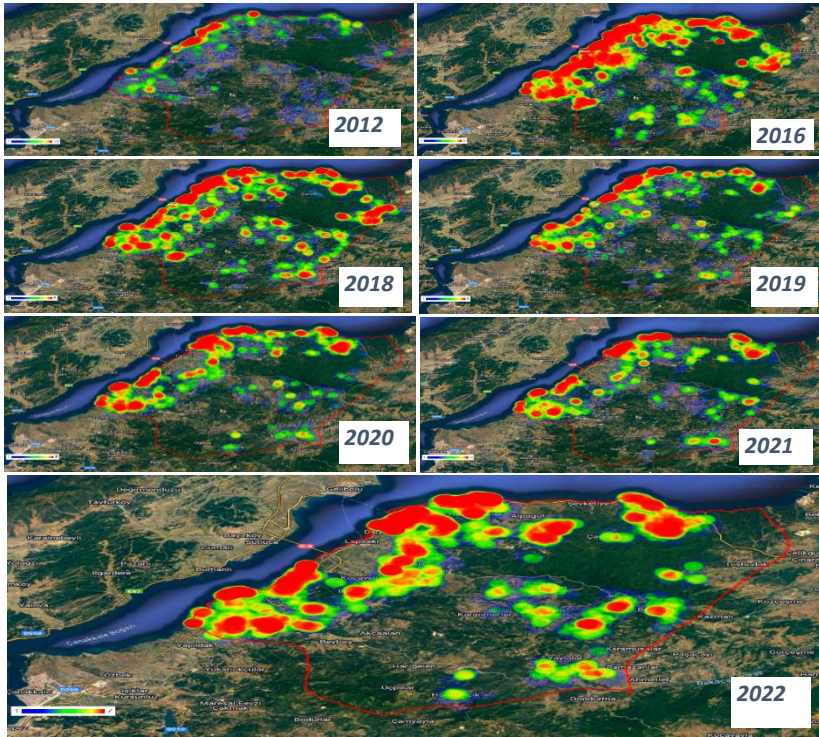
1915 Çanakkale Köprüsü 4600 metre uzunluğunda, çelik kule ayakları 318 metre ile 18 Mart'ı simgelemekte, iki kule arası 2023 metre ile Cumhuriyetimizin 100. Yılı'nı simgelemekte, kırmızı beyaz renkleri ile bayrağımızı simgelemekte ve kulelerin üstünde 18 metrelik top mermileri ile birlikte de Seyit Onbaşı figürleri içermektedir. Dünya'nın orta açıklığı en uzun olan asma köprüsü olan Çanakkale Köprüsü 4. Kez Asya kıtası ile Avrupa kıtasını birbirine bağlamaktadır. Yap-işlet-devret modeli ile yapılan köprü inşaatından 12 yıl sonra yüklenici firmalardan devlete teslim gerçekleşecektir.

Şekil 4- 1915 Çanakkale Köprüsü Fotoğrafları (Serkan Kaçan 2022)

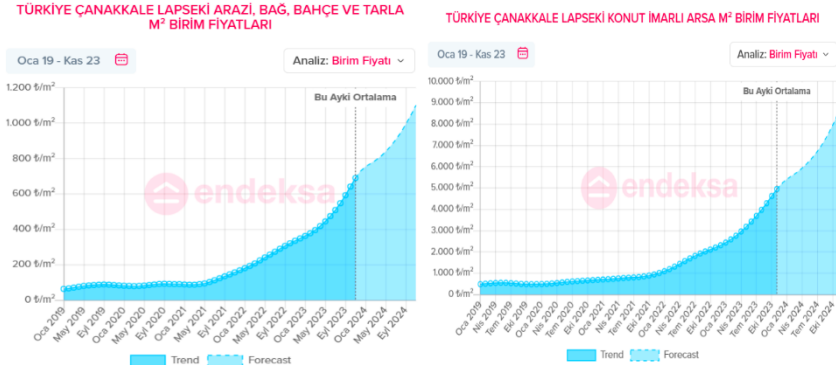
Genelde köprülerin yer seçim sürecinde karaların en dar olduğu yer tercih edilirken bu projede Gelibolu Yarımadası'nın şehitlik ve tarihi özelliği sebebiyle sit alanı olması köprünün, boğazın en dar noktasına yapılmak yerine daha kuzeye yapılmasına neden olmuştur. Projenin ÇSED raporu ve bakanlıktan yapılan açıklamalar doğrultusunda köprü inşası esnasında doğal çevreye en az şekilde zarar vererek, hassas bir süreç yürütüldüğü öne sürülmüştür. ÇSED (2018:91) raporunda Lapseki kentinin gelişmiş hinterlanda sahip olması ve çevresinde gelişmiş şehirler olmasına rağmen gelişim hızının Türkiye ortalamasının altında kaldığı belirtilmiştir. Bu açıdan değerlendirildiğinde Lapseki kentinin konum itibarıyla potansiyelinin ortaya çıkması konusunda 1915 Çanakkale Köprüsü hem ulaşım ağları açısından hem de kent çevresine nüfus çekmesi açısından bir fırsat olarak görülebilir. Köprü ile birlikte bölgedeki tarım, sanayi ve hizmet sektörleri arasında bir etkileşim yaratarak ekonomiyi canlandırması beklenmektedir. 29 Ağustos 2022 yılında Ulaştırma Bakanlığı açıklamasında köprü açılışından bu yana 2 milyondan fazla aracın köprüden geçtiğini ve köprünün her açıdan toplam yaklaşık 130 milyon dolarlık vergi geliri elde edildiği ifade edilmiştir.

Köprüyü transit geçiş olarak kullanan ve Lapseki ilçesine yolu düşen her insanın aslında ekonomik katkı açısından bir potansiyel olduğunu hesaba katmak gerekirse, Lapseki kent merkezi bir çekim merkezi haline gelebilirse, insanların yalnızca transit geçişi değil, aynı zamanda kentte vakit geçirmesi ve ekonomik katkıda bulunması sağlanabilir. Bu potansiyeli değerlendirebilmek için elbette merkezi ve yerel politikaların kentte değer yaratma konusu üzerinde projeler ve çalışmalar yapması gerekmektedir. Lapseki ilçesi yakınlarında bulunan Gelibolu Tarihi Yarımadası, Troya Antik Kenti ve Assos Antik Kenti gibi destinasyonlara gelen turistler Lapseki kent merkezine yönlendirilebilir.

*Şekil 5- Lapseki Yıllara Göre Arazi Alım-Satım Yoğunluk Değişimi
(Tapu ve Kadastro Genel Müdürlüğü Parsel Sorgu Uygulaması
aracılığı ile hazırlanmıştır.)*

Haritalardan (Şekil 5) hareketle 2012 yılında Çanakkale Boğazı'na bakan Lapseki kıyı kesiminde arazi alım-satımlarının düşük düzeyde olduğunu görmekteyiz. Fakat 2016 yılında özellikle kıyı kesiminde arazi alım-satımının yoğunluğunun bir anda yükselişe geçtiğini görmekteyiz. Bunun sebebi ise ulaştırma bakanlığı tarafından 3 Mart 2016 tarihinde köprü projesinin tekrar gündeme gelmesiyle beraber köprünün isminin belirlenmesi ve böylece köprü ile ilgili somut adımların atılmasıdır. 2017 Ocak ayında ise köprü projesinin ihale süreci tamamlanarak 18 Mart 2017 tarihinde temeli atılmıştır. Bu tarihten sonra 2018 yılında arazi alım-satım yoğunluğu 2016 yılına göre azalsa da yine de oldukça yüksek seyretmiştir. 2019, 2020 ve 2021 tarihlerinde arazi alım-satımlarında yoğunluğun giderek azaldığını görmekteyiz. Fakat 2022 yılına gelindiğinde ise ticari hareketlilik tekrar artmış ve yoğunluk farkı haritada gözlemlenebilmektedir. 2022 yılındaki haritaya bakıldığında özellikle Kocaveli Köyü ve Lapseki kent merkezi arasında kalan, köprünün Anadolu yakası ayaklarının tam arkasında yer alan alanda neredeyse hiç alım-satım görülmemiştir. Bahsedilen bölge özellikle 2016 yılında yoğun şekilde alım-satım yaşanan alan olarak dikkat çekmektedir.

Grafik 5- Lapseki İlçesi Arazi Birim Fiyat Değişimi ve Tahmini (Kaynak: www.endeksa.com sitesindeki analizler sonucu üretilmiştir.)

Lapseki ilçesinde arazi değerlerinin günümüze kadar ve gelecek tahmini artışı elbette son yıllarda tüm Türkiye’de etkisini gösteren enflasyon artışının mal ve hizmetlere yansmasıyla ek olarak ivmelenmiştir. Fakat bu bölgedeki hem konut hem tarımsal arazilerin fiyat artışının tek sebebi bu değildir. Özellikle 1915 Çanakkale Köprüsü’nün yapım sürecinin başlamasıyla birlikte köprünün konumuna yakın olan Lapseki kıyı şeridinde yoğun bir arazi alım-satımı gözlemlenmiştir. 2016 yılından itibaren bu bölgelerde bulunan arazilerin ileride köprü projesi ile birlikte konum açısından köprüye yakınlık sebebiyle ekonomik değerlerinin artacağı düşüncesi etkilerini göstermeye başlamış ve insanlar yoğun bir alım-satım etkinliği gerçekleştirmişlerdir. 2012-2022 yılları arasındaki verileri karşılaştırdığımızda yalnızca kıyı kesimlerde değil, iç kesimlere doğru da alım satımdaki yoğunluğun artış eğiliminde olduğu görülmektedir.

Sonuç ve Öneriler

Lapseki ilçesi Anadolu’nun Avrupa’ya bakan bölgesinde Çanakkale Boğazı kıyısında bulunması nedeniyle konum açısından tarihin her döneminde değerli olmuştur. Yerleşim yeri olma süreci Antik Çağlara kadar uzanan Lapseki, Osmanlı Devleti döneminde de bir geçiş noktası olmuştur.

Üstlendiği transit geçiş fonksiyonu sebebiyle her ne kadar önemli olsa da çevresinde bulunan kentlere kıyasla kentleşme konusunda geride kalmıştır. 2017-2022 yılları arasında ilçenin ülke genelindeki sosyo-ekonomik sıralaması düşmüştür. Nüfus artışına bakıldığında ise ilçedeki nüfus artışının Çanakkale ili ve ilçelerine kıyasla en fazla olduğu tespit edilmiştir. Nüfus artışı yaşanırken sosyo-ekonomik sıralamada diğer Türkiye ilçelerine göre geriye düşmesi kentsel gelişmenin yeterince sağlanamadığını işaret etmektedir. İlçenin bulunduğu arazinin potansiyeli yüksektir fakat tam anlamıyla değerlendirilmemektedir. Bu dezavantajlı durum doğru kentsel gelişme ve kalkınma politikaları aracılığıyla bir avantaja dönüştürülebilir. Günümüzde bu derece değerli ve az yapılaşmış alanlar nadir görülmektedir.

1915 Çanakkale Köprüsü projesi ile birlikte Avrupa-Asya bağlantısının karayoluyla sağlanarak ulusal ve uluslararası açıdan dikkat çekmiş, bu fonksiyonu nedeniyle üretim ve tüketim alanları arasındaki süreleri kısaltarak ekonomik katkı sağlamıştır. Bu gelişmelerin getirdiği değişim Lapseki kentini de etkisi altına almıştır. Kentin özellikle kıyı kesimindeki arazi alış-satış yoğunluğu 1915 Çanakkale Köprüsü projesinin gündeme gelmesi ile birlikte yükselişe geçmiş ve günümüzde de bu yoğunluk devam etmektedir. Ayrıca ilçe sınırlarındaki arazilerde de özellikle köprünün yapıldığı bölgelerdeki arazi birim fiyatlarında son yıllarda çok ciddi artış tespit edilmiştir (Grafik 5). Bu artışın ilerleyen dönemlerde de ivmelenerek devam edeceği öngörülmektedir.

Lapseki ilçesinin genel olarak tarımsal ağırlıklı ekonomiye sahip olmasına karşın üretilen ürünlerin genelde ekonomik değeri düşük olan tahıllar, sebze ve meyveler olduğu görülmektedir. Tarımsal açıdan verimli arazilerin bulunduğu ilçede daha yüksek ekonomik değere sahip tarımsal ürünler üretilerek gelirlerin artırılması kentin ekonomik kalkınmasına katkı sağlayacaktır. Ayrıca kentte sanayinin neredeyse hiç gelişmediği, daha çok küçük atölyelerde üretim yapıldığı görülmektedir. Tarımsal potansiyeli yüksek olan kentte, gerekli yatırımlar yapılarak tarımsal ürün işleme tesisleri kurularak tarım ürünleri meyve suyu ve konserve gibi katma değerli ürün haline getirilebilir. Lapseki'nin uzun bir kıyı şeridine sahip olmasına rağmen yeterince balıkçılık faaliyeti görülmediği, balıkçılığın diğer ekonomik faaliyetlerin çok gerisinde kaldığı belirlenmiştir. Uzun ve yapılaşmamış kıyıları ile Lapseki turizme elverişli olmasına rağmen iyi değerlendirilmemiştir. Lapseki kentinden transit geçiş yapan insanların kent merkezine uğramaları, burada vakit geçirmeleri, kıyı ve kültür turizmine katılmaları ve kente ekonomik katkı sağlamaları için kent merkezinde yapılacak yatırımlarla desteklenen projeler ile cazibe merkezi yaratılmalıdır. Lapseki'yi önümüzdeki yıllarda bekleyen mekânsal değişimler akılcı ve sürdürülebilir politikalarla yönlendirilirse bölgesinde ön plana çıkan bir kent olabilir.

Değişimle birlikte Lapseki'yi bazı kentsel sorunlar beklemektedir; arazi fiyatlarının çok yükselmesi ve dolayısıyla konut fiyatlarının da artması, doğal alanların imara açılması, çarpık ve düzensiz kentleşme, gecekondulaşma, doğal kaynakların sorumsuzca tüketimi ve çevresel kirlilik, göç, altyapı sorunları, doğal alanların ve ekosistemin tahrip edilmesi. Lapseki'nin gelecekte bu sorunları yaşamaması adına merkezi ve yerel yönetimler tarafından ekolojik çevreye saygılı sürdürülebilir bir kentleşme modeli benimsenerek hazırlanan projeler ve politikalar kritik rol oynayacaktır.

Kaynakça

BM, Birleşmiş Milletler. Ekonomik ve Sosyal İşler Dairesi, Nüfus Bölümü (2018). Dünya Kentleşme Beklentileri: 2018 Revizyonu, Erişim Tarihi: 01.12.2023
<https://population.un.org/wup/>

Çan, F. M, (2013). Kentleşme, Sanayileşme ve Kalkınma Etkileşimi. T.C. Fırat Kalkınma Ajansı. (https://fka.gov.tr/sharepoint/userfiles/Icerik_Dosya_Ekleri/FIRAT_AKADEMI/KENTLE%C5%9EME,%20SANAY%C4%B0LE%C5%9EME%20VE%20KALKINMA%20ETK%C4%B0LE%C5%9E%C4%B0M%C4%B0.pdf)

Durak, B., & Karadağ, N. C. (2017). Türkiye’de tarım politikaları ve vergilendirilmesi-2. *Hukuk Ve İktisat Araştırmaları Dergisi*, 9(1).

İŞİK, Ş. (2005). Türkiye’de kentleşme ve kentleşme modelleri. *Ege Coğrafya Dergisi*, 14(1-2), 57-71.

Kaştan, Y. (2016). Türkiye’de cumhuriyet dönemi iç göç hareketleri. *Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi*, 9 (42), 692-700.

Keleş, R. (1980). *Kentbilim Terimleri Sözlüğü*, Türk Dil Kurumu Yayınları, Ankara.

Koca, N. (2003). Lapseki İlçesinin Beşeri ve Ekonomik Coğrafyası, Doktora Tezi, Atatürk Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Erzurum.

Körpe, R., (2021). Savaşın köprüsünden barışın köprüsüne: Çanakkale boğazında inşaa edilen ilk köprü. *Çanakkale Geri Sayım Güncesi*, 5(9), 82-88.

Özyıldırım, C. (14 Eylül 2020). *Köprü fikrini ilk ortaya atan kimdi? Çanakkale boğaz köprüsünün 40 yıllık macerası*. Eritiş Tarihi: 05.12.2023, <https://www.ekovitrin.com/kopru-fikrini-ilk-ortaya-atan-kimdi-canakkale-bogaz-koprusunun-40-yillik-acerasi>.

Polat, E. (2016). Kentsel yoğunlaşma/yığışma ekseninde bütünleşen kentlere doğru. *Journal of Architectural Sciences and Applications*, 1(2), 48-56.

T.C. Çevre ve Şehircilik Bakanlığı, Mekânsal Planlama Genel Müdürlüğü, *Balıkesir-Çanakkale Planlama Bölgesi 1/100.000 Ölçekli Çevre Düzeni Planı*, Erişim Tarihi: 01.12.2023, <https://mpgm.csb.gov.tr/balikesir-canakkale-planlama-bolgesi-1-100.000-olcekli-cevre-duzeni-planı-i-82273>

T.C. Milli Savunma Bakanlığı, Harita Genel Müdürlüğü, *Ürünler*. Erişim Tarihi: 01.12.2023, <https://www.harita.gov.tr/urun/canakkale-fiziki-il-haritasi/428>

T.C. Strateji ve Bütçe Başkanlığı, *Kalkınma Planları*. Erişim Tarihi: 02.12.2023, <https://www.sbb.gov.tr/kalkinma-planlari/>

Tan, S., Gür, E., & Ekinci, N., (2008). *Ekonomik Kültürel ve Sosyal Değerlerle Lapseki. Lapseki Değerleri Sempozyumu*. Lapseki Değerleri Sempozyumu, Çanakkale, Türkiye

Tuna, C., (2012), *Pityussa-Lampsakos-Lapseki*. Altan Basım Ltd. Şti. İstanbul.

TÜİK, Türkiye İstatistik Kurumu. Genel Nüfus Sayımı Sonuçları. <https://biruni.tuik.gov.tr/nufusmenuapp/menu.zul>

TÜİK, Türkiye İstatistik Kurumu. Merkezi Dağıtım Sistemi. Erişim Tarihi: 02.12.2023 <https://biruni.tuik.gov.tr/medas/>

Türk, A. (2022). Köprülerin bölgesel kalkınmaya etkileri ve Çanakkale 1915 Köprüsü. 5. Uluslararası Bölgesel Kalkınmada Üniversitelerin Rolü Trakya'nın Geleceği Sempozyumu. Çanakkale, Türkiye, 1-10.

Vogelsberger, R., Bratu, D. (Mart 2018) *Çevresel ve sosyal etki değerlendirmesi raporu*. Erişim Tarihi: 03.12.2023. <https://www.1915canakkale.com/cmsfiles/Galleries/6796/cevresel-ve-sosyal-etki-degerlendirmesi.pdf?v=1>.

Yıldız, N., Gür, E., & Kaçan, A. (2020). Lapseki ilçesinin tarım potansiyeli. *Lapseki Meslek Yüksekokulu Uygulamalı Araştırmalar Dergisi*, 1(2), 83-89.

Yılmaz, E., & Çiftçi, S. (2011). Kentlerin ortaya çıkışı ve sosyo-politik açıdan Türkiye’de kentleşme dönemleri. *Elektronik Sosyal Bilimler Dergisi*, 10(35), 252-267.

BÖLÜM V

Çanakkale Kent Çeperindeki Kırsal Yerleşimlerin Dönüşümü: Sosyo-mekânsal ve Ekonomik

Yaren KÖROĞLU¹
Canan Zehra ÇAVUŞ²

GİRİŞ

İnsanlar yerleşik hayata geçmeden önce geçimini avcılık ve toplayıcılık ile sağlıyorlardı. Bu durum insan topluluklarının bir yerde sabit kalmamasına, sürekli olarak yer değiştirmelerine sebep olmuştur. İnsanların bulunduğu çevreye uyum sağlamaya başlamasıyla birlikte avcı toplayıcılıktan tarımsal üretime geçiş dönemi başlamıştır. Tarım devrimi ile birlikte yerleşik hayata

¹ Yüksek Lisans Öğrencisi, Çanakkale Onsekiz Mart Üniversitesi, Lisansüstü Eğitim Enstitüsü, Coğrafya Bölümü, yaren.krgl@hotmail.com, Orcid: 0009-0005-6979-7104.

² Doç. Dr., Çanakkale Onsekiz Mart Üniversitesi, İnsan ve Toplum Bilimleri Fakültesi, Coğrafya Bölümü, Orcid: 0000-0002-9544-4901.

geçilmiş ve insanların toprağa olan bağlılığı artmıştır. Başlangıçta gelişen küçük topluluklar büyüyerek zamanla yerini daha büyük topluluklara bırakmıştır.

Kentlerin asıl ortaya çıkışı M.Ö. 2500-3000’li yıllara dayanmaktadır. Tarımdan artı ürün elde edilmeye başlanmış, insanların yaşamlarını sürdürebilecekleri, tarımsal ürünlerini depolayabilecekleri yapılar ve ibadet edebilecekleri tapınaklar inşa edilmiş, uzak yerlere ticaret başlamış, mesleki uzmanlaşma gerçekleşmiş ve sulamalı tarıma geçilmiştir. Arkeolojik bulgulara göre yüksek nüfuslu kent yerleşimleri Neolitik dönemin sonunda Mezopotamya’da, Mısır’da, Çin’de ve Hindistan’da ekolojik açıdan uygun yerlerde, büyük nehirlerin suladığı verimli alanlarda kurulmuştur (Tekeli, 2011:29-30).

Kent kavramı özellikle Sanayi Devriminden sonra büyük önem kazanmıştır. Sanayi Devrimi, 1964 yılında İngiltere’de James Watt’ın, Newcomen’in atmosferik buhar makinesini geliştirmesiyle başlamıştır (Günay, 2002:12). Sanayi Devriminden önce ulaşım ve üretim insan gücüne dayalıydı. Sanayi Devriminden sonra makineli üretime geçilmesiyle insan ve hayvan gücüne olan ihtiyaç azalmıştır. Kırsal kesimde işgücüne olan ihtiyacın azalması ve kentlerdeki sanayi faaliyetlerinin doğurduğu yeni iş kollarının insanlara daha çekici gelmesi insanların kentlere göç etmelerine sebep olmuştur. Böylece ilk sanayi kentleri ortaya çıkmıştır. Dünyadaki ilk sanayi kenti ise Manchester (İngiltere)’dir. Zamanla kentlerin sayısı ve kentlerde yaşayan nüfus oranı hızla artmış, kırdan kente doğru yoğun bir göç yaşanmaya başlamıştır. Our World in Data³’nın verilerine göre, kentsel nüfusun toplam dünya nüfusuna oranı M.Ö. 500 yılında %0,1, M.S. 500 yılında %1,7, 1500 yılında %4, 1900 yılında %16,3, 1950 yılında %29,6, 1960 yılında %33,7, 1980 yılında %39,3, 2000 yılında %46,6, 2007 yılında %50,1 ve 2022 yılında %57’dir. Kentsel nüfus ilk defa 2007 yılında kırsal nüfusun önüne geçmiştir. 2050 yılında kentsel nüfusun %68,3 olacağı tahmin edilmektedir. Kentsel

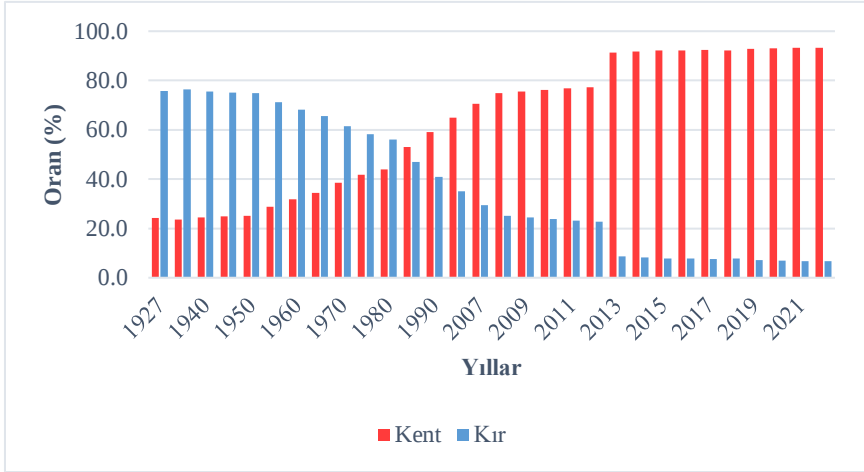
³ Our World in Data, <https://ourworldindata.org/urbanization#what-share-of-people-will-live-in-urban-areas-in-the-future> (Erişim Tarihi: 07.11.2023).

nüfusun bu derece artması, kentlerin artan nüfusun ihtiyacını karşılayamamasına ve nüfusun kentin çevresine doğru yayılmasına sebep olmuştur. Kentsel yayılma, “*plansız, sistematik olmayan, kentin kırsal alanlara doğru büyüdüğü, düşük yoğunluklu, sıçramalı, tek tip arazi kullanımının baskın olduğu, merkezin olanaklarından yararlanamayan bir kentsel gelişme*” (Çavuş ve Başaran Uysal, 2018: 106) olarak tanımlanmaktadır. Kentsel yayılma başlangıçta demiryolu güzergâhı çevresinde, sınırlı bir alanda gelişim gösterirken, karayolu ulaşımının gelişmesi ve araç sahipliğinin artması ile birlikte bu sınırın dışına çıkmıştır (Akseki ve Meşhur, 2013:166).

Dünya nüfusunun hızla artması birçok değişimi ve dönüşümü beraberinde getirmiştir. Bu dönüşümlerden biri de kentleşmedir. Kentleşme, “*sanayileşmeye ve ekonomik gelişmeye koşut olarak kent sayısının artması ve bugünkü kentlerin büyümesi sonucunu doğuran, toplum yapısında, artan oranda örgütlenme, iş bölümü ve uzmanlaşma yaratan, insanların davranış ve ilişkilerinde kentlere özgü değişikliklere yol açan bir nüfus birikimi süreci*” (Keleş, 1995:1) olarak tanımlanmaktadır. Kentleşmenin dört önemli dönüm noktası bulunmaktadır. Birincisi insanların yerleşik hayata geçmesi, ikincisi kentlerin ortaya çıkması, üçüncüsü sanayi kentlerinin ortaya çıkması, dördüncüsü ise metropoliten kentlerin ortaya çıkmasıdır (Tekeli, 2011:29).

Yaşanan tüm bu değişim ve dönüşümlerden Türkiye de etkilenmiştir. Türkiye Cumhuriyeti kurulduğunda nüfusun büyük bir kısmı (%75,8) kırsal alanlarda yaşamaktaydı ve kentleşme hızı da oldukça düşüktü. Ulaşım araçlarının sayısının yetersiz olması ve yolların taş ve topraktan oluşması ulaşımın önünde büyük bir engel oluştuyordu. Bu da kır ile kent arasındaki bağlantının zorlaşmasına sebep oluyordu. Bu eksikliğin giderilmesi için ülkenin her bölgesine demiryolları inşa edilmeye başlanmıştır. Demiryolunun yetersiz kaldığı alanlara karayolu ile ulaşım sağlanmaya çalışılmıştır.

Grafik 1: Türkiye’deki kentsel ve kırsal nüfus oranları

Kaynak: TÜİK’ten elde edilen verilerle hazırlanmıştır.

II. Dünya Savaşı’na Türkiye savaşa fiilen girmese de zorlu bir ekonomik süreçten geçmiştir. Tarımsal üretimde ciddi düşüşler yaşanmış, ulaşım yollarının yapımında aksamalar meydana gelmiş ve ağır vergiler uygulanmaya başlanmıştır. Amerika Birleşik Devletleri, 1948 yılında savaştan ekonomik olarak olumsuz etkilenen Avrupa ülkelerine yardım amacıyla oluşturulan Marshall Planı’nı yürürlüğe koymuştur. Türkiye, Marshall Planı kapsamında 1948-1951 yılları arasında Amerika Birleşik Devletleri’nden 62 milyon doların üzerinde hibe ve 72 milyon dolar kredi almıştır (Şenel Uzunkaya, 2019:180). Yapılan yardımlar ile tarım aletleri ve traktörler alınmış, karayolları yapılmaya devam edilmiştir. Tarımda makineleşmeyle birlikte tarımsal üretimde bir artış yakalanmış fakat insan gücüne olan ihtiyaç azalmıştır. Ulaşımın da gelişmesiyle birlikte bu durum kır insanının kentlere doğru göç etmelerine sebep olmuştur. Türkiye’de kentleşme olgusunun temelinde tarımda makineleşme yatmaktadır.

1950-1980 döneminin kentsel ve kırsal nüfus oranına bakıldığında ciddi bir artışın söz konusu olduğu görülmektedir. İlk önemli değişim 1960’lı yıllarda gerçekleşmiştir. 1950 yılında %25

olan kentsel nüfus oranı, 1960 yılında %31,9'a yükselmiştir. Bu oran 1980 yılında ise %43,9'a ulaşmıştır. Kırsal nüfus oranlarına bakıldığında ise 1950 yılında %75 olan kırsal nüfus oranının 1960 yılında %68,1'e, 1980 yılında %56,1'e gerilediği görülmektedir. Kentlere yapılan göçlerle birlikte barınma sorunu ortaya çıkmıştır.

1980 yılında kent nüfusu toplam nüfusun %43,9'unu oluşturuyordu. 1985 yılına gelindiğinde bu oran ile %53'e çıkmış ve Türkiye tarihinde ilk defa kent nüfusu kır nüfusunun önüne geçmiştir. Bu artışın birçok sebebi bulunmaktadır. Teknolojinin, turizmin, sanayinin, ticaretin ve hizmet sektörünün gelişmesi, yeni iş kollarının ortaya çıkması ve yönetmelikte yapılan değişiklikler bu sebeplere örnek gösterilebilir. 1984 yılında ilan edilen 3030 sayılı “Büyük Şehir Belediyelerinin Yönetimi Hakkında Kanun Hükmünde Kararnamenin Değiştirilerek Kabulü Hakkında Kanun” ile büyükşehir belediyeleri kurulmuştur. Kurulan ilk büyükşehir belediyeleri İstanbul, Ankara ve İzmir'dir. 2000 yılına kadar geçen süreçte bu üç il dışında 13 yeni büyükşehir belediyesi kurulmuştur. Bunlar; Adana⁴, Bursa⁵, Gaziantep⁶, Konya⁷, Kayseri⁸, Antalya, Diyarbakır, Erzurum, Eskişehir, Kocaeli, Mersin, Samsun⁹ ve Sakarya¹⁰'dır. Birden fazla ilçesi bulunan şehirleri büyükşehir kabul eden 3030 sayılı kanun 2004 yılında kaldırılmıştır. Bunun yerine 5216 sayılı “Büyükşehir Belediyesi Kanunu” çıkarılmıştır. 2007

⁴Adana İlinde Seyhan ve Yüreğir Adıyla İki İlçe Kurulması Hakkında Kanun. (1986). Resmi Gazete.

⁵Bursa İli Merkezinde Osmangazi, Yıldırım ve Nilüfer Adıyla Üç İlçe Kurulması Hakkında Kanun. (1987). Resmi Gazete.

⁶Gaziantep İli Merkezinde Şehitkâmil ve Şahinbey Adıyla İki İlçe Kurulması Hakkında Kanun. (1987). Resmi Gazete.

⁷Konya İli Merkezinde Karatay, Selçuklu ve Meram Adıyla Üç İlçe Kurulması Hakkında Kanun. (1987). Resmi Gazete.

⁸Kayseri İl Merkezinde Melikgazi ve Kocasinan Adıyla İki İlçe Kurulması Hakkında Kanun. (1988). Resmi Gazete.

⁹Yedi İlde Büyükşehir Belediyesi Kurulması Hakkında Kanun Hükmünde Kararname. (1993) Resmi Gazete.

¹⁰Sakarya İlinde Büyük Şehir Belediyesi Kurulması Hakkında Kanun Hükmünde Kararname. (2000). Resmi Gazete.

yılında Adrese Dayalı Nüfus Kayıt Sistemi (ADNKS)'ne geçiş yapılmıştır. Adrese Dayalı Nüfus Kayıt Sistemi'ne geçişin gerçekleştiği yılda Türkiye nüfusu 70.586.256'ydı. Bu nüfusun %70,5'i kentlerde, %29,5'i kırsalda yaşıyordu.

2012 yılına gelindiğinde Bütünşehir Yasası olarak da adlandırılan, 6360 sayılı “On Üç İlde Büyükşehir Belediyesi Ve Yirmi Altı İlçe Kurulması İle Bazı Kanun Ve Kanun Hükmünde Kararnamelerde Değişiklik Yapılmasına Dair Kanun” çıkarılmıştır. Nüfusu 750.000'in üzerinde olan iller büyükşehir sayılmıştır. Bu kanun kapsamına on üç yeni il (Aydın, Balıkesir, Denizli, Hatay, Malatya, Manisa, Kahramanmaraş, Mardin, Muğla, Tekirdağ, Trabzon, Şanlıurfa ve Van) büyükşehir belediyesine dönüşmüştür (RG, 06/12/2012, s. 28489). 2013 yılında bu kanun düzenlenerek 6447 sayılı kanun çıkarılmış ve Ordu da büyükşehir ilan edilmiştir. Böylece toplam büyükşehir belediyesi sayısı 30'a çıkmıştır. 6360 sayılı kanunun birinci maddesi üçüncü fıkrasına göre “ *Birinci ve ikinci fıkrada sayılan illere bağlı ilçelerin mülki sınırları içerisinde yer alan köy ve belde belediyelerinin tüzel kişiliği kaldırılmış, köyler mahalle olarak, belediyeler ise belde ismiyle tek mahalle olarak bağlı bulundukları ilçenin belediyesine katılmıştır.*” (RG, 06/12/2012, s. 28489). Bu kanunla büyükşehir belediyelerine bağlı köylerin tüzel kişiliği kaldırılmış, köyler mahalle olarak adlandırılmıştır. 2012 yılında %77,3 olan kentsel nüfus oranı, bu kanundan sonra 2013 yılında %91,3'e yükselmiştir. 2022 yılı verilerine göre kentsel nüfus oranı %93,4, kırsal nüfus oranı %6,6'dır.

Kentlerin hızla büyümesinin ekonomik, sosyal ve mekânsal olmak üzere birçok olumsuz etkisi vardır. Kentsel nüfusun artmasıyla birlikte kentlerde işsizlik problemi ortaya çıkmıştır. Aynı zamanda nüfusun artmasıyla ortaya çıkan konut ihtiyacını karşılamak amacıyla kentin çevresinde yer alan araziler yerleşime açılmış, konutlar inşa edilmiştir. Konutların yanı sıra sanayi sektörü de kuruluş yeri olarak kent çevresindeki arazileri tercih etmeye başlamıştır. Bu durum verimli tarım arazilerinin yok olmasına sebep olmuştur. Sanayi faaliyetlerinin ve motorlu taşıt kullanımının artması

başta hava kirliliği ve gürültü kirliliği olmak üzere birçok çevre sorununun ortaya çıkmasına sebep olmuştur. Bu olumsuzluklardan en çok etkilenen alanlar kent çeperinde yer alan kırsal arazilerdir. Kent çeperi, *“kırsal ve kentsel bölgeler arasında konumlanan, kentsel yapılaşmış alanın kenarında bulunan, kentsel ve kırsal kullanımların birbirine karıştığı ve bazen çatıştığı, karma çeper kullanımlarının bulunduğu dinamik bir geçiş bölgesidir”* (Hazar, 2017:136).

Bu çalışma Çanakkale’de devam etmekte olan kentsel yayılmanın, kent çeperinde yer alan kırsal yerleşimler üzerindeki olumlu ve olumsuz etkilerini konu almaktadır. Konu ile ilgili hem dünyada hem de Türkiye’de çeşitli çalışmalar yapılmıştır. Çanakkale’de de kentsel yayılma ile ilgili yapılan çalışmalar bulunmakla birlikte bu yayılmanın etkilerini coğrafi açıdan ele alan çalışmalar oldukça azdır. Ayrıca kentsel yayılma sürecini Çanakkale kent çeperinde yer alan Erenköy, Kalabaklı, Çınarlı ve Sarıcaeli köyleri özelinde ele alan bir çalışma bulunmamaktadır. Bu çalışmada, belirtilen alanlar coğrafi bir bakış açısı ile incelenerek, konu ile ilgili literatürdeki eksikliğin giderilmesi ve kent merkezinden kırsal alanlara doğru gerçekleşen kentsel yayılmanın bu alanlar üzerindeki sosyo-mekânsal ve ekonomik açıdan etkilerinin belirlenmesi amaçlanmaktadır.

YÖNTEM

Bu çalışma, tezli yüksek lisans programı coğrafya anabilim dalında “Çanakkale Kent Çeperindeki Kırsal Yerleşimlerin Dönüşümü: Sosyo-mekânsal ve Ekonomik” adlı yüksek lisans tezinin ön çalışması niteliğindedir. Çalışma alanını Çanakkale’nin kent çeperinde yer alan Sarıcaeli, Kalabaklı, Çınarlı ve Erenköy köyleri oluşturmaktadır. Belirlenen dört köyün değişimini ortaya koymak amacıyla öncelikle konu ile ilgili literatür taraması yapılmış, resmi kurumlardan veriler elde edilmiştir. Ardından muhtarlara yöneltmek üzere 25 soruluk bir mülakat hazırlanmıştır. Mülakat soruları dört ana başlık altında toplanmıştır. Bunlar toplumsal/kültürel yapıya yönelik sorular, ekonomik yapıya yönelik

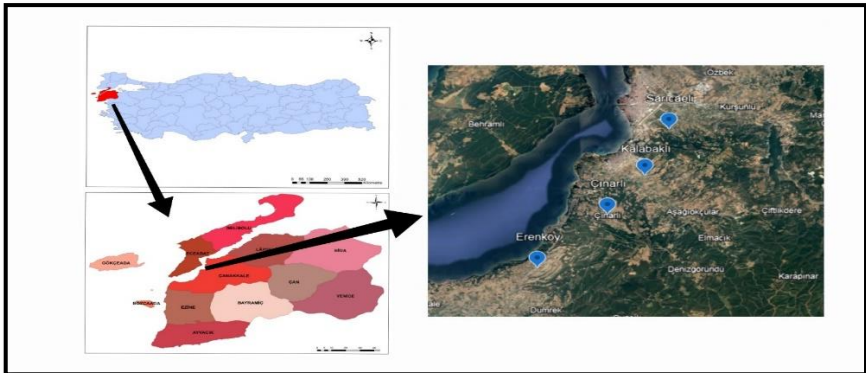
sorular, altyapıya yönelik sorular ve mekânsal/çevresel değişime yönelik sorulardır. Çalışma alanındaki dört köyün muhtarlarıyla yarı yapılandırılmış sorulara dayalı mülakat uygulanmıştır. Çalışma alanına giderek gözlem ve fotoğraflama yapılmıştır. Çalışma alanına yönelik çeşitli haritalar Google Earth ve ArcGIS 10.5 programı kullanılarak yapılmıştır.

BULGULAR

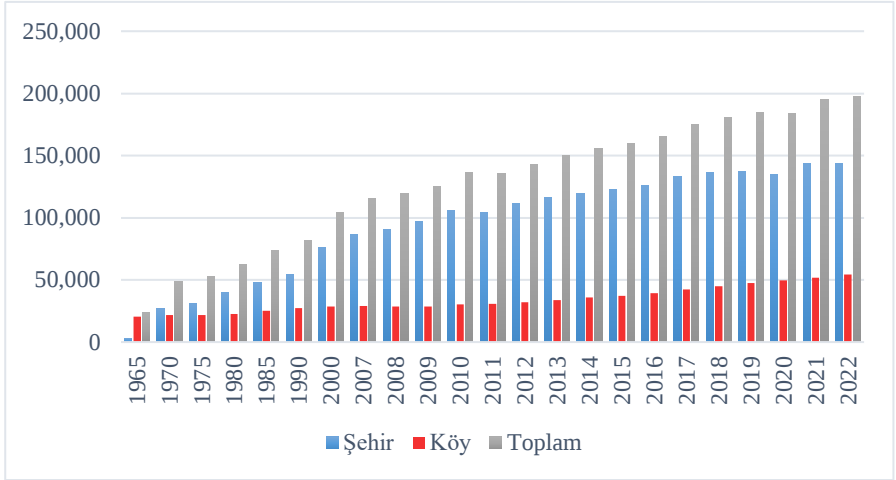
Çanakkale İlinin Genel Coğrafi Özellikleri

Çanakkale ili 25° 40' - 27° 30' E boylamları ile 39° 27' - 40° 45' N enlemleri arasında yer almaktadır. Hem Asya hem de Avrupa kıtasında toprakları bulunan ilin yüzölçümü 9.933 km²'dir. Marmara ve Ege Denizi'ne kıyısı bulunan ilin toplam kıyı uzunluğu 671 km'dir. İlin sınır komşuları Balıkesir, Edirne ve Tekirdağ'dır. Türkiye'nin en batı noktası olan Avlaka Burnu (İncirburnu - İnce Burun) il sınırları içerisinde yer almaktadır (Çanakkale İl Tarım ve Orman Müdürlüğü, Brifing Raporu, 2022:5). İlin TÜİK 2022 verilerine göre nüfusu 559.383'tür.

Harita 1: Çalışma alanı lokasyon haritası

Grafik 2: Yıllara göre Çanakkale merkez ilçe nüfusu

Kaynak: TÜİK'ten elde edilen verilerle hazırlanmıştır.

Çanakkale'nin işlenebilir arazisinin (331.633 hektar) %75,7'si tarla arazisi, %9,9'u zeytinlik, %7'si meyve arazisi, %6,1'i sebze arazisi ve %1,4'ü bağ arazisidir. İşlenebilir tarım arazilerinin %34'ü (113.258 hektar) sulamaya elverişlidir. 2022 yılında bu arazilerin %79,1'inde (89.640 hektar) sulu tarım (tarla ürünleri, sebze ve meyve), %20,9'unda (23.618 hektar) kuru tarım yapılmıştır. 2022 yılında 7.133.743 kanatlı hayvan, 825.090 küçükbaş, 213.617 büyükbaş, 90.494 arı kovanı ve 3555 tek tırnaklı hayvan yetiştirilmiştir (Çanakkale İl Tarım ve Orman Müdürlüğü, Brifing Raporu, 2022:13-24).

Kentte üniversitenin kurulması, 1915 Çanakkale Köprüsü'nün inşa edilmesi, bazı kamu kurumlarına ait binaların kentin dışına çıkarılma kararı bu alanlarda yeni konutların inşa edilme sürecini ve kent çeperine yayılmayı hızlandırmıştır. Kentsel yayılmada etkili olan faktörlerin başında; ucuz arazi fiyatları, geniş arazi olanakları, otomobil sahipliğinin artması, kurumların kent merkezinin dışına taşınması, bireylerin şehrin kalabalığından uzaklaşma isteği oluşturmaktadır.

Sarıcaeli Köyü

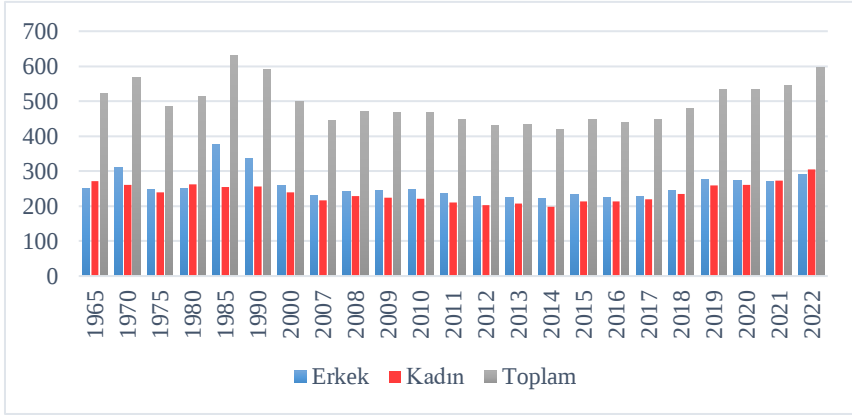
Sarıcaeli Köyü Çanakkale merkez ilçeye bağlı köylerden biridir. Merkez ilçeye uzaklığı yaklaşık 6 km'dir ve çalışma alanı içinde merkeze en yakın olan köydür. Geçmişte Sarucaeli olarak da adlandırılan köyün tarihi 15. yüzyıla dayanmaktadır. Adının Sarıca Sultan'a ait mezardan geldiği düşünülmektedir. Sarıcaeli'nin TÜİK 2022 verilerine göre toplam nüfusu 595'tir. Köy dışına yapılan göçler Çanakkale kentine doğru gerçekleşmektedir. Köye dışarıdan gelen göçler daha çok Van, Erzurum, Ankara, İstanbul ve Denizli illerindendir.

Harita 2: Sarıcaeli Köyü konumu

Kaynak: Google Earth

Grafik 3: Yıllara göre Sarıcaeli Köyü nüfusu

Kaynak: TÜİK'ten elde edilen verilerle hazırlanmıştır.

Yaşanan göçler köye özgü olan etkinliklere de etki etmiştir. Köy halkının yabancılaşması köy etkinliklerine katılımı azaltmıştır. Köy muhtarı köy kültürüne ait değişimleri şu cümlelerle ifade etmektedir:

“Biz kahveye giremiyorduk. Bak mesela 10 yaşından 15 yaşlarında kahveye girmiyorduk biz. Sokmuyordu bizi yaşlılar. 3 tane kahve vardı burada üçü de doluydu. Şimdi bak bir tane kahve var akşam 8'de kapanıyor. Yukarı kahve kapalı, akşam açılmıyor. 500 kişi insan var burada 500 kişinin 250'si erkek 250'si kadın olsa bu 250 tane erkek nereye gidiyor? Kaç kişi var kahvede 5 kişi. Önceden köyde bir tane iki tane araba vardı. Şimdi 500 tane araba var”
(Muhtar Ali İhsan Uzunoğlu, kişisel görüşme, Kasım 2023).

Köy halkının temel geçim kaynağı tarım ve hayvancılık olmakla birlikte sabit gelirleri emekli maaşlarıdır. En fazla üretilen ürünler buğday ve arpadır. Tarımsal sulama Atikhisar barajından sağlanmaktadır. Hayvancılığa bakıldığında daha çok inek ve koyun yetiştirildiği görülmektedir. Köyün Çanakkale kentine ulaşım problemi bulunmamaktadır. Köyde iletişim, haberleşme, elektriğe

ve içme suyuna erişim problemi bulunmamaktadır. Köyde sağlık ocağı, köy camisi, köy kahvesi, düğün salonu, dikiş-nakış kursu, yaşlı bakım merkezi ve anaokulu bulunmaktadır. Çanakkale Bahçeşehir Koleji ve Çanakkale Onsekiz Mart Üniversitesi Teknopark'ı da köy sınırı dâhilindedir. Köyün mesken tipleri incelediğinde eski yapıların bir veya iki katlı olduğu, taş ve tuğla kullanarak yapıldığı görülmektedir. Günümüzde ise daha modern, villa tipi konutların inşa edildiği görülmektedir.

Görsel 1: Taş ve tuğla kullanılarak yapılmış geleneksel meskenler

***Görsel 2:** Sarıcaeli köyünün eğimli yamaçlarında, köye ve Çanakkale Boğazına hakim konumda yapılmaya devam eden modern konutlar*

Köyün kente çok yakın olması arsalara olan talebi artırmıştır. Köye 150 tane yeni evin yapılacağı bir proje de vardır. Merkezde yer alan havaalanı köy ile kentinin birleşmesini kesintiye uğratmıştır. “Çanakkale’nin gittikçe köylere doğru yayıldığını düşünüyor musunuz?” sorusuna köy muhtarının cevabı şu şekildedir:

“E yayılacak tabii. Çanakkale dar. Bu zamana kadar Çanakkale gelişmesi lazım yani yazık günah. Çanakkale ismi büyük ama kendi küçük. Havaalanına 3 kilometre.

Havaalanı olmasa biz bu zamana kadar girerdik (Çanakkale’ye)” (Muhtar Ali İhsan Uzunoğlu, kişisel görüşme, Kasım 2023).

Görsel 3: *Sarıcaeli Köyü yamaçlarından (doğu kesim) Çanakkale Boğazı yönüne (batı kesime) bakış.*

Kalabaklı Köyü

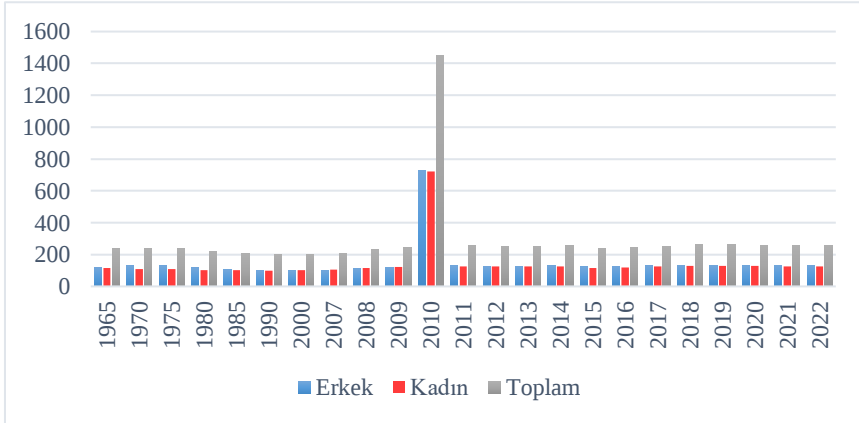
Kalabaklı Köyü idari açıdan Çanakkale merkez ilçeye bağlıdır. Geçmişte Kalpaklı ve Kalpaklı olarak da adlandırılan köyün Çanakkale merkeze uzaklığı 10 km'dir. Kuruluş tarihi ile ilgili net bir bilgi bulunmamaktadır. Köyün TÜİK 2022 verilerine göre toplam nüfusu 257'dir. Köye doğru yaşanan bir göç vardır. Göçmenlerin bir kısmı doğu illerden göç etmiş, bir kısmı merkez ilçeye yakın olmasından dolayı başka köylerden göç etmiştir. Şehirden uzaklaşmak isteyenler tarafından tercih edilen bir köydür.

Harita 3: Kalabaklı Köyü konumu

Kaynak: Google Earth

Grafik 4: Yıllara göre Kalabaklı Köyü nüfusu

Kaynak: TÜİK'ten elde edilen verilerle hazırlanmıştır.

Geçmişten bu yana yapılan geleneksel köy hayırları günümüzün ekonomik şartlarından dolayı yapılamamaktadır. Köy muhtarı yaşanan kültürel değişimi şu cümlelerle ifade etmiştir:

“Düşünüyorum şimdi kültürel olarak mesela şimdi yaşadığı da olsa mesela hani köy olmaktan çıktık artık biz. Eskiden daha rahattı mesela insanların hayvancılık yönünden daha fazla hayvan vardı. Şimdinin ekonomiden dolayı yani yem fiyatları arttı, saman fiyatları arttı. İşte çoluk çocuk iyi kötü bir yerlere işe girdi. Hani bakacak gelecek, yerine genç nesil diyelim istemez oldu. Köyde şimdi iki kişide inek var, bir kişinin de 5 ineği var. Süt almak için randevuya giriyorsun. Ben kendim satın alıyorum sütü marketten. Yani şimdi süt istiyorsun diyor şey 3 gün sonra diyor, 5 gün sonra diyor” (Muhtar Mehmet Türkan, kişisel görüşme, Kasım 2023).

Köyün temel geçim kaynağı bitkisel üretim olmakla birlikte meyvecilik de önemli bir kazanç kaynağıdır. Elma, şeftali, hurma, zeytin, buğday ve arpa üretimi yapılan ürünlerdendir. 22 Ağustos 2023 tarihli yangınlarından Kalabaklı Köyü de etkilenmiştir. Çıkan yangında zeytinliğin bir kısmı yanmıştır. Tarımsal sulama yeraltı sondajları ile sağlanmaktadır. Hayvancılıkta küçükbaş hayvan tercih edilmektedir. Köyün ulaşım, iletişim ve haberleşme konusunda sıkıntısı bulunmamaktadır. Köyde elektrik kesintisi çok sık yaşanmaktadır. İçme suyuna erişim konusunda sıkıntı vardır. Bunun temel sebebi ise kuraklıktır. Köyde köy kahvesi, köy camisi, cami odası, düğün salonu, özel eğitim ve rehabilitasyon merkezi bulunmaktadır. Köyde sağlık ocağı bulunmamaktadır. Köyün meskenleri incelendiğinde eski evlerde taşın ve tuğlanın, bazı evlerde ikisinin bir arada kullanıldığı yapılar rastlanmaktadır. Günümüzde ise modern yapılar inşa edilmektedir.

Görsel 4: Taşın ve tuğlanın bir arada kullanıldığı mesken

Görsel 5: Kalabaklı köyünde modern konutlara bir örnek

Görsel 6: 22 Ağustos 2023 Çanakkale yangınından etkilenen alanlar

Köydeki arsalara olan talep fazladır.

“Bir de dediğim gibi biz merkeze yakınlığımızdan sıkıntı yaşıyoruz. Şimdi herkes bu tarafa yöneliyor. İnsan şehirde durmaktansa burada durmayı tercih ediyor. Pandemi de bayağı etkisi oldu pandeminin. İnsanlar hep kaçışıyor dışarı. Şimdi insanlar müstakil evim olsun diyor” (Muhtar Mehmet Türkan, kişisel görüşme, Kasım 2023).

Çınarlı Köyü

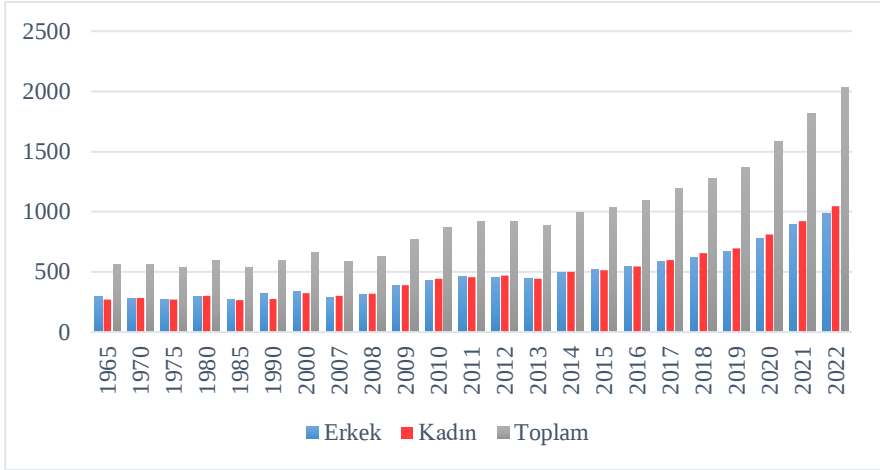
Çınarlı Köyü'nün merkeze uzaklığı 14 km'dir. Köyün eski isimleri Beğendik, Kos, Kosköy ve Kusköy'dür. Köyün tarihi ile ilgili net bir bilgi bulunmamakla birlikte 700 yıllık bir geçmişe sahip olduğu tahmin edilmektedir. Dardanos'ta mücavir alan olarak bu köye bağlıdır. Köyün TÜİK 2022 verilerine göre toplam nüfusu 2.032'dir. Köyden dışarıya çok fazla göç olmamıştır. İl dışına göç edenler daha çok iş amaçlı ve eğitim amaçlı göç etmişlerdir. Köye yapılan göçler de vardır. İnsanların bu köyü tercih etmelerinin sebebi şehre yakın olması, havasının ve yerleşim yerinin güzel olmasıdır. Pandeminin ve 6 Şubat 2023'te yaşanan depremin de göçler üzerinde etkisi olmuştur.

Harita 4: Çınarlı Köyü konumu

Kaynak: Google Earth

Grafik 5: Yıllara göre Çınarlı Köyü nüfusu

Kaynak: TÜİK'ten elde edilen verilerle hazırlanmıştır.

Köyde köy hayırları ve mevlitler yapılmaktadır. Köyde yaşanan kültürel değişimleri köy muhtarı şu şekilde yorumlamaktadır:

“Ülke değişiyor, ister istemez sen de bulunduğun toplumda değişiyorsun. Yani şimdi eski adetler dediğimiz hiç bir tanesi var mı? Hiçbiri kalmadı. Değerler, kültürel değerler bana sorarsan kayboluyor yani. Dışarıdan gelen insan tabii ki mutlaka alışmak zorunda eğer sen bu köye yerleşiyorsan, köy hayatı şartlarını bilmek zorundasın. Köy hayatı şehir hayatı değil. Zaten bunu bir ayırmak lazım. Yani senin bulunduğun evin konumu, bahçesi sana şehir hayatını getirmiyor. Belki içerideki dar mekândaki alanda getiriyor ama sosyal yaşam alanında getirmiyor. Bir bakkala, bir kahveye, bir camiye gittiğin zaman yaşadığınız ortamda bu tür olumlu veya olumsuzluklarla karşılaşıyorsunuz. İster istemez karşılaşıyorsunuz” (Muhtar Yavuz Selim Kozak, kişisel görüşme, Kasım 2023).

Görsel 7: Çınarlı köyü köy meydanı

Köyün temel geçim kaynağı tarımdır. Zeytin, buğday, arpa, ayçiçeği ve nohut yetiştirilmektedir. Tarımsal sulama derin kuyulardan sağlanmaktadır. Hayvancılıkta küçükbaş hayvan tercih edilmektedir. Ulaşım yollarının eski olması ve otobüs seferlerinin sayısının az olması ulaşımın olumsuz yönlerindendir. Ulaşım genellikle bireysel araçlarla sağlanmaktadır. 2023 yılında kuraklık sebebiyle içme suyuna erişimde sıkıntı yaşanmıştır. Elektriğe erişimde sıkıntı yoktur fakat elektrik kesintileri çok sık yaşanmaktadır. Köyde konuk odası, köy camisi, köy kahvesi, düğün salonu, sağlık evi, anaokulu ve ilkokul bulunmaktadır. Dardanos'ta sosyal tesis, hark plajı, restoranlar, halk oyunları, Türk sanat müziği, halk müziği, el sanatları ve dikiş nakış kursları bulunmaktadır. Sosyal bilimler lisesi ve fen lisesi de köy sınırları içerisinde yer almaktadır. Köydeki evler incelendiğinde eski evlerin taş malzeme kullanılarak yapıldığı, günümüzdeki evlerin ise tuğlanın ve modern yöntemlerin kullanılarak inşa edildiği görülmektedir.

Görsel 8: Çınarlı köyünde geleneksel meskenlere bir örnek

Görsel 9: İnşası devam eden modern bir konut

Köydeki arazilere talep artmış ve arsa fiyatları çok fazla yükselmiştir. Bu konu ile ilgili köy muhtarının düşünceleri şu şekildedir:

“Valla çok, evet arsa fiyatları çok arttı. Maalesef yani şimdi burada en büyük de sıkıntı ne biliyor musunuz? Köylerde oturan nüfusların çok eskiden aile erkin sayısı çok. Tabii anne baba ölünce buralarda miras sayısı çoğalıyor, bunların içerisinde birisi almak istese alamıyor. Çünkü

neden? Fiyatlar çok yüksek. O yüzden sıkıntı çok, fiyatlar çok yükseldi. Şu anda burada alabileceğin 300 m² en az 2,5-3 milyon (TL). Ben 2015'te arsa aldım 363 m². Yarın desem ki 4 lira (4 milyon TL) 50 kişi alır. Ben burasını kaçta aldım 30 liraya aldım 2015'te 30.000 TL düşün yani fiyatını düşün” (Muhtar Yavuz Selim Kozak, kişisel görüşme, Kasım 2023).

“Çanakkale'nin gittikçe köyleri doğru yayıldığını düşünüyor musunuz?” sorusuna muhtarın cevabı şu şekildedir:

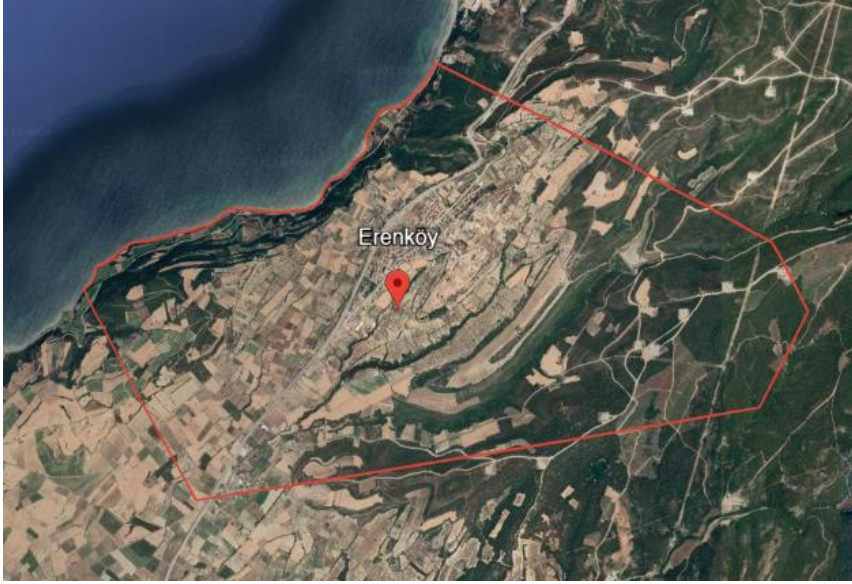
“Evet. Sebebi şehir yaşamının zorluklarından vatandaş biraz daha uzaklaşmak istiyor. Yani burada da belirli bir kesimden sonra hayatını kazanmış, parasını almış, emekli olmuş, artık yaşamlarının son zamanlarını iyi bir yerde, sakın bir yerde geçirmek istiyor” (Muhtar Yavuz Selim Kozak, kişisel görüşme, Kasım 2023).

Erenköy

Çanakkale merkeze uzaklığı yaklaşık 19 km olan Erenköy, Renköy olarak da bilinmektedir. 1947 yılında İntepe olarak değiştirilen köyün adı, 2010 yılında tekrar Erenköy olarak değiştirilmiştir. 5 Kasım 1991 tarihinde belediye statüsüne ulaşan Erenköy, 6030 sayılı kanun ile nüfusunun 2000'in altında kalması sebebiyle belediye statüsünden çıkarılmış, köye dönüşmüştür (RG, 08.11.1991 s. 21045; (RG, 06/12/2012, s. 28489). Erenköy'ün tarihi Troya'da bir kent olan Ophryneion (Ofrenion)'a dayanmaktadır. 1924 yılındaki mübadele ile birlikte Erenköy'de yaşayan Rumlar Yunanistan'a göç ederken, Balkanlardan gelen Türkler Erenköy'e yerleştirilmiştir (Altınoluk, 2021:99). Köyün TÜİK 2022 verilerine göre toplam nüfusu 1.654'tür. Zaman içerisinde çok fazla olmasa da köyden farklı illere göçler yaşanmıştır. Köyden yapılan göçler daha çok Çanakkale Merkez'e doğrudur. Köy dışarıdan çok fazla göç almaktadır. Göç eden kesim genellikle emeklilerden oluşmaktadır.

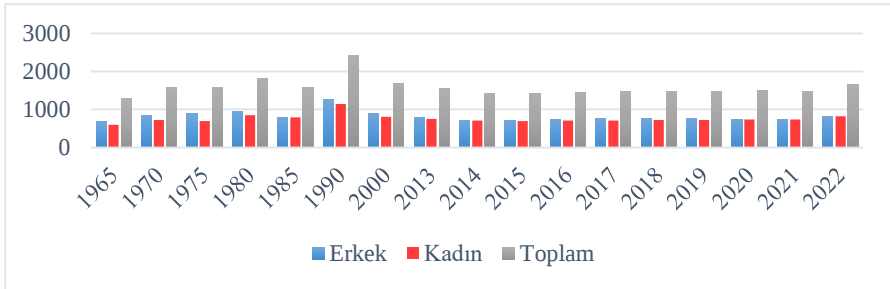
Köyün yaşam şartları köyü çekici kılmaktadır. Yaşanan göçlerin bir kısmı pandemiden kaynaklıdır.

Harita 5: Erenköy konumu

Kaynak: Google Earth

Grafik 6: Yıllara göre Erenköy nüfusu

Kaynak: TÜİK'ten elde edilen verilerle hazırlanmıştır.

Köye özgü kültürel etkinlikler bulunmamaktadır. Köyün belediye olduğu dönemlerde bağ bozumu şenlikleri yapılmaktaydı fakat günümüzde muhtarlığın bütçesinin buna yeterli olmaması sebebiyle şenlikler yapılamamaktadır. Kültürel yapıda meydana gelen değişimi ise köyün muhtarı şu şekilde açıklamıştır:

“Bu bizim yöremize ait bir değişim değil sadece. Bu genel bir değişim. Türkiye’de, dünyada bir değişim var ve bunu da bizim köyümüz yaşıyor. İnsanların birbirine davranışları, saygı anlayışları farklıydı, şimdi çok farklı. Şimdi mesela eskilerde 70-80 yaşında insanlarla oturun gençlere baktığında bizim gençliğimizde böyle değişti diyor. Şimdi bir genç babasının önünde sigara da içebilir bacak bacak üstüne de atabilir ama o yaşlı insanlar zamanında bu iş böyle değişti. Babasına görünmeye korkardı kahvelerde. Bu genel bir değişim” (Muhtar Bülent Bayat, kişisel görüşme, Kasım 2023).

Köyde yaşayanların büyük çoğunluğunu emekli kesim oluşturmaktadır. Köyde buğday, arpa, nohut, zeytin ve üzüm üretimi yapılmaktadır. Tarımsal sulama yoktur, kuru tarım yapılmaktadır. Hayvancılıkta büyükbaş hayvancılık tercih edilmektedir. Köyde turizm faaliyetleri de yapılmaktadır. Köyün ulaşım, elektriğe erişim ve iletişimle ilgili problemi bulunmamakla birlikte içme suyuna erişim sıkıntısı yaşanmaktadır. Problemin temel sebebi kuraklık, ikinci sebebi suyun uzak köyden Erenköy’e taşınmasıdır. Köyde köy kahvesi, köy camisi, anaokulu, ilkokul, ortaokul, sağlık ocağı, jandarma komutanlığı, restoranlar, canlı müziğin olduğu mekânlar, amfi tiyatro, otel, dikiş-nakış ve el sanatları kursları bulunmaktadır. Köyde bulunan eski evlerin inşasında genellikle taş malzemeler kullanılmıştır. Evler genellikle bir veya iki katlıdır. Günümüzde ise tuğlanın kullanıldığı, çok katlı betonarme yapılar inşa edilmektedir. TOKİ tarafından yapılan konutlar tünel kalıp sistemi ile, proje dâhilindeki cami ise konvansiyonel kalıp sistemi ile yapılmıştır¹¹.

¹¹ <https://www.toki.gov.tr/illere-gore-projeler/10550> (Erişim Tarihi: 30.11.2023).

Görsel 10: Taş malzeme kullanılarak yapılmış bir mesken

Görsel 11: Erenköy sınırları dahilinde tamamlanan TOKİ konutları

Görsel 12: TOKİ Camii ve İntepe Camii

Köyde arsalara olan talep artışına karşın talepleri karşılayacak kadar arsa bulunmamaktadır. Köy muhtarı arsa talepleri hakkında şu bilgileri vermiştir:

“Arsa talep çok yer yok. Köylünün elinde yer kalmadı sata sata. Yerler yabancılaştı, fiyatlar uçtu. 300 m² arsa 3,5-4 milyon (TL). Harmantepe’de 200-250.000 lira (TL) arsa satıyorlardı pandemi döneminde, şimdi 3 milyon 3,5 milyon (TL). Pandemiden sonra her şey uçtu gitti” (Muhtar Bülent Bayat, kişisel görüşme, Kasım 2023).

“Çanakkale’nin gittikçe köylere doğru yayıldığını düşünüyor musunuz?” sorusuna muhtarın cevabı şu şekildedir:

“Çanakkale’nin pandemide bayağı bir şey oldu. Yani köyler göç aldı, göç vermedi. Onun da sebebini biz pandemiye bağlıyoruz. Yani insanlar birbirinden uzak kalsın diye mi artık kalabalıktan kaçması için ciddi anlamda göç aldık yani. Yani rahatsız tabii ki oluyoruz. Neden? Şimdi mesela bu TOKİ’lerin buraya gelmemesi lazım. Yani TOKİ değil de oralara villa tipi yapılsaydı. Yani her türlü insan geldi. Köyümüzün şeyi bozuluyor yani” (Muhtar Bülent Bayat, kişisel görüşme, Kasım 2023).

SONUÇ

Yirminci yüzyılın ikinci yarısından itibaren kentsel alanlarda nüfusun artmasının yanında hemen hemen tüm kentlerin çevrelerine doğru büyük bir hızla büyüdüğü görülmektedir. Kentsel yayılmanın kırsal araziler üzerinde ekonomik, sosyal ve fiziksel anlamda birçok olumsuz etkisi bulunmaktadır. Kentsel yayılmadan en çok etkilenen alanlar kent çeperinde yer alan arazilerdir. Kent çeperinde yer alan arazilerin uygun fiyatlı olması ve kent merkezine ulaşımın kolay olması, bu arazilerin sanayi faaliyetleri için kuruluş yeri olarak tercih edilmesine ve konutların bu arazilere doğru kaymasına sebep olmaktadır. Kırsal özelliğe sahip bu araziler, kentsel yayılma ile kırsal özellikten uzaklaşarak kentsel özellikler kazanmaya

başlamıştır. Bu alanlarda tarım ve hayvancılık dışında yeni ekonomik faaliyetler gelişmeye başlamış, tarım arazileri konut inşasına açılmıştır. Bu alanlardaki konut tipleri de değişime uğramıştır. Kırsal özellikli yapıların yanında çok katlı binalar ve ikincil konutlar inşa edilmeye başlanmıştır. Bu değişimlerle birlikte sosyal yapı da değişime uğramıştır. Otomobile bağımlılık artmış, sanayi faaliyetlerinin de etkisiyle çevreye verilen zararlar artmıştır. Bunlar, verimli tarım arazilerinin yerleşime açılarak yok edilmesi, kırsal üretimin azalması ve zamanla sonlanması, kırsal yerleşimlerdeki mesken tiplerinin değişmesi, çevrenin kirletilmesi, altyapı sorunları ve doğal kaynaklarının verimli kullanılamamasıdır.

Çalışma alanındaki köylerin kent merkezine yakın olması, çok fazla göç almalarına sebep olmuştur. Göç eden kesim daha çok emeklilerden oluşmaktadır. Pandeminin yaşanan göçlerde büyük bir etkisi vardır. Yaşanan göçler köy kültürünün bozulmasına ve köyün yabancılaştırılmasına sebep olmuştur. Köylerde artık geleneksel mimari yerine modern mimari tercih edilmektedir. Köylerin temel geçim kaynakları tarım ve hayvancılıktır. Ulaşım, elektriğe erişim, iletişim ve haberleşme konusunda genel olarak bir problem yaşanmamaktadır. Kuraklık sebebiyle içme suyuna erişimde ve tarımsal sulamada sıkıntılar yaşanmaktadır. Köylerdeki arazilere olan taleplerde ve arazi fiyatlarında ciddi bir artışın yaşandığı görülmektedir.

KAYNAKÇA

Adana İlinde Seyhan ve Yüreğir Adıyla İki İlçe Kurulması Hakkında Kanun, (1986, 19 Haziran), Resmi Gazete, Sayı: 19139. <https://www.mevzuat.gov.tr/mevzuatmetin/1.5.3306.pdf> (Erişim Tarihi: 29.11.2023).

Akseki, H., ve Meşhur, M. Ç. (2013). Kentsel Yayılma Sonucu Yapılaşmaya Açılan Verimli Tarım Alanları: Konya Kenti Deneyimleri. *Megaron*, 8(3), 165-174.

Altınoluk, Ü. (2021). 1924 Mübadelesi Öncesinde ve Sonrasında Erenköy (Çanakkale) Yerleşiminin Morfolojisi ve Konut Tipolojisi Üzerine Ön Çıkarım. *Modular Journal*, 4(2), 98-110.

Anonim (2022). Tarım ve Orman Bakanlığı Çanakkale İl Müdürlüğü. 2017 Yılı Brifing Çanakkale İl Tarım ve Orman Müdürlüğü. <https://canakkale.tarimorman.gov.tr/Menu/17/Brifing> (Erişim Tarihi: 15.11.2023).

Bursa İli Merkezinde Osmangazi, Yıldırım ve Nilüfer Adıyla Üç İlçe Kurulması Hakkında Kanun (1987, 29 Kasım), Resmi Gazete, Sayı: 19500. <https://www.mevzuat.gov.tr/MevzuatMetin/1.5.3391.pdf> (Erişim Tarihi: 29.11.2023).

Büyük Şehir Belediyelerinin Yönetimi Hakkında Kanun Hükmünde Kararnamenin Değiştirilerek Kabulü Hakkında Kanun, (1984, 9 Temmuz), Resmi Gazete, Sayı: 18453. https://www5.tbmm.gov.tr/tutanaklar/KANUNLAR_KARARLAR/kanuntbmmc067/kanuntbmmc067/kanuntbmmc06703030.pdf (Erişim Tarihi: 29.11.2023).

Büyükşehir Belediyesi Kanunu, (2004, 23 Temmuz), Resmi Gazete, Sayı: 25531. <https://www.mevzuat.gov.tr/mevzuat?MevzuatNo=5216&MevzuatTur=1&MevzuatTertip=5> (Erişim Tarihi: 29.11.2023).

Çavuş, C. Z., ve Uysal Başaran, A. (2018). Çanakkale’de Kentsel Gelişme, Yayılma ve Kırsal Alanlarla Etkileşim. *Planlama Dergisi*, 28 (Ek 1), 105-117.

Gaziantep İli Merkezinde Şehitkamil ve Şahinbey Adıyla İki İlçe Kurulması Hakkında Kanun (1987, 27 Haziran), Resmi Gazete, Sayı: 19500.
<https://www.mevzuat.gov.tr/MevzuatMetin/1.5.3398.pdf> (Erişim Tarihi: 29.11.2023).

Google. *Google Earth*. <https://earth.google.com> (Erişim Tarihi: 08.12.2023).

Günay, D. (2002). Sanayi ve Sanayi Tarihi. Mimar ve Mühendis Dergisi, (31), 8-14.

Hazar, D. (2017). Kır-Kent Çeperine Ekolojik Yaklaşım. *Şehir & Toplum*, (7), 135-142.

Kayseri İl Merkezinde Melikgazi ve Kocasinan Adıyla İki İlçe Kurulması Hakkında Kanun, (1988, 14 Aralık), Resmi Gazete, Sayı: 20019.
<https://www.mevzuat.gov.tr/MevzuatMetin/1.5.3508.pdf> (Erişim Tarihi: 29.11.2023).

Keleş, R. (1995). Kentleşme ve Türkçe. *Dilbilim Araştırmaları Dergisi*, (6), 1-5.

Konya İli Merkezinde Karatay, Selçuklu ve Meram Adıyla Üç İlçe Kurulması Hakkında Kanun (1987, 27 Haziran), Resmi Gazete, Sayı: 19500.
<https://www.mevzuat.gov.tr/mevzuatmetin/1.5.3399.pdf> (Erişim Tarihi: 29.11.2023).

On Üç İlde Büyükşehir Belediyesi Ve Yirmi Altı İlçe Kurulması İle Bazı Kanun Ve Kanun Hükmünde Kararnamelerde Değişiklik Yapılmasına Dair Kanun, (2012, 6 Haziran), Resmi Gazete, Sayı: 28489.
<https://www.resmigazete.gov.tr/eskiler/2012/12/20121206-1.htm> (Erişim Tarihi: 29.11.2023).

On Üç İlde Büyükşehir Belediyesi ve Yirmi Altı İlçe Kurulması İle Bazı Kanun Ve Kanun Hükmünde Kararnamelerde Değişiklik Yapılmasına Dair Kanunda Değişiklik Yapılması Hakkında Kanun, (2013, 22 Mart), Resmi Gazete, Sayı: 28595. <https://www.resmigazete.gov.tr/eskiler/2013/03/20130322-2.htm> (Erişim Tarihi: 29.11.2023).

Our World in Data. (2023). <https://ourworldindata.org/urbanization#what-share-of-people-will-live-in-urban-areas-in-the-future> (Erişim Tarihi: 07.11.2023).

Sakarya İlinde Büyük Şehir Belediyesi Kurulması Hakkında Kanun Hükmünde Kararname, (2000, 29 Kasım), Resmi Gazete, Sayı: 23985. <https://www.mevzuat.gov.tr/MevzuatMetin/4.5.593.pdf> (Erişim Tarihi: 29.11.2023).

Uzman Erbaş Kanununun Ban Maddeleri ile Ordu Yardımlaşma Kurumu Kanununun 17'nci Maddesinde Değişiklik Yapılması Hakkında Kanun Hükmünde Kararname, (1991, 8 Kasım), Resmi Gazete, Sayı: 21045. <https://www.resmigazete.gov.tr/arsiv/21045.pdf> (Erişim Tarihi: 30.11.2023).

Uzunkaya, S. Ş. (2019). İkinci Dünya Savaşı Sonrasında Türkiye Ekonomisi ve Marshall Planının Ekonomiye Etkileri. *Ekonomi İşletme ve Maliye Araştırmaları Dergisi*, 1(3), 176-185.

Tekeli, İ. (2011). *Kent, Kentli Hakları, Kentleşme ve Kentsel Dönüşüm Yazıları*. İstanbul: Tarih Vakfı Yurt Yayınları.

Toplu Konut Dairesi Başkanlığı (TOKİ). <https://www.toki.gov.tr/illere-gore-projeler/10550> (Erişim Tarihi: 30.11.2023).

Türkiye İstatistik Kurumu (TÜİK). (2023). <https://data.tuik.gov.tr/Kategori/GetKategori?p=nufus-ve-demografi-109&dil=1> (Erişim Tarihi: 18.11.2023).

Yedi İlde Büyükşehir Belediyesi Kurulması Hakkında
Kanun Hükmünde Kararname, (1993, 9 Eylül), Resmi Gazete, Sayı:
21693. <https://www.mevzuat.gov.tr/mevzuatmetin/4.5.504.pdf>
(Erişim Tarihi: 29.11.2023).

BÖLÜM VI

Ardahan İlinde Arazi Kullanımı

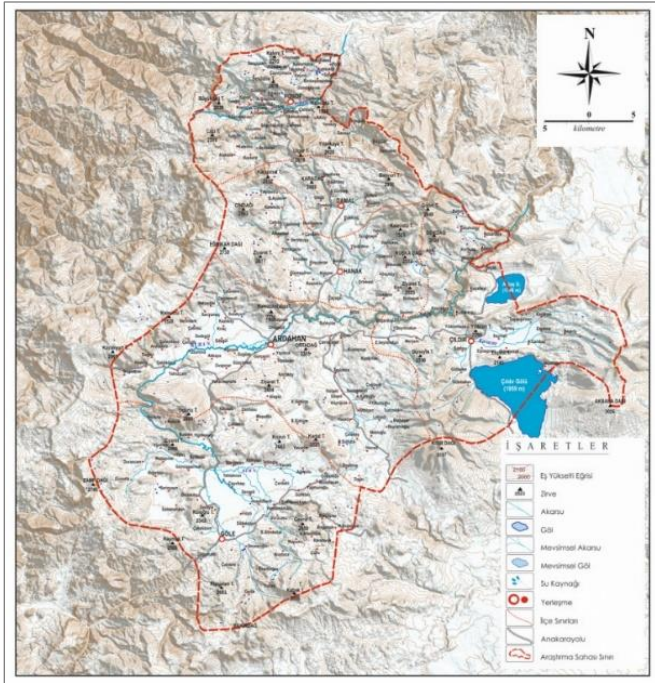
Cemal SEVİNDİ¹

Giriş

Günümüzdeki ve yakın geçmişteki arazi örtüsü değişikliklerinin çoğu insan eylemlerinden kaynaklanmaktadır. İnsan ve doğa arasındaki ilişkileri ve etkileşimleri daha iyi anlamak; kaynakları daha iyi yönetmek ve kullanmak için arazi örtüsü (land cover) ve arazi kullanımdaki (land use) değişimlerin yakından izlenmesi gerekir. Doğru sonuçlara ulaşmak için değişikliklerin çok zamanlı veri kümeleri üzerinden, niceliksel olarak analiz edilmesi gereklidir. Bu çalışma kapsamında, Ardahan ilinde arazi kullanımı ve arazi kullanımındaki değişimler belirlenmeye çalışılmıştır. Araştırma sahası olarak Ardahan'ın seçilmesinde, ilin Gürcistan ve Ermenistan ile sınır komşuluğunun bulunması etkili olmuştur.

¹ Dr. Öğr. Üyesi, Atatürk Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Coğrafya Bölümü, csevindi@atauni.edu.tr, ORCID: 0000-0002-4252-887X

dağından (3197 metre) oluşmakta olup; ilin Kars ve Erzurum arasındaki doğal sınırır. Ardahan'ı batı-kuzeybatıdan çevreleyen dağ dizisi, aynı zamanda Doğu Karadeniz Dağları'nın iç sırasını oluşturan Yalnızçam Dağları (3165 m) olup, ilin Artvin ile doğal sınırır. Hemen her yönden dağlık kütlelerle çevrelenmiş ilin merkezi kesimlerine doğru yüksek platolar, depresyonlar ve bu morfolojik üniteleri birbirine bağlayan vadiler gelişmiştir (Şekil 2). Yörede tektonik hareketlerin neden olduğu blok hareketleri ile çöken kesimler depresyonları, yükselen kesimler ise dağlık alanları meydana getirmiştir. Sonuç olarak sahanın morfolojik açıdan şekillenmesindeki en önemli etken tektonik hareketlerdir. Tektonizma aynı zamanda volkanik etkinliklere de hız kazandırmış, kırık hatları boyunca çıkan lavlar plato yüzeylerinin gelişmesine katkı sağlarken, merkezi erüpsiyonlar volkanik dağlara yükselti kazandırmıştır (Koçman, 1979; Baykal, 1950; Daşkan, 2021).

Şekil 2. Araştırma Sahasının Topoğrafya Haritası

Ardahan meteoroloji istasyonu (1827 m) verilerine göre yıllık ortalama sıcaklık 3.8°C'dir. Yıllık ortalama sıcaklık en düşük değeri -11.2°C ile ocak ayında inerken en yüksek ortalama 16.3°C ile temmuz ayında belirlenmektedir. Saha mutlak minimum sıcaklıklar yılın tamamında eksi değerler göstermekte olup, en düşük değer Ocak ayında (-39.8°C) belirlenmiştir. Mutlak maksimum sıcaklıklar kış aylarında düşük değerler gösterse de Temmuz ayında 35°C'ye kadar çıkabilmektedir. Ardahan'da yılın 181 gün donlu geçmekte olup, don olayı yılın tüm aylarında görülebilmektedir. Gerek ortalama ve gerekse de ekstrem sıcaklıklar arasındaki yüksek amplitüd değerleri, düşük yaz sıcaklıkları, belirgin yaşanmayan geçiş mevsimleri, sahada karasal termik rejimin etkili olduğuna işaret etmektedir (Ardel vd.1969). Ardahan istasyonunda ortalama yıllık toplam 552 mm yağış kaydedilmektedir. Yağışın %40.7'si yazın, %29.9'u ilkbaharda, %18.1'i sonbaharda ve %11.3'ü kışın düşmektedir. Yaz yağışlarındaki artışın temelinde konveksiyon kökenli yağışların olması sahada kontinental (karasal) yağış rejiminin etkili olduğuna işaret eder (Erinç, 1984).

Araştırma sahası hidrografik açıdan Aras nehri havzası içerisinde kalır. Havzanın en önemli akarsuyu Kura nehri, kuzeydeki kollarından Posof çayı ile Ahıska yakınlarında (Gürcistan) birleştikten sonra, güney yönünde akışını sürdürerek Sabirabad rayonunda (Azerbaycan) Aras nehrine karıştıktan sonra Hazar denizine dökülür. İlin güneydoğusunda, Çıldır-Arpaçay (Kars) ilçe sınırındaki Çıldır gölü deniz seviyesinden 1959 metre yükseltide yer almaktadır. Kısır ve Akbaba dağları arasına yerleşmiş olan tektonik kökenli gölün yüzölçümü 124,3 km²'dir (Lahn,1949).

Ardahan ilinde doğal bitki örtüsünün yayılış düzeni incelendiğinde, depresyonlarda dâhil olmak üzere 2100 m'ye kadar çayır-step bitkileri izlenirken; 2100 ila 2700 m yükselti kademesinde, beşeri etkiler sonucu sahaya yerleşmiş antropojen step türleri yer almaktadır. Sahada 2700 m'nin üzerindeki alanlarda subalpin-alpin bitkileri gelişme imkânını bulmuştur. Genel olarak yükseltinin fazla olduğu araştırma sahasında ağaç topluluklarına hemen her yükseltide rastlamak mümkündür. Bununla beraber en iyi

gelişim 1800-2600 m yükselti kademesinde tespit edilmektedir (Koçman,1993).

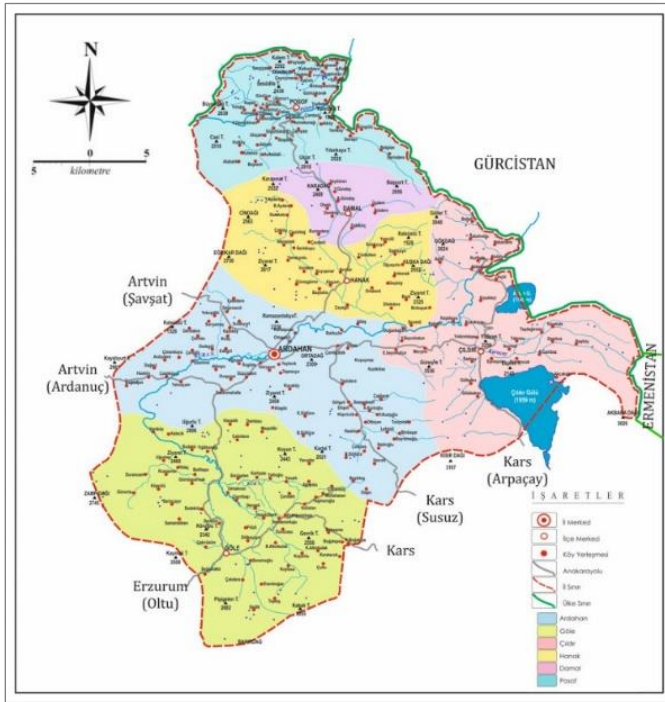
Çalışma sahasında iyi gelişmiş profil özelliğine sahip zonal topraklar drenajın iyi, topografik eğimin düşük olduğu alanlarda izlenmektedir. Bu grupta yer alan çernezyomlar genelde 1800-2200 m yükselti basamağında yayılım gösterir. Yağış koşullarıyla bağlantılı olarak, A-B-C horizonları mevcut olan çernezyom toprakları üzerinde boylanmış çayır örtüsü gelişmiştir. Sahadaki kestane renkli topraklar ise genel olarak yarı kurak sıcaklık ve yağış koşullarını temsil etmektedir. Kestane renkli topraklar, genelde 1500-2100 m yükselti kademesindeki plato yüzeyleri üzerinde gelişmiştir. Ardahan'da azonal grubunda yer alan alüviyal topraklar Aradahan, Göle ve Çıldır ovalarında akarsu vadileri boyunca yüzeylenmektedir. Kolüviyal topraklar eğimli yüzeylerin etek kesimlerinde, hidromorfik alüviyal topraklar ise bataklık alanlar ile terkedilmiş mendereslerde izlenmektedir. Sahadaki litozolik topraklar (iskelet) dağlık ve tepelik alanlarda eğimin arttığı kesimlerde ortaya çıkmaktadır. Araştırma sahasında ayrıca yükseltinin 2500-2600 m'yi aştığı kesimlerde yüksek dağ-çayır toprakları mevcut olup, üzerinde subalpin-alpin çayır toplulukları gelişmiştir (Toprak-Su, 1975; Atalay, 1986; Koçman, 1979).

Türkiye İstatistik Kurumu'nun 2022 yılı verilerine göre Ardahan İli'nin nüfusu 92481'dir. Bu nüfusun %63'ü (58276) şehir ve %37'si (34205) ise köylerde belirlenmiş olup, il genelinde en fazla nüfus sırasıyla Ardahan Merkez, Göle, Çıldır, Hanak, Posof ve Damal ilçelerinde yaşamaktadır (Tablo 1). Ardahan'da ilçelere göre aritmetik nüfus yoğunluğu incelendiğinde, en fazla yoğunluk 33 km²/kişi ile Ardahan merkez ilçede, en düşük yoğunluk 8.8 km²/kişi ile Çıldır ilçesinde tespit edilmiştir. İçişleri Bakanlığı'nın 2023 yılı Türkiye Mülki İdare Bölümleri Envanteri'ne göre Merkez ilçede 62, Göle'de 49, Çıldır'da 34, Damal'da 7, Hanak'ta 26, Posof'ta 48 köy yerleşmesi bulunmaktadır (Şekil 3).

Tablo 1. Ardahan İli'nde Nüfus ve Nüfus Yoğunluklarının İlçelere Dağılımı (2022).

İLÇELER	NÜFUS1				Yüzölçü2 km2	%	Nüfus Yoğunluğu km2/kişi
	Şehir	Köy	Toplam	%			
Ardahan	23295	18377	41672	45,1	1261	25,6	33,0
Göle	17247	5653	22900	24,8	1290	26,1	17,8
Çıldır	6172	2521	8693	9,4	988	20,0	8,8
Hanak	5235	2819	8054	8,7	647	13,1	12,4
Posof	4233	2063	6296	6,8	583	11,8	10,8
Damal	2094	2772	4866	5,3	165	3,3	29,5
Toplam	58276	34205	92481	100	4934	100	18,7

Kaynak: 1TÜİK, 2023; 2HGM, 2023.

Şekil 3. Ardahan İli'nin İdari Haritası.

Materyal ve Yöntem

Ardahan ilinde arazi kullanımını ve değişimleri belirlemek üzere kullanılabilecek özelliklere sahip iki resmi kaynak bulunmaktadır. Bunlar Toprak-Su Genel Müdürlüğü tarafından 1975 yılında yayınlanmış Kars İli Toprak Kaynağı Envanter Raporu (veriler 1972 yılına aittir) ve diğeri 1998 yılında Köy Hizmetleri Genel Müdürlüğü tarafından yayınlanmış Kars İli Arazi Varlığı'dır (veriler 1984 yılına aittir). Ardahan 1926-1992 yılları arasında Kars İli'ne bağlı bir ilçe olduğu için, her iki kaynakta veriler ilçe bazında listelenerek haritalanmıştır. Dolayısıyla bu çalışma kapsamında iki rapora ait 1:100.000 ölçekli haritalar sayısallaştırılıp, güncel Ardahan il sınırları esas alınarak arazi kullanım türüne göre yeniden hesaplanmıştır (Tablo 2). Elde edilen bulgulara göre Ardahan İli'nde 1984 yılında toplam yüzölçümün %66'sı çayır ve meralardan, %20.2'si kuru tarım arazilerinden, %6.7'si orman, %1.4'ü ise açık su yüzeylerinden oluşmaktadır.

Ağırlıklı olarak saha etüdlerine dayalı hazırlanan 1972 ve 1984 verileri, halen elimizdeki en güvenilir kayıtlar olmakla beraber düzenli periyotlarla veri üretilmemiş olması önemli bir sorundur. Geleneksel yöntemlerin ayrıca süre, maliyet ve işgücü açısından da önemli dezavantajları bulunmaktadır. Oysa arazi yüzey örtüsü ve arazi kullanımı, çok kısa sürelerde değişime uğrayabilmektedir. Dolayısıyla arazi örtüsü ve değişimleri daha hızlı belirleyebilen sistemlerin kullanılması günümüzde bir zorunluluktur.

Gıda Tarım ve Hayvancılık Bakanlığı 2001 yılında TÜİK tarafından başlanan Corine projesini 2005 yılında devralmış olup, halen devam sürdürmektedir. Corine projesi, tüm Avrupa kıtasında Avrupa Çevre Ajansı (AÇA) tarafından belirlenen arazi örtüsü sınıflandırması doğrultusunda, uydu görüntüleri üzerinden bilgisayar destekli görsel yorumlama metodu ile 1/100.000 ölçekte arazi örtüsü haritalarının üretilmesi faaliyetlerini kapsamaktadır (Sevindi,2022). Gıda Tarım ve Hayvancılık Bakanlığı, Bilgi İşlem Dairesi Başkanlığı Coğrafi Bilgi Sistemleri Koordinatörlüğü tarafından Corine 1990, 2000, 2006, 2012, 2018 yılları arazi örtüsü

haritaları hazırlanmıştır (Tarım ve Orman Bakanlığı, 2023) (Tablo 3).

Tablo 2. Ardahan İli'nde 1972 ve 1984 yıllarında Arazi Kullanımı.

ARAZİ KULLANIMI	1972 ¹		1984 ²	
	Alan (ha)	%	Alan (ha)	%
Kuru Tarım (Nadaslı)	48754	9,9	175947	35,7
Kuru Tarım (Nadassız)	0	0,0	69	0,0
Sulu Tarım	435	0,1	2077	0,4
Yetersiz Sulu Tarım	0	0,0	294	0,1
Bağ-Bahçe	114	0,0	133	0,0
Çayır	60823	12,3	169478	34,3
Mera	315684	64,0	79892	16,2
Orman	33761	6,8	32994	6,7
Fundalık	2484	0,5	2692	0,5
Yerleşim	8023	1,6	12562	2,5
Diğer Arazi	14529	2,9	10112	2,0
Su Yüzeyi	8793	1,8	7150	1,4
TOPLAM	493.400	100	493.400	100

Kaynak: ¹Toprak-Su (1975), ²Köy Hizmetleri (1998) arazi varlığı haritaları üzerinden yapılan ölçümler ile belirlenmiştir.

Tablo 3. Corine Arazi Örtüsü Sınıfları (2023).

I. SEVİYE	II. SEVİYE	III. SEVİYE	IV. SEVİYE
1. Yapay Bölgeler	11. Şehir Yapısı	111. Sürekli Şehir Yapısı	1121. Sürekliliği Olmayan Kursal Yerleşim Alanları
		112. Süreksiz Şehir Yapısı	1122. Sürekliliği Olmayan Yerleşim Alanları
	12. Endüstri, Ticaret ve Ulaşım Birimleri	121. Endüstriyel ve Ticari Birimler	
		122. Karayolları, Demiryolları ve İlgili Alanlar	
		123. Limanlar	
		124. Havaalanları	
	13. Maden Ocağı, Boşaltım ve İnşaat Sahaları	131. Maden Çıkarım Sahaları	
132. Boşaltım Sahaları			
14. Yapay, Tarımsal Olmayan Alanlar	133. İnşaat Sahaları		
	141. Yeşil Şehir Alanları		
		142. Spor ve Eğlence Alanları	
2. Tarımsal Alanlar	21. Ekilebilir Alanlar	211. Sulanmayan Ekilebilir Alanlar	2111. Sulanmayan Ekilebilir Alanlar
		212. Sürekli Sulanan Alanlar	2112. Sulanmayan Ekilebilir Alanlar İçinde Sera Alanları
			2121. Sürekli Sulanan Alanlar
		2122. Sürekli Sulanan Alanlar İçinde Sera Alanları	
		213. Pırınç Tarlaları	
		221. Bağlar	
	22. Sürekli Ürünler	222. Meyve ağacı ve meyve plantasyonları	2221. Sulanmayan Meyve Alanları
			2222. Sulanan Meyve Alanları
	23. Meralar	223. Zeytinlikler	
		231. Mera Alanları	
	24. Karışık Tarımsal Alanlar	241. Sürekli Ürünlerle Birlikte Bulunan Senelik Ürünler	
		242. Karmaşık Yetiştirme Modelleri	2421. Sulanmayan Karışık Tarım Alanları
243. Doğal Bitki Örtüsü ile Karışık Tarım Alanları		2422. Sulanan Karışık Tarım Alanları	
244. Tarımsal Orman Alanları			
3. Orman ve Yarı Doğal Alanlar	31. Ormanlar	311. Geniş Yapraklı Ormanlar	
		312. İğne Yapraklı Ormanlar	
		313. Karışık Ormanlar	
	32. Maki veya Otsu Bitkiler	321. Doğal Çayırliklar	
		322. Fundalık	
		323. Sklerofil Bitki Örtüsü	
		324. Bitki Değişim Alanları	
		331. Sahiller, Kumsallar, Kumluklar	
	33. Bitki Örtüsü Az ya da Olmayan Alanlar	332. Çıplak kaya	3321. Çıplak Kayalık
			3322. Tuz İçeriği Yüksek Çıplak Kayalık
		333. Seyrek Bitki Alanları	
		334. Yanmış Alanları	
4. Sulak Alanlar	41. İç Sulak Alanlar	335. Kalıcı Kar	
		411. Bataklıklar	
	42. Kıyısız Sulak Alanlar	412. Turbalkıklar	
		421. Tuz Bataklığı	
	422. Tuzlalar		
5. Su Kütelleri	51. Karasal Sular	511. Su Yolları	
		512. Su Kütelleri	
	52. Deniz Suları	521. Kıyı Lagünleri	
		522. Nehir Ağuzları, Deltalar	
	523. Denizler		

Kaynak: (Landcopernicus, 2023; Tarım ve Orman Bakanlığı, 2023).

Bulgular

Ardahan'da Arazi Kullanımı

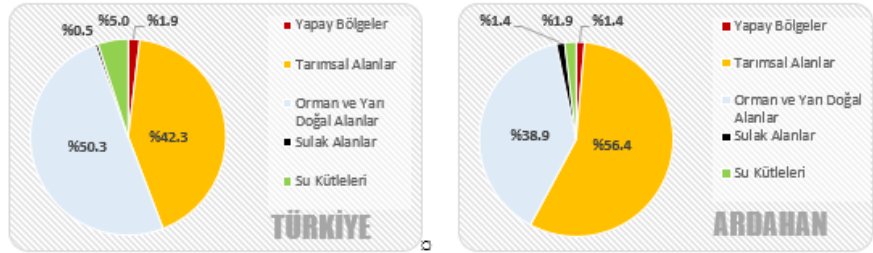
Corine arazi verilerinin I.seviyesi genel değerlendirmeye yönelik 5 alt arazi sınıfından meydana gelir. 2018 yılı arazi örtüsü verilerine göre Ardahan topraklarının %56.5'i tarım alanlarından meydana gelmektedir. Aynı yıl Türkiye'de tarım arazilerinin

%42.3'lük paya sahip olduğu görülmektedir (Yılmaz, 2022). Diğer taraftan orman ve yarı doğal Türkiye genelinde %50.3'lük paya sahipken, bu arazi sınıfının Ardahan ilindeki oranı %38.9'dur. İlin sulak alanları ülke ortalamasının üzerinde değere sahipken, su kütleleri %1.9'luk seviyede kalmıştır (Tablo 4, Grafik 1).

Tablo 4. Türkiye'de ve Ardahan'da Arazi Kullanımı (Corine I. Seviye, 2018).

ARAZİ KULLANIMI Corine I. Seviye	Türkiye		Ardahan		Fark %
	Alan (ha)	%	Alan (ha)	%	
Yapay Bölgeler	1565407	1,9	6904	1,4	-0,5
Tarımsal Alanlar	34079355	42,3	278133	56,5	14,2
Orman ve Yarı Doğal Alanlar	40564303	50,3	191314	38,9	-11,4
Sulak Alanlar	413787	0,5	6877	1,4	0,9
Su Kütleleri	4013669	5,0	9222	1,9	-3,1
TOPLAM	80636521	100,0	492449	100,0	

Kaynak: (Tarım ve Orman Bakanlığı, 2023).

Grafik 1. Türkiye'de ve Ardahan'da Arazi Kullanımı

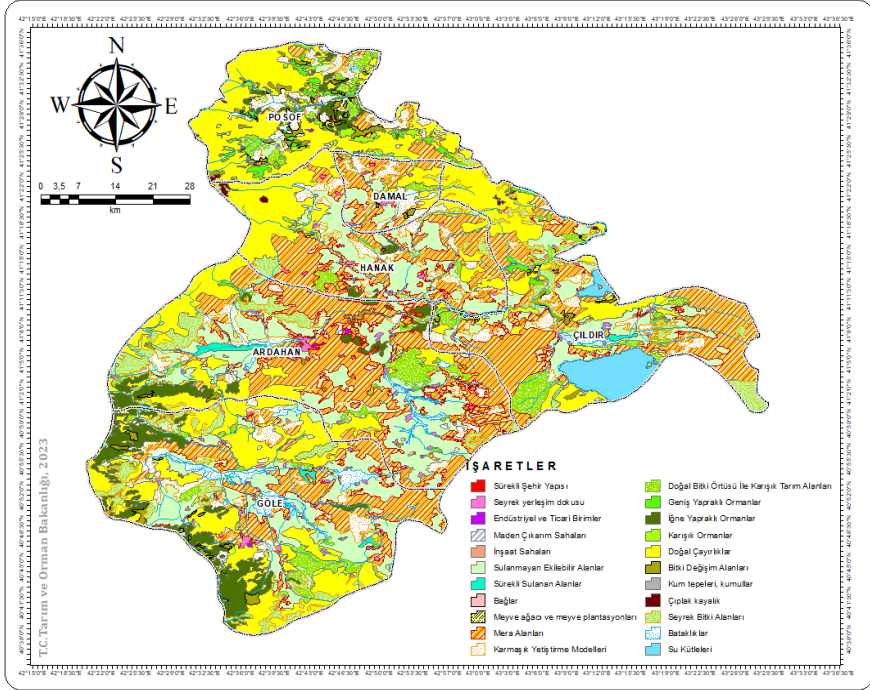
Corine II. seviye arazi sınıflandırması 15 alt gruptan meydana gelmektedir. 2018 yılında Ardahan'da tespit edilen en geniş arazi örtüsü türleri %26.2 ile çalı ve otsu bitki yayılış alanları, %25 ile meralar, %19.4'lük payı ile ekilebilir arazilerdir. Özellikle mera arazilerinin Türkiye ortalamasının (%2.5) 10 kat üzerinde olması hayvancılık ekonomisi açısından Ardahan ilindeki önemli bir potansiyele işaret etmektedir (Yılmaz, 2020; Zaman, 2007). Ekilebilir arazilerin ve karasal suların, ülke ortalamasına yakın

değerlerde olması; bitki örtüsünden yoksun yüzeylerin ülke ortalamasının yarısı kadar belirlenmesi olumlu göstergelerdir (Tablo 5, Şekil 4).

Tablo 5. Türkiye’de ve Ardahan’da Arazi Kullanımı (Corine II. Seviye, 2018).

ARAZİ KULLANIMI		Türkiye		Ardahan	
<i>Corine I. Seviye</i>	<i>Corine II. Seviye</i>	Alan (ha)	%	Alan (ha)	%
Yapay Bölgeler	Şehir Yapısı	984198,9	1,2	6099,8	1,2
	Endüstri, Ticaret ve Ulaşım Birim	303140,7	0,4	352,6	0,1
	Maden Ocağı, Boşaltım ve İnşaat Sahaları	223254,1	0,3	451,6	0,1
	Yapay, Tarımsal Olmayan Alanlar	54813,3	0,1	-	-
Tarımsal Alanlar	Ekilebilir Alanlar	18660824,3	23,1	95646	19,4
	Sürekli Ürünler	2034574,9	2,4	79,3	0,0
	Meralar	2009092,5	2,5	123157,1	25,0
	Karışık Tarımsal Alanlar	11374863,1	14,1	59250,3	12,0
Orman ve Yarı Doğal Alanlar	Ormanlar	11525788,2	14,3	30522,4	6,2
	Maki, Çalı veya Otsu Bitkiler	17702965,5	22,0	128943,5	26,2
	Bitki Örtüsü Az ya da Olmayan Alanlar	11335549,8	14,0	31847,9	6,5
Sulak Alanlar	İç Sulak Alanlar	207571,4	0,3	6877	1,4
	Kıyısız Sulak Alanlar	206215,6	0,3	-	-
Su Kütleleri	Karasal Sular	1374373,0	1,7	9221,8	1,9
	Deniz Suları	2639295,6	3,3	-	-
TOPLAM		80636520,9	1000	100	100

Kaynak: (Tarım ve Orman Bakanlığı, 2023).

Şekil 4. Ardahan İli'nde Arazi Kullanımı (2018).

İlçelere Göre Arazi Kullanımı

Ardahan İli idari sınırları dâhilindeki Ardahan Merkez 126.100 ha, Göle 129.000 ha, Çıldır 98.800, Hanak 64.700 ha, Posof 58.300 ha ve Damal 16.500 ha izdüşüm alana sahiptir. Ardahan merkez ilçesi arazisinin %32.5'i mera, %25.5'i sulanmayan ekilebilir alanlar ve %15.2'si doğal çayırliklardan oluşmaktadır. İlçedeki meralar Ardahan şehrinin batısında kuzey-güney yönlü kesintisiz bir dağılım gösterir. İlçede sulamalı araziler Ardahan ovasında Kura nehri boyunca dar bir şerit halinde izlenmektedir. Sulamasız ekilebilir araziler ise Hasköy çevresinde ve Kura vadisi boyunca yoğunluk kazanmaktadır (Tablo 6).

İlin en düşük yüzölçümüne sahip ilçesi Damal'da dağlık alanlar fazlalığı nedeniyle yükselti ortalama 2100-2800 metreler arasında değişmektedir. Bu durum ilçede meraların %33.9'luk paya

sahip olmasının temel nedenidir. Genel olarak Damal ilçe merkezinin batısında meralar, doğusunda ise doğal çayırliklar geniş yayılış gösterir. İlçedeki sulanamayan tarım alanları vadileri takiben uzanmaktadır.

Ardahan'ın güneybatı bölümünde yer alan Göle ilçesi, yüzölçümü bakımından ilin en büyük ilçesidir. İlçe güney-güneydoğudan yükseltisi 3000 metreyi aşan dağlık kütlelerle çevrelenmiş durumdadır. Göle ovasında 2000 metre civarındaki yükselti, kuzeyde Ardahan merkez ilçe sınırındaki Uğurlu dağında 2807 metreye çıkmaktadır. İlçe topraklarının %3.5'ini oluşturan bataklıklar, ovanın düşük eğimli merkezi kesimlerinde Nağırtel ve Şokunun derelerinin, Kura nehrine kavuşum kesimlerinde izlenmektedir. Bataklık sahalar sulanmayan tarım arazileriyle çevrelenmiş durumdadır. Ovanın dağlık kesimlere doğru doğal çayırliklar ve mera arazilerinin yayılımı artmaktadır. İlçe yüzölçümü içerisinde yaklaşık %11'lik paya sahip olan ve iğne yapraklılarla temsil edilen ormanlar, batıda Yanlızçam ve güneybatıda Allahuekber dağları boyunca izlenmektedir.

Tablo 6. Ardahan Merkez İlçe, Damal ve Göle’de 2018 Yılı Arazi Kullanımı (Corine III-IV. Seviye).

ARAZİ KULLANIMI III.-IV. Seviye	MERKEZ İLÇE		DAMAL		GÖLE	
	Alan (ha)	%	Alan (ha)	%	Alan (ha)	%
Mera Alanları	40930,3	32,5	5602,4	33,9	23388,4	18,1
Sulanmayan Ekilebilir Alanlar	32058,6	25,5	3291,6	19,9	26851,4	20,8
Doğal Çayırliklar	18910,6	15,2	2540,3	15,4	33969,5	26,3
Seyrek Bitki Alanları	9401,5	7,5	506,0	3,1	8349,0	6,5
Sulanmayan Karışık Tarım Alanları	7058,5	5,6	3452,6	20,9	8290,3	6,4
İğne Yapraklı Ormanlar	6564,6	5,2	0,0	0,0	14006,8	10,9
Doğal Bitki Örtüsü İle Karışık Tarım Alanları	5379,8	4,3	442,6	2,7	5131,5	4,0
Sürekliliği Olmayan Yerleşim Alanları	1476,4	1,2	401,7	2,4	1754,4	1,4
Bataklıklar	1440,6	1,1	0,0	0,0	4539,2	3,5
Sürekli Sulanan Alanlar	1006,0	0,8	0,0	0,0	626,1	0,5
Bitki Değişim Alanları	684,6	0,5	174,9	1,1	1745,5	1,4
Sürekliliği Olmayan Kırsal Yerleşim Alanları	441,3	0,4	0,0	0,0	225,3	0,2
Geniş Yapraklı Ormanlar	179,3	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0
Endüstriyel ve Ticari Birimler	149,5	0,1	0,0	0,0	63,2	0,1
İnşaat Sahaları	78,7	0,1	0,0	0,0	0,0	0,0
Sürekli Şehir Yapısı	55,4	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0
Çıplak Kayalık	55,2	0,0	60,7	0,4	0,0	0,0
Maden Çıkarım Sahaları	36,7	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0
Karışık Ormanlar	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0
Sulanan Karışık Tarım Alanları	0,0	0,0	37,1	0,2	112,5	0,1
Sahiller, Kumsallar, Kumluklar	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0
Üzüm Bağları	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0
Su Kütleleri	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0
Sulanmayan Meyve Alanları	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0
TOPLAM	125907,5	100	16509,9	100,0	129052,9	100

Kaynak: (Tarım ve Orman Bakanlığı, 2023).

Doğu, batı ve kuzeybatıdan yükseltisi 2900 metreyi bulan dağlık alanlarla çevrelenmiş Hanak ilçesinde, en düşük yükseltiler Çotsuyu çayı boyunca (1830 m) belirlenmektedir. Kura nehrinin önemli kollarından olan Çotsuyu, kaynağını doğuda Keldağ ve Ahşen, kuzeyde Ilgar, batıda Eğrikar dağlarından aldıktan sonra kuzey-güney yönünde akışını sürdürür ve Doğankaya köyü yakınlarına Kura nehrine katılır. Hanak'ta ilçe arazilerinin %29.5'ini oluşturan meralar, ilçe merkezinin batısındaki Persokıran tepe (2640 m) çevresinde yoğunlaşmaktadır. %26.1'lik paya sahip doğal çayırliklar ise kuzeybatıda Eğrikar dağı çevresinde kesintisiz bir yüzey oluşturmaktadır.

İlin kuzey bölümünde yer alan Posof ilçesi, güneydeki Damal ve Hanak ilçelerinden 2918 metre yükseltiye sahip Ilgar dağı ile ayrılmaktadır. İlçe batıda Göze dağı ile Artvin'nden, kuzeyde yükseltisi 2300 metreyi bulan tepelik alanlar ile Gürcistan'dan ayrılmaktadır. Bu dağlık alanlar arasına yerleşmiş Posof çayı vadisinde yükselti 1580 metre kadardır. Dağların uzanış doğrultusuna uygun olarak batı-doğu yönlü akış gösteren Posof çayının en önemli kolları Kırmızı, Nahergev ve Kıрма çaylarıdır. Posof'taki doğal çayırlik araziler %51.4 orana sahip olup, ilçeyi güney-batı ve kuzeybatıdan sınırlayan dağlık alanlarda izlenmektedir. Diğer arazi kullanımları Posof çayı boyunca dağınık olarak tespit edilmektedir.

Türkiye'nin Ermenistan ve Gürcistan sınırında yer alan Çıldır ilçesinde; toprakların kuzey bölümü Kura nehri, güney bölümü ise Kars çayı havzasında kalmaktadır. İlçenin kuzeyindeki Keldağ (3033 m), güneyinde ise Kısır dağı (3197 m) ve Akbaba dağı (3026 m) en önemli yükseltileri oluşturur. 1798 metre yükseltili Aktaş gölü Türkiye Gürcistan sınırında, 1959 yükseltili Çıldır gölü Ardahan-Kars sınırında yer almaktadır. Çıldır'da mera alanları %31.7'lik paya sahip olup, göller nedeniyle ilçede su kütlelerinin oranı %9.3'e çıkmıştır. İlçe arazilerinin %31.7'ini meydana getiren meralar Kısır ve Akbaba dağlarının kuzey bakan yamaçlarında, %19.4'lük paya sahip doğal çayırliklar ise Keldağ çevresinde yoğunlaşmaktadır (Tablo 7).

Tablo 7. Hanak, Posof ve Çıldır'da 2018 Yılı Arazi Kullanımı (Corine III-IV. Seviye).

ARAZİ KULLANIMI III.-IV. Seviye	HANAK		POSOF		ÇILDIR	
	Alan (ha)	%	Alan (ha)	%	Alan (ha)	%
Mera Alanları	18941,3	29,5	2936,5	5,1	31358,1	31,7
Sulanmayan Ekilebilir Alanlar	15389,5	24,0	1102,6	1,9	15033,1	15,2
Doğal Çayırliklar	16735,5	26,1	29779,2	51,4	19128,1	19,4
Seyrek Bitki Alanları	3570,6	5,6	1026,9	1,8	7620,0	7,7
Sulanmayan Karışık Tarım Alanları	5822,8	9,1	6987,9	12,1	5598,7	5,7
İğne Yapraklı Ormanlar	795,0	1,2	2647,9	4,6	255,9	0,3
Doğal Bitki Örtüsü İle Karışık Tarım Alanları	1535,7	2,4	3843,6	6,6	5556,8	5,6
Sürekliği Olmayan Yerleşim Alanları	721,3	1,1	167,2	0,3	741,0	0,8
Bataklıklar	0,0	0,0	46,2	0,1	851,0	0,9
Sürekli Sulanan Alanlar	0,0	0,0	0,0	0,0	287,0	0,3
Bitki Değişim Alanları	149,6	0,2	3683,5	6,4	1442,3	1,5
Sürekliği Olmayan Kırsal Yerleşim Alanları	77,5	0,1	38,5	0,1	0,0	0,0
Geniş Yapraklı Ormanlar	0,0	0,0	3336,0	5,8	921,4	0,9
Endüstriyel ve Ticari Birimler	20,8	0,0	45,2	0,1	74,0	0,1
İnşaat Sahaları	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0
Sürekli Şehir Yapısı	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0
Çıplak Kayalık	449,3	0,7	454,0	0,8	281,6	0,3
Maden Çıkarım Sahaları	0,0	0,0	0,0	0,0	336,3	0,3
Karışık Ormanlar	0,0	0,0	1731,8	3,0	83,7	0,1
Sulanan Karışık Tarım Alanları	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0
Sahiller, Kumsallar, Kumluklar	0,0	0,0	73,2	0,1	0,0	0,0
Üzüm Bağları	0,0	0,0	53,8	0,1	0,0	0,0
Su Kütleleri	0,0	0,0	0,0	0,0	9221,8	9,3
Sulanmayan Meyve Alanları	0,0	0,0	0,0	0,0	25,5	0,0
TOPLAM	64208,8	100,0	57954,0	100,0	98816,1	100,0

Kaynak: (Tarım ve Orman Bakanlığı, 2023).

Ardahan’da Arazi Kullanımdaki Değişmeler

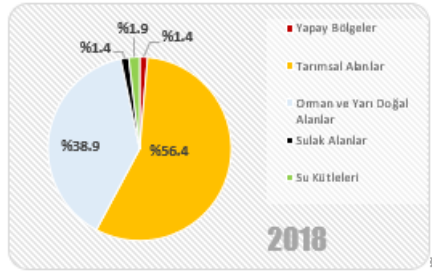
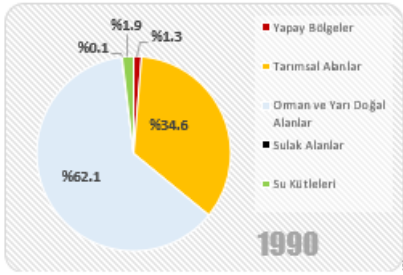
Ardahan İli 1990 ve 2018 yılları arasındaki 28 yıllık süreçte arazi örtüsü ve arazi kullanımında bazı değişiklikler olmuştur. Nitekim ildeki tarımsal alanlar 1990 yılında %34.6’lık paya sahipken, bu oran 2018 yılında %56.5’e çıkarak %21.9 oranında büyümüştür. Diğer taraftan orman ve yarı doğal alanların aynı devrede %62.1’den %38.9’a düştüğü dikkati çekmektedir. Dolayısıyla tarım arazilerinin, özellikle yarı doğal alanlar üzerinde ilerleme gösterdiğini söylememiz mümkündür (Tablo 8, Grafik 2).

Tablo 8. Ardahan’da 1990 ve 2018 Yıllarında Arazi Kullanım (Corine I. Seviye).

ARAZİ KULLANIMI <i>Corine I. Seviye</i>	1990		2018		<i>Fark %</i>
	Alan (ha)	%	Alan (ha)	%	
Yapay Bölgeler	6580,0	1,3	6904	1,4	0,1
Tarımsal Alanlar	170376,5	34,6	278133	56,5	21,9
Orman ve Yarı Doğal Alanlar	305758,7	62,1	191314	38,9	-23,2
Sulak Alanlar	695,8	0,1	6877	1,4	1,3
Su Kütleleri	9167,2	1,9	9222	1,9	0
TOPLAM	492578,2	100,0	492449	100,0	

Kaynak: (Tarım ve Orman Bakanlığı, 2023).

Corine III ve IV. seviye arazi verileri incelendiğinde, 1990-2018 yılları arasında Ardahan ilinde sürekli şehir yapısının 55.4 hektara çıktığı dikkati çeker. Bu durum özellikle il ve ilçe merkezlerinde 1990 yılındaki seyrek yerleşim dokusunun sıkılaştığına, yerleşim alanındaki boşlukların dolduğuna işaret etmektedir. 1990 yılında 47 hektar kadar olan endüstriyel ve ticari birim alanları 2018’de 352,6 hektara çıkmıştır. İldeki mera arazileri aynı devrede %7.1 den %25’e çıkarak en yüksek değişimi göstermiştir. 1990 yılında Ardahan’da 695,8 hektar tutarındaki bataklıklar, 2018 yılına gelindiğinde 6877 hektara çıktığı dikkati çekmektedir (Tablo 9, Şekil 5).

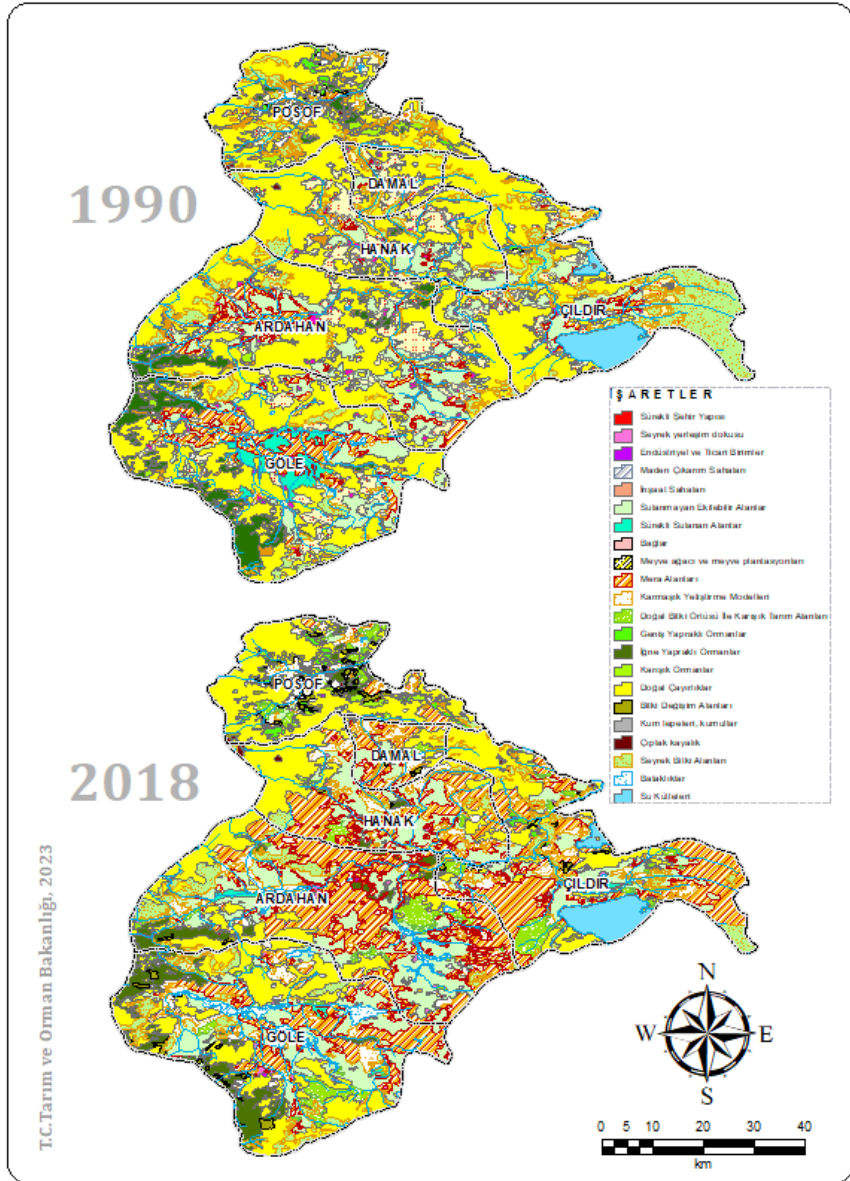
Grafik 2. Ardahan'da 1990 ve 2018 Yıllarında Arazi Kullanım.

Tablo 9. Ardahan'da 1990 ve 2018 Yıllarında Arazi Kullanımı
(Corine III-IV. Seviye).

ARAZİ KULLANIMI			1990		2018	
Corine II. Seviye	Corine III. Seviye	Corine IV. Seviye	Alan (ha)	%	Alan (ha)	%
Şehir Yapısı	Sürekli Şehir Yapısı				55,4	0,0
	Sürekli Şehir Yapısı	Sürekli Şehir Yapısı	421,1	0,1	782,5	0,2
		Sürekli Şehir Yapısı	6082,0	1,2	5261,9	1,1
Endüstri, Ticaret ve Ulaşım Birimleri	Endüstriyel ve Ticari Birimler		47,8	0,0	352,6	0,1
	Karayolları, Demiryolları ve İlgili Alanlar					
	Havaalanları					
Maden Ocağı, Boşaltım ve İnşaat Sahaları	Maden Çıkarım Sahaları		29,1	0,0	372,9	0,1
	İnşaat Sahaları				78,7	0,0
Yapay, Tarımsal Olmayan Alanlar	Yeşil Şehir Alanları					
	Spor ve Eğlence Alanları					
Ekilebilir Alanlar	Sulanmayan Ekilebilir Alanlar		64057,9	13,0	93726,8	19,0
	Sürekli Sulanan Alanlar		7052,3	1,4	1919,2	0,4
Sürekli Ürünler	Bağlar				53,8	0,0
	Meyve ağacı ve meyve plantasyonları	Sulanmayan Meyve Alanları	252,0	0,1	25,5	0,0
		Sulanmayan Meyve Alanları	153,0	0,0		

Meralar	Mera Alanları		35118,3	7,1	123157,1	25,0
Karışık Tarımsal Alanlar	Karmaşık Yetiştirme Modelleri	Sulanmayan Karışık Tarım Alanları	258,7	0,1	37210,8	7,6
		Sulanan Karışık Tarım Alanları	8624,1	1,8	149,6	0,0
	Doğal Bitki Örtüsü İle Karışık Tarım Alanları		54860,3	11,1	21889,9	4,5
Ormanlar	Geniş Yapraklı Ormanlar		2558,6	0,5	4436,7	0,9
	İğne Yapraklı Ormanlar		23683,9	4,8	24270,2	4,9
	Karışık Ormanlar		3861,0	0,8	1815,5	0,4
Maki, Çalı veya Otsu Bitkiler	Doğal Çayırliklar		208741,0	42,4	121063,1	24,6
	Bitki Değişim Alanları		13503,7	2,7	7880,4	1,6
Bitki Örtüsü Az ya da Olmayan Alanlar	Sahiller, Kumsallar, Kumluklar		67,6	0,0	73,2	0,0
	Çıplak Kaya	Çıplak Kayalık	899,7	0,2	1300,7	0,3
		Tuz İçeriği Yüksek Çıplak Kayalık				
		Seyrek Bitki Alanları	52443,3	10,7	30474,0	6,2
İç Sulak Alanlar	Bataklıklar		695,8	0,1	6877,0	1,4
Karasal Sular	Su Yolları					
	Su Kütleleri		9167,2	1,9	9221,8	1,9
TOPLAM			492578,2	100,0	492449,2	100,0

Kaynak: (Tarım ve Orman Bakanlığı, 2023).

Şekil 5. Ardahan İli'nde Arazi Kullanımındaki Değişimler (1990-2018).

SONUÇ

Ardahan ilinde arazi örtüsü ve arazi kullanımı ile zamana bağlı değişimlerinde incelendiği bu araştırmada, aşağıda sıralanan sonuçlara ulaşılmıştır.

- Ağırlıklı olarak saha etüdlerine dayalı belirlenen 1972 ve 1984 yılı envanter çalışmaları, güvenilir sonuçlar ortaya koysa da zaman, maliyet ve işgücü dezavantajları bulunmaktadır. Günümüzde arazi kullanımının çok kısa sürelerde değişebilmesi dikkate alınarak, ilgili Bakanlığın arazi örtüsü değişimlerini uydu görüntülerine dayalı izlemesi yerinde bir karardır.

-2018 yılı arazi örtüsü verilerine göre Ardahan topraklarının %56.5'i tarım alanlarından meydana gelmektedir. Aynı yıl Türkiye'de tarım arazilerinin %42.3'lük paya sahip olduğu görülmektedir. 1990 yılında Ardahan'da tarımsal alanların oranı %34.6 iken %56.5 oranına 2018 yılında ulaşılmıştır. Tarım arazilerinin özellikle yarı doğal alanlar üzerinde geliştiği belirlenmiştir. 1990 yılında il arazilerinin %6.1'i orman arazilerinden oluşurken bu oran 2018 yılında %6.2 olarak belirlenmiştir. Ormanların %4.9'u iğne yapraklı türlerden oluşmakta olup önemli bir bölümü Göle ilçesinde yer almaktadır. 1990-2018 devresinde Ardahan'da bataklık alanların oranı %0.1'den %1.4'e yükselmiş olup, bataklıkların önemli bölümü Göle ovasında tespit edilmektedir. 2018 yılında Posof ilçesinde 53,8 hektar tutarında üzüm bağının tespit edildiğini de belirtmek gerekir. Gürcistan ve Ermenistan ile sınır komşuluğu bulunan Ardahan ilinde, özellikle sınır bölgelerine yakın kesimlerde arazi kullanımında önemli değişiklikler belirlenmemiştir. Bu kesimlerde doğal yapının, sınır olmanın avantajı ile korunduğunu söylememiz mümkündür.

KAYNAKÇA

Ardel, A. Kurter, A. Dönmez, A. (1969). *Klimatoloji Tatbikâtı*. İstanbul Üniversitesi Yayınları No:1123, Edebiyat Fakültesi Coğrafya Enstitüsü Yayınları No:40, İstanbul.

Atalay, İ. (1986). *Kuzeydoğu Anadolu'nun Büyük Toprak Grupları*. Toprak İlmi Derneği, 9. Bilimsel Toplantı Tebliğleri (8-14 Ekim 1984), Yay. No: 4, Ankara.

Baykal, E. (1950). *Oltu, Göle-Ardahan-Çıldır Bölgesinin Jeolojik Ana Çizgileri*. MTA Jeoloji Etütleri Dairesi Başkanlığı, Rapor No.1928, Ankara.

Daşkan, M. (2021). Ardahan İli'nin Kültürel Coğrafyası (Maddi Kültür Öğelerine Göre), Atatürk Üniversitesi Sosyal Bilimleri Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, Erzurum.

Dumlu, S. E. (2010). Ardahan İli Meralarının Uzaktan Algılama Ve Coğrafi Bilgi Sistemi Teknikleri İle Sınıflandırılması, Atatürk Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, Erzurum.

Fonji, S.F., Taff, G.N. (2014). Using satellite data to monitor land-use land-cover change in North-eastern Latvia. SpringerPlus 3, 61 <https://doi.org/10.1186/2193-1801-3-61>

Koçman, A. (1979). *Yukarı Kura Nehri Havzasının Fiziksel Coğrafyası*, Atatürk Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Coğrafya Bölümü Yayınlanmamış Doktora Tezi, Erzurum.

Koçman, A. (1993). “Yukarı Kura Nehri Havzası’nda Doğal Bitki Toplulukları ve Yetiştirme Ortamı Özellikleri”, Ege Üniversitesi, *Ege Coğrafya Dergisi*, Sayı:5, 44-54.

Köy Hizmetleri Genel Müdürlüğü. (1998). *Kars İli Arazi Varlığı (Toprakları, Problemleri, Arazi Sınıfları, Arazi Kullanma Durumu, Önemli Tarım Arazileri)*, Köy Hizmetleri Genel Müdürlüğü Yayınları İl Rapor No.36,Ankara

Lahn, E. (1949). “Çıldır Gölü ve Hozapın Gölünün Jeolojisi Hakkında”. *Türkiye Jeoloji Kurumu Bülteni*, 2(1),113-117.

Sevindi, C, (2022). *Erzurum İlinde Arazi Kullanımı*. Erzurum İlinde Coğrafya Araştırmaları, İstanbul: Kriter Yayınevi. 267-344.

Sevindi, C. (2018). Erzurum Ovası’nda 1947-2015 Yılları Arasında Arazi Kullanımındaki Değişmeler, *Atatürk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, Cilt.22, 2885-2873.

Sırrı Erınç, *Klimatoloji ve Metodları*. İstanbul Üniversitesi Deniz Bilimleri ve Coğrafya Enstitüsü Yayınları No:2, İstanbul 1984, s.334-336.

Toprak-Su (1975). *Kars İli Toprak Kaynağı Envanter Raporu*. Köy İşleri Bakanlığı, Toprak-Su Genel Md., Raporlar Serisi No: 81, Yay. No: 214, Ankara.

Viana, C M. Girao, I G, Rocha, J. (2019). Long-Term Satellite Image Time-Series for Land Use/Land Cover Change Detection Using Refined Open Source Data in a Rural Region, *Remote Sensing*, 11, 1104.

Yılmaz, Z. (2022). *Erzurum İlinin Ticari Özellikleri*, Erzurum İlinde Coğrafya Araştırmaları, (Birinci Salih, Kaymaz Çağlar Kıvanç, Kızılkın Yusuf, Editör) Kriter Yayınevi, İstanbul, 435-457.

Yılmaz, Z. ve Sevindi, C. (2020). Çayırılı İlçe Merkezi’nde (Erzincan) Tarımsal Faaliyetlerin Ekonomik Açından Önemi. *Atatürk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, Cilt.24 (Özel Sayısı), Erzurum, ss.385-398.

Zaman, M. (2007). *Doğu Karadeniz Kıyı Dağları nda Yaylalar ve Yaylacılık*. Atatürk Üniversitesi yayınları No: 960 Fen-Ed. Yay. No:105, Arşt. Serisi No: 75, Eser Ofset, Erzurum, 2007

Zengin, M, Yılmaz, S. (2008). Ardahan Kura Nehri ve Yakın Çevresi Alan Kullanımlarının Belirlenmesi ve Optimal Alan Kullanım Önerileri, *Atatürk Üniversitesi Ziraat Fakültesi Dergisi*, 39 (1), 43-54.

HGM (2023). İl ve İlçe Yüz ölçümleri (Erişim 10.09.2023)
HGM (2023). İl ve İlçe Sınırları (Erişim 10.09.2023)
<https://www.harita.gov.tr/urun/turkiye-mulki-idare-sinirlari/232>

TÜİK (2023). İl ve İlçe Nüfusları (Erişim 10.09.2023)
<https://biruni.tuik.gov.tr/medas/?locale=t>
İçişleri Bakanlığı (2023). Türkiye Mülki İdare Bölümleri
Envanteri (Erişim 15.09.2023)
<https://www.e-icisleri.gov.tr/Anasayfa/MulkiIdariBolumleri.aspx>

Tarım ve Orman Bakanlığı. (2022). Corine Projesi.
<https://corine.tarimorman.gov.tr/corineportal/turkiyecalismalar.html>
<https://corine.tarimorman.gov.tr/corineportal/araziortususini.html>

Landcopernicus, 2022
<https://land.copernicus.eu/user-corner/technical-library/corine-land-covernomenclature-guidelines/html/>

BÖLÜM VII

Isparta'nın Aylık ve Yıllık Yağış Dağılımı ve Potansiyelinin Analizi

Hasan Hüseyin AKSU¹

Giriş

Yaşamsal sıvı ve temel doğal kaynak olan tatlı suların ana kaynağı yağışlardır. Yağışlar aynı zamanda herhangi bir bölge için yapılacak su politikalarının ve su potansiyeli hesaplarının temel girdisi durumundadır. Bu sebeplere bağlı olarak başta su kaynaklarının yönetilebilmesi olmak üzere suya ihtiyaç duyan bütün çevreler için doğru yağış dağılımı ve potansiyelinin ortaya konulmasının önemi büyüktür.

Yağış iklimin yere ve zamana bağlı olarak en çok değişkenlik gösteren parametresidir. Yağış miktarı ölçümü diğer meteorolojik elemanların rasatlarında olduğu gibi belirli bir yerde yapılabilmekte

¹ Dr. Öğretim Üyesi. Burdur Mehmet Akif Ersoy Üniversitesi, Orcid No: 0000-0003-3649-7242 haksu@mehmetakif.edu.tr

ve yapıldığı noktayı temsil etmektedir. Yeryüzünün bütün noktalarına rasat istasyonlarının kurulması imkânı da bulunmamaktadır. Bir bölgenin yağış ve su potansiyelinin ortaya çıkarılması ve planlanması çalışmalarında noktasal verilerden elde edilen alansal verileri kullanılmaktadır (Goovaerts, 1997; Ly & ark., 2013).

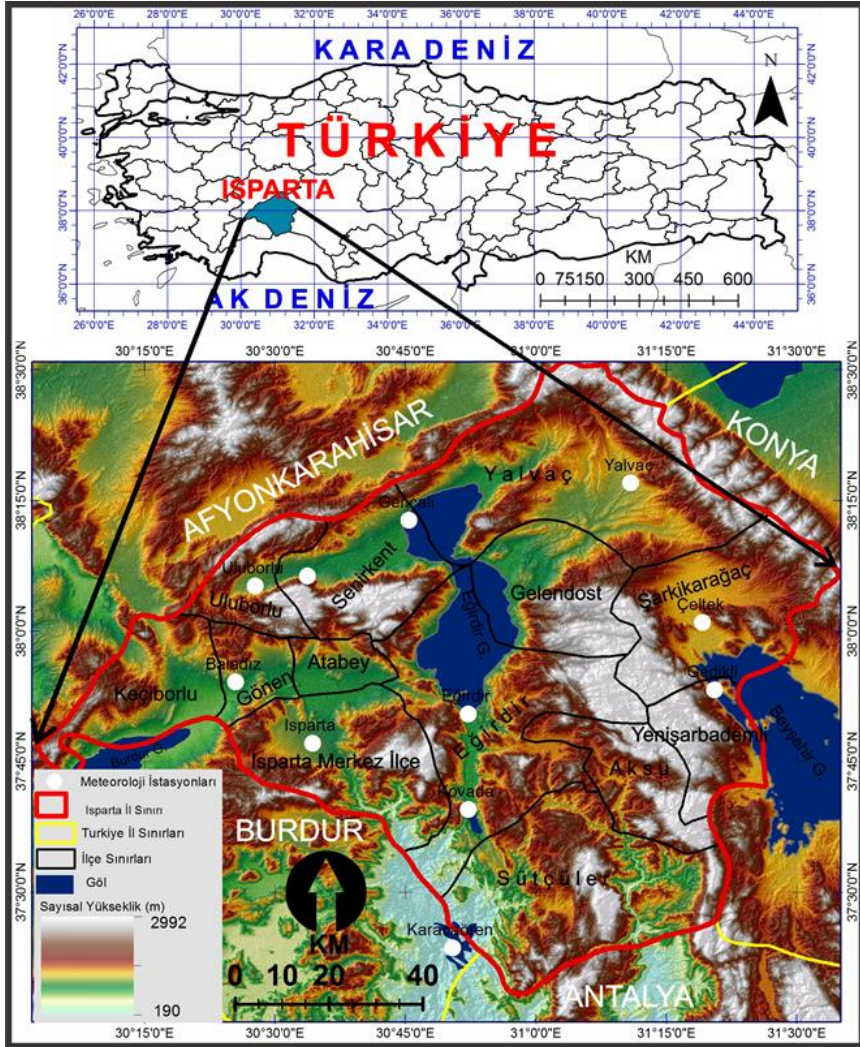
Türkiye’de bütün meteorolojik gözlem ve kayıtlar Meteoroloji Genel Müdürlüğü (MGM) tarafından yapılmaktadır. Devlet Su İşleri Genel Müdürlüğü (DSİ) kendi görev kapsamı çerçevesinde hidrometeorolojik rasat kayıtları tutmaktadır. Her iki kurumun da yağış miktarını ölçmede kullandıkları metot aynıdır. MGM rasatlarını havaalanları, sinoptik, büyük ve küçük klima ile yağış istasyonlarında yaparken DSİ ise meteoroloji gözlem istasyonlarında yapmıştır. DSİ tarafından en sık ve uzun süreli kayıt tutulan bölgelerden birisi Isparta’dır. Her iki kurumda da yağış rasatları 2000 yılların başına kadar rasatçılar tarafından manuel olarak yapılırken bu tarihten itibaren otomatik meteoroloji gözlem istasyonları (OMGİ) vasıtasıyla yapılmaktadır. MGM rasatlarını öncelikli olarak il ve ilçe merkezlerine yaparken DSİ ise akarsu kenarı ve göl kıyısı gibi kırsal alanlarda yapmaktadır.

Noktasal verilerden alansal verilere geçiş yapılan bu tür çalışmalarda veri sıklığı ve homojenliği de çok önemlidir. Verilerin çalışılan bölgeyi temsil edebilmesi için Dünya Meteoroloji Organizasyonu’na (WMO) göre Isparta gibi Akdeniz Havzasında bulunan, dağlık alanlarda 300-1000 km², ye en az bir istasyon olmalıdır (WMO, 2008).

Literatürde su potansiyelini hesaplamak için Türkiye’nin yağış potansiyelinin yapıldığı çalışmalar bulunmaktadır (Türkeş, 1996; Çiçek & Ataol, 2009; Bostan & ark., 2012; Taylan & Damçayırı, 2016; Aksu, 2021; Aksu, 2023a). Göller Yöresinin merkezinde yer alan Isparta’nın konu alındığı ve MGM ile DSİ’nin verilerinin birlikte kullanıldığı çalışmalar bulunmamaktadır. Yalnızca MGM’nin veya yalnızca DSİ’ nin rasat noktalarına ait verilerin kullanılması durumunda il geneli için yeterli veri sıklığı ve istasyon

homojenliği bulunmamaktadır. MGM'nin aynı periyoda ve yeterli gözlem uzunluğuna sahip gözlem istasyonları Isparta, Eğirdir, Senirkent, Uluborlu ve Yalvaç'tır. Bu istasyonlar Isparta İlinin batı ve kısmen kuzey alanlarında yoğunlaştığı için, ilin doğu ve güney bölgelerini temsil etmede yetersiz kalması kaçınılmaz olmaktadır. Benzer problemler sadece DSI'nin verileri kullanılması durumunda da ortaya çıkmaktadır. İki kurumun yağış istasyonları birbirini tamamlamaktadır.

Çalışmanın amacı Isparta'nın aylık ve yıllık yağış dağılımı desenin belirlenmesi, hacminin hesaplanması ve analizinin yapılmasıdır.

Şekil 1. Çalışma alanı ve yağış istasyonlarının sayısal yükseklik modeli üzerinde gösterimi

Çalışma alanı olan Isparta, 37.300° ile 38.512° kuzey enlemleri ve 30.035° ile 31.574° doğu meridyenleri arasındaki coğrafi koordinatlarda bulunmaktadır. Konya, Antalya, Burdur ve Afyonkarahisar illeri ile çevrelenen Isparta'nın Merkez İlçe, Aksu,

Atabey, Gelendost, Gönen, Eğirdir, Keçiborlu, Senirkent, Sütçüler, Şarkikaraağaç, Uluborlu ve Yalvaç olmak üzere 12 ilçesi bulunmaktadır (Şekil 1).

Göller Bölgesi olarak adlandırılan yörenin merkezinde yer alan Isparta'nın il sınırları içerisinde Eğirdir, Kovada, Kara Göl ve Gölcük Gölleri bulunmaktadır. İlin doğusunda yer alan Beyşehir Gölü ile batısında yer alan Burdur Göllerinin bir kısmı da Isparta il sınırları içerisinde yer almaktadır.

Çalışma alanında sürekli veya mevsimlik akış gösteren çok sayıda akarsu bulunmaktadır. Pupa çayı, Köydere (Hoyran), Özdere ve Kocadere Eğirdir Gölü'ne; Eğri Çay ve Hizar Deresi Beyşehir Gölü'ne, Keçiborlu Deresi Burdur Gölü'ne dökülmektedir. Debileri en yüksek olan Aksu ve Köprü Irmakları Akdeniz'e ulaşmaktadır. Darıderesi, Isparta Çayı, Dereboğazı Deresi, Ağlasun Çayı, Kovada Çayı ve Değirmen Dere Aksu Irmağı'nın bölgede kollarını oluşturan önemli akarsulardır (Temurçin, 2004).

Kapladığı alanı yaklaşık 8946 km² olan Isparta'nın 70,247 hektarını (%8) su yüzey alanları oluşturmaktadır. Isparta ilinin denizden yüksekliği 250 metreyle 2992 metre arasındadır ve ortalama rakımı yaklaşık 1050 metredir. İlin güneyinde yer alan Karacaören Baraj Gölü en alçak alanları oluştururken Dedegöl Dağı hem ilin hem de bölgenin en yüksek rakıma sahip alanı durumundadır.

Havza bazında Isparta'nın doğusu (Şarkikaraağaç ve Yenişarbademli ilçeleri) Konya Kapalı Havzası içerisinde, batısı (Atabey, Gönen ve Keçiborlu ilçeleri) Burdur Havzası içerisinde, diğer alanları ise Antalya Havzası içerisinde olmak üzere üç ayrı havzaya ayrılmıştır.

Veri ve Yöntem

Bu çalışmada 6 adedi DSİ'nin, 5 adedi MGM'nin olmak üzere 11 meteoroloji istasyonunun verileri kullanılmıştır. Bilgileri Tablo 1'de verilen bu istasyonlardan 10 tanesi Isparta il sınırları içerisinde bulunurken bir tanesi ise ilin güneybatı sınırında yer almaktadır.

(Şekil 1, Tablo 1). Bu istasyonların 1967 ile 2017 yılları arasındaki toplam 50 yıllık yağış rasatlarından yararlanılmıştır. Her bir gözlem noktası için bütün yılların ayrı ayrı aylık ve yıllık yağış değerleri belirlenerek aylık ve yıllık ortalama yağış toplamaları hesaplanmıştır. Isparta il sınırları içerisinde değişik maksatlarla 47 noktada yağış kaydı tutulmuştur. Bu rasatların 34 adedi MGM tarafından yapılırken 13 adedi ise DSİ tarafından yapılmıştır. Ancak yer ve zamana bağlı olarak büyük farklılıklar gösteren meteorolojik parametrelerin kullanıldığı bu tür çalışmalarda aynı periyot aralığının kullanılması gereği ve iklim standartlarında en az 30 yıllık gözlem verisine ihtiyaç duyulması sebebiyle 11 istasyonun yağış değerleri kullanılabilmiştir.

Tablo 1. Çalışmada kullanılan gözlem istasyonları

İstasyonun Adı	Kurumu	Numarası	Kotu (m)	Enlem- Boylam
Karacaören	DSİ	09-014	310	37.393-30.836
Kovada	DSİ	09-019	915	37.658- 30.866
Eğirdir	MGM	17882	920	37.841- 30.866
Senirkent	MGM	17826	959	38.105- 30.558
Gedikli	DSİ	16-038	1130	37.887- 31.339
Uluborlu	MGM	17864	1025	38.086- 30.458
Isparta	MGM	17240	997	37.785- 30.568
Yalvaç	MGM	17828	1096	38.283- 31.178
Çeltek	DSİ	16-035	1130	38.016- 31.316
Baladız	DSİ	10-004	990	37.902- 30.421
Gençali	DSİ	09-001	930	38.212- 30.753

Isparta'nın yüz ölçümünün 8946 km² olduğu göz önüne alındığında yaklaşık 800 km² ye 1 istasyon sıklığı ile WMO'nun tavsiye şartları da yerine getirilmiş bulunmaktadır. Yalnız MGM istasyonları kullanılırsa yaklaşık 1800 km² ye 1 istasyon, yalnız DSİ istasyonları kullanılırsa yaklaşık 1500 km² ye 1 istasyon düşmekte olup WMO'nun tavsiye şartlarının yerine getirilmesinden uzaktır.

Pek çok meteorolojik parametrede olduğu gibi yağış ölçümleri de noktasal özellik göstermektedir. Plüviyometre ile ölçülen yağışlar

ölçüldükleri konumun değerini ifade etmektedir. Her noktaya ölçüm istasyonu kurulamayacağı için ölçümü olmayan alanların verilerinin türetilmesi gerekmektedir.

Bu çalışmada verisi olmayan noktaların yağış değerinin hesaplanarak alansal dağılımlarının yapılabilmesi için ArcGIS yazılımı içerisinde bulunan IDW enterpolasyon yönteminden yararlanılmıştır. Kullanılan veri seti içerisinde en düşük ve en yüksek değerleri koruması IDW'nin üstün tarafı olup, özellikle yerel çalışmalarda en yaygın ve en kolay uygulanabilen tekniklerden birisi durumundadır. IDW yönteminde, iki nokta arasındaki mesafe az ise aralarındaki ilişki ve benzerliğin yüksek, mesafe fazla ise benzerlik ve ilişkinin az olduğu kabul edilir. Buna göre, bilinmeyen noktaların tahmininde, bilinen noktaların yakın olanlarına çok, uzak olanlarına az ağırlık vererek tahmin yapılır (Watson & Philip, 1985). IDW aşağıdaki formülle ifade edilir:

$$X_i = \frac{\sum_{i=1}^N \frac{1}{d_i^p} X_0}{\sum_{i=1}^N \frac{1}{d_i^p}}$$

N , ölçüm noktalarının toplam sayısıdır; d_i , örnek noktası (x_0) ile tahmin noktası (x_i) arasındaki mesafedir. IDW'nin doğruluğunu etkileyen ana faktör p üstel güç katsayısının değeridir (Isaaks & Srivastava, 1989). En yaygın olarak kullanılan p değeri 2'dir. Güç katsayısı p sıfır ise mesafe ile azalma olmaz. Bu çalışmada aylık ve yıllık p değerleri 2 olarak alınmıştır.

Bulgu ve Analizler

Isparta il genelinin IDW yöntemiyle elde edilen en düşük, en yüksek ve ortalama yağış değerleri Tablo 2'de gösterilmiştir. İlin 50 yıllık yağış ortalaması 676.3 mm'dir. Yıl içerisinde en fazla yağış miktarının meydana geldiği ay ortalama 109,8 kg/m² ile aralıktır. Ocak (101,9 kg/m²), şubat (85,6 kg/m²) ve mart (69,0 kg/m²) ayları sırasıyla aralık ayını izlemiştir. Nisan ile kasım ve mayıs ile ekim aylarının yağış miktarları birbirine yakındır. Yağışların en az

oluştugu aylar ise sırasıyla ağustos (9,8 kg/m²), temmuz (13,4 kg/m²), eylül (19,4 kg/m²) ve haziran (29,2 kg/m²) olmuştur (Tablo 2).

Tablo 2. Isparta'nın yağış değerleri

	En düşük yağış (mm)	En yüksek yağış (mm)	Ortalama Yağış (mm)	Yağış hacmi (milyon m³)	Yüzdesi (%)
Ocak	46,5	233,7	101,9	911,6	15,1
Şubat	36,4	180,1	85,6	765,8	12,7
Mart	36,4	135,1	69,0	617,3	10,2
Nisan	40,8	113,0	66,8	597,6	9,9
Mayıs	39,2	68,7	51,6	461,6	7,6
Haziran	21,3	36,2	29,2	261,2	4,3
Temmuz	9,3	19,5	13,4	119,9	2,0
Ağustos	6,2	13,5	9,8	87,7	1,5
Eylül	11,0	36,7	19,4	173,6	2,9
Ekim	33,9	96,6	51,4	459,8	7,6
Kasım	29,5	145,8	67,6	604,7	10,0
Aralık	44,6	275,1	109,8	982,3	16,3
Yıllık	356,4	1345,8	676,3	6,04 (milyar m ³)	100

İlin yüzölçümünün aylık ve yıllık ortalama yağış yüksekliğiyle çarpımından alansal toplam yağış hacmi değerleri hesaplanmıştır. Isparta'nın ortalama yıllık yağış hacmi 6,04 milyar m³ olarak hesaplanmıştır. En fazla yağışın düştüğü aralık ayında yağış hacmi 982,3 milyon m³, ocakta 911,6 milyon m³ ve şubatta 765,8 milyon m³'tür. Ağustos (87,7 milyon m³), temmuz (119,9 milyon m³) ve eylül (173,6 m³) ayları ise en düşük yağış hacmine sahip aylar olarak hesaplanmıştır.

Yağışa göre iklim sınıflandırmalarında kullanılan önemli parametrelerden birisi olan yağış miktarının aylara göre dağılım yüzdeleri de hesaplanarak Tablo 2'te verilmiştir. İl genelinde kaydedilen toplam yağışın %16,3'ü aralık ayında, %15,1'i ocak ayında, %12,7'si şubat ayında gerçekleşmiştir. Mayıs ile ekim (%7,6) aylarının yağış dağılım yüzdeleri eşit, nisan ile kasım (%10)

aylarının yağış dağılım yüzdeleri de birbirlerine çok yakındır. Yağışın en az düştüğü ay olan ağustosta toplam yağışın %1,5'i, temmuzda %2'si ve eylülde %2,9'u gerçekleşmektedir

Aylık Bulgu ve Analizler

Isparta'nın aylık yağış dağılım haritaları Şekil 2'de sunulmuştur. Ocak ayında yağışlar $46,5 \text{ kg/m}^2$ ile $233,7 \text{ kg/m}^2$ arasında dağılım göstermektedir. İlin güney bölgeleri hem Isparta'nın hem de Türkiye genelinin ocak ayında en çok yağışın düştüğü alanlardır (200 mm ve üzeri). Bu a En az yağış kaydı gerçekleştirilen alanlar ise ($46,5\text{-} 60 \text{ kg/m}^2$) Eğirdir ve Beyşehir Göllerinin kuzeyi ile Burdur Gölü'nün kuzeydoğusunu oluşturan düzlükler ve ovalardır (Şekil 1;2). İl genelinin ocak ayı alansal yağış ortalaması $101,9 \text{ kg/m}^2$, yağış hacmi 911,6 milyon m^3 olarak hesaplanmıştır. Ocak ayı yağışları yıllık toplam yağışın %15,1'ini oluşturmaktadır (Tablo 2).

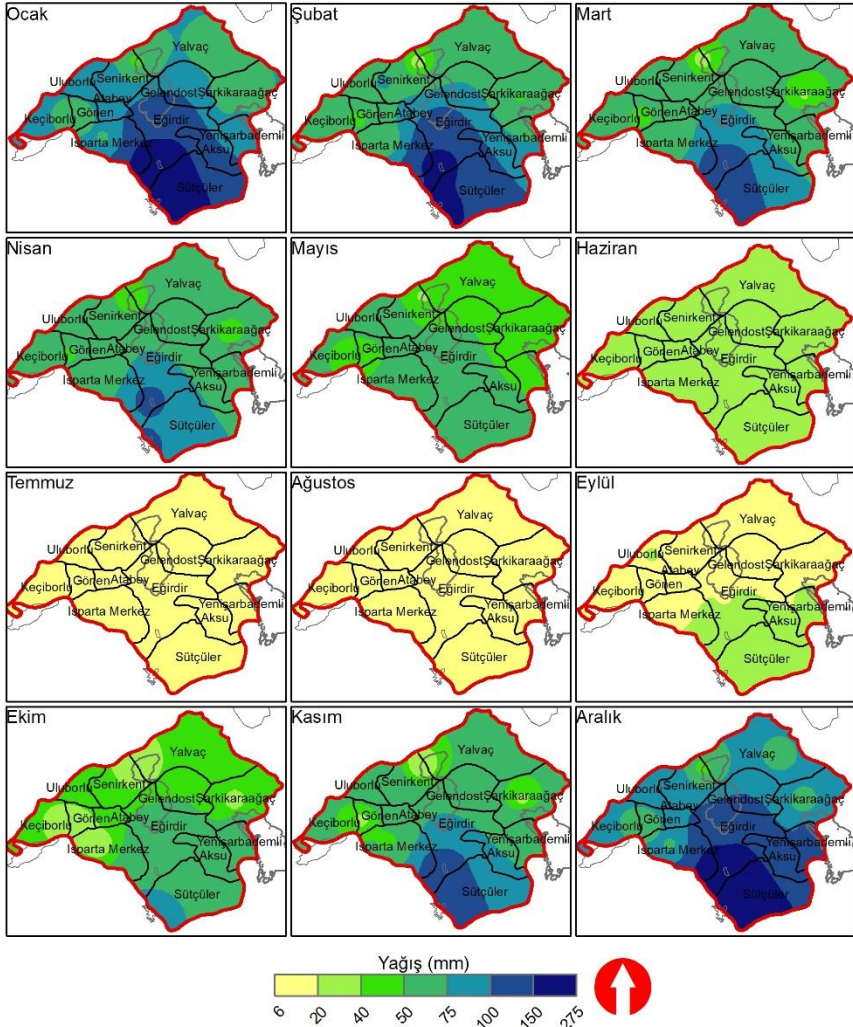
Şubat ayında yağış dağılımı $36,5 \text{ kg/m}^2$ ile $180,1 \text{ kg/m}^2$ arasında değişim göstermektedir. En çok ve en az yağışın düştüğü alanlar ocak ayı ile benzerlik sunmaktadır. İlin güney kesimleri 180 mm'yi bulan yağış yüksekliğiyle şubat ayında en fazla yağışa sahip alanlardır. Eğirdir Gölünün kuzeyi $36,4 \text{ mm}$ yağış yüksekliğiyle en az yağışlı bölge durumundadır. İlin şubat ayı alansal yağış ortalaması $85,6 \text{ kg/m}^2$, toplam yağış hacmi 765,8 milyon m^3 olarak hesaplanmıştır. Şubat yağışları yıllık toplam yağışın %12,7'sini oluşturmaktadır.

Mart ayı yağışları il genelinde $36,4 \text{ kg/m}^2$ ile $135,1 \text{ kg/m}^2$ arasında dağılıma sahiptir. Yılın ilk iki ayında olduğu gibi ilin güney kesimleri en çok yağış miktarının gerçekleştiği alanlar durumundadır. Bu alanda yağış miktarı 100 kg/m^2 ile $135,1 \text{ kg/m}^2$ arasındadır. En az yağış düşen alanlar Eğirdir ve Beyşehir Göllerinin kuzeyinde yer alan düzlüklerdir ($36\text{-}40 \text{ kg/m}^2$). İl genelinin mart ayı alansal yağış ortalaması $69,0 \text{ kg/m}^2$, yağış hacmi 617,3 milyon m^3 olarak hesaplanmıştır. Yıllık toplam yağışın %10,2'si mart ayında kaydedilmektedir.

Nisan ayında da Isparta'nın en çok ve en az yağış alan bölgeleri yılın ilk üç ayıyla benzerlik göstermekte olup miktarlarda farklılık vardır. Bu ayda yağış ortalaması $40,8 \text{ kg/m}^2$ ile $113,0 \text{ kg/m}^2$ arasında değişime sahiptir. İlin en fazla yağış alan kesimleri güney bölgeler olup bu miktar $80\text{-}113 \text{ kg/m}^2$ civarındadır. En az yağış miktarına sahip alanlar olan Eğirdir ve Beyşehir Göllerinin kuzeyi ile Burdur Gölü'nün kuzeydoğusundaki düzlüklerde bu değerler $40\text{-}50 \text{ kg/m}^2$ arasındadır. İl genelinin nisan ayı alansal yağış ortalaması $66,8 \text{ kg/m}^2$, yağış hacmi $597,6$ milyon m^3 olarak hesaplanmıştır. Yıllık toplam yağışın %9,9'u nisan ayında gerçekleşmektedir.

Mayıs ayı yağışları il genelinde dengeli olup $39,2 \text{ kg/m}^2$ ile $68,7 \text{ kg/m}^2$ arasında değişmektedir. Alansal yağış ortalaması $51,6 \text{ kg/m}^2$, hacmi $461,6$ milyon m^3 olarak hesaplanmıştır. Mayıs yağışları yıllık toplam yağışın %7,6'sını oluşturmaktadır.

Haziran ayında yağışlar Isparta il genelinde $21,3 \text{ kg/m}^2$ ile $36,2 \text{ kg/m}^2$ arasında değişmekte olup alansal ortalaması $29,2 \text{ kg/m}^2$ 'dir. Alansal yağış hacmi $261,2$ milyon m^3 olarak hesaplanmıştır. Yıllık toplam yağışın %4,3'ü haziran ayı içerisinde düşmektedir. Haziran yağışları mayıs ayına göre azalarak yaklaşık yarıya düşmüştür.

Şekil 2. Isparta aylık yağış dağılım haritaları

Isparta'nın temmuz ayı ortalama yağış dağılımı $9,3 \text{ kg/m}^2$ ile $19,5 \text{ kg/m}^2$ arasında değer aldığı görülmektedir. Yılın ilk dört ayında en fazla yağışın düştüğü alan olan güney kesimler temmuz ayında en az yağışın düştüğü alanlardan biri durumundadır ($9,3 \text{ kg/m}^2$). Temmuz ayı ağustostan sonra yılın en az yağışının kaydedildiği ay

olup, hazirana göre yağış miktarı ve toplamında iki katından fazla azalma bulunmaktadır. İl genelinin temmuz ayı alansal ortalama yağış miktarı ortalaması $13,4 \text{ kg/m}^2$, yağış hacmi $119,9 \text{ milyon m}^3$ olarak hesaplanmıştır. Temmuz yağışları yıllık toplam yağışın %2,0'ını oluşturmaktadır.

Ağustos ayında Isparta il genelinin yağışı $6,2 \text{ kg/m}^2$ ile $13,5 \text{ kg/m}^2$ arasında değer almaktadır. Ocaktan ağustosa kadar yağış miktarları her ay azalmakta ve ağustos ayında en az seviyeye inmektedir. Yılın en az yağışının kaydedildiği ay olan ağustosta Isparta'nın alansal ortalama yağış miktarı $9,8 \text{ kg/m}^2$ 'dir. $87,7 \text{ milyon m}^3$ olarak hesaplanan aylık yağış hacmi, yıllık yağışın yalnızca %1,5'ine karşılık gelmektedir.

Eylül ayında yağışlar $11,0 \text{ kg/m}^2$ ile $36,7 \text{ kg/m}^2$ arasında dağılım göstermektedir. İlin güney kesimleri yılın ilk beş ayında olduğu gibi en çok yağış alan yerler durumunda olup bu miktar $20-36,7 \text{ kg/m}^2$ arasındadır. Ağustos ayına göre eylülde yağış miktarlarında tekrar artma başlasa da eylül ayı ağustos ve temmuzdan sonra en az yağışın gerçekleştiği üçüncü aydır. İl genelinin eylül ayı alansal yağış ortalaması $19,4 \text{ kg/m}^2$ olarak hesaplanırken yağış hacmi $173,6 \text{ milyon m}^3$ olarak hesaplanmıştır. Eylül yağışlarının yıllık toplamdaki payı %2,9'dur.

Ekim ayı yağışları Isparta il genelinde $33,9 \text{ kg/m}^2$ ile $96,6 \text{ kg/m}^2$ arasındadır. Eğirdir Gölüne kadar olan ilin güney kesimleri en çok yağış alan bölgelerdir ($60-96,6 \text{ kg/m}^2$). Eğirdir Gölü'nün kuzeyi ile Burdur Gölünün kuzeydoğusunda bulunan düzlükler en az yağışın düştüğü yerlerdir. İl genelinin ekim ayı alansal yağış ortalaması $51,4 \text{ kg/m}^2$, yağış hacmi $459,8 \text{ milyon m}^3$ olarak hesaplanmıştır. Eylül ayına göre ekim yağışlarında bütün istasyonlarda artış bulunmaktadır. Yağışın ortalaması, hacmi ve yıllık toplamdaki payı açısından ekim ve mayıs ayları yüksek benzerlik göstermektedir. Bu ayda il geneline düşen yağışlar mayıs ayında olduğu gibi yıllık ortalamanın %7,6'sını oluşturmaktadır (Tablo 2, Şekil 2).

Kasım ayı yağışları il genelinde $29,5 \text{ kg/m}^2$ ile $145,8 \text{ kg/m}^2$ arasında değişim göstermektedir. İlin güneyinde kalan alanlar en çok

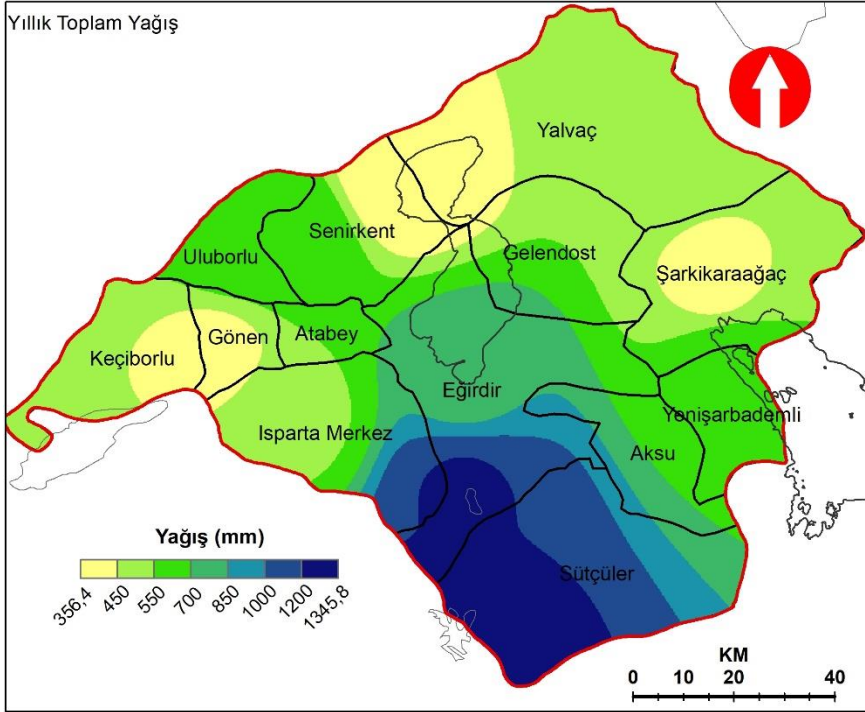
yağış alan yerler durumunda olup bu miktar 100-145,8 kg/m² arasındadır. Beyşehir ve Eğirdir Göllerinin kuzeyinde kalan alanlar ile Burdur Gölü'nün kuzeydoğusunda kalan alanlar 30-40 kg/m² yağış ortalamalarıyla kasım ayının en az yağışlı bölgelerini oluşturmaktadır. Kasım yağışları ekim ayına oranla artış göstermektedir. İlin kasım ayı alansal yağış ortalaması 67,6 kg/m², yağış hacmi 604,7 milyon m³ olarak hesaplanmıştır. Kasım ayı yağışlarının yıllık toplamdaki payı %10 olarak belirlenmiştir.

Aralık ayı yağışları Isparta'da 44,6 kg/m² ile 275,1 kg/m² arasında değer almaktadır. Aralık ayında ilin güneyi 275,1 kg/m²'yi bulan yağış değeriyle (200-275,1 kg/m²) sadece çalışma alanının değil Türkiye'nin de en çok yağış alan yerleri arasında bulunmaktadır. Bu ayda en az yağış alan bölge diğer aylarda olduğu gibi Eğirdir Gölü'nün kuzeyidir (44,6-50 kg/m²). Beyşehir Gölünün kuzeyi (64,0 kg/m²) ile Burdur Gölünün kuzeydoğusunda yer alan düzlükler (53,2 kg/m²) de az yağış alan yerler arasındadır. İl genelinin aralık ayı alansal yağış ortalaması 109,8 kg/m², yağış hacmi 982,3 milyon m³ olarak hesaplanmıştır. Aralık ayı yağışları yıllık toplamın %16,3'ünü oluşturarak en yüksek aylık değere ulaşmaktadır.

Yıllık Bulgu ve Analizler

Isparta il genelinin yıllık ortalama yağışı 356,4 kg/m² ile 1345 kg/m² arasında değer almaktadır (Şekil 3). İlin güney bölgeleri en çok yağış alan yerler durumunda olup bu miktar 1000 -1345 kg/m² arasındadır. Özellikle Kovada Gölü'nün güneyi 1300 kg/m²'yi geçen ortalama yağış değerleriyle Doğu Karadeniz'den sonra Türkiye'nin en çok yağış alan bölgeleri arasındadır. Yıllık toplamda en az yağışın kaydedildiği yer Eğirdir Gölünün kuzeyi olup, 356,4 kg/m²'lik değeriyle Türkiye'nin de en az yağışının kaydedildiği alanlarından biridir. Beyşehir Gölü'nün kuzeyi ve Burdur Gölü'nün kuzeydoğusundaki alanlar da 450 kg/m²'nin altındaki yağış ortalamalarıyla ilin az yağışlı bölgeleri durumundadır. Isparta il genelinin uzun yıllar alansal yağış ortalaması 676,3 kg/m², hacmi 6,04 milyar m³ olarak hesaplanmıştır.

Isparta il merkezinde bulunan meteoroloji istasyonunun yıllık ortalama yağışı 523 kg/m^2 olarak belirlenmiştir. İl merkezinin yıllık yağış ortalaması il genelinin alansal ortalamasından daha düşüktür.

Şekil 3 Isparta yıllık yağış dağılım haritası

Sonuç

Bu çalışmada Isparta'nın yıllık ve aylık yağış dağılım haritaları oluşturularak yağış deseni belirlenmiştir. Çalışmada 1967 ile 2017 yılları arasındaki 50 yıllık yağış verisi kullanıldı. Metot olarak lokal enterpolasyon çalışmalarında en çok kullanılan IDW tekniğı kullanıldı. Veri sıklığı ve homojenliği sağlamak için 5 MGM istasyonu verisine ek olarak 6 DSİ istasyonu verisi kullanıldı. Böylelikle WMO'nun tavsiye standartları sağlanmış oldu.

Isparta'da yağışın mekânsal ve zamansal değişimi çok yüksektir. Aylara göre yağış toplamaları arasında büyük farklılıklar

görülmüştür. Yağışların ocaktan ağustosa kadar azaldığı eylülünden itibaren arttığı tespit edilmiştir. En fazla yağışın olduğu ay aralık olurken (982,3 milyon m³; 109,8 kg/m²), bu ayı ocak (911,6 milyon m³; 101,9 kg/m²) ve şubat (765,8 milyon m³; 85,6 kg/m²) izlemiştir. En az yağış miktarının kaydedildiği aylar sırasıyla ağustos (9,8 kg/m²), temmuz (13,4 kg/m²) ve eylül (19,4 kg/m²) olmuştur. Bu durum Türkiye genelinin aylık yağış miktarı dağılımıyla uyumludur (Aksu, 2023b). Haziran, temmuz, Ağustos ve eylül aylarında, özellikle tarımsal sulamaya ihtiyaç duyulan dönemde, çalışma alanı olan Isparta'da yağış kıtlığı bulunmaktadır.

Isparta ilinin uzun yıllar alansal yağış ortalaması 676,3 kg/m², yağış hacmi 6,04 milyar m³ olarak hesaplanmıştır.

İl içerisinde en çok yağışın meydana geldiği yer olan güney bölgesi 1300 kg/m²'yi geçen değerleriyle Doğu Karadeniz'den sonra Türkiye'nin en çok yağış alan bölgelerinden biri konumundadır. Aralık, ocak ve şubat aylarında da Türkiye'nin en çok yağış alan bölgeleri arasındadır. İlin en az yağış alan bölgeleri sırasıyla Eğirdir Gölü'nün kuzeyi (356,4 kg/m²), Burdur Gölü'nün kuzeydoğusu ve Beyşehir Gölü'nün kuzeyinde bulunan düzlüklerdir. Eğirdir Gölü'nün kuzeyi Türkiye'nin de az yağış alan yerleri arasındadır. Bu durum araştırmalarında DSİ verilerini kullanmayan çalışmalardan farklılık göstermektedir (Atalay, 2010).

Isparta'da yağışın en az düştüğü bölgeler aynı zamanda birer graben havzası olan düzlüklerdir. Bu durum tektonik graben-horst sistemi içerisinde yer alan Eğirdir, Beyşehir ve Burdur Gölleri çevresinde belirginleşmektedir.

Isparta'nın il geneli toplam yağışın %16,3'ü aralık, %15,1'i ocak, %12,7'si şubat aylarında düşmektedir. Mayıs ile ekim (%7,6) aylarının yağış miktarı yüzdeleri eşit, nisan ile kasım (%10) aylarının yağış miktarı yüzdeleri de birbirlerine çok yakındır. Yağışın en az düştüğü ay olan ağustosta toplam yağışın %1,5'i, temmuzda %2'si ve eylülde %2,9'u gerçekleşmektedir. Bu verilere göre çalışma alanında yağışa göre Akdeniz-İç Anadolu geçiş tipi iklimi hâkim

olurken Kovada Gölü çevresi Gerçek Akdeniz İklimi ile sınır hattını oluşturmaktadır.

DSİ istasyonlarının kullanımı yağış desenini de değiştirmiştir. Isparta’da hem en az hem de en çok yağış miktarına sahip alanlardaki istasyonların tamamı DSİ tarafından işletilen istasyonlardır. Bu sebepten dolayı da yeterli veri uzunluğuna sahip DSİ istasyonlarının bu tür çalışmalarda kullanılması tavsiye edilmektedir.

KAYNAKÇA

- Aksu, H. H. (2021) Basin-based precipitation potential of Türkiye. *Arab. J. Geosci.* 14, 2470.
- Aksu, H. H. (2023a) Estimation and analysis of seasonal rainfall distribution and potential of Türkiye and Its 25 main watersheds. *Atmosphere* 14, 800. <https://doi.org/10.3390/atmos14050800>.
- Aksu, H. H. (2023b) Analysis of monthly precipitation at the basin scale in Türkiye. *Turkish Journal of Agriculture - Food Science and Technology*, 11(10), 1973–1985.
- Atalay, İ. (2010). Uygulamalı Klimatoloji Meta Basım İzmir, Türkiye.
- Bostan, P.A., Heuvelink, G. B. M. & Akyurek, S. Z. (2012) Comparison of regression and kriging techniques for mapping the average annual precipitation of Turkey. *International Journal of Applied Earth Observation and Geoinformation* 19, 115–126.
- Çiçek, İ. & Ataol, M. (2009) Türkiye'nin su potansiyelinin belirlenmesinde yeni bir yaklaşım. *Coğrafi Bilimler Dergisi CBD* 7 (1), 51-64.
- Goovaerts, P. (1997) *Geostatistics for Natural Resources Evaluation*. Oxford University Press, New York, USA.
- Isaaks, E.H. & Srivastava, R.M. (1989) *Applied Geostatistics*. Oxford University Press, New York.
- Ly, S., Charles. C., & Degré, A. (2013) Different methods for spatial interpolation of rainfall data for operational hydrology and hydrological modeling at watershed scale. *A review. Biotechnol. Agron. Soc. Environ.* 17, 392–406.
- Taylan, E.D. & Damçayırı, D. (2016) Isparta bölgesyağış değerlerinin IDW ve Kriging enterpolasyon yöntemleri ile tahmini. *İMO Teknik Dergi*, 7551-7559.

- Temurçin, K. (2004) Isparta ili ekonomik coğrafyası, Doktora Tezi, Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Türkeş, M. (1996) Spatial and temporal patterns analyses of rainfall variations in Turkey. *International Journal of Climatology*, 16, 1057-1076.
- Watson, D. F., & Philip, G.M. (1985) A Refinement of inverse distance weighted interpolation. *Geoprocessing* 2,315–327.
- WMO (2008) World Meteorological Organization, Guide to Hydrological Practices, No:168.

BÖLÜM VIII

Sinema ve Coğrafya: Türk Sinemasında Yaşlılığın Temsili

Üzeyir YASAK¹
Hüseyin Melih ÖZDEMİR
Ümmü Gülsen KAYMAK

Giriş

Coğrafya üzerinde yaşayan toplumların yaşayış biçimlerini belirleyen temel faktörlerinden biridir. Toplumlar coğrafyanın onlara sunmuş olduğu imkanlar dahilinde hayatlarını şekillendirir, yaşayış biçimlerine göre toplumun kimliği oluşur. Her toplum kendine ait değer yargılarına ve alışkanlıklarına sıkıca bağlıdır (Arslan, 2014). Toplumların sahip olduğu tutum ve davranışların dahi coğrafya ile ilişkili olduğu söylenebilir. Örneğin dağlık ve engebeli alanlarda yaşayan toplumların daha sert mizaçlı olduğu,

¹ Doç. Dr. Uşak Üniversitesi, İnsan ve Toplum Bilimleri Fakültesi, Coğrafya Bölümü, 1 Eylül Kampüsü, 64200 Uşak-TÜRKİYE

gelişime ve değişime karşı kapalı olduğu bilinmektedir. Bu duruma karşın denize kıyısı olan toplumların daha sıcak mizaca sahip oldukları gelişim ve değişime daha açık olduğu bilinmektedir. Toplumlar yaşadıkları gelişim süreçlerini bile coğrafyanın onlara verdiği imkanlara göre şekillendirir.

Her toplumun bir sosyo-mekansal ara kesitte bir yaşam öyküsünün olduğu söylenebilir. Toplumlar da tıpkı canlılar gibi doğar, gelişir ve tamamlanır. Tamamlanma süreci esnasında toplumlar farklı dinamiklerle dönüm noktalarıyla karşılaşabilir. Savaşlar, darbeler, salgın hastalıklar, işgaller, depremler vb. durumlar dönüm noktalarına örnek gösterilebilir. Günümüzün toplumları için önemli demografik problemlerinden birisi de yaşlanan nüfus problemidir. Burada önemli olan toplumların bu olayları algılayış biçimi ve bu problem durumlarıyla baş etme yöntemleridir. Coğrafyanın da etkisiyle şekillenen farklı topluluklar “yaşlanan nüfus” problemini kendi değer yargılarına göre algılayarak çözüm üreteceği muhakkaktır.

Aynı coğrafyanın farklı kesimlerinde yaşayan Türk toplumunda değer yargıları bölgelere göre farklılık gösterebilir. Örneğin Türkiye’nin doğusunda yaşayan insanlar görece değer yargılarına, büyüklerine, örf ve adetlere daha fazla bağlılık gösterirken batısındakiler bu değerleri daha az önemserler. Yaşlanan nüfusun beraberinde getireceği sorunlara çözüm ararken bu tip bölgesel farklılıklara da dikkat ederek kültürel farklılıklara vurgu yapılabilir. Bölgesel farklılıkların beraberinde getirdiği tutum ve davranışlar sinema sahnesine de yansımıştır. Bölgesel farklılıkların yalnız sıra zamansal farklılıklarda da coğrafyaya etkisini gözlemlenmektedir. Örneğin, 1960’lı ve 1970’li yıllardaki filmlerde gördüğümüz göç edilen yere karşı hissedilen umut duygusunun 1980’li, 1990’lı ve 2000’li yıllara gelindiğinde giderek kaybolduğunu görürüz (Çelik; 2017, 3).

İçinde bulunduğumuz teknoloji çağında toplumları anlamaya çalışırken medya önemli bir yardımcı olarak karşımıza çıkmaktadır. Medya araçları toplumun dönem dönem yaşadığı

yeniliklere\değişimlere bağlı olarak içerik üretmektedir. Toplumun başından geçen önemli olaylar (göç, savaş, salgın hastalıklar vb.) tarihsel süreçte medya sahnesinde de kendine yer bulmaktadır. Sinemanın içeriğini oluşturan toplumsal olaylar beşerî ve kültürel açıdan coğrafyanın da inceleme konusunu oluşturmaktadır. Sinema, coğrafi kaynak olarak beşerî coğrafyaya gösterimsel kaynak sağlamak bağlamında karşılıklı etkileşim içerisinde bulunur. Örneğin Türk sinemasında var olan filmler doğrudan ya da dolaylı olarak göçmen ve göç olgusu ile ilgili toplumsal ya da kişisel algı ve bunun yanında mekânsal değişimleri de ifade etmektedir. Dolayısıyla farklı zamanlarda oluşturulmuş sinema eserleri döneminin kültürel ve toplumsal olaylarına ışık tutar. Farklı dönemlerde oluşturulmuş olan sinema eserleri hem sinemanın kendi inceleme alanında hem de coğrafyada etkilediği ve etkilendiği toplumsal olayları zamansal farklılıklar ile gözler önüne serer.

Medya toplumun yaşadığı olayları anlatırken gelecekte yaşayacağı olaylara da bireylerin aşına olması için bir araçtır. Toplumun gelecekte nasıl bir dünya da yaşayacağına dair ipuçları verilerek toplumun bu olaylara hazırlıklı hale gelmesi sağlanabilir (Arslan, 2016). Sinemanın kendisi bizzat etkenliğini üstlendiği toplumun içerisinde etki sahibi iken aynı zamanda değişken ve hareketli toplum içindeki değişimlerden de etkilenmektedir. Örneğin günümüzde Türkiye nüfusu yaşlanmaktadır. Toplumun ve hükümetin bu gerçekle yüzleşmesi ve önlemler alması adına son yıllarda sinema sektöründe yaşlılık konusu kendine oldukça fazla yer bulmaktadır. Bundan 20 yıl önceye baktığımızda yaşlılık konusu medya sahnesinde kendine bu kadar fazla yer bulamazken günümüzde Türkiye için ‘yaşlanan toplum’ olgusu kaçınılmaz bir gerçek olduğu için gündemde kendine fazlaca yer bulmaktadır. İnsanı etkileyen toplumsal ve siyasal süreçler coğrafi bileşenler olduğu gibi aynı zamanda toplum yaşantısının da bir parçası olduğu için toplumu yansıtan sinemanın da konusu olmuştur. Sinemada algısal olarak örneğin, İstanbul’un göç için aşırı çekici olarak gösterildiği dönemlerde taşra halkının hayallerini süsleyen “büyükşehir” yaşamının ekonomik ve toplumsal refahı

Anadolu'daki taşralının kentlerde kendi küçük köylerini kurmasına öncü olmuştur. Bu tarz itici gösterimlerin yanında aynı zamanda sinemanın kendisi de mekânsal çekicilikleri göz önüne sererek izleyici için çekicilikler sağlamaktadır.

Yaşlılık kavramı insan yaşamının meydana getirdiği doğal bir süreçtir. Dünya Sağlık Örgütü(DSÖ)'ne göre yaşlılık “kişinin çevreye uyum sağlama yeteneğinin yavaş yavaş azalması” olarak tanımlar ve kronolojik olarak 65 yaş ve üzerini yaşlı olarak kabul eder. Yaşlılık tanımlanırken dikkate alınan temel kriter fiziksel\takvim yaşı yaş olsa da yaşlılık *kronolojik, biyolojik, psikolojik ve toplumsal/sosyolojik yaşlanma* olarak 4 bölümde incelenebilir (Tomanbay, 2002: 250).

Gelişmiş ülkeler en fazla 65 yaş ve üstü nüfusa sahip ülkelerdir. Ancak yaşlı nüfusun en hızlı arttığı ülkeler gelişmekte olan ülkelerdir (Esendemir, 2016). Nüfusun yaşlanması aslında demografik geçiş sürecinin bir sonucudur. Ölüm oranları ve doğum oranlarındaki azalmaya paralel olarak yaşam süresinin uzaması toplumda ileri yaşta olan bireylerin artmasına neden olmuştur (Tezcan & Seçkiner, 2012). Bilimsel anlamda yaşanan gelişmeler, eğitim seviyesinin artması, aile planlama çalışmalarının yaygınlaşması, kadının sosyal hayatta kendine daha fazla yer bulması toplumun bilinçlenmesine neden olmuş ve bunun sonucunda doğum oranlarında azalma meydana gelmiştir. Yaşlı bireylerin emeklilik sürecine girmeleriyle birlikte dahil oldukları gruplardan ayrılıp onlar için en önemli mekân olan evlerine dönerler. Ev onlar için geçmişle aralarındaki bağı canlı tutan somut bir olgudur (Şentürk & Kurtkapan, 2017). Bu bakımdan yaşlının yaşadığı mekâna etkisi ve mekânın yaşlı birey üzerindeki etkisini incelemek çok önemlidir. İlk bakışta fiziki bir olgu olarak algılanan mekân insanların yaşadıkları olaylara, tecrübelere, aile içi sıkıntılara ve toplumsal olaylara şahit olan bu yer aslında yaşamın içinde olan sosyal bir ortamdır (Özkan, 2017).Yaşlı bireyler için geçmişle kurulan bağı temsil ettiği için ev mekânı daha önemlidir. İş ve sosyal hayattan kopan yaşlı bireylerin bunun yanında bir de yaşadıkları ortam olan “ev”den kopmaları onlar için çok sancılı olacaktır. Evle

ilgili kurdukları bu duygusal bağın herhangi bir sebeple ya da herhangi bir kişi tarafından koparılmaya çalışılması onların büyük tepkiler vermesine sebep olacaktır.

Coğrafyacılar göre kırsal ve kentsel yaşlılık deneyimlerindeki farklılık sağlık, bakım ve sosyal olarak değişkenlik gösterebilir(Özgür, 2019). Yaşlının mekânla ilişkisini incelediğimizde yalnızca eve odaklanmak yanlış olacaktır. Yaşlı bireyin etkileşim kurduğu her mekân incelenmeli ve farklı mekânların yaşlılar üzerindeki etkisi ortaya koyulmalıdır. Örneğin kırsal mekânda yaşayan bir bireyle şehrsel mekânda yaşamını sürdüren bir yaşlıların yaşlılık deneyimi elbette farklı olacaktır. Sosyal hayata dâhil olma veya toplum tarafından dışlanma durumu kent veya kırsal alana göre ve toplumun sahip olduğu gelenek ve göreneklere göre değişkenlik gösterecektir.

Yaşlı nüfusun artmasıyla birlikte sanatsal alanda bu yaş gurubuna yönelik ilgi de artmıştır. Özellikle son yıllarda yaşlılarla ilgili sinema alanında birçok film gösterime girmiştir. Bu yönüyle araştırmada öncelikle sinema ve coğrafya arasındaki ilişki irdelenmektedir. Daha sonra yaşlılığın mekânsal bağlamı ele alınıp örnek filmler üzerinde bir takım sonuçlara ulaşılmaya çalışılmaktadır.

Sinema ve Coğrafya

Coğrafyanın insan üzerindeki etkisi görece fazla iken coğrafya ve toplumun yansımasını gördüğümüz sinema arasındaki ilişkiyi de incelemek gerekir. Sinema ve coğrafya arasındaki ilişki oldukça derin ve etkileyici bir bağa sahiptir. Coğrafya, bir alanın fiziki ve beşeri coğrafya özelliklerini araştırır ve ortaya koyar. Bu faktörler, sinemacıların hikâyelerini şekillendiren ve filme aktardıkları önemli unsurlardır. Coğrafya, hem fiziki hem de beşerî açıdan sinemaya altyapı oluşturur. Medyanın sahnesi olan mekânlar fiziki veya beşeri coğrafya elemanı olan mekânlardır. Belirli bir coğrafi bölge, film yapımcılarına farklı mekânlar ve atmosferler sunar. Örneğin, bir film sahnesi için bir dağın zirvesi veya tropikal bir plaj seçmek, hikâyenin atmosferini ve duygusal tonunu büyük ölçüde etkileyebilmektedir.

Bu nedenle, coğrafi mekânların seçimi, bir filmin başarısında önemli bir rol oynar. Sinema ve coğrafya arasındaki bu bağlantı karşılıklıdır. Ayrıca, coğrafi faktörler karakter gelişimi üzerinde de etkilidir. Bir karakterin yaşadığı coğrafi bölge, onun kültürel kökenlerini, değerlerini ve davranışlarını şekillendirebilir. Örneğin, bir karakterin büyüdüğü kırsal bir yerleşmede mi yoksa büyük bir metropolde mi yaşadığı, onun yaşam tarzını ve düşünce yapısını farklı şekillerde etkileyebilir.

Bununla birlikte, coğrafyanın sinemadaki rolü yalnızca mekân seçimi ve karakter gelişimiyle sınırlı değildir. Aynı zamanda coğrafi temaları ve sorunları ele alarak toplumsal ve politik mesajlar iletebilir. Örneğin, bir film, iklim değişikliği, doğal afetler veya doğal kaynakların sınırlılığı gibi coğrafi sorunlara dikkat çekebilir ve izleyiciyi bu konular üzerinde düşünmeye teşvik edebilmektedir.

Biyografi filmlerinde dahi kişinin psikolojik ve sosyal yapısı yetişmiş olduğu toplumsal ortam ve ilgili çevrenin fiziki coğrafi özellikleri ile iç içedir. Sinema ve coğrafya arasındaki bu bağlantı karşılıklıdır. “Açık ya da örtük biçimde fizikî dünyaya dair ekonomik, kültürel, politik ya da toplumsal veriye sinemasal mekânlar aracılığıyla erişebiliriz” (Yiğit, 2020; 636).

Türk sinemasının farklı dönemlerde gerçekleşen belli başlı bazı toplumsal hareketleri göz önünde bulundurarak çeşitli eserler bıraktığı bilinmektedir. Bu yapıtlar karşılıklı ve mekânsal-zamansal etkileşimlerin bir sonucudur. Sinemanın kendisi bizzat etkenliğini üstlendiği toplumun içerisinde etki sahibi iken aynı zamanda değişken ve hareketli toplum içindeki değişimlerden de etkilenmektedir. İnsanı etkileyen toplumsal ve siyasal süreçler coğrafi bileşenler olduğu gibi aynı zamanda toplum yaşantısının da bir parçası olduğu için toplumu yansıtan sinemanın da konusu olmuştur. Sinemada algısal olarak örneğin, İstanbul’un göç için aşırı çekici olarak gösterildiği dönemlerde taşra halkının hayallerini süsleyen “büyükşehir” yaşamının ekonomik ve toplumsal refahı Anadolu’daki taşralının kentlerde kendi küçük köylerini kurmasına öncü olmuştur. Bu tarz itici gösterimlerin yanında aynı zamanda

sinemanın kendisi de mekânsal çekicilikleri göz önüne sererek izleyici için çekicilikler sağlamaktadır. Bu durumun sonucu mekânı değiştirdiği gibi doğrudan veya dolaylı etkilenmeyle nüfus yapısı ve niteliklerini de değiştirmektedir. Anlaşılabileceği üzere köyden kente göç eden kişiler kültürel, ekonomik ve sosyal açıdan kentlileşmeye çalışırken kentlileşememiş ancak kenti köylüleştiribilmiştir. Bu olay ilgili yerleşme için, göçen kişilerin yanlarında getirdikleri kültür ve algı ile bağlantılı olarak görülebilmektedir. Beklenildiği gibi var olan sosyo-ekonomik yapının göçler ile birlikte değişmesi kaçınılmaz bir süreç olup bu süreç içerisinde karşılaşılan sosyo-kültürel değişimin getirdiği farklı sınıfsal çatışmalara sinema görsel bir materyal olabilmektedir. Bu sorunlar ayrıca sosyal anlamda şehri sınıfsal açıdan heterojenleştirebilmektedir. Heterojenleşme arttıkça doğal olarak sınıfsal farklılıkların değeri ve olumsuz sonuçları artmakta ve bu durumda doğru orantılı bir şekilde konunun önemi vurgulanmaktadır. “Şehirli ve köylü arasında oluşan sınıf farkı da filmlerde hem mekânsal olarak hem de sosyolojik olarak gösterilmektedir” (Mertol, Köksal & Yıldırım, 2021; 774).

İnsan için var olan sanata bağlı olarak sinema, insanın etkisiyle oluşmuş coğrafi mekâna ister istemez bir atıfta bulunur. Bu bağlamda bakıldığında sinemanın yanında tiyatro da aynı etkiyi coğrafyaya verebilecek bir sanat türüdür. Coğrafya ise sinema içerisinde yine beşerî coğrafya içeriğinde göç olgusu ile konusal içerik ve gösterim sebebi –veya sonucu- olduğu için insan-mekân, mekân-sinema ilişkisi içinde direkt olarak insan-sinema köprüsünde bir dayanak halindedir.

Tablo 1. Fiziki mekân ve sinemasal mekânın karşılaştırılması.

Fiziki Mekân	Sinemasal Mekân
Matematiksel olarak ifade edilebilen, ortogonal koordinat sistemi temelli üç boyutlu bir Öklid uzayı.	Deneyimlemekte olan öznenin merkezinde bulunduğu açık nokta(lar) sistemi.
Öznenen yalıtılmış bir gerçeklik.	Özneyle birlikte varlığını bulan, özneyle karşılıklı bir ilişkide

	bulunan, öznenen yalıtılması imkânsız bir olgu.
Hiçbir nokta bir diğerinden farklı değildir; her bir nokta bir diğeriyle türdeşir. Bu koordinat sisteminin doğal bir başlangıç noktası yoktur.	Merkezinde sinemasal öznenin olduğu bir sistemdir; özneye göre biçimlenir ve dolayısıyla türdeş değildir.
Mutlak ve değişmez bir bütünlüktür.	Akışkandır. Sinemasal mekânların farklı mekânları bir araya getirme gücü vardır.
Tekildir.	Çoğuldur.
Mekân kendi içinde yapılandırılmamıştır; muntazaman, baştanbaşa her bir yönde sonsuzluğa uzanır.	Sinemasal mekân kurgusaldır; yapılandırılmıştır ve –çoğu zaman çerçeve/ kadraj aracılığıyla– sinemasal anlam evreni tarafından sınırlandırılmıştır. Kapalı bir alandır.
Öznenen bağımsız olarak, herhangi bir noktadan, muhtemel tüm yönlerle doğru uzanan bir noktalar sistemine denk düşer.	Genellikle, sinemasal öznenin devinimiyle oluşan bir izlek biçiminde varlık bulur; hodolojiktir.
Yüksüz/nötr bir varoluştur.	Ekonomik, politik, kültürel, toplumsal, ideolojik, sınıfsal, toplumsal cinsiyetçi ve benzeri bağlamlarda yüklenmiştir.
Dışsaldır: İlkesel olarak dışarıdan bir bakışla tanımlanır. Bu nedenle tek kaçış noktalı perspektifle ifade edilir.	İçseldir: Öznel deneyimlerle biçimlenmiş bir bakışla tanımlanır. Bu nedenle çok kaçış noktalı perspektifle ya da perspektife ihtiyaç duymayan biçimlerle ifade edilir.
Batılı modernlik biçimleriyle tanımlanır.	Batılı modernlik–öncesi, modernlik– sonrası ve/veya Batılı ve Doğulu modernlik–dışı biçimlerle tanımlanır.

Kaynak: Çam; 2016,12’den alınmıştır.

Ayrıca coğrafya, sinemada yansıtılmak istenen duygu olgusu ile algısal bir bağlam içerisinde kendisine yer bulur. Üzerine

düşünölmüş olan filmler bağlamında sahne geçişlerinin imgesel algılarının varlığının tümel film oluşturulmasında etkili bir coğrafi bakış açısı sağlamamasına rağmen bakış açılarının farklılıkları ve coğrafi donanımı filmlere ve filmlerden kazanılabilecek imgesel ve bilimsel coğrafi çıkarımlara ışık tutabilmektedir. Burada kişinin fark edebileceği düzeyde geniş bir mekân algısı ve sınıfsal farklılıkların bilinci önem taşımaktadır. Tablo 1’den de anlaşılabileceği üzere fiziki mekân; ilk gözden görebildiğimiz, değişimlerin fiziki coğrafi süreçlere ve etkilere maruz kalarak uzun zaman içinde değişim gösterdiği bir doğal çevredir. Sinematik mekân ise daha önce doğal olarak var olmayan bir ortam veya çevrenin, seyirci tarafından algılanılmasını istediği duygu ve düşünceler hedefiyle yönetmenlerce işlenmiş veya kısmen gerçeklikten uzaklaştırılabilenmiş, çoğu zaman gerçeklik algısının önündeki bir tüldür. Bu tül örnek olarak Türk sinemasında İstanbul’a yoğun göçler sonucunda kişisel uğraşı ve zorundalık ile yapılmış olan gecekonduardaki yaşama eğlenceli ve halinden memnun gibi gösterilen insan tipinin dahil edilmesiyle ortaya çıkmıştır. Yönetmen tarafından değiştirilmiş (gerçeklikten saptırılmış) bir ortam örneği olarak Steven Spielberg’in “Duel” (1971) filmindeki kaza sahnesindeki “yamacın” minyatürleştirilmiş yapay bir yamaç olması örnek olarak verilebilir (Erol, 2017).

Yöntem

Çalışmada, Türk sinemasında yaşlılık temasını öne çıkaran ve yaşlılığın nasıl temsil edildiğini göstermek amacıyla 6 tane yaşlılık temalı film analiz edilmiştir. Filmler analiz edilirken semiyoloji (göstergebilim) yöntemi kullanıldı. Semiyoloji yöntemi ile analiz edilen bu filmlerde yaşlılık algısı ve coğrafya-sinema ilişkisi üzerinde duruldu.

Göstergeleri inceleyen bilim dalı olarak adlandırılan ve Türkçe’de gösterge bilime karşılık gelen semiyoloji, Avrupa ve A.B.D’de on dokuzuncu yüzyılın sonlarına doğru eşzamanlı olarak ortaya çıkmıştır. Semiyotik kelimesi Yunanca Symptom kelimesinden gelmektedir. Semiyotik kavramını astronomi, kimya,

matematik, tıp (semeiotike), felsefe ile ilgilenen bilim adamları ve stoacılar kullanmıştır. En önemli temsilcileri sırasıyla Locke ve Jean Henri Lambert'tir. Kavram öğretisi olarak ilk defa Charles Sanders Pierce (1839-1914) tarafından kullanılmıştır (Çulha; 2011, 412). Ancak semiyotik terimi için, eski Yunanca'da semion kelimesinin kaynaklık ettiği işaret (sign) ve gösterge anlamına geldiği düşüncesi de bulunmaktadır. Belirtke, belirti, görüntüsel gösterge, simge, alegori gibi bazı kavramların Türkçe literatürde aynı anlamda kullanıldığı görülmektedir (Çulha; 2011, 413). Türkçede göstergebilim olarak adlandırılan bu alan Batı'da semiyoloji veya semiyotik olarak da adlandırılmaktadır (Çiçek; 2016, 137). "Gösterge, bir kimse için herhangi bir biçimde ya da herhangi bir bakımdan bir şeyin yerini tutan bir şey olarak tanımlanmaktadır" (Çulha; 2011, 410). Semiyoloji kişisel veya kitlesel iletişim sürecinde aktarılan tüm dilsel veya görsel dizgeleri çözümlemek amacıyla kullanılan bir yöntemdir (Çulha; 2011). Gösterge bilim somut olarak var olan gösterge ile değil, daha derin olan anlam ve algılama ile ilgilenen bir faaliyettir (Çulha; 2011, 412). Anlam yüklü olan algılar için semiyoloji genellikle gösterge sözcüğünü kullanmaktadır. Bu anlamlar iletilen kişiye sayılar, renkler, sesler ve şekiller gibi işaretler ile yani kodlar ile aktarılmaktadır (Mustan Dönmez; 2011). İletişim sürecinde ifade edilmek ve taşınmak istenen unsurlar semiyotik alanında gösterge olarak adlandırılır. Göstergenin yapısı semiyotik alanda ilk defa Saussure tarafından tartışılmıştır. Ona göre gösterge, gösteren ve gösterilenden oluşmaktadır. "Göstergeler daha geniş anlamda duyuşsal olarak algılanabilen, dolayısıyla fiziksel olarak tanımlanabilen, iletici tarafından şekillendirilen, ortak bir alanda (kültür gibi) varlık gösteren uyaranlar olarak tanımlanabilir. Ancak göstergeler ve anlam ilişkisi konusunda altı çizilmesi gereken önemli nokta göstergelerin belirli koşullarda belirli anlamları oluşturduğudur. Bu ifade göstergenin algılandığı ortam, zaman ve koşullar ile algılayan kişiye bağlı olarak anlamının değişebileceğini işaret eder" (Erman ve Boran; 2015, 174). Gösterge, gösteren işlevi vasıtası ile alıcı değil verici (gösteren) konumdadır. Gösterge tam olarak aktardığının

bizzat kendisi değildir; ancak ilgili durum, olgu veya nesne her ne ise, onun hakkında çıkarım yapılabilecek ortamı hazırlar (Çiçek; 2016).

Bulgular

Bizi Hatırla (2018)

Film Kaan ve babasının hastalığından sonra değişen hayatlarını, ailecek birbirlerine alışma sürecini ve yeni yaşam biçimleriyle olan mücadeleyi anlatmaktadır. Kaan ve Eşref Bey (Babası)'ın baba-oğul olmalarına rağmen aynı evde yaşamakta zorlanması, Eşref beyin oğlunun evine sığamaması\mahcubiyeti bizim de çevremizde gördüğümüz genel bir problemidir.

Eşref Bey Ege'de bir sahil kasabasında (Foça) rahat bir yaşam sürerken hastalığıyla birlikte oğlu Kaan'ın yanına İstanbul'a gitmek zorunda kalmıştır. Eşref bey yaşadığı mekândan (Mekân sahipliliği) ayrıldığı için üzüntü duyarken bir yandan da oğlunun evinde mahcup günler geçirmektedir. Bu günlerde onun en büyük desteği torunları ve evin yardımcısı Fatoş hanımdır.

Kasaba insanının iyi bir temsili olan Eşref Bey plazalara mahkum olmuş oğluyla artık ne yazık ki aynı dili konuşamamaktadır. Aslında Kaan kötü ve babasına bakmak istemeyen bir karakter değildir yalnızca kendi hayatını en iyi yere getirmeyi kendine amaç edinmiş bir metropol insanıdır. Kaan karakteri iş hayatının getirisi olarak dominant bir karakter iken Eşref Bey karakteri şefkatli bir yaşlı temsilidir. Bu iki karakter baba-oğul olmasına rağmen iletişim kurmakta zorluk çekmektedir.

Foto 1: *Bizi Hatırla* filminde fedakar yaşlı temsili

Eşref Bey beyninde meydana gelen bir problem nedeniyle evde sık sık oğlunun çocukluk halinin hayalini görmektedir. Bu duruma aslında bir hastalık sebebiyet verse de bir taraftan da yaşlı bireylerin evlatlarına verdiği kıymeti ve geçmişe duydukları özlemi yansıtmaktadır. Bir gün kayıkta aniden bayılan Eşref Bey herkesi korkutmuş ve oğlu Kaan hemen Foça'ya gelmiştir. Ancak bu esnada Kaan önemli bir iş için Amerika ile görüşmeler yapmakta ve kısa zaman sonra Amerika'ya görüşmeye gitmesi gerekmektedir. Bu sebeple Kaan apar topar babasını alıp İstanbul' götürmek zorunda kalmıştır. Eşref bey gitmek istememiş ve “*Ben sizin ayağınıza dolanırım, insan eti ağırdır.*” Sözüünü söyleyerek yaşlı bireyler için evlatları bile olsa birinin üzerinde yaşamanın ne kadar zor olduğunu bize anlatmaktadır. Kaan ise babasına “*Baba gerekirse seni sırtımda taşıyım*” diyerek telkinde bulunmuştur. İlerleyen süreçte babası-eşi-işi üçlemesinde yaşanan problemler Kaan karakterinin hayatını zorlaştırmıştır.

Eşref beyin papağanı ve kasabadaki dostu Zeynep hanımla vedalaşma sahnesinde yaşadığı zorluk bireylerin yaşadıkları mekânla özdeşleştirdikleri itemlerin önemini bize yansıtmaktadır. Bu sahne bize mekanların soğuk duvarlarını canlandıran dostların veya anıların önemini mekân değişikliğiyle yeni yaşam biçimine ve yeni kişilere uyum sağlama problemi olarak anlatmıştır.

Kasabadan metropole geçmek Eşref Bey için baş döndürücü bir süreç olmuştur. Yeni ev ve yeni insanlara alışmak onun için oldukça zor olmuş ama o bu durumu hiç kimseye yansıtmamış hiç şikâyet etmemiştir. İstanbul'a geldiği anda şehrin büyüklüğü ve karmaşasından korkan Eşref Bey oğlunun İstanbul'da tutunmasıyla gurur duyarak "Koca İstanbul bu yutuverir insanı" sözleriyle bir kez daha oğluyla iftihar etmiştir. Eşref Bey Kaan'ın evinde ilk uyandığı sabah uykusundan kriz geçirerek uyanmış ve nefes alabilmek için kendini bir anda balkona atmıştır. Eşref Bey hastalığının etkisiyle bu krizi geçirmiş olsa da aslında bu krizin sebebi beton yapıların (apartmanlar) arasında sıkışma hissidir.

Eşref bey yeni mekânına uyum sağlamaya çalışırken bir yandan da ev halkıyla iletişim kurmaya çalışmaktadır. Aslında ev halkından hiç kimse Eşref Bey'e karşı kötü bir davranışta bulunmamıştır. Buradaki problem kuşaklar arası etkileşim kurma problemidir. Eşref Bey iyi niyetli bir yaşlı temsiliyetidir bu sebeple torunu İrem'le arasında çok iyi bir iletişim kurmuştur. İrem'in sahip olduğu Blumia hastalığını ailesi fark etmemesine rağmen Eşref Bey fark etmiş ve bu duruma çözüm bulmaya çalışmıştır. Eşref beyin İrem'e olan ilgisi daha önce taciz travması olan Ece (Kaan'ın eşi) tarafından ne yazık ki yanlış anlaşılmıştır. Ailenin iş yoğunluğu ve teknoloji bağımlılığı sebebiyle hastalığı fark etmemesi Eşref beyin bu konuyu hemen anlaması ve hareket geçmesi aslında kuşaklararası ebeveynlik farkını ortaya koymaktadır. Geçmişteki fedakar ebeveyn tipini yerini iş düşkünü yalnızca maddiyatı önemseyen ebeveyn tipine bırakmaktadır.

Eşref Bey eve uyum sağlamaya çalışırken hastalığı da ilerlemektedir. Gittikleri doktor acilen ameliyat olmasını

söylemiştir. Bu esnada Kaan'ında önemli bir iş anlaşması için Amerika'ya gitmesi gerekmektedir. Kaan iyi bir evlat olmakla iyi bir iş insanı olmak arasında ikilemde kalmaktadır. Aslında Kaan kötü bir evlat temsili değildir yalnızca iyi bir kariyere sahip olmak için geçmişini geride bırakmak zorunda kalmıştır. Fedakar baba temsili olan Eşref Bey oğlunu her zaman olduğu gibi bu durumda da desteklemiş ve Amerika'ya gitmesini söylemiştir. Aslında Eşref Bey her daim Kaan'ın yanında olmasını istemektedir fakat bu duruşuyla ne kadar fedakâr olduğunu göstermiştir. Kaan'ın bir akşam yemeğinde babasıyla vedalaşması aslında geçmişiyle ve içindeki yaşam hırsıyla mücadelesinin temsiliyetidir.

Aileyle iyice kaynaşan aynı zamanda aile bireylerinin de birbiriyle iyi ilişkiler kurmasını sağlayan Eşref Bey ameliyat günü hastaneden kaçıp Foça'ya (kasabası) dönmüştür. Eşref Bey bu yaptığıyla mekânına ne kadar bağlı olduğunu ve soğuk duvarlar arasında yaşamaktansa kendi mekânında huzurla ölmeyi tercih ettiğini göstermektedir. Eşref Bey'in ölümü bütün aileyi üzmüş olsa da o son günlerinde bütün aileyi birbirine bağlayan güçlü ve fedakâr bir yaşlı temsiliyeti olarak bütün ailenin aklında kalacaktır.

Beyaz Melek (2007)

Yaşlanma olgusunun kaçınılmaz olduğu ve her bireyin içinde bulunduğu koşullara göre bu süreci farklı bir şekilde deneyimlediğini anlatan bir filmidir. Film bir huzurevinde yaşayan bir grup insana Mala Ahmet karakterinin tesadüfen katılmasıyla başlar. Beyaz Melek filmi Doğu Anadolu kültürünün yaşlıya ve büyüklerine\atalarına gösterdiği saygı kavramı üzerine kurulmuştur. Aslında aktarılmak istenen temel metin şehir insanının insani ve vicdanı duygularını kaybettiği ancak doğu toplumlarının aile kavramına ve ata\ aile büyüklerine duydukları sevgi, saygıyı hala sürdürmeleridir. Şehir toplumunda kendisine yer bulamayan ve huzurevinde kalmak zorunda olan bir grup yaşlı yaptıkları doğu ziyaretiyle kendi değerlerini yeniden fark etmiş ve yaşamaya olan inançlarını canlandırmışlardır. Hem genç hem yaşlı bireylerin ölüm ve hastalık kavramlarıyla karşılaşması ve bu kavramlarla mücadele

biçimleri filmin temel kurgusudur. Film şehirde yaşantısının içinde sosyal ve ekonomik hayatlarından çekilmek zorunda yaşlı bireylerin ‘mağdur birey’ temsiliyeti, doğu kültüründe ise yaşlı bireylerin ‘güçlü birey’ temsiliyeti ile toplum içindeki rollerini devam ettirdiğini gösteren iyi bir örnektir.

Film Mala Ahmet karakterinin hastaneden kaçıp yanlışlıkla huzurevine girmesiyle başlar. Ahmet Bey beyninde yaşadığı bir hastalık sebebiyle konuşamamaktadır. Huzurevi sakinleri terk edildiğini zannetmiş, üzüntüden konuşmadığını düşünmüştür. Keke Ali ve Reşat babalarını (Mala Ahmet) Diyarbakır’dan İstanbul’a tedavi ettirmek için getirmiştir. Mala Ahmet hem alışkın bir ortamda olduğu için hem de bir anlık bilinç kaybı yaşamamasından dolayı kaçma refleksi göstermiştir. Huzurevi kavramını daha ilk kez duyan ve ne olduğunu anlamaya çalışan oğulları babaları huzurevinde iken dışarda nöbet tutmuştur.

Huzurevindeki ortama alışmaya çalışan Mala Ahmet içinde bulunduğu farklı duruma adapte olmaya çalışmaktadır. Filmin bu kısmında huzurevlerinin iç yüzü yansıtılmaya çalışılmıştır. Bazı Huzurevi çalışanlarının yaşlı ve hasta bireylere olan kötü davranışları toplumumuz tarafından hoş karşılanmayan ve istenmeyen durumlar olmasına karşın ne yazık ki bu duruma göz yumulmaktadır. Özellikle hasta bakıcının engelli olan hastasına uyguladığı şiddet, sorumluluklarını yerine getirirken ettiği eziyetler hiç kimsenin karşılaşmaması gereken bir durumdur. Aslında bu durum muhtaç olmanın getirdiği bir acizlik temsiliyetidir. Kişinin kendi kişisel ihtiyaçlarını gideremediği durumlarda gerek evladı gerek bakıcısı tarafından ihtiyaçlarının giderilmesi kişiyi her halükarda ‘muhtaç’ hissettirecektir. Keke Ali karakterinin uygulanan şiddete karşı gösterdiği tepki kurum çalışanlarının öğrenilmiş çaresizlikle geliştirdikleri suskunluklarına karşı bir başkaldırı örneği olmuştur.

Melek karakteri huzurevinin birleştirici gücü olarak tanımlanabilir(Foto2-3). Pozitif enerjisiyle tüm olumsuzluklara karşı mutlu olmayı etrafındakilere aşılamıştır. Kurumda düzenlediği

etkinliklerle herkesi mutlu etmeye çalışmaktadır. İnsanları mutlu ederken kendi hislerini geride bırakmaktadır. Melek karakterinin düşüncelerini iyilik ve saflığa yönlendirmek için sürekli beyaz giysiler giymesi filmde nesne sahipliliğinin iyi bir örneği ve kazanılmış bir alışkanlıktır. Hatta Melek karakterinin Tuz Gölü'nde sonsuz bir beyazlığın içinde huzurla ölmesi arkadaşlarını üzmüş olsa da Melek karakteri için değerli bir andır. Filmde nesne sahipliliğinin bir diğer örneği ise Asker karakterinin sürekli asker üniformalarıyla olmasıdır. Bu örnek kişinin mesleki kimliğinin kendi kişisel karakterinin önüne geçmesinin iyi bir örneğidir.

Foto2-3:Beyaz Melek filminde huzur evinde yaşlıların gündelik mekânları.

Keke Ali ve Reşat karakterlerinin davetiyle huzurevi sakinleri Diyarbakır'a gitmeye karar vermişlerdir. Yolculuk karakter için oldukça hareketli geçmiştir. İlhan karakteri deprem nedeniyle hem ailesini hem hafızasını kaybetmiştir. O günden beri konuşamayan İlhan karakteri yolda bir evin yıkılışını görmesiyle her şeyi yeniden hatırlamış ve kriz geçirmiştir. Filmdeki bu sahne insan hafızasında mekânların ve anıların önemini ve etkisini yansıtan bir sahnedir. İlhan karakterini ailesinin vefatıyla yeniden yüzleşmesi oldukça sancılı olmuş ve kadere isyan etmiştir. Hacı karakteri ise evlatlarını yaşarken onu terk etmesinin çok daha acı ve dayanılmaz olduğunu anlatarak İlhan karakteriyle yüzleşmiş ve hayata geri dönmesine destek olmuştur.

Mala Ahmet'in memleketine (Diyarbakır) vardıklarında huzurevi sakinleri çok iyi ağırlanmıştır. Kendi aileleri tarafından dışlanmış ve huzurevine gönderilmiş bu bireyler bu duruma çok

şşırmıştır. Doğu kültürü ve gelenekleri yansıtılmış ve doğu toplumunun aile ve ata kavramına verdiği önem aktarılmıştır. Mala Ahmet karakterinin aile içinde gördüğü değer aslında her yaşlı bireyi hak ettiği bir durumdur. şehir hayatının beraberinde getirdiği geniş aileden çekirdek aileye geçiş yaşlılara ya da çocuklara verdiğimiz değeri unutmamıza sebep olmuştur.

Dedemin İnsanları (2011)

Film mübadelenin etkisi altında kalan ve geçmişinden kopmuş olsa da hala mekânına ve mekânın hatırlattığı anılara sahip çıkan Mehmet Bey'in ailesi ve torunuyla iletişimini anlatmaktadır. Yaşlı ve ocuk arasındaki iletişim aile özelinde aktarılmıştır. Girit'ten İzmir'e mübadele ile g etmek zorunda kalan Mehmet Bey ait olduğu toplumsal grubun, geçmişinin örf, adet ve akışkanlıklarını torununa aktararak yaşatmaya çalışmaktadır. Mübadele gibi büyük toplumsal g hareketlerin bireysel yaşamlarda sebep olduğu etki yansıtılmıştır.

Mehmet Bey kasaba tarafından sevilen birisi olsa da göçmen olduğu için kendini hiçbir zaman ortama ait hissedemez. Bu durum Mehmet Bey'i iten içe zorlasa da bunu yansıtmaz. Bu problemle yüzleşmek zorunda kalan esas kişi torunu Ozan karakteridir. Akran zorbalığı ile birlikte arkadaşları tarafından 'öteki' olarak anılmaktadır. Arkadaşlarının Ozan'a 'gavur' diye hitap etmesi sonucunda Ozan onlara "Biz Trkz" diyerek ait olmak istediği toplumu belirtmiştir.

12 Eylül olaylarının etkisiyle ne yazık ki hem Mehmet Bey hem de Ozan hiçbir zaman kendilerini bu topluma dahil hissedememiştir. Filmin sonunda Ozan'ın dedesi için Girit'e ziyareti kendini bulduğunun bir kanıtıdır. İlk kez gitmiş olsa bile Ozan sahip olduğu kültürel kodu sebebiyle o mekânla olumlu bir ilişi kurabilmiştir.

Mehmet Bey ailesiyle İzmir'de huzurlu bir hayat sürmesine ve iyi bir işi olmasına rağmen daima geçmişine ve ait olduğu mekâna (Girit) zlem duymaktadır. Kişi bir mekânda ne kadar iyi imkanlar

da yaşarsa yaşasın kendini ait hissettiği mekân daima onun için ideal mekân olacaktır. Mehmet Bey'in Girit'te yaşadıkları acılara rağmen orayı hayal etmesi, oraya özlem duyması bu yüzdendir.

Mehmet Bey'in filmin sonunda intihar etmesi yalnızca mekâna olan özleminden değil toplumsal değişmelerden kaynaklıdır. Eskiye ve geçmişe ait olan değerlerin toplum tarafından yitirilmesi zaten eksikliğini hissettiği memleket kavramının Mehmet Bey tarafından tamamen yitirilmesi ve 'evsiz' hissetmesine sebep olmuştur. Ev ve memleket kavramlarını yitiren Mehmet Bey hayata tutunmak için bir sebep bulamayıp hayatını sonlandırmıştır. Bir mekâna ya da geçmişe aitlik hissinin bir kişi için hayatta kalmaktan daha önemli olduğu filmde ortaya koyulmuştur.

Nadide Hayat (2015)

Hayatını sürekli başkaları için yaşayan Nadide karakterinin 90 yıllık eşinin ölümüyle yaşadığı duygusal boşluğu anlatmaktadır. Nadide karakteri filmlerde genellikle temsil edilen mahcup\düşkün yaşlı profilini yansıtmaz aksine hayata yeniden tutunmaya çalışan, kendine yeni bir düzen kurmaya çalışan yaşlı temsiliyetidir.

Nadide Hanım'ın etrafındakiler ona acıyarak hayatı bitmiş gözüyle bakmaktadır. Onlara göre Nadide Hanım 'dul' kalmış evde oturması gereken bir kadındır(Foto 4-5). Nadide Hanım ise içine düştüğü boşluktan sıyrılmak için kendine çeşitli aktivite arayışlarına girmiştir. Toplumun ve hatta çocuklarının dayattığı bu baskıyı reddeden Nadide Hanım artık hayatı kendisi için yaşamaya karar vermiştir. Yaşlıların içine düştüğü bezginlik, bıkkınlık, hayattan soğuma tavrı Nadide Hanım için geri kalan hayatımı ne kadar dolu geçirirsem o kadar iyi çabasına dönüşmüştür. Nadide Hanım'ın hayata tutunma çabası toplum tarafından alışlagelmiş yaşlı profilini yansıtmadığı için pek çok eleştiri ve ön yargıyla karşı karşıya kalmıştır.

Evliliği ve çocuklarına hayatını adayan Nadide Hanım hayatını kendisi için yaşamaya karar vermiştir.1985 yılında bıraktığı okulunun öğrenci affı yapacağını duyan Nadide Hanım okula

yeniden dönmeye karar vermiştir. Okula yeniden dönme kararı hem ailesi hem çevresi tarafından büyük tepki ile karşılanmıştır. Nadide Hanım şu sözleriyle “İntihar edeceğim demedim okuyacağım dedim” sözüyle aslında çok basit bir olaya sadece yaşlı olduğu için verilen bu büyük tepkinin saçmalığını aktarmıştır.

Nadide Hanım için yeni bir başlangıç olan üniversite hayatı aynı zamanda genç nesille uyum sürecini barındırır. Sınıf arkadaşları tarafından başlarda alay konusu olan Nadide Hanım yine de pes etmemiştir. Okula dönme sürecinin ardından bir tekne gezisi gündeme gelir. Sınıf arkadaşları ve Yusuf kaptanla bu yolculuğa çıkan Nadide Hanım kendini bulma yolcuğunda önemli bir yol kat etmiştir. Gençlerle vakit geçiren Nadide Hanım yaşamak isteyip yaşayamadıklarının farkına varmıştır. Farklı bir nesille uyum sağlama sürecinde aslında hayatı ne kadar çok kaçırdığını fark etmiştir. Nadide hanım şu sözleriyle “O hayat benim yarısını başkaları için yaşadım geriye ne kaldı bilmiyorum. Belki kırk yıl belki bir gün geriye kalan benim hayatım ben istediğim gibi yaşayacağım” diyerek hayatın ona ne kadar borçlu olduğunu ifade etmiştir.

Nadide hanım geç de olsa kendi hayatını önceliğine almayı öğrenmiş bu durum sinema sektöründeki “fedakar yaşlı” temsiliyetine karşı olmuştur. Aynı zamanda Nadide Hanım’ın kimseye bağlı olmadan dimdik ayakta durması bilindik “mahcup”, ‘düşkün’ yaşlı olgusunu bu film özelinde ortadan kaldırmıştır.

Foto 4: *Nadide hayat* filminde yaşlılığa biçilen rollerin temsili

Anne bak yaşlıların umreye gidiyor Sense
çoluk çocukla araştırma gemilerine

Foto 5: *Nadide hayat* filminde yaşlılık algısı

Memleket (2016)

Film Halfeti’de yaşayan yaşlı karı koca ve torunlarının hikayesini anlatmaktadır. Bu filmde “hasta yaşlı” temsiliyeti ortaya koyulmuş ve yaşlı bakımı özelinde aile bireylerinin yaşadıkları zorlukları anlatmıştır. Yaşadıkları köy su altında kalma riskiyle karşı karşıya olduğu için köylüler köyü terk etmiştir. Ancak bu yaşlı çiftin gelini ve oğullarının mezarı köyde olduğu için köyden taşınmayı reddetmektedir. Bu durum kişilere olan bağlılığının mekânla

özdeşleşmesinin iyi bir örneğidir. Film de anlatan asıl konu yaşlı bir ailenin gündelik yaşamıdır.

Yaşlı çift her anlamda zorluğu çekerken (ulaşım, geçim sıkıntısı, bakım ihtiyacı) köyden gençler onlara nispeten yardımcı olmaktadır. En büyük yardımcıları ise torunları Narhanım'dır. En büyük yaşam sebepleri torunları Narhanım'ı yetiştirmektir. Filmin ana kurgusu sessizlik üzerine kurulmuştur. Burada sessizlik yaşlılıkla birlikte gelen hayattan çekilmeyi, dinginleşmeyi temsil etmektedir. Bu sessizliğin içinde küçük bir yapayalnız büyümeye çalışması farklı kuşakların yaşamı arasındaki uyumsuzluğu yansıtmaktadır.

Film de dikkat çeken bir diğer konu ise 'vakit' olgusudur. Aslında hayatlarında bir yere yetişme endişesi olmayan bu çift sürekli bir ana yetişme kaygısı içindedir. Namaz vakti, okul vakti, güneşin doğma vakti gibi... Bu yetişme kaygısının temel sebebi aslında hayattan kopmayı kabullenememe durumudur. Sakin bir yaşamın içinde hareket etme arzusudur. Dinamik bir hayattan yaşlılığa geçen her birey hayattan çekilmeyi kabul edememekte ve yeni yaşam düzenine direnmektedir.

Bir bireyin bakıma muhtaç olması durumunun zorluğu filmde anlatılan bir diğer konudur. Özellikle Koca Nene'nin eşinin (Mehmet Pehlivan) altını değiştirdiği sahnede Mehmet Pehlivanın kafasını çevirerek utanması ne kadar zor bir durumda olduğunu anlatmaktadır. Mehmet Pehlivanın yatalak bir hasta olması hem eşi için hem kendisi için zor bir durumdur. Bu durum 'mağdur yaşlı' temsiliyetine iyi bir örnektir.

Film kimsesizlik, yoksulluk, hastalık, yaşlılık, çaresizlik kavramlarının etrafında kurgulanmıştır. Anadolu insanının yoksulluğuyla bir çocuğu büyütme çabası X kuşağının manevi değerlere verdiği önemi yansıtmaktadır. Memleketsiz kalma korkusunun her türlü zorluktan daha büyük olduğunu düşünen bu çift 'mekân sahipliliğine' iyi bir örnektir.

Borç (2018)

Filmin ana karakteri olan Tufan Eskişehir’de kızı ve eşiyle sıradan bir hayat sürmektedir. Tekdüze bir hayat süren Tufan küçük bir matbaa işletmektedir. Bu sıradan hayat karşı komşusu Huriye teyzenin hastalanmasıyla bir anda değişmiş ve Tufan’ı farklı psikolojik çelişkilerin içine düşürmüştür. Sıradan bir insanın yaşadığı sıkıntı ve kaygılar Tufan karakteri özelinde anlatılmıştır.

Foto 6-7: Borç filminde komşuluk ilişkisi içinde yaşlıya yardımın temsili

Huriye Teyze karakteri kimsesiz ve bakıma muhtaç bir yaşlıyı temsil etmektedir. Çocuklarının bakmak istemediği bu kadına Tufan bakmak zorunda kalmıştır. Ancak hem ekonomik sıkıntıları olan hem de eşinin laflarından bunalan Tufan ne yapacağını bilemez haldedir. Bu durum muhtaç olan yaşlı bireyin psikolojisini yansıtırken bir yandan da bir yaşlıya bakma sorumluluğunu almanın zorluğunu anlatır(Foto 6-7). Kendi çocuklarının bile bakmak istemediği bir yaşlıya yabancı birinin bakmak istemesi Tufan karakterinin içindeki merhametin göstergesidir

Tufan karakterinin yaşadığı ekonomik ve ailevi sıkıntılar arasında bir canlıyı yaşatma isteği onu hayata bağlayan bir arzudur. Acımasız şehir hayatının gündelik hayatın akışında yaşlı bireylerin kendine yer bulamadığı acı bir biçimde ortaya koyulmuştur. Tufan’ın Huriye Teyze’ye bakma ve yaşatma isteği ailesi tarafından istenmeyen bir durum olmuştur. Hasta bir yaşlıya bakma sorumluluğunun zorluğu bu durum özelinde yansıtılmıştır.

Sonuç

Yaşlılık kavramı ve yaşlanma olgusu son dönemlerde sık sık araştırma konusu olmasına rağmen sinema sektöründe henüz kendine yeteri kadar yer bulamamıştır. Bunun sebebi ülkemizin hala genç ve dinamik bir nüfusa sahip olmasıdır. Bu noktada gözden kaçırılmaması gereken faktör Türkiye'nin yaşlanmakta olan bir ülke olduğudur. Önümüzdeki 25-30 yıl içinde ülkemizin yaşlı nüfusun yoğun olacağı öngörülmektedir. Medya ve televizyonun etki edici gücü kullanılmalı toplum bu aşamada yaşlılık olgusu ve yaşlı toplumla nasıl yüzleşeceğini öğrenmelidir. Yaşlı yoğun bir toplumda yaşanabilecek senaryolar bireylere medya yoluyla aktarılmalı böylelikle toplumun tutum ve davranışları yönlendirilmelidir.

Semiyoloji yöntemi dahilinde analiz edilen filmlerde yaşlılık kavramına farklı yaklaşım biçimleri gözlemlenmektedir. Bazı filimlerde bakıma muhtaç yaşlıların mekânsal aidiyet yaklaşımları ele alınırken, bazılarında ise göç olgusuna bağlı olarak yaşlıların mekâna bakış açısı öne çıkarılmıştır. Türk toplumunda yaş ilerledikçe köklerine duymuş olduğu özlemde bir artış söz konusudur. Emeklilik sonrası köyünde ev yapma isteği veya ölünce kendi köyünde defnedilmesini vasiyet etmesi gibi göstergeler bu durumu desteklemektedir. Mekâna duyulan aidiyet duygusu bu durumu tetiklemektedir. Doğduğu toprakların dışında yaşamını idame ettiren insanlarda göçe katılmış oldukları yaş grubuna göre bu durum farklılık gösterebilmektedir. Çok küçük yaşlarda başka bir şehre göç eden insanların mekâna adapte olması daha kolay gerçekleşmektedir. Yetişkin diye tabir edebileceğimiz yaş grubunda göç eden insanların zihninin bir köşesinde geri dönüş fikri yer almaktadır.

Sinema sektörü 1895'te ilk filmin çekilmesi ile ortaya çıkmıştır. Teknolojik gelişmelerin bu alanda henüz kısıtlı olması ve halkta talebinin henüz oluşmamış olması başlangıçta bu sektörün günümüzdeki kadar popüler olmamasına neden olmuştur. Herkesin sinemanın yükselişe geçiş aşamasında hatırladığı Charlie Chaplin'in sessiz filmlerinden günümüze doğru gelişerek gelen sinema yapıtları

arasındaki fark ortadadır. Yapımcıların halkta daha fazla karşılık bulabilmek adına yapmış oldukları her yenilik aslında izleyici tarafında daha fazla beklenti oluşmasına neden olmuştur. Hatta şöyle ki günümüzde sosyal medyanın da aracılığıyla profesyonel olmasa dahi film eleştirileri yapılmaktadır. Sadece eleştiri boyutunda kalmamakta filmlerde bulunan mantık ve kurgu hataları çok kolay şekilde gözler önüne serilmektedir. Bu durumda film veya dizi yapımlarında dönem veya konuya uygun mekân seçimi önem kazanmaktadır. İnsanın yaş grubuna göre mekân üzerindeki faaliyetleri veya gereksinimleri farklılık gösterebilmektedir. Örneğin bir çocuk için mekânda park, oyun alanı gibi alanların varlığı ön plandadır, çalışma çağına olan insanlarda daha iyi ekonomik şartların bulunduğu sahalar, yaşlı nüfusta ise sağlık kurumlarına kolay erişim veya inzivaya çekilebileceği mekânlar öne çıkmaktadır.

Türk toplumu aile bağları batı toplumlarına nazaran daha kuvvetli bir topumdur. Belli bir yaşa erişene kadar çocuğa kol kanat olmak, ebeveynlere hürmet ve gerektiğinde hizmet önemlidir. Son yıllarda gerçek hikayelerden düzenlenmiş senaryoları izleyici üzerinde daha derin etki ve ilgi bırakması bu tarz yapımlara yönelimi arttırmıştır. Bir çocuk veya yaşlı bir bireyin gözünden anlatılan hikayeler izleyicide karşılık bulmaktadır. Hangi yaş grubu anlatılırsa anlatılsın nüfus coğrafyası kapsamında coğrafyanın araştırma alanına girmektedir. Yaşlılık kavramı birçok bilim dalı tarafından araştırmalara konu edilmektedir. Sinema sektörü de bu kavramı sıklıkla işlemektedir. Bazen mübadele yolu ile yerinden olmuş insanların hikayesi, bazense sağlık problemleri nedeniyle daha gelişmiş imkanlara sahip şehirlere gitmek durumunda kalan yaşlıların hikayesi anlatılmaktadır. Aslında bunların her birisi coğrafya ile doğrudan ilişkilidir.

Anadolu coğrafyasında yaşayan insanların merhametli ve vicdanlı olduğu bilinir. Yaşlı aile büyüklerine, ataya saygı Türk toplumunda yaygın bir olgudur. Ancak yaşanan şehirleşme süreciyle toplumun modernleşme süreci zannettiği yanlış batılılaşma durumu bireyleri çekirdek aile formunda yaşamaya alıştırmıştır. Aile

yapısında meydana gelen bu değişme yaşı bireylerin yalnızlaşmasına sebep vermiştir. Bireysel kaygıların ön planda tutulduğu şehir yaşantısında kişiler hayatlarında yaşı aile büyüklerine yer bulamaktadır. Medya toplumsal yönlendirme için çok güçlü bir kanaldır. Gerek ticari gerek siyasi olaylarda kullanılan medya gücü toplumun eski değerlerini hatırlamasında yaşı bireylere saygı ve merhamet göstermesinde aynı zamanda bireylerin kendi yaşlılık hallerinde ne ile karşılaşacaklarını öğretmekte kullanılmalıdır.

İncelenen filmlerde yaşlılar bireyler farklı karakterlerle temsil edilmiştir. Örneğin Bizi Hatırla filminde fedakar/cefakar bir yaşı, Nadide Hayat filminde dinamik, yeniliklere açık bir yaşı, Beyaz Melek filminde gerek terk edilmiş/muhtaç yaşı profili gerekse saygı gören, ata temsiliyetinde yaşı karakterlerle karşılaşmıştır. Gündelik hayatta kendine yer bulamayan yaşlılar ne yazık ki kendilerine sinema sahnesinde de yeterince yer bulamamıştır. Yaşlılarında hayatımızın içinde olduğunu hatırlamak, onları göz ardı etmemek, onlara bir birey olarak saygı göstermek ve iyi bir yaşam sürmelerine destek olmak sinema aracılığıyla topluma aktarılmalıdır.

Kaynakça

Arslan, F. (2014). Türkiye’de sürdürülebilir doğal kaynak kullanımı arayışlarına bir örnek yeşil binalar. *The Journal of Academic Social Science Asos Journal*, 2(3), 288-304.

Arslan, F. (2016). Manisa ilinin yenilenebilir enerji potansiyeli üzerine bir değerlendirme. *Celal Bayar Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 14(3), 313-337.

Çam, A. (2016). Sinemasal mekânlar ve sinemasal mekânların çözümlenmesi. *Sinecine*, 7(2), 7-37.

Çelik, M., F. (2017). Türk sinemasında iç göç filmlerinde birey ve mekan algısı (1960-2009), [Yayınlanmış Doktora Tezi], Sosyal Bilimler Enstitüsü Sanat Bilimi Anabilim Dalı, Işık Üniversitesi.

Çiçek, M. (2016). Semiyoloji ve semiyotik üzerine düşünceler. *The Turkish Online Journal of Design, Art and Communication (TOJDAC)*, 6 (2), 137-147.

Çulha, O. (2011). Gösterge bilim (semiyotik) tekniği kullanarak kanada fotoğraflarının incelenmesi. *ZKÜ Sosyal Bilimler Dergisi*, 7 (13), 409-424.

Erman, O. ve Boran, B. (2015). Kentsel mekanda heykel yerleştirmelerinin değerlendirilmesi: semiyotik bir model önerisi. *Çukurova Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi*, 44 (2), 170-190.

Erol, V. (2017). Bilinçaltı direksiyona geçtiğinde - gerilim sinemasında psikanalitik alt metinler: Duel örneği. *SineFilozofi*, 2(3), 112-136.

Esendemir, Ş. (2016). Türkiye’de yerinde yaşlanma ve mekân gerontolojisinin temel parametreleri. *İstanbul University Journal of Sociology*, 36(2), 411-429.

Mertol, H., Köksal, Ü. ve Yıldırım, M. (2021). Türk sinemasında iç göç: 1950-1960, *Kent Akademisi*, 14 (3), 765-776.

Mustan Dönmez, B. (2011). Bölgesel müzik kültürler içinde bulunan etnik kimlik kodları üzerine analitik bir değerlendirme. *ODÜ Sosyal Bilimler Enstitüsü Sosyal Bilimler Araştırmaları Dergisi*, 2 (3). 149-164.

Yiğit, O. (2016). Film kartografisi: Sinemasal mekâna dair felsefi düşünceler. *SineFilozofi, Özel Sayı(2)*, 628-638.

Özgür, E. M. (2019). Yaşlanmanın coğrafyaları: Coğrafi gerontolojide ilerleme, tartışmalar ve araştırma gündemi. *Coğrafi Bilimler Dergisi*, 17(1), 78-109.

Özkan, M. (2017). *Yaşlılarda mekan aidiyeti: Yaşlılık ve mekan ilişkisine sosyolojik bakış* (Yayınlanmamış yüksek lisans tezi), Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.

Şentürk, M., ve Kurtkapan, H. (2017). Yaşlılığın mekânsallaşması: Kadıköy Moda'daki bir apartman üzerine nitel bir çalışma. *Senex: Yaşlılık Çalışmaları Dergisi*, 1(1), 4-19.

Tomanbay, İlhan, (2007). “Yaşlılara yönelik sosyal hizmetler”, Hacettepe Üniversitesi GEBAM yay., Ankara.

Yiğit, O., (2020). Film Kartografisi: Sinemasal Mekâna Dair Felsefi Düşünceler, *SineFilozofi Dergisi, Özel sayı (2)*, 628-639.

Zengin Çelik, H. ve Tezcan, S., (2017). Türk sinemasında göç temalı İstanbul filmleri üzerinden kentlerdeki mekansal ve toplumsal değişimlerin incelenmesi. *Bilecik Şeyh Edebali Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 2 (2), 619-636

BÖLÜM IX

Göç Hareketlerinin Kent Mekânında İzdüşümünü Aramak: Kırşehir'in Göç Tarihine Bakış¹

Albeniz Tuğçe EZME GÜRLEK²
Azize Serap TUNÇER³

Giriş

Tarih boyu, Anadolu topraklarını dönüştüren ve şekillendiren en önemli olguların başında göç gelmektedir. Bugün halen Anadolu kentleri olarak tanımlayabileceğimiz, henüz küresel sermayenin tam anlamıyla şekillendiremediği orta ve küçük ölçek kentler de bu göç

¹ Bu kitap bölümü, Kırşehir Ahi Evran Üniversitesi BAP Koordinasyon Birimi tarafından desteklenen IIB.A3.16.001 kodlu “Göç Hareketlerinin Kentsel Mekandaki Karşılığı ve Toplumsal Bellek Üzerinden Bir Okuma: Kırşehir Örneği” başlıklı projeden üretilmiştir. Aynı zamanda projenin ilk çıktıları 29 Kasım-1 Aralık 2017 tarihlerinde TSBD tarafından ODTÜ’de düzenlenen 15. Ulusal Sosyal Bilimler Kongresinde “*Toplumsal Bellek Üzerinden Bir Kentin Göç Tarihi: Kırşehir Örneği*” başlığıyla sözlü olarak sunulmuştur.

² Arş. Gör., Kentleşme ve Çevre Sorunları Anabilim Dalı, Siyaset Bilimi ve Kamu Yönetimi Bölümü, Kırşehir Ahi Evran Üniversitesi, Kırşehir, Türkiye. E-posta: atugceezme@ahievran.edu.tr

³ Prof. Dr., Sosyal Hizmet Bölümü, Sağlık Bilimleri Fakültesi, Çankırı Karatekin Üniversitesi, Çankırı, Türkiye. E-posta: azizeseraptuncer@karatekin.edu.tr

olgusundan nasibini almıştır. Kimi Anadolu kentimizin bu göç dalgalarına dair toplumsal bellekte süregelen hikayeleri varken kimilerinde ise bizatihi bugün hala bu göç hareketlerinin kent üzerinde etkisini bulmak mümkündür. Göç hareketlerini tetikleyen kimi zaman ekonomik kimi zaman sosyo-kültürel kimi zamansa politik gerekçeler tarih yazınında yerini alırken; bu tetikleyici faktörlerin bir karşılığı da göç edilen topraklar üzerinde takip edilebilmektedir. Son yıllarda, sosyo-ekonomik nedenlerden öte çoğunlukla savaş ve çatışma ortamlarının tetiklediği göç dalgalarıyla yüzleşmek zorunda kalan Anadolu kentleri; bir yandan da eğitilmiş ve nitelikli nüfusunun iş olanakları daha yüksek metropollere kaybetmekte ve demografik olarak önemli değişimlere sahne olmaktadır.

İç Anadolu Bölgesinin orta ölçek kentlerinden biri olan Kırşehir, ülkemizde 1900'lerin ortasında başlayan kırdan kente göçün bugün hala izlerini göreceğimiz bir kent tipolojisi sunmaktadır. Daha iyi yaşam şartlarına kavuşmak amacıyla gerek kendi köylerinden gerekse civar köylerden göç almış bu kent bunun yanı sıra farklı coğrafyalardan da (Karadeniz, Akdeniz, Doğu Anadolu, Balkanlar, Doğu Anadolu) göç edenlere ev sahipliği yapmıştır/yapmaktadır. Tüm bu göçmenlerin kente gelişinin toplumsal bellekteki izlerini sürmeyi ve aynı zamanda da mekânsal olarak karşılıklarını bulmayı amaçlayan bu çalışma göstermiştir ki; bir göç dalgasından elli hatta yüz yıl sonra dahi kentsel mekânda bu göçün izlerini bulmak mümkündür. Çünkü göçmenler geldikleri yeni yere tutunmak ve oraya ait hissetmek için kendi pratiklerini üretir. Bunun sonucunda da göç, kentsel mekânda her daim iz bırakır.

Bu çalışma, işte göçün kentsel mekânda yarattığı izlerin peşine düşerek, Kırşehir'in göç tarihine kısa bir bakış sunmaktadır. Kent tarihine etki etmiş göç hareketlerinin mekânsal yansımaları; toplumsal hafızadan çıkarılan tarihsel bilgilerin rehberli gezi yöntemi aracılığıyla mekân belleğindeki karşılığı bulunarak ortaya konmaktadır. Kentin toplumsal hafızasından kayıtlı ipuçları, yazılı materyallerden elde edilen tarihsel bilgiler ve kurumlarda kayıtlı

istatistikî veriler ışığında, kentin bugünündeki göç lekeleri işaretilenmiştir.

Kavramsal Tartışma

İlkçağlardan bugüne dek, tarihin birçok devrinde afetler, iklim değişiklikleri, nüfus artışı, üretim ve ticaretle yaşanan gelişmeler, savaşlar ve istilalar, milletlerin oluşumu ve imparatorlukların yıkılışı/ ortaya çıkışı zorunlu ya da isteğe bağlı birçok göç hareketine neden olmuştur (Castles ve Miller, 1993: 43). Marshal (1999: 685) göçü; “bireylerin ya da grupların sembolik veya siyasal sınırların ötesine, yeni yerleşim alanlarına ve toplumlara doğru kalıcı hareketi” olarak nitelendirirken; Tekeli (2011: 163) bir kent plancısı gözüyle göçü, “yerleşme sisteminin değişen koşullara uyumunu sağlayan bir toplumsal süreç” olarak tanımlar.

Literatürde göç bir yandan birey ve toplumsal ölçekte olumlu fırsatlar sunan bir olguyken, diğer yandan da bir grup sorunun kaynağı olarak da görülmektedir. Bu fırsatlardan biri de kişilerin mesleki ve sosyal hareketliliğine imkân sunmasıdır (Tekeli & Erder, 1978: 17). Yaratmış olduğu sorunlara dair verilebilecek en doğru örnek ise, göç edilen yerlerde yaşanan entegrasyon, uyum, adaptasyon, intibak problemleridir (Murat, 2000:115). Bu problem kimi zaman işsizlik kimi zaman konut yetersizliği kimi zamansa kültürel farklılıklardan kaynaklanmaktadır. Fakat tüm bunların dışında en temelde göç alan devletin/bölgenin/kentin yöneticilerinin, özellikle savaş ve doğal afet gibi zorunlu göç durumlarında hazırlıksız olması ve süreci plansız/programsız yürütmesi bu sorunların en temel kaynağıdır.

Yalçın (2004: 17-21), göç olgusunu dört farklı başlık altında sınıflandırmaktadır: (1) İrade esasına göre göçler, (2) Göçün yoğunluğu esasına göre göçler, (3) Ülke sınırları esasına göre göçler ve (4) Yerleşme süreleri esasına göre göçler. İrade esasına göre başlığı altında zorunlu ve gönüllü gerçekleşen göçleri inceleyen çalışma, gönüllü göçler ile doğal afet, politik dışlanma, sosyal sorunların dayatması, savaş vb. koşullar olmaksızın bireyin özgür iradesi ile yerleşim yerini değiştirmesini kastetmektedir. Yoğunluk

esasına göre göçler başlığı altında ise bireysel ya da kitlesel göç hareketleri incelenmektedir. Kitlesellik ya da bireysellik göçün başlangıç noktasından alınan referans ile belirlenirken; göçün varış noktasına etkisini de yoğun, az yoğun ve çok yoğun olarak mevcut nüfus verilerini etkileme oranına göre belirlemek mümkündür. Ülke sınırları esas alınarak oluşturulan başlık altında ise literatürde en çok karşımıza çıkan iç göç ve dış göç kavramsallaştırmasıdır. Dış göç ile ülkeler arası göç hareketleri kastedilirken; iç göç ise kırsal ve kentsel alan üzerinden alt sınıflandırmaya ayrılmaktadır (kırdan kente, küçük kentten büyük kente ya da metropole). Dış göçlerde, hukuki açıdan iki farklı boyut karşımıza çıkmaktadır: yasal ve yasadışı göç kavramları. Yerleşme süreleri esas alınan başlık altında ise geçici ve kalıcı (sürekli) yerleşme üzerinden iki grup ele alınmaktadır. Mevsimlik işçiler bu grupta geçici yerleşme süresi esasına göre göç olgusunun en önemli örneklerinden birini oluşturur.

Beyin göçü ya da emek göçü gibi literatürdeki kavramlar ise bu sınıflandırmada birden fazla başlık altında incelenmesi muhtemel olgulardır; beyin göçü daha çok irade gösterilerek gerçekleşen göç iken emek göçü gönüllü ya da işsizlik kaynaklı zorunlu olarak değerlendirilebilir. Emek göçü yine hem ülke içinde hem de ülke dışında değerlendirilebilecek olan göç kavramı olarak karşımıza çıkar ki yoğunluğu da değişken olabilmektedir. Bu her iki kavramında yerleşme süreleri de farklılık gösterebilmektedir. Literatürde buna dair birçok çalışmayla karşılaşmak mümkündür. Tüm bu başlıkları Türkiye özelinde değerlendirdiğimizde ise her birinin kentsel alanlarda karşılığını bulmak ve etkisini görmek mümkündür.

Türkiye’de plansız ve hızlı kentleşme süreci, tarımda hızlı makineleşmenin kırsal alandaki dengeyi bozması ve bu bozulmanın kırdan kente göçü tetiklemesiyle gerçekleşmiştir (Tekeli & Ender, 1978: 301). Aynı zamanda da kentsel alanlardaki sanayileşme atılımları bu süreçte çekici işlev görmüştür. Türkiye’nin kırdan kente göç sürecini göçü olgusunu açıklamaya yönelik ortaya konan itme-çekme teorisi açıklarsak; köyün artan nüfus baskısı, verimsiz toprakları, yetersiz ve parçalanmış köy arazileri, kan davaları, kast

sistemini andıran aşiret yapısı, doğal afetler, makineleşmeden kaynaklı oluşan işsizlik, terör, yetersiz eğitim kurumları, sağlık hizmetlerine erişimde yaşanan problemler, sosyo-kültürel anlamda geri kalmışlık vb. gerekçeleri itici unsurlar olarak sıralayabiliriz. Kentlerin çekici unsurları ise eğitim ve sağlık imkanları, yüksek gelir imkânı, istihdam sunması, hayat standardını yükseltmesi vb. olarak örneklendirilebilir (Bayhan, 1997: 179).

Dünyamızı küresel bir köy haline getiren bugünün düzeninde ise; sınırların kalktığı, her yere ve her şeye erişilebilirliğin tarihsel olarak en hızlı seviyeye ulaştığı, teknoloji ile bilginin şeffaflığının arttığı, insan akışlarının en üst seviyede yaşandığını iddia etmek yanlış olmaz. İşte tüm bu değişimlerden kaynaklı olarak Dünya nüfusunda, kentsel alanlarda yaşayan nüfus tarihsel olarak ilk kez kırsal alanlarda yaşayanlardan daha fazla hale gelmiştir. Fakat diğer yandan da, büyük şehirlerin sosyo-kültürel anlamda sundukları imkânlar yanında ekonomik anlamda yarattığı külfet nedeniyle günümüzde tersine göçler de gözlemlenmek mümkündür. Metropollerde yaşayan insanların bir bölümü de orta ve küçük ölçekli şehirlere geri dönmeyi arzulamakta ve bazıları bunu gerçekleştirebilmektedir. Özellikle Covid-19 Pandemisi de bu anlamda itici güçlerden birisi olarak tarih yazınında yerini almakta ve literatürde buna dair çalışmalar gerçekleştirilmektedir.

Aynı zamanda da bugünün dünyası, yeni sınırların çizildiği, halen savaş, yoksulluk, kültürel ve toplumsal baskı, istihdam, vs. gibi gerekçelerle insanların zorunlu göç etmek durumunda kaldığı nüfus değişimlerine de sahne olmaya maalesef ki devam etmektedir. International Organization for Migration (Uluslararası Göç Örgütü)'nün 2020'de yayınladığı Dünya Göç Raporu'na göre; ilk kez 2019 yılında şiddet ve çatışma nedeniyle göç etmek zorunda kalan mültecilerin sayısında rekor kırılmıştır. Bu rapora göre, 26 milyon yeni mülteci kaydı yapılmış ve 55 milyon insan ülkelerinde yer değiştirmek zorunda kalmıştır. Yine aynı rapora göre birçok kişi de doğal afetler nedeniyle evlerini terk etmiştir ki bunlardan en büyüğü de 2023 yılında Türkiye sınırları içinde yaşanmıştır.

Milyonlarca insan 6 Şubat depremlerinden sonra, senelerdir yaşadıkları toprakları, memleketlerini terk etmek zorunda kalmıştır.

Göç, yalnız içinde yaşayan toplumların sosyo-kültürel ve ekonomik yapılarını değil, aynı zamanda kentlerin mekânsal gelişimini ve tarihsel sürecini de değiştiren en önemli olgulardan biridir. Türkiye’de 1950’lere kadar gerçekleştirilen sanayileşme atılımları sonucu kırdan kente göç eden kitleler; kimi araştırmacılara göre “hızlı” kimilerine göre ise “plansız” kentleşme süreci diye adlandırılan dönemin baş aktörlerinden biri olmuştur. Daha sonraları, Önder Şenyapılı’nın (1981) “kentlileşen köylüler” olarak analiz edeceği kültürel çatışmalar, kent toplumunun sosyo-kültürel yapısındaki dönüşüme neden olurken; dolmuş, işporta ve gecekondu gibi hızlı kentleşmeye karşılık üretilen alternatifler de kent mekânının dönüşümüne katkı sağlayacaktır.

Geçmişten günümüze değişen tek gerçeklik ise küreselleşme ile göç hareketlerinin dağılımı ve etki bölgeleri genişlemiş, küçük ve orta ölçek kentlerimiz de sınır-aşan göç olgusuyla karşılaşmıştır. Yerleşikliğin mekânı olan kentin, artık göçerliğin simgesi haline gelmesine yol açan bu sürece derinleşen yoksulluk, küresel pazar ve ülke komşularımızın siyasi süreçleri gibi farklı etkenler eklendiğinden göç, yeniden en önemli akademik çalışma alanlarından birisi haline gelmiştir.

Farklı kaynaklardan beslense de küresel yoksulluk, günümüzde göçler yoluyla kentsel mekanlara akmaktadır. Özellikle kentlerde “görünürleşen” bu yoksulluk, Harvey’in tanımlamasıyla kentsel birikim mekanizmasının unsurlarına müdahale etmeyi ve sosyal adaleti sağlama da kentin rolünü tartışmayı gerektirmektedir (2012). Bu çalışmanın önemi tam da bu noktada devreye girmektedir. Bu göç hareketliliklerinden doğacak sorunlara karşı alınması gereken önlemleri ve geliştirilmesi gereken stratejileri belirlemek adına çözümçül projelerin şimdiden kurgulaması gerekmektedir. Bu nedenle, göç üzerine gerçekleştirilen akademik çalışmaların desteklenmesi ve bu konuya olan duyarlılığın artması beklenmektedir.

Nüfus değişimlerinin baskısı başta olmak üzere, günümüzde göç olgusu en fazla kentleri etkilemeye devam etmektedir. Kentler, birçok farklı bileşeni içinde barındıran, akışlar ve ilişkiler ağlarının karmaşık yapısının mekâna yansımaları olarak tanımlanabilir. Bu nedenle değişken düzlemlerdir. De Landa (2006) bu düzlemi heterojen bir bileşke olarak tasvir eder. Göç de işte bu noktada; bu değişim sürecindeki en etkin faktör olarak literatüre girer. Yine De Landa'ya göre (2006); insanların, toplumsal bağların, kültürel ağların ve hatta binaların, sokakların, enerji akışlarına kadar birçok etmenin akışsal şemasının mekâna yansımaları çözmenin bu faktörü (göç) ölçmede kullanılabileceğini savunur ve onları bileşkeyi oluşturan bileşikler olarak tanımlar.

Kırşehir'in Demografik Değişimi

Kent, İç Anadolu Bölgesi'nin Orta Kızılırmak bölümünde bulunmakta; güneyinde Aksaray ile sınırlıdır, güneydoğusunda Nevşehir, batısında Ankara, kuzeybatısında Kırıkkale, kuzeydoğusunda Yozgat olmak üzere beş şehirle komşu konumdadır. Ayrıca, Kayseri ve Nevşehir illeriyle birlikte Kapadokya üçgeni olarak tanımlanan coğrafya içinde bulunmaktadır. Bir diğer kenti tanımlayıcı önemli husus ise, şehir Doğu Anadolu Bölgesine giriş kapısı olarak görülmektedir (Harita-1).

Harita-1: Kırşehir'in Konumu

Selçuklu'da "Kırşehir" olarak anılan Kırşehir, bir Orta Anadolu kenti olarak tarih boyunca Hititler'den Frigyalılar'a, Persler'den İskender İmparatorluğu'na, Kapadokya Krallığı'ndan Roma- Bizans'a, Selçuklular'dan Moğollar'a ve son olarak da Osmanlı İmparatorluğu olmak üzere farklı kültürlerle ev sahipliği yapmış ve birçok demografik değişime sahne olmuştur. 1402 Ankara Savaşı ile Karamanoğulları Beyliği himayesine geçen bölge, Fatih Döneminde Osmanlı İmparatorluğu'na bağlı bir toprak parçası haline dönüşerek Cumhuriyet dönemine dek gelmiştir. Osmanlı arşivlerine göre kent, 1554 yılında Karaman Eyaletine bağlı Kırşehir Sancağı olarak geçmekte ve 1584'te bugün bilinen isimleri ile Hacıbektaş, Günyüzü, Sulakyurt (Konur), Keskin ve Çiçekdağı nahiyeleri olarak bilinmekteydi (Şahin, 2002).

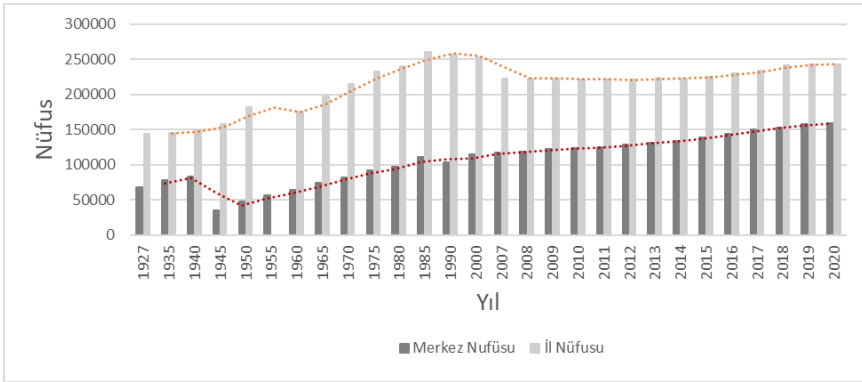
1526 tarihinde, Kırşehir'in bugün de bazıları halen var olan 9 tane mahallesi bulunmaktadır (Cami Nasuh Mecidi, Kuşdili, Yakup Dede Mescidi, Medrese, Sofular, Aşık Paşa, Ahi Evran, ve Kaya Şeyh); bu mahallelerden bugün de eski kent çekirdeğini oluşturan Aşık Paşa ve Ahi Evran nüfusun en kalabalık olduğu mahallelerdir (Şahin, 2002). Yine Şahin'in (2002) aktarımıyla Kırşehir 1834 yılına geldiğinde bugün de var olan 14 mahallenin 7'sinden oluşmaktaydı (Kayabaşı, Medrese, Yenice, Ahi Evran, Nasuh Dede, Aşıkpaşa ve Kuşdilli) ve 1840'ta bu mahallelere Güldiken Mahallesi de eklenmekteydi. Bugün kentte bulunan Çukurçayır ve Bağbaşı Mahallelerinin eski Kayabaşı Mahallesinden ayrıldığı düşünülürse; kentin bugünkü yerleşim alanının çok büyük bir kısmının tarihsel olarak 200 yıldan yaşlı olduğunu söylemek mümkündür. Bu durumda da kentin sadece Bahçelievler, Kındam, Kervansaray ve Gölhisar yerleşimlerinin daha yakın tarihte inşa edildiğini iddia etmek mümkündür.

Osmanlı'da nüfus sayımı olmamasından kaynaklı olarak bu döneme dair nüfus bilgileri kesin olmamakla birlikte, Metin'in ((2007: 103-105) tahrir ve cizye defterleri üzerinden tespitine göre Kırşehir sancağının nüfusu 1485'te yaklaşık 2.754 (Merkez: 1000), 1530'da 9.222, 1585'te ise 24.346 (Merkez: 5000)'dir. Fakat belirtmek gerekir ki verilen her bir tarihte sancağın sınırları

değişmektedir ve toprak parçası küçülüp büyümüştür. 1834 tarihinde Kırşehir Merkez mahallelerindeki hane sayıları ise: Kayabaşı: 212; Yenice: 103; Kuşdili: 117; Aşıkpasha: 100; Medrese: 202, Ahi Evran: 42 ve Nasuh Dede: 18 olarak görülmektedir (Günçıktı, 2010: 32).

Cumhuriyet Dönemi boyunca kentin nüfus hareketliliği incelendiğinde ise, kentin il ve Merkez ilçe nüfuslarına dair ilk veri 1927 tarihlidir. Bu tarihte kentin genel il nüfusunun 144.006, Merkez İlçe nüfusunun ise 67.557 olduğu bilinmektedir (TÜİK, 2023). 1940 yılına kadar il ve merkez ilçe nüfusunun her ikisinde de artış gözlemlenirken; 1940-1945 arası dönemde il nüfusunda artış merkezde ise azalma görülmektedir (Grafik-1). Bu durumun nedenini, 1944 yılında Merkezden ayrılan Kaman'ın ilçe statüsü kazanması ile açıklamak mümkündür. 1945-1950 arasında ise hem il hem de merkez nüfusunda yeniden paralel artış söz konusudur.

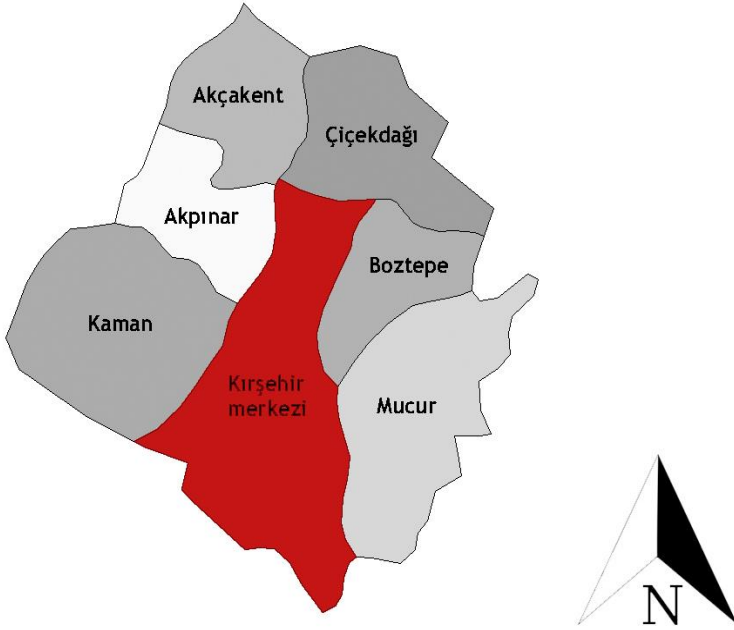
Grafik-1: Cumhuriyet Döneminde Kırşehir İl ve Merkez İlçe Nüfusunun Değişimi

(Kaynak: TÜİK Nüfus Verileri, 2023)

1955 yılında yapılan nüfus sayımında şehrin il nüfusuna dair elimizde kesin veri bulunmamaktadır çünkü 20 Temmuz 1954 tarihinde 6429 sayılı kanun ile Kırşehir'in vilayet vasfı kaldırılmış ve yeni vilayet ilan edilen Nevşehir'in ilçesine dönüştürülmüştür. Üç yıl süren bu sürecin ardından, Hacıbektaş, Kozaklı ve Avanos

ilçeleri Nevşehir’den alınıp geri verilmeksizin, 1 Temmuz 1957 tarihinde 7001 sayılı kanun ile Kırşehir tekrar vilayet/il statüsü kazanmıştır. Bu süreçte, Kırşehir’e Merkez ilçe dışında Çiçekdağı, Kaman ve Mucur ilçeleri bağlanmıştır. Ardından 1987 yılında eklenen Akpınar ve 1990 yılında eklenen Boztepe ve Akçakent ile bugün Kırşehir yedi ilçesi bulunan bir ilimizdir (Harita-2).

Harita-1: Kırşehir’in İlçeleri

1950-1960 döneminde Merkez nüfusu artan kentin il genel nüfusunda azalma olduğu görülmektedir. Bu durumu ülkemizde 1950 sonrası hızlanan kırdan kente göçlerle açıklamak mümkündür. Türkiye’de 1950 yılına kadar daha yavaş ve kademeli ilerleyen iç göç dalgasının, özellikle bu yıl sonrası kırsaldan kent merkezlerine ve hatta sanayileşme atılımlarına öncülük eden büyük kentlerin merkezlerine doğru yoğun bir akışı söz konusudur (Özgür, 1994; Kızılaslan & Arslan, 2022) çünkü bu dönemde ABD’nin kalkınma stratejileri benimsenmiş ve Marshall Planının kredileri ile hızlı bir

traktörleşme süreci ve köylerde makineleşme yaşanmıştır (Tekeli, 1998: 75). 1960 sonrası da bu iç göç hareketi devam etmiş fakat bu nüfus değişiminin Kırşehir nüfus artışını ters yönde etkileyecek büyüklükte bir etkisi olmadığı görülmüştür.

Tablo-1: Kırşehir Nüfus Verileri

Yıl	Merkez İlçe Nüfus	Merkez İlçe Kentsel Nüfus	Merkez İlçe Kırsal Nüfus	İl Nüfusu
1927	67.557	12.745	54.812	144.006
1935	78.756	14.052	64.704	145.932
1940	83.423	13.336	70.087	149.518
1945	35.147	13.783	21.364	157.565
1950	47.944	14.034	33.910	181.899
1955	56.852	16.584	40.268	Nevşehir'e bağlı
1960	63.685	20.248	43.437	175.749
1965	74.311	24.861	49.450	196.836
1970	82.525	33.173	49.352	214.932
1975	91.655	41.415	50.240	232.853
1980	96.937	49.913	47.024	240.497
1985	111.644	64.754	46.890	260.156
1990	103.688	73.538	30.150	256.862
2000	115.078	88.105	26.973	253.239
2007	117.164	99.832	17.332	223.170
2008	118.412	101.333	17.079	222.735
2009	121.947	105.826	16.121	223.102
2010	124.046	108.628	15.418	221.876
2011	125.554	110.499	15.055	221.015
2012	128.806	114.244	14.562	221.209
2013	131.997	117.730	14.267	223.498
2014	134.367	120.508	13.859	222.707
2015	139.235	125.807	13.428	225.562
2016	144.006	130.915	13.091	229.975
2017	150.029	137.290	12.739	234.529
2018	153.511	139.134	14.377	241.868
2019	157.635	144.364	13.271	242.938
2020	158.954	146.242	12.712	243.042

(Kaynak: TÜİK, 2023)

1970 sonrası dönemde ise artık kırdan kente göç yerini metropol alanların çekiciliği ile küçük kentlerden büyük kentlere

göçe bırakmıştır. Bu dönemde Kırşehir de özellikle en yakın büyük şehir olmasından kaynaklı başta Ankara'ya ve İstanbul, İzmir gibi büyük kentlere göç vermiştir. Fakat bu göçün yoğunluğu 1985'e kadar düşük devam ettiğinden 1960-1985 arası hem il hem de Merkez ilçe nüfustaki düzenli artış devam etmiştir. 1985-1990 arası ise bu göç hareketinin de etkisiyle hem il hem de merkez ilçe nüfus rakamlarında düşüş gözlemlenmektedir. Bu düşüş, özellikle kentin okuyan kesiminin üniversite eğitimi için büyük şehirlere gitmesi, ardından da iş olanaklarından kaynaklı buralara yerleşmesi nedeniyle il nüfusunda 2008 yılına dek devam etmiştir. 2008-2012 arası küçük düşüş ve artışlarla sabit denecek düzeyde seyretmiş olan il ve kent nüfusu; 2012 sonrası düzenli olarak artış göstermiştir.

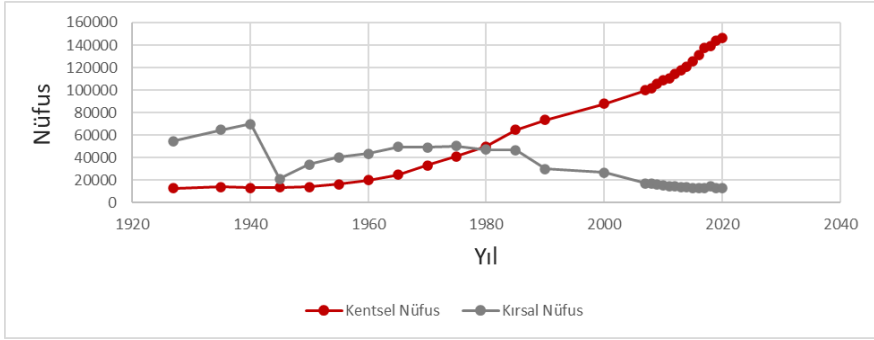
Kırşehir Merkez nüfusu ise 1990 yılından bu yana özellikle kentte üniversite açılması (önce Gazi Üniversitesi'ne bağlı fakültelerin kurulması ve 2006 yılında Ahi Evran Üniversitesi'nin kurulması ile fakülte ve öğrenci sayısında yoğun artış olması) ve onun etkisiyle yatırımların artmasıyla doğan iş olanaklarının katkısıyla hem de eğitim göçü ile gelen genç nüfusun istihdamından kaynaklı sürekli artarak seyretmiştir.

Bu eğitim göçünün yanı sıra, bu dönem ve hatta öncesinde Kırşehir istatistiki verilerini etkileyen Gümüşhane, Kars, Erzurum, Artvin, Kahramanmaraş gibi başka illerden aldığı kentlerarası göçler de söz konusudur (Tunçer & Ezme, 2016). Örneğin Erzurum'dan kente göçün 1960'larda başladığı ve 70'lerde yoğunluğunun arttığı bilinmektedir (Güreşçi, 2018: 58). Bu göç hareketlerinin yanı sıra yine tarihsel olarak kenti etkilemiş birçok farklı göç dalgasının (Abdallar, Çerkesler, Balkanlar, Çöl Kürtleri, vd.) varlığı da bilinmektedir. Bu çalışmada işte kentin demografik yapısını etkilemekten öte kentsel mekânda iz bırakmış tüm göç dalgalarına dair ipuçları, görüşmecilerin yaş ortalaması düşünüldüğünde sözlü tarih çalışması olarak da görülmesi muhtemel bir yaklaşımla, daha sonra "Yöntem" bölümünde detaylandırılacak olan rehberli gezi yöntemiyle bulunmaya çalışılmıştır.

Örnek Alan: Kırşehir Merkez

Kırşehir'in demografik yapısına dair tüm bu detaylardan sonra, bu çalışma kapsamında Kırşehir Merkez ilçesinde bulunan kentsel alanın incelendiğinin altını çizmemiz gerekir. Bu kapsamda, yalnızca Merkez nüfustaki demografik değişimleri incelediğimizde, kırsal ve kentsel nüfus hareketliliğinin tarihsel olarak (1927-2020 arası) paralel olmadığını görmekteyiz (Grafik-2). İl Merkezinde ikamet eden kentsel nüfusun 1927'den bu yana 1935-1940 arası hariç sürekli artış gösterdiğini görmekteyiz (Grafik-2). Bu dönemde şehir merkezindeki okumuş kesimin memur olarak başka şehirlere atandığı bilinmektedir. Bu bilgi, yaklaşık 6 yüz kişiye tekabül eden bu düşüşün kaynağını açıklamaktadır.

Grafik-2: Cumhuriyet Döneminde Kırşehir Merkezde Kırsal ve Kentsel Nüfusun Değişimi

(Kaynak: TÜİK Nüfus Verileri, 2023)

1940-1945 yılları arasında Merkez kırsal nüfusunda ekstrem bir düşüş söz konusudur (Grafik-2). Bu durum daha önce de açıklandığı üzere, 1944 yılında Merkez ilçeden ayrılan Kaman'ın ilçeye dönüştürülmesi ve yoğunlukla köylerin bu ilçeye bağlanmasından kaynaklanmaktadır. 1950-1960 arası dönemde hem kentsel hem de kırsal alanda gerçekleşen nüfus artışı; 1955'te Yugoslavya'dan gelen ailelerin merkez köylere yerleştirilmesi ve Hirfanlı Barajı'nın yapımı (1953-1959 yılları arasında inşaatı

tamamlanmıştır) sırasında boşaltılan köylerin kent merkezine göç etmesinin etkisi olarak okunabilir.

Özellikle sanayinin gelişmemesi ve tarım üzerine konumlandırılmış kent ekonomisi nedeniyle, 1960 sonrası Kırşehir Avrupa'ya en çok işçi gönderen kentlerden biri olmuştur. Bunun sonucu olarak özellikle 1980'lerin sonunda kentteki inşaat sektörü canlanmış ve konut stokunda artış gözlemlenmiş; aynı zamanda da yine Avrupa'da yaşayan Kırşehirlilerin etkisi ile bu dönemde kentte küçük ölçek şirketlerde ve tarıma dayalı küçük endüstri sayısında artış olmuştur (Özköse, 1987). Bu dönemde kent merkezinde zenginleşen kesim Ankara, İstanbul ve Kırıkkale'ye göçerken, Konya ve Kayseri'deki endüstrileşme hareketi Kırşehir'i tekrardan durgun bir ekonomiye sürüklemiştir. Bu dönem kentin en önemli ticaret merkezlerini Sanayi Çarşısı, Uzun Çarşı, Yeni Çarşı, Buğday Pazarı, Sebze Hali, Hayvan Pazarı ve Kale Eteği oluşturmaktadır ki bugün de halen Uzun Çarşı ve Kale Eteği, Ankara ve Terme Caddelerindeki ticaret akslarının yanı sıra en önemli ticaret zonlarını oluşturmaktadır. Özellikle 1980-1990 arası kent merkezindeki nüfus artışında bu sürecin yaratmış olduğu yeni istihdam olanaklarının katkısı büyük olmuştur. Köylerden kent merkezine çalışmak için gelenler bu dönemde ailelerini de merkeze taşımışlardır.

1990 sonrası merkezdeki kentsel alan nüfusunun sürekli artış göstermesi ve kırsal alan nüfusunun azalması ise, hem kent merkezindeki üniversite öğrencisi sayısının artışı hem de tarım ve hayvancılığa sağlanan desteklerin etkisiyle ekonomik olarak kır-kent arası seyahati karşılayacak seviyeye iyileşmesiyle kentin olanaklarından yararlanmak için kent merkezine taşınması ile açıklamak mümkündür.

Kentin bugünkü sektörel yapısını ele aldığımızda, nüfusun yaklaşık olarak 65%'inin tarım ve hayvancılıktan geçimini sağladığı, geri kalan bölümünün ise sanayi ve ticaret ile uğraştıklarını söylemek yanlış olmaz. Bunun yanı sıra, Belediye tarafından sayıları 25-30 bin olarak belirtilen ve yaz aylarında kente gelen gurbetçi nüfus da kentin ekonomisine katkı sağlamaktadır. Kırşehir Ticaret

ve Sanayi Odası'nın 2019-2023 Dönemi Stratejik Planındaki beyanına göre, il sınırları içinde 3.908 SGK'ya kayıtlı iş yeri ve bu tesislerde toplamda 25.856 SGK'ya kayıtlı çalışan istihdam edilmektedir. Sektörel anlamda en yüksek istihdam inşaat sektöründedir. Ayrıca kent, son dönemde bir yandan termal kaynaklardan yararlanarak turizm sektöründe yatırımlara ev sahipliği yaparken diğer yandan da Kırşehir Ahi Evran Üniversitesinde öğrenim gören 20 bin üzerinde yüksek öğretim öğrencisine de ev sahipliği yapmaktadır.

Ülkemizde yaşanan hemen her göç dalgasının Kırşehir'e de etki ettiğini bir şekilde özetlemiş durumdayız. Şu ana kadar Cumhuriyet Dönemi nüfus sayımları verileri ile özetlemeye çalıştığımız göçün Kırşehir kentine etkisini, aslında Cumhuriyet öncesi döneme de götürmek mümkündür ki gerçekleştirilen saha çalışması çalışmanın ilerleyen bölümlerinde bu etkileri ortaya koymaktadır. Tarih boyunca, Ortadoğu'dan, Balkanlar'dan ve Karadeniz'den gelen göçmenlere ev sahipliği yapmış olan kent, aynı zamanda da Avrupa ülkelerine göç eden "gurbetçi" nüfusuyla da göç hareketliliği konusunda çalışılabilir bir kentsel mekân olarak göze çarpmaktadır. Yine, TÜİK verilerine göre "genç nüfus azalması" durumu da Kırşehir'in göç konusunda çalışılmasının önemine işaret etmektedir.

Bu çalışma sahasını önemli kılan bir diğer önemli nokta da ülkede yaşanan sığınmacı/ mülteci sorunu ve göçmen yerleştirme politikalarının en yoğun yaşandığı şehirlerden birinin Kırşehir olmasıdır ki bu nüfustan kaynaklı olarak 2017 nüfus artışı dikkat çeken kentlerden biri olmuştur. Tüm bu veriler göz önünde bulundurulduğunda, yerleşim başta olmak üzere kimi yerel hizmetler bakımından düzenlemeler yapmanın ve geleceğe dönük stratejiler geliştirmenin önemi ortaya çıkmaktadır. Fakat bunun yanı sıra tüm bu göç dalgalarının kentsel mekânda da bir karşılığı olmuştur. Kimi mahalleler göç ile ani gelişim gösterirken kimi mahalleler bizatihi göç hareketlerinin sonucunda kurulmuştur. Bazı göç dalgaları kent ekonomisinin belirli sektörlerinin iş gücünü sağlarken, bazı göçler de kentin sosyo-kültürel yapısına önemli etkilerde bulunmuştur. İşte

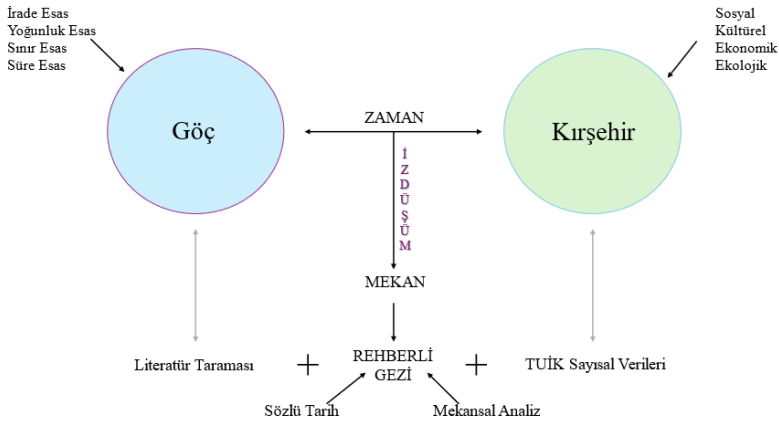
bu çalışma da Kırşehir’i etkileyen tüm bu göç süreçlerinin, kent mekânında yarattığı sosyo-kültürel, ekonomik ve mekânsal etkiyi gözler önüne koymayı amaçlar.

Yöntem

Toplumsal hafıza ile mekân arasında önemli bir ilişki vardır. Göç bir insan hareketliliğinden çok öte anılar, efsaneler, gelenekler, kültür, bilgi, beceri, sanat ve yeteneklerin de yer değiştirmesiyle aslında bir bellek transferidir. Bu nedenle göç edeni değiştiren bu süreç aynı zamanda göç edilen yeri de dönüştürür. Yalnızca göç edenin mekânı değişmez anı zamanda göç edilen mekânı da dönüştürür. Halbwachs’a göre (2017) mekanlar da belleğin en önemli araçlarından biridir. Özellikle zorunlu göç gibi irade dışı yaşanan olaylar söz konusuysa, mekân toplumsal belleğin göstergelerinden birine dönüşür. Hafıza mekanları ile Nora (2006), mekân ile toplumsal bellek arasındaki ilişkiyi işaret ederek bu ilişkiye dair göstergelerin, sembollerin, temsillerin ve değerlerin mekânsal bellek olarak o mekânda yaşayanların deneyimlerinde saklı olduğunu söyler.

Küreselleşme ile ölçeği ve sınırları günden güne değişim gösteren göç hareketliliğinin tarihsel gelişimini bir kentsel mekân üzerinden okuyabilmek ve mekânsal karşılığını saptayabilmek için en etkili yöntemlerden biri, toplumsal hafızada saklı olanın mekandaki izlerini takip etmektir ki bunu gerçekleştirebilmek için bu çalışma yöntem olarak J. P. Thibaud’un orijinal adıyla “les parcours commentes,” İngilizce literatürde “commented walk” ve Türkçeye uyarlamasıyla rehberli gezi yöntemini benimsemiştir (Aksümer, 2019; Vurumcular Kesimci & Ciravoğlu, 2023). Sosyal bilim araştırmalarına farklı bir bakış açısı getirmiş olan rehberli gezi yöntemi, açık uçlu mülakat yönteminin mekânsal çalışmalarda çok daha verimli sonuçlar almak adına geliştirilmiş olup, özellikle tarihsel sürece dair gerçekleştirilen alan araştırmalarının mekânsal yansımalarını ve yarattığı sonuçları tespitinde verimli bir şekilde kullanılabilmektedir (Kap Yücel & Aksümer, 2018). Kent sakinlerinin kendi belirledikleri güzergâh üzerinden yürüyerek,

belirli bir konu üzerine kendi deneyimlerini ve belleğinde saklı olan bilgileri araştırmacıya aktarması temeline dayanır (Thibaud, 2013). Görüşülen kent sakini bir yandan yürüyüp bir yandan da mekânsal olarak anlatısını desteklerken, araştırmacı dinleyici konumundadır ve rehberlik yapan görüşmecinin izni dahilinde anlatıları ses kaydına alır ve anlatılarda geçen mekanları haritasında işaretler. Temelde kent sakinlerinin rehberliğinde, onlara soru sorulmaksızın verilen üst başlık eşliğinde kendi hikâyelerini anlatmalarına izin veren, araştırmacıyı ise yalnızca kayıt alan dinleyiciye dönüştüren rehberli gezi yöntemi; soruyu soran ile soru sorulan kişiler arasındaki hiyerarşiyi tersine çevirmesi açısından saha araştırmasına yeni bir boyut kazandırmıştır (Aksümer, 2019: 599).

Şekil-2: Çalışmanın Kurgusu

Proje kapsamında gerçekleştirilen mülakatlarda, projenin oturduğu temel sorunsal açıklanmış ve ardından mülakat gerçekleştirilen katılımcıların anlatılarına kendilerinin yön vermesi beklenmiştir. Yaklaşık 20-30 dakika süren yürüyüşlerin öncesinde ve ardından da rehberlerin anlatıları devam ettiği için görüşmeler 1-2 saat arasında sürmüştür. Daha sonra araştırmacı tarafından kaydedilen ses kayıtları yazıya dökülmüştür. Bu noktada belirtmek gerekir ki, bazı noktalarda katılımcıların anlatılarına küçük

dokunuşlar yapılmak zorunda kalınmıştır. Bu ufak katkılar, katılımcıların anlatılarına yön vermek amacıyla değil araştırmaya dair önemli ipuçlarını kaçırmamak amacıyla gerçekleştirilmiştir. Bu nedenle, katılımcıların açık uçlu mülakatlara yön vermediğini ve araştırmacıların yalnızca önemli noktalarda doğru ve detaylı bilgi elde etmek amacıyla müdahil olduklarını söylemek hiç de yanlış olmaz. Fakat belirtmek gerekir ki, araştırma kapsamında görüşülen kişilerin yaş aralığı ve kent merkezinin ölçeği nedeniyle, özellikle sağlık sorunları olan 70 yaş üzeri katılımcıların anlatılarındaki tüm mekanları yürüyerek ziyaret etme şansımız olmamıştır. Bu gibi durumlarda, sabit mekanlarda yarı yapılandırılmış mülakatlara devam edilmiş ve anlatılarını bitirmeleri beklendikten sonra daha genç yaşta ve kenti bilen yakınlarından görüşmecinin anlatılarının mekandaki karşılıklarını göstermesi rica edilmiştir.

Tablo-2: Çalışmada Rehber Olmayı Kabul Eden Katılımcıların Profilleri

<i>Rehber No</i>	<i>Doğum Tarihi</i>	<i>Kırşehir'e Gelış Tarihi</i>	<i>Nereden Geldiği</i>	<i>Geliş Nedeni</i>	<i>İlk Geldiği Mahalle</i>
<i>Rahber-1</i>	1951	1963	Karacaören Köyü	Okumaya	Kervansaray
<i>Rahber-2</i>	1943	1950	Sıdıklı Büyükoğlu	Arazileri baraj altında kalmış	Kuşdilli
<i>Rahber-3</i>	1951	1982	Güzler Köyü	Memur olmak için	Yenice
<i>Rahber-4</i>	1954	1954	Merkezde Doğdu		Medrese
<i>Rahber-5</i>	1938	1977	Kortulu Köyü	İnşaat yapmak için	Kayabaşı
<i>Rahber-6</i>	1956	1979	Kocabey Köyü	İş bulmak için	Yenice
<i>Rahber-7</i>	1955	1970	Artvin	Akrabalarının yanına pancar sökmeye	Göhlisar
<i>Rahber-8</i>	1936	1950	Erzurum	Akrabalarının yanına gelmiş	Bahçelievler

Mülakatlar esnasında, mekânsal detaylar fotoğraflarla desteklenmiş ve haritalanmıştır. Bu anlamda bu çalışma; göçü sayısal bir veri olmaktan çıkarmış, sözlü tarih ve toplumsal bellek içinde saklı nitel veriler üzerinden bir göç okuması yapmaya çalışmıştır. Aynı zamanda bu nitel verilerin mekândaki karşılıklarını bulmak için, rehberli gezi yöntemi araştırmacıların yıllardır yaşadıkları mekânı yeniden keşfetmesini sağlamış ve görünenin ardında saklı olanı çıkarmalarına izin vermiştir. Bu anlamda da araştırma rehberli gezi yöntemini ilk kez göç araştırmaları ve kentsel

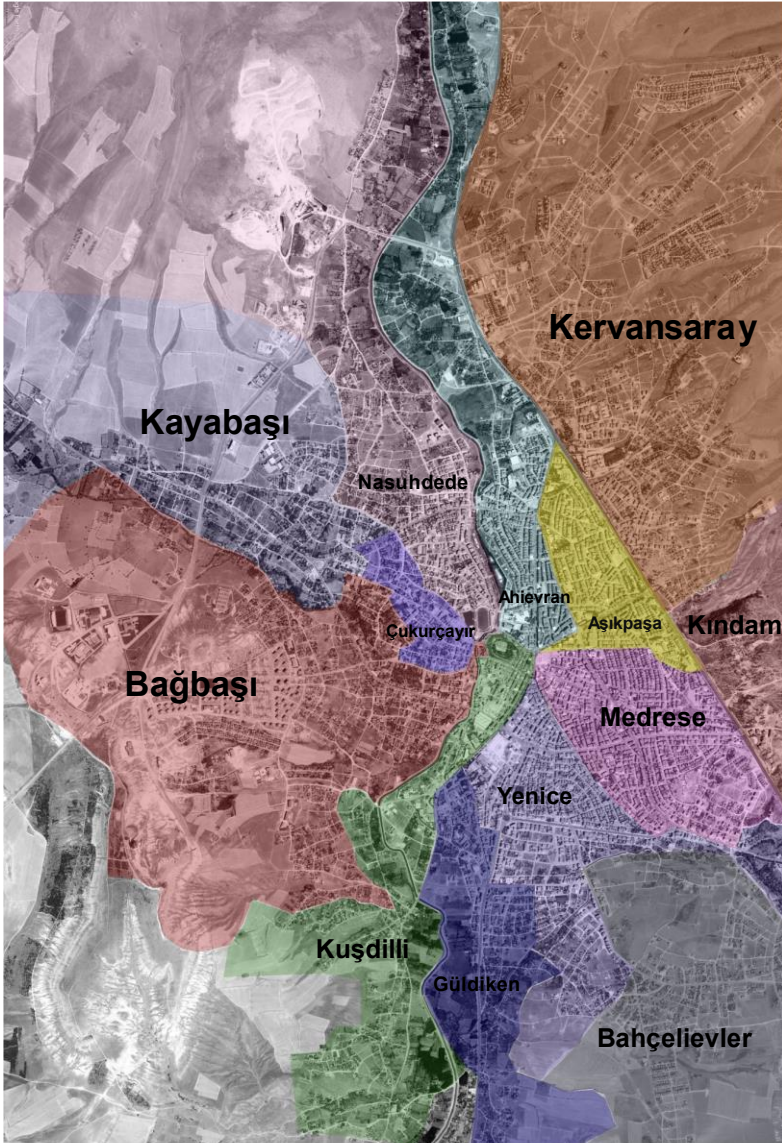
araştırmalarda kullanan çalışmalardan biri olarak da literatüre katkı sunmuştur. Uygulanan bu yöntem sonucunda, geçmiş g dalgalarının yaratmış olduğu sorunlar, yaşadığı süreçler ve ürettiği pratikler keşfedilmiştir.

Çalışma kapsamında, çoğunluğu farklı dönemlerde Kırşehir'in farklı mahallelerinde ikamet etmiş olan 8 katılımcı/rehber ile görüşme tamamlanmıştır. Bu sekiz katılımcının yaş ortalaması 70 yaşın üzerindedir (Tablo-2). Kırşehir Merkez'in toplamda 14 tane mahallesi bulunmaktadır ve bu katılımcılar bu 14 mahallenin 10'unda (Aşıkpaşa, Bağbaşı, Bağelievler, Gölhisar, Kayabaşı, Kervansaray, Kuşdilli, Medrese, Nasuhdede, Yenice) bugün ya da geçmiş dönemde ikamet etmiştir (Harita-2). Bu durum da her mahallenin tarihine dair derinlemesine bilgiler elde edilebilmesine olanak sağlamıştır. Katılımcıların/ Rehberlerin daha önce ikamet etmediği mahalleler olan Ahi Evran, ukurayır ve Güldiken mahalleleri şehrin en eski çekirdeğinde yer aldığından; görüşmeler esnasında bu mahallelere dair de önemli detaylar elde edilmiş, gelişim süreçleri ve gten nasıl etkilendikleri tespit edilebilmiştir. Mahalleler içinden yalnızca Kındam Mahallesi şehir merkezine uzak olmakla birlikte Kervansaray Mahallesi'ne komşu olmasından kaynaklı, o'nun da hakkında bilgiye ulaşılabilmemiştir.

Görüşmeler esnasında, çalışmanın içeriğine dair bilgiler verildikten sonra, katılımcılardan mahallelerine geliş süreçlerini anlatmaları ve bu süreçten günümüze doğru yaşadıkları tarihsel olayları g üzerinden değerlendirmeleri istenmiştir. 8 katılımcının 6'sı il olarak Kırşehir'de doğmuş fakat bunlardan yalnızca 1 tanesi Kırşehir Merkez ilçenin kentsel alanında dünyaya gelmiştir (Tablo-2). Diğer tüm katılımcıların kendilerinin de bir g öyküsü mevcuttur. Fakat tüm katılımcılar, yaşamlarının çok büyük kısmını bu kentte geçirmişlerdir. Katılımcılardan 5 tanesi kentin merkezinde değil merkeze bağlı köylerinde doğmuş olup, çok küçük yaşlarda kente göç etmişlerdir. Bu üç katılımcının kırdan kente göç sürecini birinci ağızdan dinlemek, aslında kentin yakın tarihine dair önemli ipuçlarını barındırmaktadır.

Kentsel Mekânda Göçün İzdüşümü

Gerçekleştirilen sekiz görüşme sonrasında, anlatı dökümleri söylem analizine tabi tutulduğunda, kentin hafızasında yer edinen ve mekânsal olarak da karşılığı bulunan toplam 17 farklı göç grubundan söz etmek mümkündür: Kürtler, Tatarlar, 93 Harbi sürgünleri, Ermeniler, Erzincanlı deprem mağdurları, Kızılırmak köylüleri, Balkan göçmenleri, Abdallar, Öğretmen Okulu öğrencileri, Erzurumlular, Karşılilar, Gümüşhaneliler, Gurbetçiler, Yozgatlılar, Maraşlılar, Afganlar ve Suriyeliler. Kentin göç ile harmanlanmış bu heterojen toplumsal yapısı tarihsel olarak çok öncelere dayanmaktadır. Örneğin, 1944 yılında başlayan 17 aylık sürgünü sırasında, Kırşehir’de yaşamış Yahudi bir göçmen olan Walter Ruben de, *“Kırşehir, Eine Altertümliche Kleinstadt Inneranatoliens”* adlı eserinde dönemin kentini şöyle tasvir eder: *“Pazarın karmaşasında Kürtlerin, Türkmenlerin, Yörüklerin ve Çingenelerin tabloyu andıran giysileri hemen fark ediliyor, Kürtlerin ve Çingenelerin Türkçe olmayan dilleri duyuluyor, kadınların alınlarına yaptırdıkları dövmelere şaşkınlıkla bakılıyor...”* (2014).

Harita-2: Kırşehir Merkez Mahalleleri (Göhlisar Mahallesi bu ölçekte görülmemektedir)

Tarihsel olarak da varlığını gördüğümüz bu göçmen grupları; göç nedeni, göç dönemi, göçün sebebi ve göçün kent mekanına

etkileri bağlamında incelediğimizde, Tablo-3'teki görüntü karşımıza çıkmaktadır. Çalışma kapsamında görüşme gerçekleştirilen katılımcıların / rehberlerin anlatılarında bu göç gruplarına dair önemli detaylar elde edilmiştir. Bu grupların kentsel mekâna etkileri yalnızca fiziki anlamda olmamıştır. Aynı zamanda da bu göç grupları tarihsel süreç içinde kenti sosyo-kültürel, politik ve ekonomik anlamda da etkilemiştir. Yapılan görüşmelerde en dikkat çeken detay ise tüm bu göç gruplarının her birinin mekânsal olarak bir karşılığının dile getirilmesi ve bu mekânsal detaylar ile kent(liler)in kurmuş olduğu ilişki olmuştur. Bu 17 göç grubuna dair analizlerimizi 12 başlık altında toplamış bulunuyoruz. Bazı göç gruplarına ait detaylar aralarındaki ilişkisellikten dolayı aynı başlıklar altında sunulmuştur (Örneğin yurt içi emek göçlerini oluşturanlar).

Tablo-3: Göç Grupları ve Özellikleri

Göç Grupları	Göç Nedeni	Kentsel Etkileri	Göç Dönemi	Mekânsal Etkisi Görülen Mahalle
Çöl Kürtleri	Savaş	Sosyo-Kültürel, Ekonomik	1700-1800'ler	Kervansaray, Ahievran
Tatarlar	Kırım Savaşı	---	1800'ler	Medrese
Artvinliler	93 Harbi	Ekolojik, Kültürel ve Ekonomik	İlk olarak 1877-78 ve daha sonra 1950-1960'lar	Göhlisar, daha sonra Medrese, Kındam, Yenice
Ermeniler	Savaş	---	1915	Kayabaşı, Yenice, Kuşdilli
Erzincanlılar	Deprem	---	1939	Aşıkpaşa
Kızılırmak köylüleri	Hirfanlı Barajı	Sosyo-Kültürel ve Ekonomik	1950'ler	Kayabaşı, Bağbaşı, Kuşdilli
Yugoslav Göçmenleri	Savaş	Ekolojik	1955	Kırsalda Sevdiğin Köyü, Kervansaray ve Aşıkpaşa
Abdallar	İş Bulmak	Sosyo-Kültürel, Ekonomik	1960'lar	Bağbaşı (Ustaların, Teberlerin Mahallesi)

Öğretmen Okulu Öğrencileri	Eğitim	Ekonomik, Sosyal	1961	Yenice
Karşılılar	İş Bulmak	Sosyo- Kültürel, Ekonomik	1960 Sonrası	Ahi Evran
Erzurumlular	Akrabalar	Sosyo- Kültürel, Ekonomik	1960-1970	Bahçelievler, Yenice
Gümüşhaneliler	İş Bulmak	Ekonomik	1960 Sonrası	Bahçelievler, Yenice
Gurbetçiler	Emek göçü	Ekonomik	1970-1990	Tüm Mahalleler
Yozgatlılar	İş Bulmak	Ekonomik	1990'lar	Medrese, Aşıkpaşa ve Kuşdilli
Marashlılar	Mevsimlik İşçi	Ekonomik	1990 Sonrası	Kuşdilli, Nasuhdede, Garipler ve Dinekbağ Mevkileri
Afganlar	Politik & Savaş	Ekonomik, Sosyo- Kültürel	2000 Sonrası	Kuşdilli, Ahi Evran, Aşıkpaşa
Suriyeliler	Savaş	Ekonomik, Sosyo- Kültürel	2010 Sonrası	Kuşdilli, Aşıkpaşa ve Ahievran

Kırşehir’de Kürtler mi Var?

İç Anadolu Kürtleri, birçok metinde geçen haliyle "Çöl Kürtleri" ya da "Tuz Gölü Kürtleri"nin göç hikayesi yüzyıllar öncesine dayanmaktadır. Konya, Karaman, Ankara ve Aksaray’a da geliş öyküleri benzer olan bu göç grubu, Kırşehir’de özellikle Boztepe, Çiçekdağı, Akçakent ve Kaman ilçelerinin yanı sıra Merkez’de de önemli bir nüfusa sahiptir.

Kimi kaynaklara göre 16. kimilerine göre ise 17. yüzyıla dayanan bu göç hikayesinin Kırşehir’de önemli bir karşılığı vardır ki Çöl Kürtleri olarak anılan bu grup Osmanlı döneminden bu yana Kırşehir’in önemli bir nüfusunu oluşturur. 1965 nüfus sayımı verilerine göre, Kırşehir’de yaşayan nüfusun %94.2’si Türkçe anadilde konuştuğunu, %5.7’si ise Kürtçe konuştuğunu beyan etmiştir. Bu sayısal veriyi nüfus ile oranladığımızda, 11.309 kişilik

bir Kürt coğrafyası ile karşılaşmaktayız. Bugün ise bu nüfusa dair kesin bir sayısal veri olmamakla birlikte Boztepe İlçesinin çok büyük bir bölümünün ve Merkeze bağlı Ahievran ve Kervansaray Mahallelerinin yoğun olarak Kürtlerin yaşadığı bölgeler olduğu bilinmektedir. Bu Kürt nüfus için Kırşehir’de yoğunlukla “Çöldenim” şeklinde kendini tanımlama söz konusudur. Kırşehir’de insanlar birbirlerine “Kürt misin?” şeklinde değil de “Çölden misin?” sorusunu yöneltmektedir. “Çöl” halk arasında bir Kürt aşireti olarak tanımlanırken, burada geçen aşiret sözcüğü genellikle akrabalık bağı üzerinden bir tanımlamaya işaret eder. Aynı şekilde Yabancı, Sıdklı, Dulkadirli, Karacakurt gibi farklı aşiret tanımlamaları da vardır. Kentte bulunan Kürt nüfusun yoğunlukla Ahievran Mahallesi ve Ankara Caddesi olarak bilinen Mehmet Ali Yapıcı Bulvarı civarında yoğunlaştığını söylemek mümkündür. Özellikle bu bölgedeki ticari iş yerlerinin birçoğunun da yine Kürt vatandaşlarca işletildiği bilinmektedir.

Rota-1: Rehber-1 ile Görüşme Esnasında Yürünen Güzergâh

Ayrıca Boztepe İlçesi yolu üzerinden kurulan Kervansaray Mahallesi'nin de Boztepe ilçesinin Kürt köylerinden 1960'lardan itibaren göçmenlerce ilk olarak gecekondular ile kurulduğu bilinmektedir. Rehber-1'in anlatısıyla (2017):

“Çocukken Merkez' köyden saman getirirdik biz, göçmenler satın alırdı ekseri. Sabah köyden çıkardık, yaya olarak 3 saatte (17 km) gelirdik. Şimdiki gibi yol da yoktu, hayvanların geçeceği kadar yol vardı işte küçük. Sene 1950lerde, birader olsun amcam olsun kazma kürekle o yolların yapımında çok çalışmışlar. Sigortalı. Ben 1963 yılında Karacaören köyünden çıktım da geldim buraya. İlk geldiğimizde buralarda öyle hiç ev falan yoktu. Sadece Ziraat bankasının oraya kadar şehirde vardı evler. İlkokulu da daha bitirmediydim aslında, orda yıkık kötü evlerde yatıp, çalışıyordum. Bağ bahçe belemek için bizi alıp çalıştırırlardı. Çocukluğum öyle geçti. Sonra askere gittim, 1968'de. Geldikten sonra bir müddet, iki üç sene köyde kaldım, ondan sonra Kırşehir'e tekrar geldim yengenle beraber. Biraderin evinde oturduk 8 sene burada Kervansaray'da. O sıra 5-6 tane ev vardı buralarda. 1986'da ben de gecekonduyu yaptım, şuraya! Buralar çok kötüydü, böyle değildi. Yol yoktu, su yoktu, elektrik yoktu. Çok emek verdim o ev için. İmar Müdürlüğü'ne vardım buraları imara sokturdum, parselasyon yaptırarak. Oturduğumuz gecekonduyu derken bu hale getirdik. Şimdi işte inşaatı verdik.” (Rehber-1 ile yapılan görüşme, 2017)

Rehber-1'in anlatısından Kervansaray Mahallesi'nin kuruluşuna dair önemli ayrıntıları öğrenmiş oluyoruz. Mahallenin kurulmasında Boztepe kırsalından göç eden Kürt ailelerin önemli rol oynadığını, bunun yanı sıra da ileriki bölümlerde detaylandıracağımız Abdallar ve Yugoslav göçmenlerinin de bu mahallede geçici olarak ikamet ettiğini öğreniyoruz.

1980'lerle birlikte köyden kente göçen kesim iyice sosyo-ekonomik durumu düşük olan ve iş bulma umuduyla şehir merkezine gelenler olmaya başlamıştır. Gecekondular, yoğun olmamasından kaynaklı olarak, Kırşehir'de çok büyük sorun teşkil etmemekle birlikte; 1980 öncesi Abdallar tarafından Bağbaşı Mahallesi'nde ve

1980'lerin sonuyla birlikte Kervansaray Mahallesi'nde görülen bir olgu olarak karşımıza çıkmaktadır. Abdalların, Sevdiğin'den geldiği dönemde çok yoksul olmaları ve toprak alacak paralarının bulunmaması, kent çeperindeki iki mahallede (Bağbaşı ve Kervansaray) barınacak yerler yapmasına neden olmuştur. Daha sonra her iki mahallede de bu arazilerin parselasyonu gerçekleştirilmiş ve evler Belediye tarafından yasal hale getirilmiştir:

"Arazi Belediyenindi... 1986'da evi yaptık buraya, aradan beş sene sonra Çobanoğlu vardı Belediye Başkanı ona varıp tapu istedik. O dedi parselasyon olmadan olmaz. Özel parselasyoncu bulun dedi. Bulduk, o geldi yaptı. Bize 852 m bir parseli ayırdı. O zaman gelenlerin sayısı da arttı parselasyon yapılırken. Ben çok yardımcı oldum yeni gelenlere, gecekondular yaptığımız arkadaşlara. Çoğu yıkıldı gerçi ama dedim belediye yıkarsa yıksın, pirketimizi ağacımızı götürecek değil ya, yapalım dedik." (Rehber-1 ile yapılan görüşme, 2017)

Aynı dönemde Kervansaray Mahallesi'nde çok fazla hane yoktur. Parselasyon yapılmasıyla birlikte mahallenin geliştiğini söylemek yanlış olmaz. Rehber-1:

"O dönem bir Özbağlı arkadaş vardı. Bir Yozgatlı arkadaş vardı. Tek Yozgatlı vardı yabancı olarak geri kalanların hepsi Kırşehir'in köylerinden gelenlerdi. Parselasyon yapılırken bir rayiç beden verdiler, satın aldık işte ona göre belediyeden. Sonra da o zamandan bu zamana kadar işte, şimdi müteahhide verdik şimdi. Buradaki binaların katları son 4-5 senede büyüdü, öncesi hep bahçeli evler... Burada Yozgatlı var, Çiçekdağı'ndan çok gelen var, Dalakçıdan var, Hasanlar Köyünden var... Biz burayı yaptığımızda buranın yolu neyin yoktu zaten. Tabi, 1986 yılında, yol yoktu, su yoktu... Kendi imkânlarımızla müracaat ettik hepsini getirttik, sonra oturduk kaldık... çok şeyler çektik o zamanlar... Bir ara yıkımlar oldu, ağlayanlar, söyleyenler, kimi Bağbaşı'na gitti o aman evi yıkılınca. O gecekondular yapanlara dediler ki size buraya ev yaptırmayız. Onlar aştan yararlanmamıştı. Dışarıda parselasyon

yaptırmadı ondan yıktılar evlerini. Ben aştan yararlanınca dokunmadılar. Bir af vardı o zaman, biz belediyeye kaydolduk, yapı kredi bankasına para yatırdık, o zamanın parası 2 lira mıydı, ondan yararlandık. Sonra benden sonra yapanlar buraya geldi, onlara belediye başkanı yaptırmayız dedi. Belediyenin dedi parselasyonları var Bağbaşı'nda, size onlardan bir parsel yer verelim, evinizi siz oraya yapın, hatta size yardım da edelim dediler... Oraya gittiler.” (Rehber-1 ile yapılan görüşme, 2017)

Sevdiğin'den gelip Kervansaray Mahallesine yerleşen Abdallardan bir bölümü bu dönemde Bağbaşı'na taşınmıştır. Yine 1950'lerde Kervansaray'a gelen Yugoslav göçmenlerinin de büyük bölümü daha sonra farklı mahallelere ya da Kırşehir'den diğer şehirlere gitmişlerdir. Bugün Kervansaray Mahallesi yoğunlukla Çöl aşiretinden olan bir nüfusa sahiptir.

Medrese Mahallesi'nde Bir Tatarlar Mevkii

1783'te Rusya İmparatorluğu'nun Kırım'ı ilhak etmesiyle başlayan ve 1920'lere kadar devam eden göçten, Türkiye olduğu gibi Kırşehir de etkilenmiştir. Nüfusu çok olmamakla birlikte, o dönem göçen Tatar bir nüfusun varlığı hem literatür tarafından desteklenmekte hem de çalışma kapsamında görüşme yapılan rehberler tarafından da altı çizilmektedir. 1800'lerde gerçekleşen bu göç ve göç eden Tatar nüfustan kaynaklı, bugün Medrese Mahallesi içinde kalan ve halen “Tatarlar Mevkii” olarak anılan bölgede ikamet eden küçük bir Tatar nüfus bulunmaktadır (Rota-4'te 2 numaralı işaretlenmiş alan). Doğduğundan beri Medrese Mahallesinde ikamet eden Rehber-4, mahalle içindeki Kümbetaltı Mevkiinin 1960'lardaki halini şu şekilde özetlemiştir:

“Mahalle daha geniş tabi de bizim Kümbetaltı mevkiinde, Nadir Amca, Lider Hüseyin, Besim Hala, Aslı Hala vardı Artvinliler, Bekir Amca vardı öldü. Bu yanı sayıyorum şimdi. Fadime Hala vardı, Kimya Hala vardı, bizim ev vardı, ondan sonra Topal Hasan vardı, Raşitgil vardı. Öbür yana geç. 10-12 etti. Rıza Amcagil vardı. Mustafa Amcagil vardı. Kürtlerin evi vardı. Öbür tarafta da Artvinli Gül Hanımın evi vardı, camiyi geçtik mi bu kadar. Bizim

Kümbetaltı 'nda (Rota-4 'te 1 numaralı işaretlenmiş alan) yani 14-15 ev vardı o dönemde...” (Rehber-4 ile yapılan görüşme, 2017)

Medrese Mahallesinin diğer kısımlarına dair ise şu bilgileri verdi:

“Tatarların olduğu yer de Medrese mahallesine girerdi o vakit. Tatarlar yaşıyor diye onların kaldığı bu kısmına mahallenin Tatarlar Mevkii diye seslenilirdi. Bugün de halen öyle diyenler var. Onların üstünde de Bulgar göçmenlerin olduğu kısım vardı, oraya da Göçmenler Mevkii denirdi... Mevkii olarak Kümbetaltı ama şimdi bu benim anlatacağım yerin mahallesi sonradan değişti. Değirmen Deresi vardı asfalta kadar çıkardı, oradan da Sergah'a inerdi Kılıçköprüsü'ne...” (Rehber-4 ile yapılan görüşme, 2017)

Rota-4: Rehber-4 ile Görüşme Esnasında Yürüinen Güzergâh

Görüşmeden edinilen bilgiye göre; o dönemde, bugünün en büyük mahallelerden biri olan Medrese Mahallesinde yaklaşık 50 hane bulunmaktadır. Mahallenin 10%'u hanelerden oluşurken 90%'ı bağ ve bahçedir. Mahalledeki nüfus artışı yoğun olarak 1965 sonrası

gerçekleşmiştir. Çalışma kapsamında görüşme yapılan Rehber-4 bunun nedenini, o dönem mahalleye gelen Artvinli ailelerle açıklamıştır.

“...Bizim bu karşı tarafa Kümbetaltı’na Artvin’den geldilerdi o dönem. Ben ortaokuldayken geldiler. 1965 falan oluyor herhalde... 2000’lerden önce Adliye’nin önünden gelen bu yol var ya, o yol üzeri, Basın Anıtı’na kadar yapılaşmıştı, özellikle 1985’ten sonra. Basın Anıtı’ndan yukarı kısım 2000’lerde arttı...” (Rehber-4 ile yapılan görüşme, 2017)

93 Harbinden 50'lere Hemşerilik: Artvinlilerin Gölhisar Mahallesi

Halk içinde 93 Harbi olarak bilinen 1877-1878 Osmanlı Rus Savaşı esnasında Doğu Karadeniz Kafkas cephesi sınırları içinde bulunan şehirler yoğun göç vermişlerdir. Savaşın sonlanmasının ardından, Berlin Antlaşması ile Kars, Ardahan ve Artvin başta olmak üzere bazı şehirler Rusya’ya bırakılmıştır. Özellikle bu üç şehirden bu dönemde göçen yaşlılar ve çocuklar güvenli olduğu için İç Anadolu’ya göçmek zorunda kalmıştır. Bu dönemde, Kırşehir de göçten etkilenen şehirler arasında yer almıştır.

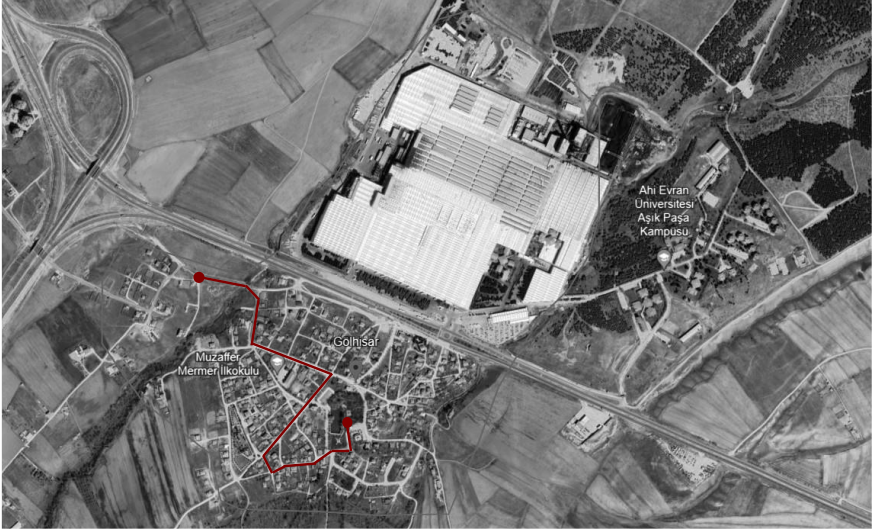
Kırşehir’de bugün Artvin, Gümüşhane, Kars ve Erzurum’dan almış olduğu göç kent sakinlerinin hemen hemen hepsinin vurguladığı bir durumdur bu göç süreci. Bu illerden özellikle yoğun bir nüfusun 1950’lerle birlikte Kırşehir’e göç etmeyi tercih etmesinin arka planında 93 Harbi sırasında bu kente gelip, Rusların çekilmesi ile birlikte Karadeniz’deki topraklarına geri dönen nüfusun bu topraklar için söylemiş olduğu olumlu görüşler etkili olmuştur. Rehber-7 Karadeniz’den yaşanan bu göçü şu şekilde açıklamıştır:

“1879, yani Karadeniz’deki göçtür bu. Sadece Kırşehir için değil. Bolşevik istilasıyla birlikte, Karadeniz’de Rus Taşması derler bu zamana. Kars, Artvin, Ardahan, Sarıkamış’a kadar Ruslar işgal ediyor. Dolayısıyla büyük bir göç başlamış o topraklardan Osmanlı Döneminde. Atla, arabayla Orta Anadolu’ya gelmişler, çeşitli

bölgelere dağılmışlar. Bunlardan birisi de işte Kırşehir. Daha sonra, o tarihte gelen kırıntılar var. Bu bölgede kalıntılar var o dönemden gelenlere dair. Birkaç aile buraya geliyor işte. Bütün o işgal edilen bölge boşalıyor aslında. 1917’de Bolşevik İstilasına sona erip, Ruslar geri gidince; bizimkiler de buradan geri Artvin’e gidiyor. Büyük bir bölümü geri gidiyor ama tabii kalanlar da var birkaç aile de olsa. Ve temel atış bu Kırşehir’e. Ondan sonra peyderpey, Doğu Karadeniz’i bilir misiniz bilmem? Biz şöyle deriz: şu an Orta Anadolu’daki topraklar Karadeniz’de olsa, bırakın Türkiye’yi dünyayı besler. Ancak Artvin’in yapısını bilerseniz eğer, top oynayacak kadar bile düz alanı yoktur. Köyleri de aynıdır.” (Rehber-7 ile yapılan görüşme, 2016)

Harita-3: Kırşehir Merkez (yıldız) ve Göhlisar Mahallesinin (nokta) Konumu

Rota-7: Rehber-7 ile Görüşme Esnasında Yürünen Güzergâh

Daha sonra bugünün göçmenlerinin nasıl geldiğini ise şöyle açıklar:

“Burada da bir köken vardır öncesinde, mesela bizi Halamgiller çekmiştir. Dayımgil yine buradaydı. Dolayısıyla biz de öyle geldik. Oradan öyle bir göç başlamış. Biz gelirken 1972’de Artvin’in nüfusu 24.000’di, bundan 2-3 sene önce Artvin’in nüfusu 17.000’di. Sürekli azalıyor. Genç nüfus Anadolu’nun çeşitli bölgelerine memur olarak geliyor. Burada da şartlar iyiydi eskiden, mesela biz 4 kardeş geldik buraya, çok da paramız da yoktu. Hepimizde gençtik, lisede ya da ortaokulda okuyorduk. Ben lisedeydim. İkisi ortaokuldaydı. Nereye gittik, tarlalarda pancar topladık, gittik orda 5-6 kişi 100-200 dönüm pancar söktük, kavak soyduk, çalıştık sonra biriktirdik paramızı arsamızı aldık, evimizi yaptık. Bugün de çok şükür herkes belirli bir yere geldi. Herkesin evi var, yuvası var. Kültür olarak Artvinliyiz ama aslında biz Kırşehirliyiz... Halamlar, 1950’de gelmiş buraya. Onlar da akrabalarından duyduğuyla, daha önce buraya gelen tanıdıklar vasıtasıyla... Göhlisar, şimdi daha kozmopolit oldu, Karslılar, Ardahanlılar, Kürtler de var, yerliler de var, ama eskiden 90%’ı

Artvinliydi. Eskiden bir ev varmış, ağa varmış bir tane, ağadan yer almışlar onun çiftliğinden...” (Rehber-7 ile yapılan görüşme, 2016)

1950’lerden sonra hemşerilik ve akrabalık üzerinden ilerleyen bu göç dalgası, bugün Kırşehir’de yoğun bir Artvin kökenli nüfusu yaratmıştır. Eskiden yoğun olarak Gölhisar Mahallesinde toplanan bu nüfus gerek ekonomik şartların iyileşmesi gerekse kent içindeki mülkiyetlerin değişmesi ile farklı mahallelere yayılmıştır. Bugün Gölhisar dışında, Medrese Mahallesi Kümbetaltı Mevkii ---ki buradaki ailelerin de birçoğu ilk gelenlerdendir--- Kındam, Yenice ve Bahçelievler olmak üzere Kırşehir geneline yayılmış 300’den fazla Artvinli hane bulunmaktadır.

Gümüşhane ve Karşılar için durum biraz daha farklı olmakla birlikte, aslında bu şehirlerden gelen yoğun göçün nedeninin de 93 Harbi ile ilişkili olduğunu düşünmek yanlış olmaz. Bu farklı grupların kent içindeki çalışma alanları da hem yeteneklerine hem de gelmiş oldukları döneme göre farklılık göstermektedir:

“Karşılar ve Gümüşhaneliler, 1960’tan sonra geldiler. Gümüşhane hatta daha sonra. Karşılar daha önce geldi. İnşaatla çalışıyorlar gelince. İlk gelen Artvinliler ama tarımda çalışıyor genellikle. Şimdi valla çalıştıracak eleman bulamıyoruz işte dernekte, çay dağıtmaya eleman yok. Gençler tembel çalışmıyor. Hep dışarıdan gelenler, Mardin’den Diyarbakır’dan gelen gençler çalışıyor. Şu an Doğu, Güneydoğu kökenli vatandaşlarımız olmasa inşaatlar durur valla. Oralarda da hep onlar çalışıyor... Onlar da 1990 sonrası gelmeye başladı mevsimlik işçi olarak...” (Rehber-7 ile yapılan görüşme, 2016)

Kayabaşı Mahallesi: Ermeni Türkülerinden Bozlağa

1915 öncesi dönemde başta Kayseri olmak üzere birçok İç Anadolu şehrinde Ermeniler yaşamakta olduğu birçok tarihi kaynakta yer almaktadır. Kırşehir de Osmanlı Döneminde Ermenilere ev sahipliği yapmış bu kentlerden biridir. O dönemki adıyla Kayabaşı bugün ise Bağbaşı Mahallesi sınırları içinde kalan Ağabayır Mevkiinde yerleşik olan bu topluluk 1915 sonrası

Kırşehir’den göçmüştür. Çalışma kapsamında görüşülen Rehber-2, Kırşehir’de yaşamış Ermenilerle ilgili dedesinden ve babasından dinlediği kadarıyla şu bilgileri vermiştir (2017):

“Buralarda da Ermeniler varmış tabi çok eskiden. Kayseri’de ekseriyetle ama Kırşehir’de de çok varmış. Ben gençliğimde hatırlıyorum Garibet Amca diye bir amca vardı. Pazara giderken Pastırmacı var ya, onun karşısında bir sobacı var, orda inşaat malzemeleri satardı. Ağabayır’da, otelin (Armas Termal Otel) olduğu yer var ya, otelin altı ve işte bu bizim (Kuşdilli Mahallesi) tam üstümüzde sırayla evleri varmış. Babam derdi ki akşam olduğu zaman bir gramofon sesi sararmış tüm sessizliği. Kurmalı gramofonlar... Bak bir anımı anlatayım sana. İstanbul’a gittim. 1919’da Atatürk’ün Kırşehir’e ilk geldiği zaman karşılama komitesinde olan Mustafa Hilmi Duran Amca var. Ankara Caddesi’nde Yaşar Abi ile birlikte Türkiye’nin genelindeki köy kütüphanelerine nüfus kütüklerini yapıp, ciltleyip yolluyorlardı. Matbaaları vardı küçük. 1958-59’du O’nun yanına gittim. O beni bir Ermeni’ye gönderdi. Üniversite’nin kenarında bakır işleriyle uğraşan, 1915’te Kırşehir’den giden bir Ermeni, Armenak Tütüncüyan. Gel dedi seni bir öpeyim. Beni bir öptü, sarıldı, kokladı, içine çekerekten adam... Allah Allah dedim, ben de Ermenilerden korkuyorum o zaman daha 17 yaşındayım. Dedi ki “Kırşehir’in o tozlu, çaplalı, çamurdan yapılmış ev duvarlarının kokusunu hatırlattın bana... Çocukluğumda gezdiğim o yerlerin kokusu var sende” dedi. Filan duruyor mu, falan duruyor mu diye bütün mahallenin eskilerini sordu. Ben yaşayanları ölenleri söyledim. Öyle bir anım var.”

Diğer görüştüğümüz Rehber-5 de yine Kırşehir’de yaşamış Ermeniler ile ilgili şu bilgileri paylaştı (2016):

“Babam çok anlatırdı. Burada Ermeniler çokmuş. Ticaretle uğraşıyorlarmış. Tiftik alımı yaparlarmış. Eskiden tiftik ipek gibi kıymetliymiş. Tüccarlarmış Yenice Mahallede otururlarmış bir de Kayabaşı Değirmeni var, Yeşilyurt İlkokulu, Belediye Fırınının arka tarafı, orada yaşarlarmış. Çoğu zenginler orda otururlarmış.

Dedem bunlardan para alıp para verirmiş. Dedemle samimilermiş. Dedem tiftik yetiştiriyormuş çünkü. Dedemgil yaylaya göçünce, oraya gidip koyun yoğurdu, sütü alırlarmış. Paraya ihtiyacı olduğu zaman dedemler, banka bilmiyor, onlardan çekerlermiş. Altın, gümüş para zamanı işte o dönem, dedemgile yardımcı olurlarmış.” (Rehber-5 ile yapılan görüşme, 2016)

1915 sonrası yoğun bir şekilde göç eden Ermeni nüfus bugün halen şehrin yaşlılarının hafızalarında yer edinmiştir. Kentin esnaflarından bazılarının Ermeni asıllı olduğu, bazılarının ise Ermenilerden kalan altınları bularak zengin olduğu bir şehir efsanesi olarak nesilden nesile aktarılmaya devam etmektedir. Görüşmecilerin babalarından dinledikleri çocukluk hikâyelerinden anladığımız kadarıyla, 1915 öncesi dönemde, kentin Ağabayır Mevkii olarak bilinen bugün Bağbaşı Mahallesi sınırları içinde kalan kısımda yalnızca Ermeni aileler yaşarmış. Yine, ekonomik durumu daha iyi olan ve Uzun Çarşı’da ticaretle uğraşan Ermenilerin bir bölümünün de şehrin en eski mahallelerden biri olan Yenice Mahallesi’nde ikamet ettiğini öğrenmekteyiz.

Harita-4: Ermenilerin Yaşadığı Ağabayır (1), Kuşdilli’ye Hirfanlı Baraj İstimlakleri Dolayısıyla Yerleşen Köylüler (2) ve Abdalların Yerleşimi (3)

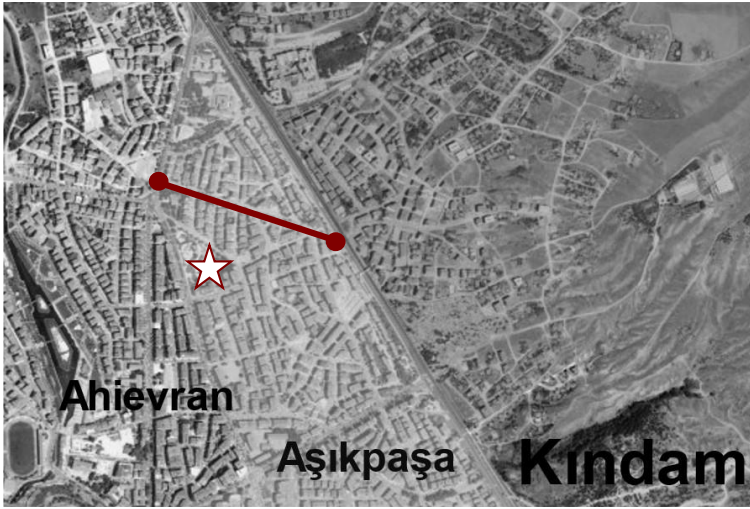
Aşıkpaşa'da 30 Evler Mevkii

Kırşehir'in farklı şehirlerden aldığı göç konuşulduğunda insanların ilk aklına gelen iller, daha önce de saydığımız üzere Erzurum, Artvin, Gümüşhane, Kars ve Yozgat'tır. Çalışma kapsamında Rehber-5 ile yapmış olduğumuz görüşme, hafızalardan silinmiş ve çok eskiye dayanan bir başka grubu daha ortaya çıkarmıştır. 1939 yılında meydana gelen ve dünyanın en büyük depremlerinden biri sayılan Erzincan Depremi sonrası, şehrin büyük bir kısmının yıkılması ve insanların evsiz kalması nedeniyle devletin farklı şehirlerde depremzedeleri iskân ettiğini öğrendiğimiz Rehber-5, o dönemin Kırşehir kentleşmesine etkisini şöyle anlattı:

“Aşıkpaşa Mahallesinde o dönem bir şey yoktu. Eski hastanenin bu araya 30 Evler derler. Erzincan tarafında zelzele oldu, o deprem dolayısıyla buraya devlet 30 tane konut yaptı ufak ufak. Buraya 30 Evler dedileri. Şu parkın olduğu yer (Masal Park) Toprak Mahsulleri Ofisi idi. Ben buraya hububat getirip mahsul verirdim. Onu biliyorum. Halen öyleydi, belediye sonra anlaştı, TMO bu araziye belediyeye bağış yaptı. Belediye de yolun öte yanına şu 6 katlı yeni bloğu yaptı. Şimdi TMO orayı yazıhane ve lojman olarak kullanıyor... 30 Evler dışında hiçbir yer yoktu! İlk o Erzincan'dan gelenlerin evleriyle başladı buralarda yerleşim. Askerlik Şubesinden bu yana (Masal Park) 12 dönüm idi. Burada, Terzi Murat Usta diye yaşlı biri vardı. 1 oğlu varmış, İstanbul'daymış gelmiyormuş. Stadın öte yanında evi vardı normalde, 2 katlı kerpiç. Halamın oğluyla avdan dolayı samimi idi. Bu askerlik şubesinin orda 12 dönüm arazi onun imiş. Halamın oğlu buraya geldi, buraya zerek getirdi, susama benzer, eskiden biz onu ekerdik, ondan yağ yapıp yerdik. Zeytin yağını bilmezdik biz. Onun yağıyla aside yaparız biz, pekmezli tatlımız. Kortulu'nun asidesini yemeden gitmezdi kimse. Halamın oğlu zerek getirdi, Murat Usta'nın evine çuvalla koydular. Bu kış gelince, terzi ya dükkânı kapatmış, İstanbul'a oğlanın yanına gitmiş. Hırsız girmiş, zereği dökmüş, çuvalları çalmış. Çuval kıymetliydi o zaman. Burası tarlaydı, halamın oğluna av arkadaşı ya, demiş tapu masrafını çekte sana vereyim. İlerde sen tarla olarak kullan demiş. Yoldan ötede

kimse yoktu. Cumartesi pazarının şimdi kurulduğu yere Aşıkpaşa derlerdi. Şurada bir ilkokul var ya, Cumhuriyet mi orası, oralar bütün üzüm bağıydı. Burada bir 30 Evler vardı. Geri kalan bütün üzüm bağıydı. Ben buradan almadım ama işte, bizim köyün yolu üstü diye Bağbaşı tarafından aldım ben araziyi. Tabi sonra buralar değerlendirildi...” (Rehber-5 ile yapılan görüşme, 2016)

Bugün bahsedilen bölge apartmanlaşmıştır fakat halen bu bölgenin tam ortasında kalan caddenin adı Otuzevler Caddesi’dir.

Harita-5: Otuzevler Caddesinin (kırmızı hat) ve Masal Park'ın (yıldız) Konumu

Görüldüğü üzere, kentin geçmişinde etkili olmuş itici göç unsuru olarak sadece savaş değil aynı zamanda doğal afetler de mevcuttur. Coğrafi olarak ülkenin tam ortasında olması, kentin yalnızca işsizlik değil aynı zamanda birçok farklı nedenden kaynaklı göçe maruz kalmasına sebebiyet vermiştir. Bu göç dalgaları da bir yandan yeni yerleşim alanları açılmasında diğer yandan da emlak piyasasının şekillenmesinde önemli rol oynamıştır.

Hirfanlı Barajı Altında Kaldı Köyümüz

Hirfanlı, 1953 ile 1959 yılları arasında, enerji üretimi ve taşkın kontrolü için Kızılırmak Nehri üzerinde inşa edilmiş bir barajdır. Baraj projesi başlamadan önce, baraj suları altında kalacak Kırşehir'in birçok köyünde kamulaştırma gerçekleştirilmiştir. Arazileri kamulaştırılan köylülerden birçoğu, tarım arazilerini kaybettikleri için köyden kente göç etmek durumunda kalmıştır. Yoğun olarak bu göç hareketi barajın istimlak kararlarından sonra, 1950'lerde başlamış azalan tarım arazileri nedeniyle 1960'larda da devam etmiştir. Görüşme gerçekleştirilen Rehber-2 Kuşdilli Mahallesinin tarihini anlatırken, Baraj inşaatı sırasında yaşanan göçlerin mahalleye etkisine dair şunları paylaştı (2017):

“Buralarda hiç ev yoktu, bizim burası da 1986'da yapıldı, aslında ilk yaptığımız ev vardı eskiden, köyden göçünce 1952'de yaptırmıştık. Ama yıkıldı. Etrafı hep tarlaydı... 1950'den sonra, Kırşehir'e köylerden göç başladı. Hirfanlı Barajı yapılıyordu o zaman, baraj yapılmadan önce vatandaşların tarlaları istimlâk edildi DSİ tarafından. HES nedeniyle ve bu istimlâk parasını alan köylüler, mesela Sıdıklı, Büyükova, İkizağıl, yani genel olarak 6-7 parça Sıdıklı köylerinden arazisi baraj için istimlâk edilen, tarlası alınan vatandaş göç etmek zorunda kaldı. Göçten bizim mahallemiz de nasibini aldı. Tahminen 40-50 hane geldi o dönem buraya. Bağbaşı'na, Kayabaşı'na, Hilla'ya da gidenler oldu ayrıca. Tabi neye göre değişti bu mahallelere gidiş, bizim burada şöyledir hanımefendi, bir köyden bir vatandaş şehre gelip bir mahalleden ev aldığı zaman, diğer köylüleri de aynı sığircık kuşu gibi gelip etrafına konar.” (Rehber-2 ile yapılan görüşme, 2017)

Görüşmeden de anlaşılabacağı üzere, köyden kente göç sürecinde, yer seçimini belirleyici en önemli faktör olarak akrabalık ve hemşerilik ilişkileri karşımıza çıkmaktadır. Yine Rehber-2'nin sözlerinde bu yer seçiminde etkili olan diğer faktörü de görmekteyiz (2017):

“Kentin diğer tarafındaki mahallelere, mesela Kervansaray'a Hirfanlı tarafından giden olmadı. Oraya kim gider, mesela Boztepe

gider, oranın köylerinden gelenler gider. Hem Sıdıklı tarafının şehir ile bağlantı yolu şehrin bu tarafı olduğu için, hem de köylülerin en çok bildiği uğradığı kısmı bu taraf olduğu için onlar bu tarafa Kuşdilli'ye, Bağbaşı'na, Kayabaşı'na geldiler. O zaman buralarda arsa çok ucuzdu. Bir dönüm yere şimdiki sigara parasına alınabiliyordu.” (Rehber-2 ile yapılan görüşme, 2017)

Rota-2: Rehber-2 ile Görüşme Esnasında Yürünen Güzergâh

Buradan da yola çıkarak, aslında Kırşehir'in merkezi mahalleleri dışında kalan, Hirfanlı yolu üzerindeki Bağbaşı, Kuşdilli, Kayabaşı gibi mahallelerin asıl anlamda Hirfanlı kamulaştırmalarından sonra büyüdüğünü ve mahalleleştğini tespit etmek yanlış olmaz.

“Kuşdilli Mahallesi, 1960'tan önce vardı ama çok az yerli haneleri vardı. Sulanan bir bölgeydi. Terme kaplıcasının hemen alt

tarafından arklar vasıtasıyla su alınırđı, 3-4 km yere su giderdi. Bağbaşı da yine öyleydi. TOKİ'nin olduğu yer susuzdu. Terkos suyu geldikten sonra o mahallelere, ufak ufak herkes evinin önüne bahçeler yaptılar. O dönem 1960'larda orda da çok az ev vardı. Harman yeriğdi. Vatandaş ekinlerini biçerdi. Buğday yapardı. Esas oydu. 1980'lerden sonra orda harman yerine ev yapmaya başladılar... 1960'larda Kırşehir İline imar geldiği zaman yollar açıldı: Terme Caddesinin oralar, üniversitenin önünden çarşıya hatta hastaneye kadar. O yollar açılmadan önce hastanenin yolu da patika bir yoldu... Asıl şehir 1960'larda o köyden gelen göçle büyümeye başladı." (Rehber-2 ile yapılan görüşme, 2017)

Kocabey Köyünden Yenice Mahallesine iş nedeniyle göçen Rehber-3 de köyden şehre göç deneyimini şu sözlerle paylaştı (2017):

"Ben 1982'de geldim Yenice'ye, Kocabey köyünden... Bu kadar ev yoktu o dönem mahallede. Böyle yeni evler yoktu şimdiki gibi. Aşağı yukarı şimdi %60 ev yapıldı. Belki daha da fazla olabilir. O zaman köy evleri vardı, iki katlı ya da tek, bahçeli, müstakil. Olan evlerin %90'ı bahçeliydi, herkes bahçesinde bir şeyler yetiştirirdi. Buralarda bir müddet yerlisi çoktu, 1990'dan sonra yerlisi yavaş yavaş azalmaya başladı. Dışarıdan bütün köyler geldi. Çevremizde, Kurallılar, Kocabey, Güzler... Akçaağıl'dan fazla kalabalık gelmedi. En çok Kurallar ile Kocabey'den gelen oldu. Yoğunlukla 1979-1980 arası dönemde geldiler ama Kocabey 1967-68 yıllarından sonra gelmeye başlamış. Zaten şu an köyde, Kocabey'de 3 hane kaldı sadece... Kocabey'in arazisini Devlet Su İşleri istimlak etti, Hirfanlı Barajından dolayı. 7 dönüm bizim sulu arazimize devlet el koyunca, bizim kendi köyümüz göç etmeye başladı. Parayı çok görünce, köyde de herkesin 50'şer davarı vardı, malı vardı, inekleri vardı, bunların hepsini sattılar. Yayılmı bunlar Orman Bakanlığına kiraya verdiler. DSİ 50 yıllığına kiraya verince, bizim köyümüz bitti, kıraca düştü, sulu arazideki toprağımız tamamen kapandı. Ondan sonra toprağını satanın şehre geldi, köyün tamamı göç etti. Hepsi Yenice Mahalle'ye geldi bunların. Birkaç tanesi Kayabaşı'na gitti. şu anda mesela, 20 hanenin üstünde Kocabeyli var Yenice'de.

Bunun dışında Eceağıl, Saracık da çok etkilendi barajdan. Saracık'ın çoğu boşaldı o dönem, onlar da Saracı Mahallesi, Yenice Mahallesi'ne bağlı, oraya geldiler hep birlikte. Ortaköy'e giden yolun hemen sol tarafı. Yolun o kısmını, o çevreler, aşağı yukarı Dinekbağ'ya kadar Saracı Mahallesi. Oraya çokları yerleşti. Saracık Mahallesi'nin ismi işte oradan kalma..." (Rehber-3 ile yapılan görüşme, 2017)

Balkanlar'dan Kervansaray'a

Türkiye toprakları tarihin farklı dönemlerinde Balkanlar'dan göç almıştır. Menderes hükümetiyle Tito döneminde yapılan anlaşma sonucu 1955'te başlayan göçte Türkiye'nin birçok farklı şehrine Yugoslavya'dan göçmenler yerleştirilmiştir. Bunlardan bir tanesi de Kırşehir'dir. Yine İstanbul'daki ilk gecekondu mahallelerinin de Balkan göçmenleri tarafından devletin göstermiş olduğu arazilere yapıldığı literatürde çokça işlenmiştir. Kırşehir örneğinde de benzer bir sürecin yaşandığı rehberlerin (rehber-1 ve rehber-5) anlatılarıyla öğrenilmektedir.

Kırşehir'e 1951-1952'de gelen Balkan göçmenleri Sevdiğin Köyüne yerleştirildiği süreci, bu göçün bizatihi şahidi olan ve Sevdiğin köyüne hemen komşu köyde doğup büyüyen Rehber-5 şöyle özetlemektedir:

"Menderesin döneminde çok büyük bir göç geldi, 1-2 aileyi bizim köye verdiler besleyin bunları diye. "Biz" dedi devlet, onlara yer yapacağız. Sevdiğin'in olduğu yer bizim köyün, koyuncuyuz ya, yaylın arazisi idi. O toprak bizim köyün tapusunun içindeydi. Herkesin koyunu vardı, hayvancılık çoktu bizim köyde. Devlet burada boş yer buldu, parselledi, 43 hane yaptı planlı projeli. 43 aileyi getirdi oraya yerleştirdi. O araziye de nüfus başına 25 dekar yer verdi, orda adamlara traktör verdi Menderes..." (Rehber-5 ile yapılan görüşme, 2016)

Harita-6: Sevdiğin Köyünden Merkeze Gelen Göçmenlerin Yerleştiği Bölge (yıldız)

“O Balkan göçmenleri Sevdiğin köyünde çiftçilik yaptılar, bir 8-10 sene, çalışkan insanlardı. Bahçeleri yemyeşildi, çiçekli çiçekli. Göçmenler günlük gelire alışmışlar, çiftçilikte güzden güze yıllık geliri olduğu için barınamadılar. Biz buradan taşınacağız dediler. Bir kısmı buraya Kırşehir merkeze taşındı, bir kısmı Bursa’ya göçtü. Kırşehir merkeze gelenler, Yenice Mahalle’ye taşındılar. O zaman Yenice boş idi, boş tarla aldılar 8-10 dönüm birinden, o tarlanın içine kendi emekleriyle ev yaptılar... Sevdiğin’deki araziler satıldı öyle olunca, şahsen ben de aldım oradan. Hiçbir tane göçmen kalmadı daha sonra. Bu göçmenler taşınınca, oraya çalgıcılar, ustalar, teberler geldi 5-6 hane. Orda da tutunamadılar sonra Bağbaşı’na şehre geldiler. Neşet Ertaş ordan geldi. Sevdiğin’de yaşadı. Bizim bahçeye gelirlerdi, çocuktuk daha, o da benim akranım 1938 doğumlu... Daha sonra onlar da Sevdiğin’den çıkıp geldiler. Bağbaşı’nın orda boş araziye buldular, hiç evde yoktu, orda kendi kendilerine gecekonduyu yaptılar. Bu kadar disiplin yoktu o dönem...” (Rehber-5 ile yapılan görüşme, 2016)

Yugoslav göçmenlerinin yerleştiği bir başka mahalle de Kervansaray Mahallesi olmuştur. Mahalle sakinlerinden Rehber-1 göçmenlerin mahalledeki yerleşimini şu şekilde özetler (2017):

“Şurada Yugoslav göçmenleri var mesela burada Kervansaray’da, 1952’de gelmişler. Onlarda bizim evin 500 m geri geldin mi ordalar. Onlar çok önce gelmişler, ben o zaman çocuktum onlar buradaydı. Daha biz buraya gelmediydik, onlar buradaydı. Biz söylemesi ayıp saman getirirdik köyden, onlara satardık. Yugoslav göçmenleri, Abdallar ile buranın arasında kalıyor. Aşıkpasha’nın üst tarafından başlar, Dutlupınar Mevkii var onun orda da göçmenler yaşar. Abdallar da var orda. Göçmenler 1950-51’de gelmişler... Devlet buraya geldiklerinde onlara yer göstermiş, oraya ev yapmışlar, çok güzel evleri vardı müstakil, imrenirdim hep evlerine...” (Rehber-1 ile yapılan görüşme, 2017)

Harita-7: Kervansaray Mahallesinde Göçmenlerin Yeri (2) ve Dutlupınar Mevkii (1)

Daha sonra bu bölgedeki (Harita-7'deki 1 numaralı alan) Abdalların büyük kısmının Bağbaşı'na gittiğini fakat 2010 sonrası kentsel dönüşümden kaynaklı Bağbaşı Mahallesiindeki değişim nedeniyle Abdalların bir bölümünün Kervansaray'a geri döndüğünü görmekteyiz.

Kırşehir'de Bir Abdallar Mahallesi

Sevdiğin Köyündeki göçmenlerin arazilerini satın şehre gelmesi üzerine, bu köydeki topraklarda Abdallar yaşamıştır. Burada 5-10 sene yaşadktan sonra, Abdallar da şehir merkezine gelerek burada çalgıcılık yaparak yaşamlarını idame ettirmeye başlamıştır. Bu dönemde Sevdiğin'in kent merkezine bağlantı yolu üzerinde olan Bağbaşı Mahallesi (eski adıyla Kayabaşı), Abdalların en iyi bildiği ve en aşına oldukları yer olduğu için, yerleşim yeri olarak seçilmiştir. Fakat bu bölgenin imarı olmadığı için mahallenin mahalleleşme tarihi kaçak yapılaşmayla başlamıştır.

Bağbaşı Mahallesi olarak bugün bilinen alan eskiden Kayabaşı Mahallesinin içinde kalmaktadır. Kayabaşı Mahallesi Kırşehir'in en eski mahallelerinden biridir ve eskiden buranın Ağabayır Mevkiinde Ermenilerin yaşadığı önceki bölümlerde açıklanmıştır. Fakat Abdalların geldiği dönemde, bu eski Ermeni yerleşiminin herhangi bir kalıntısı söz konusu değildir. Bu nedenle görüşülenler tarafından Bağbaşı Mahallesinin tarihinin Abdalların gelişiyile başladığı var sayılmaktadır.

“Daha önceleri Bağbaşı'nda hiç Abdallar yoktu. İlk onlar (Neşet Ertaş'lar) Sevdiğin'den çıkıp geldiler. Bağbaşı'nın orda boş araziye buldular, hiç ev de yoktu, orda kendi kendilerine gecekond yaptıılar. Bu kadar disiplin yoktu o dönem. Hatta Bağbaşı'nı ilk Sevdiğin'den gelen Abdallar kurdu diyebiliriz...1977'de biz Kortulu'dan Bağbaşı'na geldiğimizde, Abdallar vardı. Daha aşağıda da (Çukurçayır'da kalan yerde) Bağbaşı'nın yerli ağaları, zenginleri vardı... 150 hane falandı mahalle. 150 hanenin yalnız en az yarısı Sıdıklı'dan göçüp gelenlerdi. Onlar daha eski gelmişler ufak tefek tarımla uğraşmışlar, çiftçilik yapmışlar, Bağbaşı'nın tarım arazilerinin çoğu o eskiden gelen Sıdıklılardan elindeydi. Şimdi

kimse kalmadı onlardan. Ben geldiğimde tahminen 150 hane vardı. Ağaları vardı. Onlarda bitti, torunları hep İstanbul'a gitti. Dışarıdan köylerden göç başlayınca Bağbaşı büyüdü gitti. Benim oradaki 8 dönüm yeri satın aldım 1973'te, 1977'de kendim göçünce de parsellettim, ev yapıp satmaya başladım.” (Rehber-5 ile yapılan görüşme, 2016)

Harita-8: Abdalların Yaşadığı Bölge (mor) ve Eski Ermeni Yerleşimi Olan Bölge (yeşil)

Bunun dışında Abdalların yaşadığı bir diğer mahalle de şehrin diğer yakasındaki sınır mahallesi olan Kervansaray'dır. Rehber-1'in aktardığıyla:

“Abdallar da var burada. Seymen Köyünden, Kırtilli'dan gelen Abdallar var. Onlarda Kervansaray mahallesinin ucunda

oturuyorlar. Şu ana asfalttan üst taraf Kervansaray geçer. Devlet Hastanesinin arka tarafı ve üst tarafında Abdallar yaşıyor.” (Rehber-1 ile yapılan görüşme, 2017)

Yoğunluklu olarak Bağbaşı Mahallesiinde ikamet eden Abdal topluluğunun bir kısmı da şehrin diğer yanındaki imarsız araziye evlerini yapmıştır. Rehber-1’in de bahsettiği üzere zamanında burada ikamet eden Abdalların bir bölümüne, Bağbaşı’nda arazi gösterilmiş ve oraya yollanmıştır fakat bir kısmı halen Kervansaray’da yaşamaya devam etmektedir.

“Yıkıldı buralar, ağlayanlar, söyleyenler, kimi Bağbaşı’na gitti o aman evi yıkılınca. O gecekondy yapanlara dediler ki size buraya ev yaptırmayız. Onlar aftan yararlanmamıştı. Dışarıda parselasyon yaptırmadı ondan yıktılar evlerini. Ben aftan yararlanınca dokunmadılar bizim eve. Bir af vardı o zamanlar, biz belediyyeye kaydolduk, yapı kredi bankasına para yatırdık, o zamanın parası 2 lira mıydı, ondan yararlandık. Sonra benden sonra yapanlar buraya geldi, onlara belediye başkanı yaptırmayız dedi. Belediyenin dedi parselasyonları var Bağbaşı’nda size onlardan bir parsel yer verelim, evinizi siz oraya yapın, hatta size yardım da edelim dediler... Abdalların büyük kısmı oraya gittiler.” (Rehber-1 ile yapılan görüşme, 2017)

Bağbaşı Mahallesiindeki Abdal nüfus, 1990 sonrası yavaş yavaş azalmaya başlamıştır. Özellikle müzik sektöründeki teknolojik gelişmeler ve sokak düğünü yerine Kırşehirliilerin düğün salonlarına yönelmesi, bu bölgedeki Abdalların iş imkânı yüksek Ankara ve İzmir başta olmak üzere büyük şehirlere göçünü tetiklemiştir. Mahallede Abdal nüfusun azalmasında etkin bir diğer kırılma noktası ise, Bağbaşı Mahallesiinde 2010 sonrası gerçekleştirilen kentsel dönüşüm projesi olmuştur. Bu süreçte Abdal ailelerin bazıları kirada oturdukları ya da sahibi oldukları evi yıkıldığı için bazıları da mahallenin değişen çehresine alışamadığı için, Kervansaray’a geri taşınmışlardır. Fakat halen mahallede TOKİ bloklarının inşa edilmediği Bağbaşı Mezarlığı ile Muharrem Ertaş’ın evinin arasında kalan bölgede önemli bir Abdal nüfus ikamet

etmektedir. Yine Bağbaşı Mahallesi'nin tarihine baktığımızda da aslında göç hareketlerinin birbiri ile bağlantısını görmekteyiz.

Yenice'de Bir Öğretmen Okulu

1961 yılında kurulan Kırşehir Öğretmen Okulu, kentin bir başka göç hareketini oluşturmuştur. Tıpkı bugün Kırşehir Ahi Evran Üniversitesi'nin kente etkisi gibi. Kimi kent sakinlerine göre yakın tarihteki ilk göç hareketini oluşturan bu okul; okula okumaya gelen öğrencilerin, özellikle de kız öğrencilerin aileleri ile diğer şehirlerden gelip, Kırşehir'e yerleşmesini sağlamıştır. Aynı zamanda da eğitime verilen önemi arttırmış olan bu okul şehrin okur-yazar oranının artmasında ve okuyan nüfusun şehir dışına göç etmesinde de aktif rol oynamıştır. Bu nedenle, kentin göç hareketliliğinde önemli bir yere sahip olduğunu söylemek mümkündür. Rehber-2, Öğretmen Okulu'nun kente katkısını şu şekilde açıklamıştır:

“Bizim Kırşehir insanının çalışmakla pek arası yok, biraz da tembel bizim halkımız. Rahatına düşkündür Kırşehir halkı. Ondan yabancı akın etti buralara. Çalışkan olunca da tutundular. Akrabaları eşi dostu da geldi. Bizim buranın halkı bir de okuyup kendi dışarı göçtü çok. Eğitim Fakültesi, öğretmen okulu çok eski, o zaman o olunca ilk ona okumaya gelenler gelirdi. O da tabi buranın halkına okumanın önemini gösterdi... Kırşehir 1960'tan sonra imara açıldı. Ondan önce okumaya gelen geliyordu. Onlar aileleri ile geliyordu ya da öğretmen okuluna.” (Rehber-2 ile yapılan görüşme, 2017)

Gerçekleştirilen görüşmelerde Rehber-2'nin ve yine Rehber-6'nın vurgu yaptığı, bu kent sakinlerinin okumaya önem vermesindeki artış ve halkın görece tarım ve hayvancılığa yatkın olması fakat diğer sanayi ve inşaat sektörlerine dair bir geçmişinin bulunmaması, aynı dönemde bir başka göç hareketini de tetiklemiştir: Türkiye'nin farklı şehirlerinden Kırşehir'e göç.

Hemşerilikle Kurulan Bir Mahalle: Bahçelievler

Türkiye'nin farklı şehirlerinden Kırşehir'e göç anlamında en önemli incelenmesi gereken gruplar: Gümüşhaneliler, Erzurumlular,

Yozgatlılar, Maraşlılar ve daha önce ayrı bir başlık altında değinilmiş olan Artvinlilerdir. Bunların içinden Erzurum ve Gümüşhanelilerin geldikleri dönem çakışmaktadır. Yozgatlı haneler daha sonra ve 1990'larla birlikte Maraşlı aileler Kırşehir'e göçmüştür.

1960 sonrası Kırşehir'e göçmeye başlayan Erzurumlu ve Gümüşhaneli bu iki grup yoğun olarak 1970'lerde iş imkânlarından kaynaklı olarak kente gömüşlerdir. Örneğin 1979 yılında doğduğu köyden çıkıp Yenice Mahallesi'ne gelen ve daha sonra 2 dönem muhtarlığını da yapan Rehber-6 Yenice Mahallesi'nin bu ülkenin diğer kentlerinden göçle nasıl etkilendiğini şu şekilde özetler (2017):

“Ben 1979’da geldim Yenice’ye, 23 yaşındayken. O zamanlar 14 mahallenin içerisinde Yenice 2. büyük mahalleydi; şu anda en büyük oldu. Eskiden Medrese Mahallesi daha büyüktü... Ben geldiğimde, Yenice en güzel, en şirin mahallesiydi şehrimizin. Yenice Mahalle dediğinde, buraya gelenler kılık kıyafetine dikkat edermiş o zamanlar. Vali Konağı falan burdaymış. Kırşehir’in yerlisi de vardı... Bir de 1960’tan sonra Artvin ve Erzurumlular gelmiş. 70’ten sonra daha da yoğun geliyorlar 90’a kadar. Şu an Garipler Mevkii var, ora Yenice Mahalleye bağlıydı daha önce. Orda bütün yerleşim, Erzurumlular, Artvinliler, Gümüşhaneliler. Oralardan gelenler. Maraşlılar 1990’dan sonra gelmeye başladı. Yenice Mahalle’de bütün Kırşehir’e yerleşen gurbetçilerimizin hepsinden vardır. Diğer mahallelerde yoğun olarak bir grubu görebilirsiniz: Gölhisar’ın bütün yerleşimi Artvinli mesela. Garipler ve Bahçelievler tarafında ise, Mucur Yabanlı aşireti ile Erzurumlular çok. Ama çoğunluğu Yabanlıdır. Artvinliler de Garipler’de kaldı biraz... Tatarlar vardı bir de Yenice’de. Tatarlar’da oturuyordu Körçeşme tarafında. Mucur Durağın’dan çıkınca orada Körçeşme derlerdi. Yenice’deki Balkan göçmenlerinin çoğu ve Tatarlar da ve işte bu tarif ettiğim Körçeşme tarafına yerleştiler. Zaten ilk geldikleri zaman Sevdiğin tarafını gösteriyor devlet onlara, oraya yerleşiyorlar. Ordan toprak vermişler. Sonra oradaki topraklarını satmışlar, şehir merkezine geliyorlar. Çoğu da İzmir, Ankara, Bursa’ya gidiyor durmuyor Kırşehir’de... En çok Kırşehirin köylerinden göç edenler, Yenice ve

Medrese mahallelerinde yaşıyor. Maraşlılar ve Karşılilar Gariplerde. Gümüşhane ve Artvinliler Yenice Mahalle ağırlıklı olarak yaşıyorlar. Erzurumlular da Gariplerde ve Yenice mahallede ağırlıklı olarak yaşıyorlar. Yozgatlılar, Medrese’de çok gözüktür, Aşıkpaşa’da yine, Kuşdilli’de var.” (Rehber-6 ile yapılan görüşme, 2017)

Harita-9: Erzurumlular, Maraşlılar, Gümüşhaneliler ve Karşıliların Yoğunlaştığı Bölgeler

Rehber-2, Gümüşhanelilerin 1989’da geldiğini, Yozgatlılar ve Maraşlıların, onlardan sonra 1990-1995 arasında geldiğini belirtmiştir (Rehber-2 ile yapılan görüşme, 2017). Kuşdilli Mahallesinin Türkiye’nin farklı şehirlerinden gelen göçten nasıl etkilendiğini şu şekilde özetler (2017):

“Burada Artvinli 5-6 hane anca var. Yozgat ağırlıklı ve Maraşlı çok var. Erzurumlu da çok yok. Yozgatlılar mesela 40-50 hane varlar bu bölgede. Yerliden çoktur. Maraşlılar da ondan daha çoktur. Ağırlıklı olarak mesela Yozgatlılar üst tarafa yerleşiyor, Maraşlılar onların daha aşağısında. Tabi ama dağılıyor sonra mahallenin içinde. Yozgatlılar inşaatlarda amele olarak başladılar, sonra müteahhit oldular. Maraşlılar da pancar sökmeye geldiler Kırşehir’e, özellikle köylerde çalıştılar. Sonradan bazıları inşaat ustası oldu, ya da başka iş dalında çalışmaya başladılar. Gümüşhaneliler de öyledir mesela, Kırşehir’de baya Gümüşhaneli var, onlarda genelde inşaatla çalıştılar. Erzurumların ekserisi oduncuydu odun keserdi ya da inşaatlarda çalışırdı. Ya da tırpancılık yaptılar. İyi tırpancılardır. 1960’lardan sonra gelmeye başladı Gümüşhane ve Erzurumlular, Arvinliler... Yozgatlılar inşaat alanında çalışmaya geldiler. Taşeron işçilik yapıyorlardı. İnşaatla sıra işi yaparlardı. Duvarcılar duvar işini yapardı. O sıra işte bizim mahalleye de geldiler.” (Rehber-2 ile yapılan görüşme, 2017)

Rehber-6, Maraşlılar 1990’dan sonra geldiğini belirtirken, bugün Yenice Mahallesinde Maraşlı ailelerin de ikamet ettiğini belirtti (2017). Hatta Kuşdilli’deki Maraşlı hanelerden daha fazla hanenin Yenice’de bulunduğunun altını çizdi. Yine Rehber-5 Gümüşhane, Artvin ve Erzurumlu göçmenlerin kent içindeki dağılımını şu şekilde özetlemektedir (2016):

“Göhlisar’da Artvinliler çok, Bahçelievler tarafında Erzurumlu var, Artvinli var, Gümüşhaneli var. Bahçelievler’in orası geniş. Kuşdilli’ye Maraşlılar yakın zamanda geldiler. Artvinliler, Gümüşhaneliler burada inşaatla çalışmak için geldiler. Bahçelievler’in yerinin ben tarla olduğunu hatırlıyorum, 55-60 yıl önce. Orası Bezirganoğulları diye bir Ağa’nın tarlasıydı. O, Bahçelievlerin olduğu yerde, Pehlivan Bekir derlerdi, motoru vardı, çiftçilik yapardı adam. Göhlisar’ın yeri bir ağanın çiftliğiymiş. Gelmiş Gümüşhaneliler ile Artvinliler orayı satın almış. Ben hatırlarım orada mandıraların durduğunu. Orası belediye sınırına girince, mahalle oldu, oraya plan proje yapıldı... Maraşlılar geldi Dinekbacı’na oturdular. Merkezde çok nadir Maraşlı vardır.

İrmağın öbür tarafındaki mahalle, Nasuhdede yoktu; oralar hep tarlaydı. Ekin bile bitmezdi. Şimdi oralar şehrin göbeğinde kaldı...”
(Rehber-5 ile yapılan görüşme, 2016)

Tüm bu görüşmelerden yola çıkarak, Artvinlilerin en eski göçmenlerden biri olduğunu söylemek mümkündür. Hemen ardından, 1960’larla birlikte Gümüşhane ve Erzurumlu aileler iş bulma umuduyla Kırşehir’e gelmiştir. Erzurumluların, ilk geldikleri dönem, genellikle odunculuk işinde çalıştığını, Gümüşhanelilerin inşaat sektöründe istihdam edildiğini söylemek mümkündür. Göç edilen kentin belirleyicisi nasıl ki hemşerilik ve akrabalık ilişkileri üzerinden yürüyorsa, göç etmiş toplumlarda iş bulma olanakları da yine aynı toplumsal ağ üzerinden şekillenmektedir. Kırşehir’de bu anlamda farklı bir profil çizmemiştir. Görüşme yapılan kişilerin görüşlerinden de anlaşılabacağı üzere, her göçmen grup kendi iş sahasını belirlemiş ve bu sahada toplumsal ağlarını kullanarak kendi hemşerilerini istihdam etmeye özen göstermiştir. Aynı süreç, 1990’larda gelen Yozgatlı ve Maraşlı ailelerin yer seçimi ve iş seçiminde de gözlemlenmektedir. Yozgatlı hanelerin birçoğu inşaat işinde çalışmış ve daha sonra bu sektörde devam ederek kendi içlerinden müteahhit çıkarmışlardır. Yozgatlılar yoğunlukla Kuşdilli, Medrese ve Aşıkpaşa Mahallelerinde yaşamaktadır. Maraşlı ailelerin birçoğunun geçim kaynağı pancar tarlaları olmuş, Maraşlılar inşaattan ziyade pancar sökmede çalışan işçiler olarak anılmıştır. Yer seçimine baktığımızda da Maraşlıların Dinekbağı ve Garipler Mevkiileri ve yoğunlukla Kuşdilli Mahallesinde yaşamaktadır. Erzurumlu ailelerin birçoğunun ise Bahçelievler Mahallesiye yerleştiğini tespit etmekteyiz. Gümüşhaneli ve Artvinli hanelerin yoğunluklu olarak Gölhisar tarafında ikamet etmesi de yine bu toplumsal ağlar üzerinden göç okuması yapmayı olanaklı kılmaktadır. Fakat belirtmek gerekir ki hemen her göç grubundan kentin en büyük mahallesi olan Yenice’de ikamet edenler bulunmaktadır.

Her Evin Bir Gurbetçisi Var!

İkinci Dünya Savaşının yaratmış olduğu ekonomik yıkımın üstesinden gelmek amacıyla 1950’li yılların sonunda sanayide yeni bir sürece giren Batı Avrupa ülkeleri ile Türkiye ile ikili anlaşmalar yapmıştır. Almanya, Avusturya, Belçika ve Hollanda başta olmak üzere birçok Avrupa ülkesine işçi gönderimini kapsayan bu anlaşmalar sonrasında, Türkiye’nin birçok kentinde yazdan yaza memleketini ziyaret eden “gurbetçi” sınıfı oluşmaya başlamıştır. 1960’lı yıllarda gerçekleştirilen bu anlaşmalar kapsamında, yüksek oranda işçi gönderimi gerçekleştiren şehirlerin başında Kırşehir gelmektedir. Gerek, şehrin döviz mevduat hesabında Türkiye’nin ilk üç şehri arasında yer almasını, gerekse kent merkezindeki emlak piyasasının durumunu açıklarken bu “gurbetçi” nüfusu dikkate almak durumundayız. Hem sosyo-kültürel hem de ekonomik anlamda şehre sağladığı avantajlar bulunan bu grubun dezavantajlar barındırdığını da belirtmemiz gerekir. Örneğin; ev fiyatlarının çok yüksek olması, kış aylarında apartmanlarında gurbetçi haneleri olmasından kaynaklı yerleşik Kırşehirliilerin yüksek faturalarla ısınmasını sağlayabilmesi bu konudaki dezavantajlardan birkaçıdır.

Rehber-2 Kırşehir’den ilk kafilenin 1961 yılında Avrupa’ya gittiğini belirtti. 1961’de Türkiye ilk anlaşmayı Almanya ile yapmıştır (2017):

“İlk o zaman gidiyorlar. Kuşdilli’den 1961’de giden de var ama ekseri 1970’lerde gittiler bizim mahalleden. 1960 ihtilalından sonra, Almanya Türkiye’den işçi istedi. Bizim vatandaşlarımız köylerinde tarlalarını, öküzünü satarak gitmeye başladı. Aracılar vardı. Buralarda simsar derler. Onlar vasıtasıyla büyük şehirlerde gittiler. Burada da tanıdık, arkadaşlık, akrabalık ilişkilerini kullanarak gittiler. Gidenler sağlık muayenesine giderdi Ankara’ya. Hastalığı varsa almıyorlardı. Ama yoksa hemen pasaport aldırıp gönderiyorlardı. Mesela biri gitti baktı para kazandı, geliyordu, onu gören imreniyordu, onlarda gitmek için uğraşıyordu. Tanıdığına söyleyip onlar da gidiyordu. Çok yuvalarda yıkıldı o zamanlar. Kimisi parasını tuttu zengin oldu, kimisi de sefil oldu aklını

çalıştıramadı. Ben gitmedim ama ben matbaa makinesi satın almak için gittim. Bu mahallede (Kuşdili) her evde bir gurbetçi vardır. Annesinin, babasının yanına gelir ya da sağ değilse de eve gelirler. Yazları mahallenin nüfusu artar ondan. 1990’larda daha çok belli olurdu Almancıların geldiği. Şimdi belki 20 hanedir, azaldı. Tabi eski oturanlar gitti çünkü. Mahalleye, onların yerine başka şehirlerden o konuştuğumuz, dışarıdan gelenler geldi ondan artık çok hissedilmiyor eskisi gibi Almancıların geldiği.” (Rehber-2 ile yapılan görüşme, 2017)

Kırşehir’de hemen hemen her evde kesin bir gurbetçi hikayesi bulmak mümkün. Ya evin kardeşi, çocuğu, kuzeni bir Avrupa ülkesinde ikamet ediyor; ya da hane reisinin kendisi zamanında işçi olarak gitmek isteyip de gidemeyen oluyor. Kervansaray Mahallesinde görüştüğümüz Rehber-1 de işçi olarak gitmek isteyip de gidemeyen biri (2017):

“Sene 1979, Avrupa’ya çok giden oldu. Kimi iş bulma kurumuna yazıldılar, kimi öyle gitti, kimi turist gitti. Çoğu turist gitti. 1968-1970’te başladı ilk. O zaman “gavur eline mi gidiyorsun” derlerdi. Ben askere 1968’de gittim, 1970’te de geldim. 1970’te ben geldiğimde çok turist gidiyorlardı... Bizim biraderler ordaydı. Ben de söylemesi ayıp, babam yoktu, annem yoktu, biraderlerin yanında kalıyordum. Biraderin hanımları yanımdaydı. Ondan beni götürmediler. Beni onlara bekçi yaptılar. Ben onların pazarlarını görürdüm, işlerini yapardım, bana da yalan söylediler, biri öldü rahmetli, seni turist götüreceğiz diye yalan söylediler. Ben o yüzden gidemedim, aslında giderdim, hanımın altınları vardı, giderdim de olmadı işte... En sonunda kapandı dediler götürmediler...” (Rehber-1 ile yapılan görüşme, 2017)

Bu gurbetçi nüfusun kentin göç hareketliliğinde de önemli bir akışı işaret ettiğini yok sayamayız. Şimdiye kadar incelediğimiz Ermeniler hariç tüm örnekler “kente gelen göç” kapsamında değerlendirdiğimiz hareketlerdi. Bazıları her ne kadar geçici süreli olarak Kırşehir’e göç etmiş ve daha sonra geri dönüş sürecine girmiş olsalar da (Örneğin: Yugoslav göçmenlerinin birçoğunun

Kırşehir’de kalmayıp büyük şehirlere gitmesi, 93 Harbinde gelen göçmenlerin Ruslar çekildikten sonra Doğu Karadeniz’e dönmesi, vb.); üzerinde durduğumuz göç dalgalarından birçoğu kenti kalıcı olarak etkilemiştir.

Gurbetçiler başlığı, kentin nüfusunun mevsimsel olarak yoğun değişiminin kaynağını oluşturmakla birlikte; aynı zamanda da sürekli bir göç dalgasına işaret etmektedir. Yaz aylarında kentte yaşanan değişimin ve nüfus hareketliliğinin başlıca sebebinin oluşturan bu başlık, yine araştırma kapsamında elde edilen sözlü mülakat sonuçlarınca değerlendirmeye alınmıştır.

Suriyeli Değil Afgan Çoban Aranıyor!

2000’lerle birlikte Kırşehir, yine kendisini bir başka göç grubunun etkisi altında bulmuştur. Kent son 20 yıldır Irak, İran, Afganistan ve son olarak Suriye’den olmak üzere birçok Ortadoğu ülkesinden göçmenlere ev sahipliği yapmaktadır. Objektif’in, 18 Aralık 2015 tarihli haberine göre, Kırşehir Valisi kentte 4 bin 600 civarında mültecinin yaşadığını belirtmiştir. Bu rakamlar, o tarihte Kırşehir’i nüfusuna oranlar en fazla Suriyelinin ikamet ettiği kentlerden biri yapmaktadır. Fakat, Mülteciler Derneği’nin Kasım 2023⁴ tarihli açıklamasına göre ise, güncel Kırşehir’de ikamet eden Suriyeli sayısı 1.384’tür. Bu da son 8 yılda Kırşehir’deki Suriyeli sayısında önemli oranda bir azalma olduğunu gösterir. Kırşehir Haber Türk’ün 09 Şubat 2021 tarihli haberine göre Suriyeliler hariç, nüfusuna oranla en çok yabancı uyruklu barındıran ikinci il Kırşehir’dir ki kent ülke genelindeki toplam yabancı nüfusun 5.43’üne ev sahipliği yapmaktadır.

Birçok araştırmaya göre göçmenlerin büyükşehirlerde yaptığı işler toplumsal cinsiyet rollerine göre dağılmaktadır. Yine aynı şekilde hemen her göçmen grup kendi sosyal ağını kullanarak belli iş sektörlerini domine etmektedir. Bugün Kırşehir’de de benzer bir tespitle bulunmak yanlış olmaz. Kentte Suriyeli göçmenlerin büyük çoğunluğu temizlik, bulaşıkçılık, hamallık, amelelik ve iyi Türkçe

⁴ Erişim: <https://multeciler.org.tr/turkiyedeki-suriyeli-sayisi/>

bilenleri lokantaların eve-servis elemanı olarak çalışırken; Afganlar özellikle tamircilik, çıraklık, aşçılık, günlük tarım işçiliği ve en yoğunlukla da çobanlık yapmaktadır. Özellikle küçük esnafın, sigortasız ve günlük yevmiyesi daha düşük çalışmayı kabul etmelerinden dolayı, mültecileri yanında çalıştırdığını fark etmek için bir gün sokağa çıkıp birkaç dükkâna girmek yeterlidir. Bu göç grubunun çok büyük bir kısmının çalışma iznine sahip olmaması, bu izni alabilmesi için gerekli belgeleri elde etmelerinin zor olması, vb. sorunlardan ötürü; düşük ücretle ve sigortasız olarak çalışmayı kabul etmek durumunda kalmaktadır.

İlk gelen Suriyelilerin birçoğunun Kırşehir'i geçiş durağı olarak gördüğünü ve birkaç sene burada yaşadktan sonra evraklarını hazırlayıp Avrupa'nın çeşitli ülkelerine başvuru yaparak göç yolculuklarına devam ettiğini söylemek mümkündür. Kalanların da birçoğu Avrupa ülkelerine geçiş yapma isteğine sahiptir fakat yine de 10 yılı aşkın süredir Kırşehir'de yaşayan Suriyeli nüfusunun da dikkate değer sayıda olduğunu belirtmemiz gerekir. Afganların ise çok büyük bir kısmı uzun yıllardır Kırşehir'de yaşamaktadır ve Türkçeleri Suriyelilere göre çok daha iyi durumdadır. Dil problemlerinin olmaması onların hem adaptasyon sürecinde hem de iş bulmasında önemli avantaj sağlar.

Afganların, yoğunlukla Bahçelievler ve Aşıkpaşa mahallelerinde yaşadığı; Suriyelilerin ise genellikle kentin merkez mahallelerinden Çukurçayır, Ahi Evran ve Aşıkpaşa mahallelerinde ikamet ettiği bilinmektedir.

Bulgular

İnsanlık tarihi boyunca, insanın ihtiyaçları dahilinde sürekli olarak hareket halinde olduğu bilimsel olarak ortaya konmuştur. Bu hareketler kimi zaman deprem, sel kuraklaşma gibi doğal nedenler olurken; kimi zamanda savaş, mübadele gibi politik ya da eğitim, işsizlik, yoksulluk gibi sosyo-ekonomik nedenlerden kaynaklı olabilmektedir. Hatta bu nedenlerin yanı sıra farklı kültürlerden kaynaklı dışlanmışlık, ayrımcılık gibi gerekçelerde mekânsal hareketlilik gözlenebilmektedir. Birçok göç çalışmasında, bu

hareketlilikle itici ve çekici faktörler üzerinden okunmaktadır. Kırşehir özelinde incelediğimiz göç hareketliliklerine baktığımızda, kentin coğrafi konumu, topraklarının tarıma ve hayvancılığa elverişli olması ve iş imkanları sunması çekici faktörler olarak belirlenirken; nüfus artışıyla birlikte iş imkanlarının yetersiz kalması, sosyo-kültürel aktivitelerin yetersizliği ve iklim şartları zaman zaman itici faktör olarak da karşımıza çıkmaktadır.

Kavramsal tartışmada da değindiğimiz üzere, göç olgusunu dört kriter üzerinden değerlendirmek mümkündür: (1) İrade, (2) Yoğunluk, (3) Sınır ve (4) Süre (Yalçın, 2004). Bu çalışmada dikkat çektiğimiz Kırşehir'in göç tarihinde önemli rol oynayan 17 göç grubunu irade açısından ele aldığımızda, zorunlu ve gönüllü olmak üzere iki gruba ayırabilmekteyiz. Özellikle savaş, çatışma ve doğal afet kaynaklı göç hareketlerini zorunlu olarak nitelendirdiğimizde; Kırşehir'e mekânsal olarak etki etmiş göç gruplarından 9 tanesinin zorunlu göçler ile kente geldiğini görmekteyiz (Çöl Kürtleri, Tatarlar, Balkan Göçmenleri, Erzincanlılar, Kızılırmak köylüleri, Suriyeliler, Artvinlilerin, Erzurumluların ve Karslıların ilk kabileleri). Tabi bu zorunlu göç sonrası, akrabalık ve hemşerilik bağları ile kimi örneklerde göçün tarihsel olarak devamlılığına şahitlik ediyoruz: Artvinliler, Erzurumlular ve Hirfanlı Barajından etkilenen Kızılırmak köylülerinde olduğu gibi.

Bu grupları yoğunluğu açısından ele aldığımızda ise; Çöl Kürtlerinin, Ermenilerin, Balkan Göçmenlerinin, Tatarlar ve Kızılırmak köylülerinin kitlesel olarak zorunlu göç etmek durumunda kaldığını görüyoruz. Çöl Kürtleri, Yugoslav göçmenleri, Tatarlar ve Erzincan Depremi mağdurları devlet eliyle yerleşecekleri yerlerin belli olduğunu fakat Kızılırmak köylülerinin ise kendi köy güzergahındaki yerleşim alanlarını özellikle akrabaları ve köylüleri olduğu için bireysel olarak tercih ettiğini görüyoruz. Yine Artvin, Kars, Gümüşhane ve Erzurum'dan göçün ilk kademesinin tarihsel olarak çok eskiye dayandığını ve 93 Harbinden kaynaklı kitlesel olarak zorunlu gerçekleştiğini; fakat savaş sonrası göç eden nüfusun büyük çoğunluğunun geri dönerek Cumhuriyet Döneminde gelenlerin bireysel olarak gönüllü göç ettiğini anlıyoruz. Abdalların

göçünü ise kitlesel olarak tanımlayamayacağımız gibi bireysel olarak da tanımlamak mümkün değildir bu nedenler grup halinde göç ettiklerinin altını çizmemiz gerekir.

Sınır açısından göç gruplarını ele aldığımızda ise, Çöl Kürtlerinin göçünün gerçekleştiği dönem içinde dış göç olarak nitelendiremeyeceğimizi belirtmek isteriz. Osmanlı döneminde nüfusun bir başka toprağa aktarılması olarak değerlendirilmelidir. Fakat gerek Tatarlar gerek Balkan göçmenleri gerekse Ermenilerin göç hareketi zorunlu dış göç örnekleridir. Yine 2010 sonrası gördüğümüz Suriyeli ve Afgan nüfus da sınır ötesi zorunlu göç deneyimi yaşamıştır. Gurbetçileri ise bu bağlamda emek göçü olarak tanımlamak mümkündür.

Göç grupların hemen hepsinin içinde kalıcı ve geçici göç örneği olan deneyimler mevcuttur fakat genelleme yapmamız gerekirse, bazı göç gruplarının zamansal olarak kalıcı olmadığını ve geçici nitelikte olduğunu görmekteyiz. Özellikle 1955 Balkan göçü sırasında gelen ailelerin büyük bir kısmının coğrafi olarak yaşadıkları topraklara yabancı İç Anadolu coğrafyasını belli bir süre sonra terk ederek Bursa, İzmir gibi büyük şehirlere gittiğini görmekteyiz. Süre açısından bu grupları ele aldığımızda ise sadece Erzincanlılar ve Öğretmen Okulu öğrencileri ve aileleri geçici göç statüsündedir. Bunun dışında yaklaşık 20 yıl önce bireysel olarak göç etmiş Afgan aileler Kırşehir’de kalıcı duruma geçmiştir. Suriyeliler ile ilgili bu sınıflandırmayı yapabilmek için ise henüz çok etkindir. Ayrıca belirtmek gerekir ki Maraşlılar da mevsimlik işçi olarak başladıkları geçici göç sürecini yıllar içinde kalıcı hale getirmiştir.

Sonuç

Göç hareketlerinin birbirleri ile etkileşim halinde olduğunu ve her bir göç hareketinin aslında başka bir göçü tetiklediğini ya da geçici göç durumlarında tekrara sebep olduğunu savunan birçok göç çalışması vardır. Genellikle bir göçten yoğun etkilenen yerleşik bir bölge varsa, burada daha önce yaşayan halk ile uyum sorunu ortaya çıkar ve daha eski yaşayanlar bir süre sonra bu bölgeyi terk etmek

zorunda kalabilir. Buna dair birçok Türkiye örneği mevcuttur, özellikle büyük şehirlerde (Ankara Altındağ, İstanbul Tarlabası vb.). Göç sürecini tekrarlatıcı etken ise bazen kültüre, coğrafyaya ya da toplumsal yapıya uyum sağlamakta yaşanan zorluklar olabildiği gibi bazen de ekonomik durumun iyileşmesinden kaynaklı göçmenlerin tekrar yer değişikliği söz olur. Buna dair en önemli çalışmalardan biri de Işık ve Pınarcıoğlu'nun İstanbul Sultanbeyli üzerine gerçekleştirmiş olduğu araştırmadır (2009). Nöbetleşe yoksulluk bir göçmen grubunu tanımlamaktan öte yoksulluğun sürekli olarak devredildiği bir “göç mekanına” işaret etmektedir. Sürekli göç alan bir mekânda ekonomik durum değişimi ile mekân kullanıcılarındaki değişimi incelerken literatüre de önemli bir katkı sunmuştur.

Kırşehir de tarihsel olarak belki yoksulluğun değil ama farklı göç grupları tarafından kentsel mekânın nöbetleşe kullanımı açısından incelenebilir. Çünkü birçok mahallesi farklı göçmen grupları tarafından dönüşümlü olarak şekillendirilmiş ve mekânsal hafızadaki izleri bugün halen çakıştırılabilmektedir. Tüm anlatılardan kentin hemen her mahallesinin kalıcı ve geçici göçmen gruplarla tarihsel deneyimi olduğunu görmekteyiz. Hatta bu bazen bir kent parçasından Sevdiğin köyünde olduğu gibi köy ölçeğine de indirgenebilmektedir. Yugoslav göçmenleri ve Abdallar örneğinde olduğu gibi, göç eden bir topluluk için yerleşim yeri olarak ilan edilen bir bölge, geldikleri coğrafyaya benzememesi ya da hayat şartlarındaki zorluk nedeniyle terk edildiğinde, o topraklara aşına başka bir toplumun o bölgeye yerleşmesi sonucunu doğurmuştur. Göç hareketlerinin birbirini nasıl etkilediğine dair çok önemli bir örnek teşkil eden bu durum, Kırşehir'in tarihinde farklı dönemlerde farklı şekillerde tekrarlanmaktadır. Her bir göç hareketi yeni bir mahallenin oluşumunu ya da büyüyerek mahalleleşmesini sağlamış aynı zamanda da farklı bir topluluğun mekânsal değişimine sebebiyet vermiştir.

Kırşehir, çalışmanın bulgularından da anlaşılacağı üzere, tarih boyunca iç ve dış göçten etkilenmiş sosyo-kültürel olarak heterojen bir kent olmuştur. 93 Harbi ve İkinci Dünya Savaşı gibi önemli tarihsel olaylar esnasında dış göçten etkilenen kent, aynı zamanda

ülkenin ekonomik gidişatına göre gerek kendi içinde gerekse şehirlerarası iç göç hareketlerine de ev sahipliği yapmıştır. Kent yalnızca göç almamış aynı zamanda da göç vermiş ve bu ikili hareket içinde dengede kalmayı başarmıştır. Eğitim amaçlı kentten ayrılan genç nüfus ve Avrupa ülkelerine işçi olarak başvuran aileler, dışa nüfus akışındaki en önemli belirleyiciler olurken, her iki belirleyicinin de aslında kent ile bağlantısının kesilmemesinden kaynaklı olarak kentin her yıl düzenli olarak mevsimsel nüfus değişimine etkisi devam etmektedir. Bunun yanı sıra, hayvancılığın yoğun olduğu dönemlerde yaz aylarında yayla kültüründen kaynaklı gerçekleşen göç hareketinin bugün mevsimlik işçiler vasıtasıyla devam ettiğini söylemek mümkündür. Özellikle Doğu ve Güney Doğu Anadolu Bölgelerinden yaz aylarında kente gelen inşaat işçilerinin bu harekette etkin olduğunu belirtmek gerekir. Çok olmamakla birlikte mevsimlik tarım işçileri de bu sınıflandırma da yer alabilir.

Göç hareketlerinin birbirleri ile etkileşim halinde olduğunu ve her bir göç hareketinin aslında başka bir göçü tetiklediğini savunan birçok göç çalışması vardır. Tarih boyunca savaş, kıtlık, yoksulluk, işsizlik, doğal afet gibi nedenlerle yaşadıkları toprakları terk etmek durumunda kalan göçerler, yerleştikleri bölgeyi bir şekilde sosyo-ekonomik ya da kültürel anlamda etkilemiş ve mevcut yerleşiklerin bu değişimden rahatsız olanlarını göç etmek durumunda bırakmıştır. Ya da Yugoslav göçmenleri ve Abdallar örneğinde olduğu gibi, göç eden bir topluluk için yerleşim yeri olarak ilan edilen bir bölge, geldikleri coğrafyaya benzememesi ya da hayat şartlarındaki zorluk nedeniyle terk edildiğinde, o topraklara aşına başka bir toplumun o bölgeye yerleşmesi sonucunu doğurmuştur. Yine 93 Harbi döneminde Kırşehir'e göçüp, Rusların çekilmesiyle Doğu Karadeniz'e geri dönen göçmenler, bundan yüz yıl sonra iş ve iklim şartları nedeniyle Artvin'i terk edecek olan göçmenlerin kaderinde etkin bir rol oynamıştır. Göç hareketlerinin birbirini nasıl etkilediğine dair çok önemli bir örnek teşkil eden bu durumlar, Kırşehir'in tarihinde farklı dönemlerde farklı şekillerde tekrarlanmaktadır. Her bir göç hareketi yeni bir mahallenin

oluşumunu ya da büyüyerek mahalleleşmesini sağlamış aynı zamanda da farklı bir topluluğun mekânsal hareketliliğine sebebiyet vermiştir.

Tüm bu anlatılardan da anlaşılacağı üzere, aslında mekân zamanın izdüşümüne, an'a şahitlik eden sessiz bir tanıklık içerir. Bu çalışma kapsamında biz de bu mekânsal belleğin tanıklığını toplumsal hafızadan süzerek ortaya koymaya çalıştık. Türkiye'deki hemen her kentin farklı göç gruplarının benzer deneyimleri ile şekillendiği gerçeği üzerinden, dileriz bu çalışma farklı kentlerde uyarlanabilir bir metot olarak rehberli gezi yönteminin göç araştırmalarında kullanılabilirliğinin artmasına öncülük eder.

Kaynakça

Aksümer, G. (2019). Kenti Yaşayandan Öğrenmek: Şehircilik Çalışmalarında Rehberli Gezi Yönteminin Kullanımı, İzmir-Selçuk ve Bursa-İznik Örnekleri. *Megaron*, 14(4), 598-610.

Bayhan, V. (1997). Türkiye’de İç Göçler ve Anomik Kentleşme. II. *Ulusal Sosyoloji Kongresi* içinde, 75-82, Ankara: DİE.

Bilgen, E. (2015). Ulus-Devletlerde Mülteciye Yer Yok. *Birikim 320 (Mülteciler ve Göç)*, 9-16. İstanbul: Birikim Yayınları.

Castles, S. & Miller, M. J. (1993). *The Age of Migration*. London: The Macmillan Press Ltd.

Cesur, E. (2015). Göç ve Yoksulluk. *Bir Bakışta İnsan Kaynakları Yönetimi* içinde, Ed. Aktaş, Y. vd., 359-389. Bursa: Dora Basım-Yayın.

De Landa, M. (2006). *New Philosophy of Society: Assemblage Theory and Social Complexity*. London: Continuum.

Erder, S. (2000). Nerelisin Hemşerim? *İstanbul: Küresel ile Yerel Arasında* içinde, (Der.) Ç. Keyder, 192-205. İstanbul: Metis Yayınları.

Erder, S. (1996). *İstanbul’a Bir Kent Kondu: Ümraniye*. İstanbul: İletişim Yayınları.

Friedman, G. (2009). *Gelecek 100 Yıl: 21. Yüzyıl İçin Öngörüler*. Çev. İbrahim Şener, Enver Gürsel. İstanbul: Pegasus Yay.

Günçıktı, M. (2010). 795 Numaralı Temettuat Defterine Göre Kırşehir Merkez Kazası Sosyo-Ekonomik Durumu (1250/1834-1835). Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Selçuk Üniversitesi, Konya.

Gündüz, A. (2012). XIX. Yüzyılda Kırşehir’e Yerleştirilen Nogay Muhacirleri (1861-1863). *Turkish Studies - International*

Periodical for the Languages, Literature and History of Turkish or Turkic, 7/1, Winter, 1217-1229.

Güreşçi, E. (2018). Erzurum'dan Kırşehir'e Olan Göçlerin Kırşehir'in Sosyal ve Ekonomik Yaşamına Etkisi Üzerine Bir Araştırma. *Iğdır Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 15, 55-70.

Halbwachs, M. (2017). *Kolektif Hafıza (1. Baskı)*. Heretik Yayınları.

Harvey, D. (2012). *Sermayenin Mekânları Eleştirel Bir Coğrafyaya Doğru*. İstanbul: Sel.

Işık, O. & Pınarcıoğlu, M. M. (2009). *Nöbetleşe Yoksulluk: Sultanbeyli Örneği*. İstanbul: İletişim Yayınevi.

Karpat, K. (2010). *Osmanlıdan Günümüze Etnik Yapılanma ve Göçler*. İstanbul: Timaş Yayınları.

Keyder, Ç. (2000). *İstanbul, Küresel ile Yerel Arasında*. İstanbul: Metis Yayınları.

Kocaman, T. & Beyzıt, S. (1993). *Türkiye'de İçgöçler ve Göç Edenlerin Sosyo-Ekonomik Nitelikleri*. Ankara: DPT Yayınları.

Kahya, Ö. (2014). Türkiye'de Sığınmacılık ve Uydu Kent Deneyimi. 2. *Uluslararası Davraz Kongresi Bildiri Kitabı*, 4081-4114, 29-31 Mayıs 2014, Isparta.

Kap Yücel, S. D. & Aksümer, G. (2018). Urban Morphological Change in The Case of Selcuk, Turkey: A Mixed-Methods Approach. *European Planning Studies*, 1-34.

Kırşehir Valiliği (2015). *Kırşehir City Guide*. Kırşehir: Kırşehir Termal Turizm ve Sanayi AŞ.

Kızılaslan, N. & Arslan, F. (2022). Kırsaldan Kente Göç Hareketlerinin Nüfusun Cinsiyet ve Eğitim Faktörlerine Etkisi (Amasya İli Örneği). *Gaziosmanpasa Journal of Scientific Research*, 11(3), 147-158.

Marshall, G. (1999). *Sosyoloji Sözlüğü*. Ankara: Bilim ve Sanat Yayınları.

Metin, R. (2007). XVI. Yüzyılda Orta Anadolu'da Nüfus ve Yerleşme. Yayınlanmamış Doktora

Tezi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Gazi Üniversitesi, Ankara.

Murat, S. (2000). *Bütünleşme Sürecinde Türkiye ve Avrupa Birliği'nin Karşılaştırmalı Sosyal Yapısı*. İstanbul: Filiz Kitabevi,

Nora, P. (2006). *Hafıza Mekanları* (1. Baskı). Ankara: Dost Kitabevi.

Özköse, A. (1987). Koruma Kaygısı Olmayan Bir Gelişme ve Planlama Karşısında Yapısal Bütünlüğü Bozulan Eski Kent Dokularında Korunacak Alanlardaki ve Kırşehir Kent Merkezinde Anıtlar Çevresindeki Sorunların Tanımlanması. Yayınlanmamış Y. Lisans Tezi, Fen Bilimleri Enstitüsü, Gazi Üniversitesi.

Özgür, M. E. (1994). Türkiye'deki İç Göçlerde Ankara İlinin Yeri. *Ankara Üniversitesi Türkiye Coğrafyası Araştırma ve Uygulama Merkezi Dergisi*, 4, 63-76.

Ruben, W. (2014). *İç Anadolu'da Küçük Bir Eskiçağ Şehri: Kırşehir*. Çev. Cemal Sakallı, Kırşehir: Kırşehir Belediyesi Kültür-Tarih Yayınları.

Sarlo, B. (2012). *Geçmiş Zaman Bellek Kültürü ve Özneye Dönüş Üzerine Bir Tartışma*. İstanbul: Metis Yayıncılık.

Şahin, İ. (2002). *Kırşehir*, DİA, c.25, 481-485, Ankara.

Şenyapılı, Ö. (1981). *Kentleşemeyen Ülke Kentlileşen Köylüler*. Ankara: [O.D.T.Ü Mimarlık Fak. Ara Yayınları](#).

Şimşek, D. (2015). Türkiye'de Sığınmacı Olmak: Belirsizlikler İçinde Yaşamak. *Birikim 320 (Mülteciler ve Göç)*, 16-24. İstanbul: Birikim Yayınları.

Tekeli, İ. (1977). *Bağımlı Kentleşme (Kırda ve Kentte Dönüşüm Süreci)*. Ankara: Mimarlar Odası Yayınları.

Tekeli, İ. & Erder, L. (1978). *Yerleşme Yapısının Uyum Süreci Olarak İç Göçler*. Ankara: Hacettepe Üniversitesi Yayınları.

Tekeli, İ. (1998). Türkiye’de İçgöç Sorunsalı Yeniden Tanımlanma Aşamasına Geldi. *Konferans: Türkiye’de İçgöç*. İstanbul: Tarih Vakfı Yayınları.

Tekeli, İ. (2011). *Anadoluda Yerleşme Sistemi ve Yerleşme Tarihleri*. İstanbul: Tarih Vakfı Yurt Yayınları.

Thibaud, J. (2013). Commented City Walks. *Journal of Mobile Culture*, 7(1), 1–32.

Tunçer, A. S. & Ezme, A. (2016). Küresel Dolayımlı Ulusal Politikalar Kıskaçında Küçük Kentler (Kırşehir Örneği). (Ed.) Şerife Geniş, Emir, Osmanoğlu, II. *Uluslararası Kent Araştırmaları Kongresi (Küresel ve Yerel Arasında Kentler) Bildiriler Kitabı* içinde, 221-240. İstanbul: İTÜ ve Kent Araştırmaları Enstitüsü Yayınları.

Türkiye İstatistik Kurumu (TÜİK). (2023). Erişim: <https://biruni.tuik.gov.tr/medas/>

Vurumcular-Kesimci, E. & Ciravoğlu, A. (2023). Tedirgin Edici Kültürel Miras Olarak Rum Kamusal Mekanları. *Online Journal of Art and Design*, 11(5), 479-497.

Yalçın, C. (2004). *Göç Sosyolojisi*. Ankara: Anı Yayıncılık.

Coğrafya Perspektifinden

Güncel Araştırmalar ve İncelemeler I

Coğrafya bilimi, yeryüzünün sadece fiziki yapısı ile değil, aynı zamanda üzerinde yaşayan insanoğlu ve onun tüm aktiviteleri ile de ilgilenmektedir. Bu ilgileniş sayesinde ortaya çıkan bilgi, ülkelerin sosyal, ekonomik, kültürel, bölgesel ve siyasal yönden gelişebilmeleri için son derece önemlidir. Coğrafya Biliminin önemini kavramış toplumlar, ulusal ve uluslararası alanda kendilerini çok daha iyi ortaya koyabilme becerisine sahip oldukları gibi bu doğrultuda geleceklerini daha iyi inşa edebilmektedirler. Coğrafya, kısaca insanın yaşadığı ortamı tanıması demektir. Bu şekliyle de coğrafya biliminin araştırdığı ve ürettiği coğrafi bilgi son derece önem arz etmektedir. Bu anlayışın bir ürünü olarak ortaya konulan Coğrafya Bilim Alanında yapılmış farklı çalışmaları bir kitap içerisinde toplamak ve alana katkıda sunmak amacıyla hazırlanan "COĞRAFYA PERSPEKTİFİNDEN GÜNCEL ARAŞTIRMA VE İNCELEMELER" adlı eserimiz tamamlanmış bulunmaktadır. Elinizdeki bu eserde 9 ana bölüm mevcut olup, birbirinden güncel araştırma ve incelemelere yer verilmiştir.

Eserin ortaya çıkmasına katkı sağlayan değerli yazarlarımıza ve BIDGE Yayınları çalışanlarına teşekkürlerimi sunarım. Çalışmanın alana ve okuyucularına katkı sağlaması dileğiyle.